

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsatt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsatt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

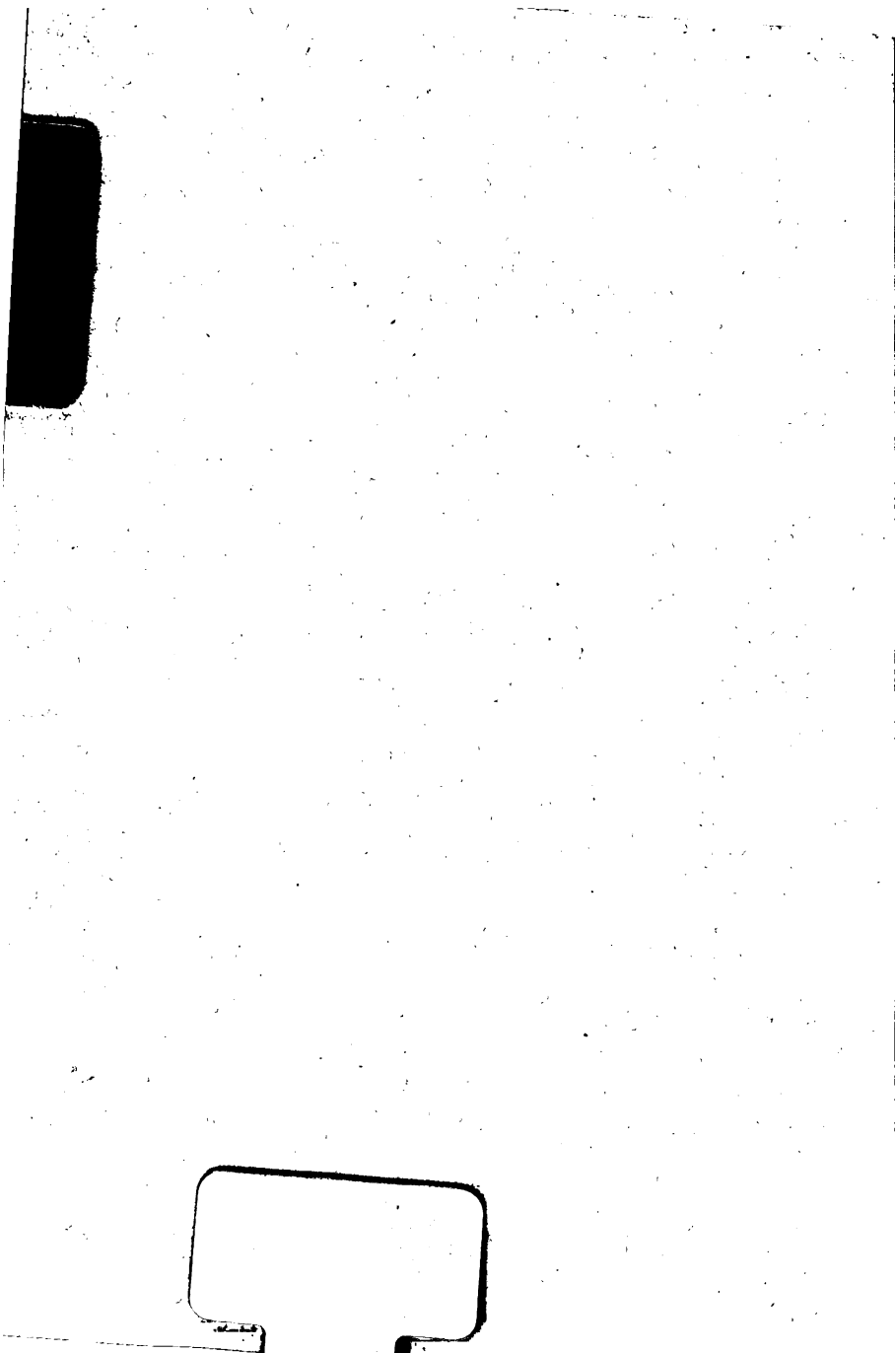
Om Google boksökning

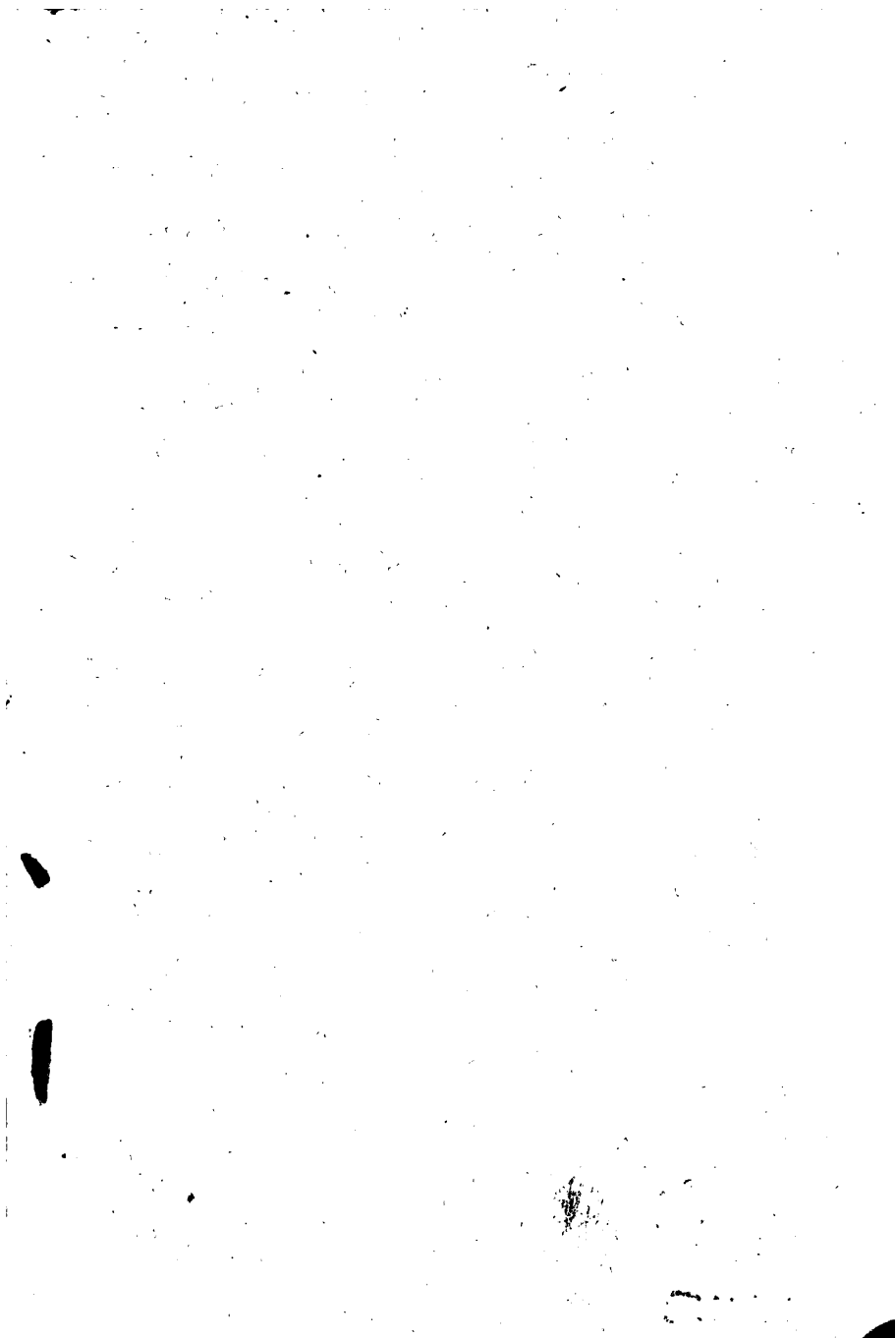
Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 08163295 6

[The page contains extremely faint and illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the document. The text is scattered across the page and cannot be transcribed accurately.]

2284

ELLEN KEY 2

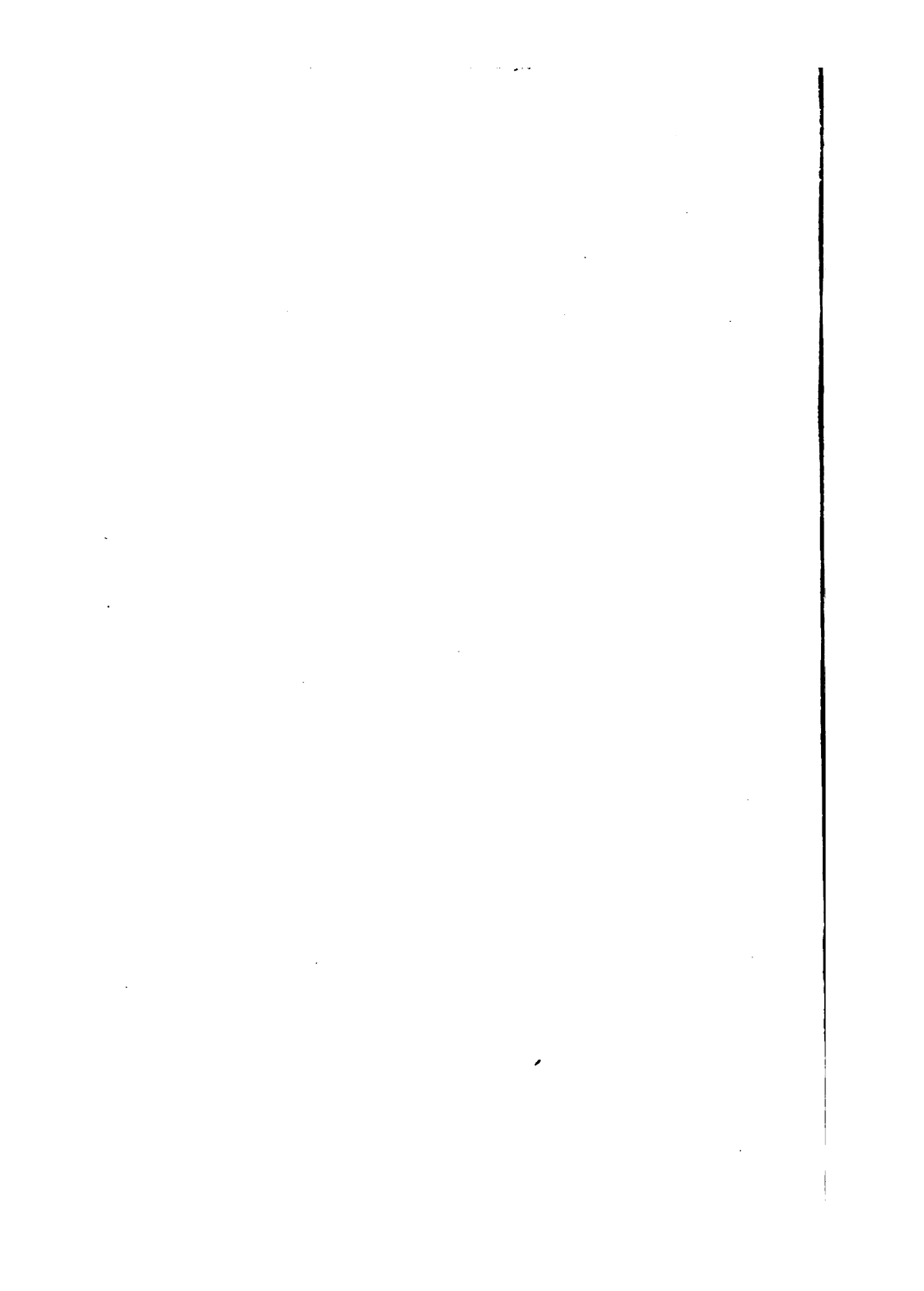
FOLKBILDNINGSSARBETET 7

SÄRSKILDT MED HÄNSYN TILL
SKÖNHETSSINNETS ODLING

1906

Uppsala. I distrib. hos A. W. Appelberg.

FOLKBILDNINGSSARBETET

SÄRSKILDT MED HÄNSYN TILL
SKÖNHETSSINNETS ODLING

EN ÅTERBLICK OCH NÅGRA
FRAMTIDSÖNSKNINGAR

AF

ELLEN KEY

UPPSALA
K. W. APPELBERGS BOKTRYCKERI
I DISTRIBUTION

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
370700
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
R 1907 L

NYPL
370700

UPPSALA 1906
K. W. APPELBERGS BOKTRYCKERI

FÖRETAL.

Denna lilla skrift — som bl. a. folkligt utlägger vissa af de tankar, dem den tredje delen af Lifslinjer på annat sätt behandlat — har legat färdig sedan 1904, men utgifvandet har blifvit uppskjutet på grund af andra arbeten.

En uppsats (i Varia 1900) och en annan i Stockholms Arbetarebiblioteks tiodrsskrift äro första ursprunget till denna bok.

Dess syfte är dels att ge en öfversikt af den samtida rörelsen att föra konsten till folket och folket till konsten, dels att uttala vissa önskemål i fråga om det nu pågående folkbildningsarbetet. Att hufvudvikten här lägges på skönhetssinnets utveckling beror däraf, att jag anser, att endast genom denna skall man kunna bereda en varaktig ersättning för rusdryckerna i de afseenden, där dessa egga fantasien och ge färg åt tillvaron, hvilket i vårt land för många utgör deras mest frestande makt.

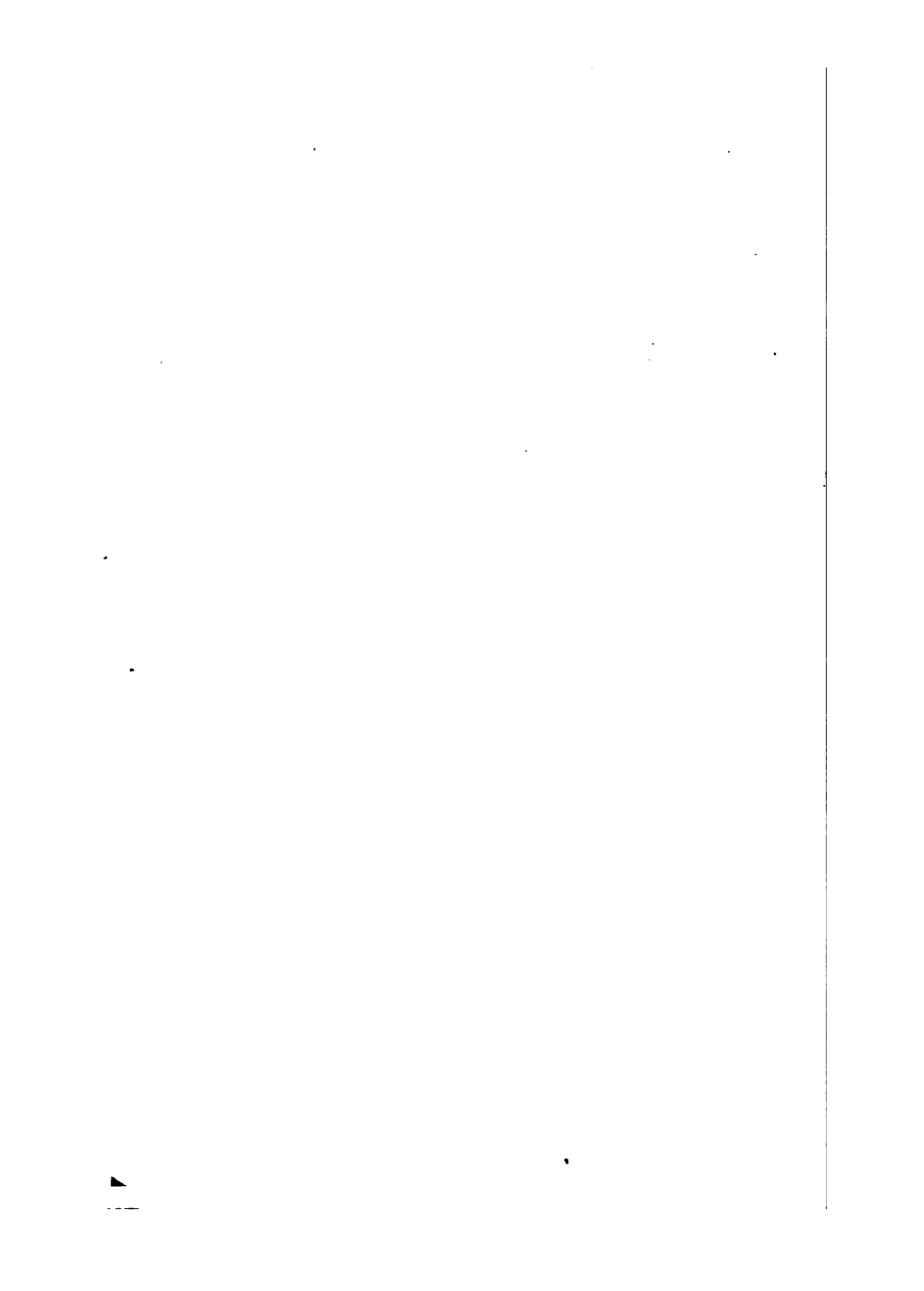
Inkomsten af denna skrift skänker jag till Värmlands Folkets Husfond och till hela landets goodtemplares studiecirklar för jämn fördelning mellan båda, emedan jag anser dessa båda företag såsom de i denna stund viktigaste i och för uppnåendet af folkbildningens stora syfte. Men på det denna skrift må komma att tjäna äfven sitt omedelbara ändamål, skänkes den med förbehåll

att upphofsmannen till Folkets Hustanken — redaktör Mauritz Hellberg — och organisatören af goodtemplarnes studiecirklar — kandidat Oscar Olsson — handhafva skriften och de ur denna härflytande medlen, oberoende af om hvardera kvarstår inom styrelsen för Folkets Hus och Studiecirkarna eller icke.

Det är mig särskildt kärt att i någon mån kunna gagna Värmland, hvares diktare, natur och folk skänkt mig så många glädjeämnen, liksom i någon mån främja det folkbildningsarbete, ur hvilket — om det alltjämt ledes på rätta sättet — ett nytt svenskt folk kan framgå.

Skogsbrynet vid Karlstad 12 april 1906.

Ellen Key.

I.

Endast det bästa är godt nog åt folket.

E. G. Geijer.

Det svenska lynnet har af naturen en storslagenhet, som en gång kom folket att vinna dubbelt större områden, än det kunde behärska, och den enskilde att odla dubbelt större vidder, än han kunde bruka, liksom bygga dubbelt större hus än han kunde bebo.

Men af detta lynne ha vi ej sett många tecken under den senaste mansåldern.

Detta skede skärpte tullskyddet för varor och tankar och flyttade sålunda Sverige än längre bort från Europa. Endast i ett fall mindes de ledande, att vårt land befann sig där: när de tvingade fram ett orimligt dyrt, nu som otillräckligt och planlöst erkänt, försvarsväsen.

I öfrigt jubelfestades och minnesstodförfulades »våra stora minnen». Ungdomen märktes knappast.

Sedan skandinavismen ej längre närde den politiska idealismen, samverkade den nordiska trögheten och den paradisarärfda böjelsen, att det »skall oss väl gå på jorden» vid bestämmandet af ungdomens lifsplaner. Gluntarnes tid var förbi, och pluggets inträdde. Frampå åttiotalet visade det sig, att en och annan dock läst mera, än som hörde till examen. Sålunda upptäcktes grannlanden och Europa. Den vårbrytning kom, som möttes, vi nu äldre minnas huru! »Hädare» — som försökt folkupplysning på det religiösa området — sattes i fängelse; Verdandi — som främjat upplysningen på ett annat plan — kom i vanrykte, och dess medlemmar behandlades som förlorade söner; Strindberg — senare Fröding — åtalades; på den unga vitterheten

och konsten anställdes auto-da-féer, som från svensk-akademiskt håll försäkrades motsvara sin ursprungliga betydelse af »troshandlingar»!¹

Den som iakttog systemets verkningar, hade anledning minnas L. de Geers råd till förlofvade: att före vigseln göra en landsvägsresa samman. Ty erfarenheten visar att äfven kärleken till ett framtidsideal först pröfvas under en gemensam resas besvärligheter!

Åttiotalets ungdom hade icke räknat med dåligt väglag och dryga väntetimmor — dem inga »förbud» afkortat. Den sålunda ledsam vordna färden framkallade svartmålningar i hållställesnas dagböcker. När sedan nittioalets ungdom kom efter, fann den att färden samman med ett ideal syntes så mödosam att — den genast vände om.

Den stämningen fick sin historiska urkund i *Martin Birk*. Boken — själf ett konstnärligt uttryck för ett af de sällsynta och ömtåliga skaplynnen, som ge lifvet sitt bästa i och med det mildt spefulla småleendet — ville icke säga mera än att fina naturer finna alla vägar stängda i ett samhälle, där ungdomens bästa krafter icke tillvaratagas.

Men dikten blef gjord till försvarsskrift för dem själfva af sådana unga, som lärt sig anse böckerna — ja, stundom endast bokbanden — såsom allvarligare ämnen än »världsförbättrarbråket» och »frihetsyrket», de unga, som lefde i »döda tiders hopp och längtan», medan de ägnade ett öfverlägset leende åt den tanken att *samtidens* hopp och längtan kunde innebära något värde. Att dessa döda tider en gång varit lefvande, att händer, lika sotiga och brända som nu-

¹ Här må påminnas om Verdandiförföljelsen, om huru Branting, Danielson, Janhekt, Berghäll, Lennstrand sattes i fängelse; huru Strindberg och Fröding åtalades och Ola Hanson drefs ur landet; om den Örbomska »munkorgslagen», om polismaktens utsträckta befogenhet mot föredragshållare; om åkarpslagen m. m. — allt i de lagars namn, enligt hvilka strejkoroligheter kunna bli »uppror» och åsikter straffas som hädelse och gäckeri. Och skulle man sedan kunna framvisa alla dem, som blifvit arbetslösa eller förbigångna vid befordran, emedan de uppräddt »agitatoriskt» för den ena eller andra misshagliga meningens eller skrifvit i eller t. o. m. endast läst misshagliga tidningar eller påpekat oeffterrättligheter inom någon gren af administrationen . . . — blefve listan mycket lång!

tidens, *dd* buro »hoppets och längtans» facklor, detta mindes dessa tillbakablickare icke. Att hvarje tid blir betydande i nuet och för framtiden, i den mån hvar enskild lefver starkt i och genom sin tid, detta är den enda tro, som ger den enskilde makt att göra *sitt* ideal till en makt. Denna trosvissnet synes hos några af släktets frälsare och hjältar ha varit en naturgåfva. Hos andra är den en seger. Och på dem träffar Maeterlincks djupa ord: *Man väljer icke sina skäl, man förtjänar dem.*

Reaktionstidens visnet kan tvärtom sammanfattas i *Adam Homos* åsikt, att *lod Idealet sig realisere, saa var jo intet Ideal det mere* och därför bör det endast som *et Lys paa Himlen blinke, Og, huldt bedragende, bestandig vinke!*

Framtidens viktigaste studiehandbok — den, som skall vägleda i människovardandet — bör anbefalla hvarje ungdom att fördjupa sig i denna *Adam Homo*¹, innan han griper sig an med »sitt verk» eller, enligt vanligt språkbruk, »går in i verken». Framför allt ungdomen i Sverige kunde behöft denna väggkost. Ty vårt lands olycka var, som Hellen Lindgren betonat, att »genombrottets man hos oss var en negativ och kritisk ande, för hvilken affall och återgång redan i ungdomen hörde till grundbegreppen».

Af Strindberg lärde ungdomen egentligen endast hata. Det samma var förhållandet med tidens främsta politiker, S. A. Hedin, domaren, icke härföraren, väktaren, sällan sanningssmannen. Och äfven hatets gåfva kan vara en god. Det fanns mycket, som ett sundt hat behöfde bränna bort i den tidens Sverige.

I våra grannland visade ledarne andra skaplynnen.

I Danmark ägde såväl Brandes som Hörup en samlade och tändande makt. Båda ville inom *samhället*, som inom den andliga odlingens område, göra Danmark till full delägare i och medarbetare inom den europeiska kulturen. Det frisinnade Studentersamfundet upptog deras tankar. Det verkade först och främst för bildning och rättshjälp åt arbetare,

¹ En berömd dansk dikt af F. Paludan-Müller, som i *Adam Homo* skildrar människan, sådan hon i ung hänförelse börjar lifvet och hvad lifvet sedan oftast gör af henne: en lycksökande intighet.

men dessutom reste dess medlemmar rundt om i landet för att från talarestolarne främja vänsterns seger. Ungdomen hörde Hörups dom öfver alla »justerade falskmått»; hans hån öfver »sträfvan efter motståndarnes aktning», öfver »sammansmältnings- och förlikningstrånaden». Han »förstod att göra det närvarande ögonblicket ödesdigert», och visade sina lärjungar att »man endast kan göra sitt land stort genom att aldrig tänka eller handla smått». Mot den som förnäm ansedda likgiltigheten för politiken häfdade han: att »allt lif är politik, all politik lif» i den mening, att »politik endast bör vara den sköna striden om de yppersta *betingelser, under hvilka människor bygga och bo i sitt land*. Politik måste därför vara skild från hvarje tanke¹ att själf bli något eller vinna något; den får endast betyda viljan att lära öfriga medborgare att tänka, känna och handla större än den förut gjorde, att bli mer själfbehärskande och mer själf tänkande¹».

Danmarks nya, radikala, med socialismen samverkande, vänster är till stor del Hörups verk, och det är i hans anda den nu arbetar inom politiken som folkupplysningen. Norges och Finlands folkupplysningsarbete lämnar jag här åsido, emedan äfven detta varit förbundet med politiska förhållanden, som här skulle föra mig för långt att framställa. Hvad jag genom det nyss anförda velat påpeka är, att ett folk får sina *stora* folkbildningsledare efter sitt sinne. De uppstå ur folkets längtan.

* * *

Denna längtan har svårt att vakna inom ett folk under fredliga tider och ett statsskick, som ger de härskande klasserna all den frihet *de* begära. Dessa få helt naturligt böjelse att se nydaningskrafven som obefogade och att finna sig i senat-vælde, taget i ordets ursprungliga mening af de »gamles råd». De gamla, som mena att alla äga alla önskvärda friheter — emedan de själfva äga fler än de ens orka bruka!

¹ Det här anförda är dels ord af, dels ord om Hörup vid hans död.

Med denna djupare orsak har i Sverige en annan medverkat till den politiska försumpningen, nämligen våra dryckes-seder, som under riksdagstiden stå i sin fullaste prakt. Grogg-belåtenheten, punsch-broderligheten, bordeaux-enigheten ha aftrubbat motsatser och dämpat kamplust. Och detta genomgår hela vårt sällskapslif. Under kvicka tal skrattar svensken villigt åt hädelser, än villigare åt tve-tydigheter. Men dagen efter telegraferar han till Gud och Konungen och slår ett slag för statskyrkan och äktenskapet. Dagen efter att han — på aftonen vid whisky-toddyn — störtat hela samhället, önskar han vid ett offentligt meningsbyte om någon viss liten samhällsreform »intet uttalande»¹.

Nära förbunden med denna normalsvenskens egenart är äfven den i hans hjärta starkaste kärleken, den till ämbets-verket. Han har ingen ro innan en folk- eller frihetsörelse utmynnat i en byrå. Sedan har det ingen fara, att den blir

¹ Upsala Nya Tidning har väl formulerat detta sålunda: »Vid alla offentliga meningsutbyten, då det något galler, finnas alltid till-stådes »de, som icke önska något uttalande». De äro ofta majoritet, alltid de, som ha det sista ordet, den vägande utslagsrösten. De äro ofta »reformvänner», alltid reformernas farligaste fiender. De äro ofta för måna om sin popularitet bland framstegsmännen, sin humana etikett för att öppet och ärligt stå tidens strömdrag emot . . . Deras gud heter Janus, deras valspråk är »å ena sidan visserligen, å andra sidan icke», toppen på deras lifsvisdom heter »historisk utveckling» nu, sedan »framåtskridandet på det beständes grund» upphört att tjusa den mänskliga hörselörmågan. De säga »formaliter sedt», när realiteterna slå deras samveten, »realiter sedt», när formen sårar dem. De taga middagssupen med de konservativa och sluta sin dag vid bälarna i en frisinnad klubb . . . Deras hjärtan svälla af lycka, då de privatim få säga ett kätterskt och salt ord, men när de mångas ögon riktas mot dem och afgörelsens ansvar bjuder dem icke att läsa fraser, men att handla genom sitt ord, då tiga de, då önska de intet positivt uttalande, då vilja de, att en diskussion, som af alla världens färger bildar en violett blandning, skall få utgöra svar på tidens brän-nande spörsmål . . .

Så gå de med kommande tiders sken på sina pannor och gamla tiders mörker i sin själ, så rädda de prestigen, så blamera de sig aldrig, så styra de samhällena med sin humana villrådighet . . .»

Man kan tillägga att ur denna samma anda utgå hvad Dagens Nyheter lika träffande kallat »de typiska svenska riksdagsbesluten, där ingen får sitt viktigaste kraf uppfyllt och en hvar uppgifvit sina käraste önskningar».

— »farlig», hvilket på svenska betyder följdriktig. Nutids-svenskar bruka smickra sig med att just denna hofsamhet, denna olust för det ytterliga, det skarpt afgjorda, det klart motsatta utgör en af det svenska lynnets *bästa* egenskaper.

Men det är åtminstone inte denna, som danat vår stora historia. Hvarje historisk rörelse är en massverkan, där ledaren är eldaren, icke ångan. Folket som den enskilde skapar sig stora öden i den mån hvardera följer sina djupaste lifskraft. Och det gäller om ett folk som en enskild: att det endast är genom att handla, vi upptäcka hvad som inom oss bor. Våra ord bedraga ingen grundligare än oss själfva.

lakttaga vi Sveriges folksjäl såsom handlande, se vi, att den *icke* alltid visat jämkande halfhet, förnuftsmässig varsamhet. Nej, den har ofta besannat Gorkis ord att »de tappres dårskap är lifvets vishet». Ej endast laglydnaden men äfven upprorsmodet har varit svenskt; ja, »kärleken till oändlighetsperspektivet, till det mångskiftande möjliga, ej till det färdiga utgör svenskens innersta väsen». (H. Lindgren.)

Härur väljer svenskens håg för det storvulna, samtidigt med hans förnäma olust att märkas genom det i *små* ting afstickande — all »snobbighet» uppnår ju i Sverige knappt ett existensminimum!

Men å andra sidan medför just detta drag att den ledande delen af vårt folk — under de tider vi ej ägt bruk för vår kraft i *stora* uppgifter — blifvit likgiltigt för att bruka den i de hvardagliga.

Därtill kommer de lugna förhållandenas makt att framkalla hvad Rydelius redan betecknade som svenskarnes »jämnskallighet». Under det senaste skedet har man varit frestad att ge honom rätt och kalla »jämnskalligheten» den svenska folksjukdomen. Idétomheten har hedrats som varsamhet, likgiltigheten som försynthet. Slagordet »bråkmakare» blef språkets Bastilj. En gång där innesluten slipper man ej ut, förr än man »lugnat sig» i den grad, att man ej längre utgör en rörelsekraft.

Men just emedan vårt språk har en mängd ordstäf af lugnande art, kunna vi däraf sluta: att ett sjudande blod

funnits att lugna! Den verksammaste trollformeln blef ordet lagom — detta ord, som gynnar jämnstrukenheten, dämpar egenarten och gör allt afstickande ej endast till ett brott mot god ton, nej mot god medborgaranda. Normalsvensken är en Tarquinius, som slår af hvarje vallmohufvud, som sticker upp öfver de andra. Ja, hade man på 1890-talet ställt till Stockholms blodbad, då hade detta varit ett i sann mening nationellt företag!

När något på allvar hotar den redan lagvunna friheten, då visar svensken visserligen en rättskänslans styrka och ihärdighet så storartad, att för den skull många synder må honom förlåtas.

Men ännu ha vi ej vaknat till insikten att slapphet i vårt motstånd mot tryck på våra egna meningar kan vara lika farligt för samhället som en obeifrad laglig orättvisa. Än mindre inse vi, att de ännu samhällshägnade orättrådigheterna — de som gått oss i blodet — äro farligare än de lagliga orättvisor, som beifras.

Nej, af försynthet tar man hos oss ej ens sina egna åsikter på allvar. Och gör man det, kallas man af sina egna meningsfränder »vänsterfrälst» och »ateistläsare», om man tillhör den radikala, »medeltidsfanatiker» och »krubbitare», om man tillhör den konservativa riktningen. Af försynthet vågar man nu inte ha några egna idéer ens efter döden — se svenskarnes sätt att testamentera! Den svensk, som råkat väcka uppseende genom sin sista vilja, skulle med visshet vända sig i sin graf!¹

¹ Må man ej komma med Nobel. Han hade visserligen en idé, men han utförde den så värdslost, att tolkningen af hans — ateistens, krigshatarens, världsborgarens — »idealism» lades i de händer, som bränna allt, han själf tillbad, och omvänt.

En stor konstbeskyddare dör och gör intet för att verksamt hägna det skapande han i lifstiden älskat. En författare dör och lämnar det gods, som — genom läge, naturskönhet, minnen, bok- och konstskatter var enkom ägnadt till en de andliga arbetarnes fristad — åt en prins. Och så vidare i oändlighet.

Lektor Johan Bergman erinrade i föl med anledning af Arrhenius' Nobelpris, att denne tio år tidigare var nära att förklaras — inkompetent till professor och tidigare motades då han ville bli docent. Och dock hade han redan kommit med de uppslag, som ledde till Nobel-

Vid bedömandet af det nutida svenska lynnet måste man emellertid minnas att det alltjämt är — och än mer varit *jordägarlynnet*. Och detta betyder med nödvändighet ett konservativt.

Den tillbakahållande makten i detta lynne motvägdes under storhetstiden genom kraftspänningen för stora mål.

Men saknas sådana mål för folkets samling utåt, och hämma lagarna — hos oss främst de kommunala och politiska rösträttslagarne — kraftutvecklingen inåt, då kommer helt naturligt inom ett folk af jordägare den samhällsbevarande viljan att ta råda på den *nydanande*. Så har äfven skett hos oss. Hvarje medel för rörelse ansågs på 1890-talet lika farligt som i adertonhundralets början den

priset! I samband därmed påpekades den svenska dogmatismen i fråga om vetenskapligheten, där man prisar flitvärdena men avvisar det »djärfva och nya», som just hos Arrhenius skrämde vederbörande. Bergman påminner ock, huru redan Wallin afvisades som docent, emedan han ej kunde förete tillräckligt »tryck»; huru Wieselgren sökte professur men hade allt för »djärfva och nya» idéer; huru Wikner utestängdes, faktiskt emedan han ej var nog boströmiän — ehuru det kallades »ej nog beläsen» — o. s. v.

Om allt slags akademier behöfver man endast påminna — de äro så lika öfverallt! Jag vill emellertid medge att äfven i utlandet finner man, att »flitvärden» af »vederbörande» skattas mest. Vi hafva Darwinismens början i friskt minne. Man minnes också att Harvey's teori om blodomloppet icke erkändes af en enda läkare öfver 40 års ålder! Men betecknande för *små* land är, att utlandet först måste tala om, att en vetenskapsman är stor, för att man i hemlandet skall töras tro det! Och Sverige visar sig i det fallet som ett mycket litet land!

På grund af denna benägenhet att »låta udda vara jämt» tåla vi alltjämt det tomma ordens- och titelväsen, som illa anstår folkets högburenhet.

En skämtare framställde en gång svenskens tillvaro, ända från födelsen — i ett kungl. sällskaps barnbördshem — skolgången under en kungl. direktions ledning och studieåren vid ett kungl. universitet, tills han hamnar i ett kungl. ämbetsverk och viges af en kungl. hofpredikant. Han lånar sedan böcker på kungl. biblioteket, hör föredrag i kungl. vetenskapsakademien och konserter i kungl. musikaliska akademien, fäktar i kungl. gymnastiska centralinstitutet och hinner få kungl. Vasaorden innan han dör på kungl. Serafimerlasarettet!

Men saken i sig själf är ej skämtsam. Ett folk, som, i små ting, låter lögnerna lefva, har nämligen icke lidelse nog för sanningen i de stora afgörandena.

s. k. »witch of Stockholm» — en gammal roslagsskuta, som fått propeller! Liksom man då bedyrade, att »det gällde lifvet att fara med eld och luft», menade man nu, att arbetarrörelsens »brandtal och munväder» ledde till samhällets undergång.

* * *

Men, torde någon fråga, hvad har allt detta med folkupplysningsarbetet att göra?

Mycket.

Ty det beror på den vakenhet, man äger för de svenska lynnessvagheterna och den villighet, man visar att bruka det svenska lynnets företräden, om detta arbete verkligen blir i djup mening *fosterländskt* och *folkligt*. Detta innebär först och främst att det ej endast sker *för* folket utan *genom* folket; att det ej blir ett stöd för gubbväldet men ett maktmedel för ungdomen.

Hvarje ledare — af ett barn eller ett folk, ett arbete eller en rörelse — duger till uppgiften i den mån han förstår att ge de goda krafterna växtfart genom för dem ägnade uppgifter.

Också folkbildningsarbetet behöfver allt fler sådana fostrare till själfverksamhet eller ledare af den verksamhet, som redan finnes. Annars kommer denna rörelse att bli ett nytt uttryck af den samhällshedrade jämskalligheten, den samhällsbevarande försiktigheten och den samhällsrådande formalismen, som i öfverklassen numera göra sig breda på bekostnad af storsyn, vågsamhet och frisinne.

* * *

Inom den större del af nationen, som den mindre delen — kanske af omedveten anspråkslöshet? — kallar »folket», har, under de senaste årtiondena, i all stillhet stora, djupt ingripande rörelser pågått.

Först och främst den frireligiösa rörelse, hvars slutliga verkan blir statskyrkans omdaning eller fall. I samband med eller bredvid den rörelsen har nykterhetsrörelsen gått.

Den frivilliga skytterrörelsen och arbetarrörelsen ha likaledes börjat inom folket själf. Och den bildningsrörelse, som nu går uppifrån nedåt, möter en bildningsdrift, som hos ungdomen — särskildt den inom Good-templarorden sammanslutna — rundt om i landet börjat vakna. Öfverallt frambäras dessa starka rörelser väsentligen af folket själf i och genom själfbeskattning, själfstyrelse och själfverksamhet.

Att saknaden af rösträtt medelbart som omedelbart försenat uppnåendet af rörelsernas mål behöfver icke påpekas, lika litet som de inflytanden hvarigenom t. ex. den frivilliga skytterrörelsen ännu icke blifvit ett verkligt led i försvarsväsendet eller arbetarrörelsen fortfarande bestrides sitt inflytande på arbetsvillkorens omdaning eller bolagsfördelar alltjämt motverka nykterhetsarbetet eller religionsfrihetens uppnående fördröjes o. s. v. Men att rörelserna det oakadt växa i styrka, detta beror på att folket tillsvidare varit deras *själfägare*. De äro ej gjorda *för* men *af* folket. Med folkbildningsarbetet är detta ej i samma grad fallet.

Det nya århundradets svenska ungdom ur »öfverklassen» har — från de andra nordiska landen eller utlandet — fått väckelse till såväl det folkupplysningsarbete som de ungdomsmöten, hvilka blifvit betydelsefulla drag äfven i det svenska ungdomslifvet. Denna väckelse, som drifver den bildade ungdomen att verka för folket, har emellertid den stora faran att den *kan* hämma själfverksamheten inom folket, och att den *kan* mista sin själfbestämning, i fall ungdomen i alla klasser ej målmedvetet brukar sin nödvärnsrätt mot ämbetsvälde och prästadöme, krigstukt och professorlighet, hvar helst dessa söka vrida själfstyrelsen ur folkets och ungdomens händer.

Ty genom nämnda inflytanden synes folkupplysningen på väg att urarta.

För en hvar tänkande finnes ingen samhällsdårskap större än det sätt, hvarpå vår tid med stora offer bevarar människospillrorna, medan den spiller de friska unga krafterna. Framför allt genom att endast ge dem medel till sin utbildning under förhållanden, som göra utbildningen tämligen värdelös för den fortsatta samhällsutvecklingen.

Jag vill nu icke tala om hela vårt högre — nu sken-reformerade — skolväsen, som har till mål att dana en likformig statstjänarduglighet, ett rättänkande skrifvårdöme, nya medlemmar af »pappers-rasen», inom hvilken plikt-mekanism och flitvärden bana vägen till ämbeten, befordran, äktenskap, samhällsaktning och mera sådant, som inneslutes i normalmänniskans bön om det dagliga brödet. Än mindre om det folkfördumningsverk, som kallas folkskola.

Nej, äfven de s. k. fria bildningsmedlen — folkhögskolor, arbetarinstitut, föreläsningskurser, folkbibliotek — alla äro de mer eller mindre bundna af de myndigheter, som äga att öfvervaka att samhällets medel ej brukas att »om-störta samhället»! Men detta gör att folket ofta aldrig får eller lätt mistar gagn och glädje af saken. Socialisterna hålla sig till de bibliotek och föredrag de själfva ordna; de frisinta good-templarne på land och i stad erfara med ledsnad huru det — än på det ena, än det andra sättet — »tar emot» vid bokinköp, vid val af föreläsare o. s. v. Alla märka förr eller senare att rörelsen drifves så, som det i främsta rummet passar öfverklassen, icke så, som det bäst skulle passa folket själf. Och detsamma märker snart den öfverklassungdom, som ger sig in i rörelsen. D. v. s. ifall denna ungdom ej själf tillhör de — i andlig mening — *dödfödda*. Detta kan numera lätt hända, sedan det blifvit god ton att ägna sig åt »samhällsarbete».

Men *är* denna ungdom lefvande, då lider den af att i det samfällda arbetet få sätta in så föga af sin skapande makt; att få så ringa del i den uppfostran som själfverk-samheten, själfstyrelsen, själfansvaret skänka. De unga undanträngas i regeln af de »kända namnen», just där ungdomen med sin varma hänförelse, sin friska kraft vore själfkallad: i folkbildningsarbetet. Studenter anlitas t. ex. jämförelsevis sällan som föreläsare. Men lyckas »styrelsen» att få en präst eller professor, som »drar» en gammal föreläsning, känner styrelsen att den gjort sin plikt! Att professorn talar »om lyxen» i en fattig bygd, där det är knappt om lifsuppehållet, eller prästen om »lös från Rom»-rörelsen i en socken, där icke en själ anar frågans innebörd,

detta gör ingenting. Föreläsaren har fått sin inkomst och åhörarna sin (sof)timme!

Allra minst inom folkrörelsen borde emellertid professor Hjärnes infall — »att man i Sverige anses som pojke till femtio år och sedan som gubbe» — få besannas. De yppersta krafterna — i hvilken åldersklass och meningssgrupp de än finnas — äro de behöfliga. Men de i *detta* fall yppersta krafterna äro icke alltid de lärdaste männen och kvinnorna. De yppersta äro de, i ordets bästa mening, folkliga, de, som inse, *hvad* folket behöfver, och *huru* detta bör gifvas, och som förstå att lämpa medlen efter målet. Detta är icke, att folkbildningen skall bli *tal-* och *tidnings-* bildning utan *sak-* och *bok* bildning.

Villkoren härför ämnar jag annorstädes påpeka.

Här vill jag endast betona, att den brist på kulturodling, som yttrar sig i den svenska ungdomens sätt att bruka orden »gubbe» eller »gumma» eller hvar man eller kvinna, som nalkas femtioåret — en råhet otänkbar hos den kulturodlade, som räknar åren ej efter kalender- men kraftmått — har sin motsvarighet i de äldres tal om »omogenhet» och »grönhet», så fort någon yttring af ungdomlighet misshagar dem.

Detta gör, att just de unga, som mest likna gamlingar, komma längst. Och ingen bör missunna dem detta, ifall de endast komma på *sin* plats. Samhället behöfver många organ. Det sorgliga är endast att den, som passar till fot, blir satt till hufvud.

Hufvudets ställning inom folkbildningsrörelsen bör *den* ungdom äga, som — *hvad* klass den tillhör — vill ge uttryck åt vårt folklynnens ungdomliga drag, framför allt skaparlusten. Öfverallt måste ändamålet bli att göra folkbildningen lifsduglig och tidsenlig. Men detta sker icke, ifall ej ställningen till arbetarfrågan göres fullt klar, så att folkbildningen *lika litet* tar till mål att *bekämpa* socialismen som att sprida den. Tvärtom måste denna rörelses synpunkter och önskemål allsidigt belysas såväl från dess egen som från motsidans synpunkt. Så länge en del bokstugor och föreläsningföreningar framför allt anse sig böra verka

som *frökontrollanstalter* och vid kontrollen som led-motiv äga:

Ingen socialism, och intet fritänkeri,
äro de dåliga medel för sitt ändamål, bildningen. Ty dess främsta kännetecken är just *omdömesbildning* eller förmågan att, ur skäl och motskäl, dana sig en egen välgrundad åsikt. Och detta är dess viktigare, ju mer ingripande tidsbetydelse ämnet har, således allra viktigast just i *den* fråga, man söker hålla undan ur folkbildningsarbetet!

Detta måste bli ett *social-politiskt* arbete i den mening, som de ofvan anförda Hörupsorden innebära. »De yppersta betingelser under hvilka vi kunna bygga och bo i vårt land», och de möjligheter vi äga att göra dessa betingelser allt sundare och skönare, *detta* bör vara det stora hufvud-ämnet för folkbildningsarbetet. Genom att — på rätt sätt — sköta *detta* ämne, skall arbetet, äfven i de djupa leden, mötas af en växande förståelse och kärlek.

II.

När jag från dessa allmänna satsar nu kommer in på tillämpningen, måste det först och främst fastställas: att hela det nuvarande folkupplysningsarbetet allenast är ett byggande på en gungfly, så länge för det första det förhållandet består, att icke ens i halfva antalet af Sveriges alla skolor på landsbygden barnen bli undervisade under hela den i folkskolestadgan föreskrifna tiden af 8 månader pr år. Flertalet skolor meddela endast *half tids* undervisning, och vid 565 skolor (4,3 proc.) utgör den *verkliga* undervisningstiden pr lärjunge endast 2 månader och 10 dagar eller mindre!

Där betodling äger rum, råder äfven ofta halftidsläsning!

Lagen förbjuder fabriksarbete för barn, om det skulle hindra skolgången. Medan yrkesinspektören vill *upprätthålla* lagen, så *kringgår* prästen den genom halftidsläsning och genom barnens utexaminering vid 11 à 12 års ålder. I jämförelsevis få fall har förhållandet sitt berättigande i lokala förhållanden.

I själfva stiftsstaderna Skara praktiseras hvarannandagsläsning(!) med 92 barn(!) pr lärare, och på landsbygden är det mycket vanligt att mer än 100 barn få nöja sig med en lärare eller lärarinna — på ett ställe i Jämtland ha två lärarinnor att tillsammans sköta 274 barn!

Och för all denna vanskötsel må man *icke* skylla på kommunernas fattigdom.

Lektor Petrini har gjort den beräkningen, att af landsbygdens 4,952 folkskolor endast 499 (10 procent!) äro

lagligt skötta, 2,192 »halft vanskötta» och 2,261 »helt vanskötta». Men af båda de sistnämnda kategorierna komma proportionellt nästan lika många på de lågt beskattade kommunerna.

Och för det *andra*, så länge det förhållandet består, att kyrkan och skolan höra samman, och att den förra af folkskolans knappa tid tilltvingar sig lejonparten i form af *katekes och bibliska*.

Och för det tredje, så länge tvenne skilda arter af lärare utbildas för tvenne skilda skolor och de för folkskolan fostras på det sätt, som länge varit en offentlig — och dock förtegen — *samhällssynd*. Den ena synden hänger samman med den andra. Att i Sverige försvaret kostar ungefär 25 gånger mer än hela skolväsendet, är ett elände, vårt land delar med Europa i öfrigt. Men att 93 proc. af landets barn fostras i en skola, där judiska historier och sagor samt katekesplugg upptaga den mesta tiden, detta är ett elände, i hvilket vi snart torde stå ensamma.

Skrifter sådana som *Våra folkskolelärares utbildning* af A. V. Sundén, *Den svenska folkskolan* af H. Petrini, *Prästen och folkskolan* af E. Kristenson, *Vår seminarieundervisning* af en folkskolelärare — liksom allra först August Bondesons *John Chronschougs memoirer* — ha naturtroget skildrat, huru folkskolelärare utbildas och huru man ännu fordrar, att de skola verka! Nu har, med det nya århundradet, allt öftare nya, i allt berättigade kraf från skilda håll, framför allt inom kåren själf, börjat uttalas¹. Och

¹ Sälunda har Göteborgs lifaktiga skolförening uttalat följande — oafvisliga — önskemål: I fråga om *läroplanen*: att religionsundervisningen hufvudsakligen kommer att bestå af bibelstudium och allmän religionshistoria med kyrkohistoria; att vid modersmålsundervisningen *läsning af litteratur och litteraturhistoria* erhåller ett framstående rum, samt att denna undervisning i öfrigt mera riktas på *färdigheten att i tal och skrift uttrycka sig, än hvad hittills varit fallet*; att tyska och engelska språken införas, ettdera valfritt; att matematik, fysik och kemi få större plats, att *stoffet inom naturhistorien utväljes under större hänsyn till det praktiska lifvet, samt att biologien och hälsoläran vid denna undervisning blifva mera beaktade*; att psykologi och logik upptagas som ett särskildt ämne, samt att psykologien kommer att omfattas icke blott allmän empirisk psykologi utan ock barnpsykologi

endast i fall dessa kraf fyllas, kan folkbildningsarbetet bli en organisk växt från en stark rot.

Idealet är ju att erhålla *en enda* »folkskola», där en full kroppslig bildning — genom gymnastik, idrott, lek och dans¹ — komme alla till godo; där teckning efter naturen vore lika grundläggande som skrifning; där innanläsning höjdes till *välläsning*; där naturkunnigheten utvecklades till sammanhängande *naturstudium* — i hemorten som på resor — under höst och vår; där all undervisning syftade icke till en examen men till *säkerhet* och *lust i bruket af alla bildningsmedel* och hjälpmedel, från och med tidtabell, karta, ordbok, uppslagsbok till vetenskapen, litteraturen och konsten själfva! Men när detta mål är nådt, då behöfves icke längre något annat »folkbildningsarbete».

Och det är ju om detta jag ämnar tala i syfte först och främst att påpeka ej endast saknaden af klara ståndpunkter utan den *brist på saknad efter klara ståndpunkter*, som det synes mig att detta arbete hittills röjer.

De, som alltfjämt mena, att katekesen och söndagsskolan, kyrkan och bönehuset äro nog för folkets andliga behof, lämnas här alldeles å sido bland dem, som med oro se folkbildningsarbetet. Men det finnes andra, som af alla krafter önska detta arbetes framgång, och dock uttala far-

med pedagogisk patologi; att en kurs i nationalekonomi meddelas enligt någon kortfattad lärobok; att med hänsyn till samhällsspörsmålens i vår tid allt mera stigande betydelse *en kurs i samhällslära meddelas enligt någon kortfattad, opartisk lärobok*; att *skolhygien* (omfattande såväl undervisningshygien som den yttre hygien, hvilken afser skolhus, lärosalar med lämplig belysning, uppvärmning och ventilering m. m.) *införes*; att vid teckningsundervisningen tillbörlig hänsyn tages till sådan teckning, som den blifvande läraren för sin kommande undervisning behöfver utföra på kritaflan;

rörande *undervisningsmetoderna*: att eleverna erhålla tillfälle till mera själfständigt arbete, såsom insamling af naturföremål, egna laborationer, föredrag i form af referat eller redogörelse för egna iakttagelser o. d.; att för detta ändamål lämpliga bibliotek upprättas vid alla seminarier.

¹ Man har t. ex. motsatt sig simning som ämne vid folkskoleseminarierna, kanske, som M. Hellberg fyndigt formulerat det, i känslan af att säkerhet i vattnet har något hemligt samband med osäkerhet i »bekännelsen»!!

hågan: att underklassens och öfverklassens beröring skall erhålla samma följd som germanernas med gallerna: att de förra endast visade sig läraktiga i fråga om de senares laster, icke i fråga om deras förfining!

Att förekomma denna fara åligger den bildade ungdom, hvilken nu allt mer börjat »gå ut till folket», såsom en liknande rörelse i Ryssland för en mansålder sedan kallades.

Endast en af ansvarskänsla och framtidsvilja besjälad ungdom blir därför betydelsefull inom folkbildningsarbetet.

* * *

Det är från *Verdandi* i Uppsala, *Frisinnade studenter* i Göteborg, *D. Y. G.* i Lund, *Laboremus* i Uppsala och dess sidogren i Stockholm, *Kurser för social upplysning* och inom goodtemplarna, som den studerande ungdomen börjat närma sig arbetarna, dels genom föredrag, dels genom medarbete inom arbetarpresen. Det har dels varit denna, dels de radikala landsortstidningarna, som sålunda gifvit spridning åt Verdandis populärvetenskapliga artiklar, och nu senare Heimdalls och Centralförbundets för socialt arbete (C. S. A.) upplysningsartiklar. Dessa serier fylla hos oss i någon mån samma uppgift, som tidskriften *Kringsjaa* i Norge: att i sammanfattad form meddela samtidens tankar och upptäckter på olika områden.

Och dessa artiklar ha dessutom haft den fördelen att ha meddelat studerkammarens, icke tidningsbyråns luft.

Den senare har en underlig sammansättning, hvarigenom den makt, som vid publicistfester kallar sig »folkupplysningens» tyvärr ofta blir folkförsöfnings.

Men äfven de bästa tidningar kunna ej helt undandra sig verkan af den luft, som uppstår öfverallt, där människor samverka. Genom en tyst öfverenskommelse, en snart inlärd sedvänja vet hvarje medarbetare, hvilka former tidningen åt sig skapat; hvilka fördomar den vill bekämpa eller gynna; hvilka personer och meningar, som böra hållas fram eller hållas undan; hvilka fakta, som böra framhållas,

aftrubbas eller undangömmas; hvilka verk och händelser, som böra målas i mellantoner; med huru mycken kraft notisfläckarna böra insättas för att allt skall stämma i färgen! Men huru man i redaktionerna klipper och stryker, tiger och tummar, blir följden den, att i denna stund folkbildningen — näst efter alkoholen och sekterismen — icke har någon större fara än pressen! Ingen väckelse af skönhetssinnet vore viktigare än den, som kunde resa *folksjäl*en mot *tidningsandan*. Och detta gäller dels själfva den språkliga framställningen, där ordkonsten ofta är i den grad försummad, att det kan vara halfår utan att ens våra storsstadstidningars ledare bjuda på en artikel af det slag, som väcker glädje öfver själfva framställningens konst. Och dock är det nu tidningen, som *kunde* öfva den stora språk- och stilförädlande makten! De äro för den »använda ordkonsten» hvad husgerådstingen äro för den »använda konsten»: den i hvarje hem verkande kulturmakten! Men huru jämmerligt missbrukas ej denna makt redan i rent formellt hänseende!

Och när vi sedan komma till »andan». Då blir man fullt förtviflad!

Denna »anda» fordrar först och främst, att hvarje medarbetare skall stämma sin individuella ton efter »andan» i det hela, med andra ord i nio fall af tio stämma ned den till *andefattigdom*!

Tidningsandan är skildrad af O. Ernst genom följande bekännelse af en tidningsredaktör (i ett drama): »Man måste alltid hafva rätt — efteråt; ändra ställningen efter som vinden blåser, ty publiken glömmar från den ena dagen till den andra; gärna skarpt anfalla någon enskild person, ty det är tämligen ofarligt, och därigenom vinnes rykte om att vara rättvis, men icke angripa sammanslutningar af flere eller många personer. Hvarje dag måste något finnas, som kittlar sensationslystnaden, utan hänsyn till sanningsvärdet, och särskildt måste lokalsladdret omhuldas; personer som annonsera böra behandlas med största välvilja; sådana, som annonsera i andra tidningar men icke i denna, böra förstås . . .

Jag är affärsman och generar mig icke alls för att öppet och ärligt säga: för mig är tidningen affär liksom alla andra affärer. Den ene handlar med såpa, den andre med den offentliga meningen. — I våra dagar kommer det för en tidning icke an på kvaliteten utan kvantiteten och snabbheten. Sant eller icke, det gör detsamma, men *först* måste vi ha det. Och utförligast. Hvad folket *först* läser, detta tror det, och detta kunna sedan alla rättelser icke ändra! Och aldrig skall man återkalla något, man en gång sagt!»

Björnson har med detta »tidningsideal» i tankarna yrkat på en pressens hedersdomstol. Men en sådan blefve på detta område hvad militärdomstolarna äro på sitt: hvarje kårandan rörande förseelse blefve befrad, medan kårens förseelser mot utanförstående förblefve desamma. Krafvet på fackbildning för tidningsmän — ett kraf, som redan föranledt öppnandet af en publicistskola i Zürich — är redan betydelsefullt. D. v. s. om man där betonade vikten af att just *afskaffa* tidningsstilen, att som en tysk författare betonat¹ just uppmuntra den personligt utpräglade, den konstnärligt finformade stil, som nästan försvunnit i nutidens press, medan censuren hade *den* förtjänsten att skapa stilkonst inom pressen.

En *sådan* formskola i hvarje land skulle visserligen göra godt.

»Men det nationella försvarsverket mot pressens utsväfningar» (B. Björnson) kan endast äga rum genom att enhvar af sin tidning skall fordra samma *offentliga* moral, som han fordrar af sig själf i det enskilda lifvet. Jaurès yttrade en gång, att om han i någon mån lyckats göra de franska arbetarna till själf tänkande människor, då berodde detta på att han i hvarje minsta tal eller tidningsartikel *kräft af sig själf det bästa han förmådde*. Detta kraf måste bli hvarje tidningsmans på sig själf, en hvar läsares på tidningen. Då skall ej pressen fortfara att vara en spri-dare af fördom och förtal om vissa enskilda eller af futtigheter och flärd i allmänhet.

¹ A. Roessler, författare af *Die Stimmung der Gothik*.

Men allmänheten måste äfven själf lära sig välja, måste *lära sig läsa!*

Enhvar vet, att säden icke blott blir bröd, det outhärligaste af människans näringsmedel, utan äfven brännvin, det farligaste af hennes berusningsmedel. På det andliga området har det tryckta ordet samma dubbla egenskap. I vår tid blir läsningen ej sällan njutnings- och berusningsmedel i stället för näringsmedel. Allt mer öfversvämmas man nu af dagliga tidningar, veckotidningar, tidskrifter, hvilka äga en stor och berättigad uppgift, ifall man på dem ställer stora kraf och visar att man endast låter sig nöja med det fullgoda. Men ofta låter man skämtbladen bjuda på tarfliga omstufningar af gamla inhemska eller nya utländska kvickheter i stället för det samhällsatirens salt, som hälsosamt friskar upp folkets blod. Man suger i dagbladen långdragna referat af oviktiga händelser och brottsliga handlingar, man inhämtar oändliga smånotiser och obetydligt prat om än obetydligare ämnen. Den forna skräcken att »komma i tidningen» är nu bytt mot den att *icke* komma dit. En hvar väntar den trösten att där få läsa, när blåsten tagit hans hatt eller en tjuf hans kappsäck, och hela landet undfågnas med Stockholmsbalernas klädningar och herrgårdsjakternas offer!! Men dessa brottmålsreferat äro smitthärdar; dessa notiser äro skvallersjukans utbrott, och folkets andliga hälsa lider af att det framför allt är detta, man af dagspressen tillgodogör sig, medan mången lämnar det värdefullare åsido såsom »tråkigt». Under tiden är den vida världen fylld af viktiga händelser, stora upptäckter, sociala strider, kulturella frågor, andligt skapande — hvilket pressen ofta icke har tillfälle att ägna annat än en flyktig uppmärksamhet!

Under dessa förhållanden måste en bildningssökande människa med begränsad tid lära sig att fara med blyttåg genom tidningssträckorna och i förbifarten upptäcka oaserna i ödemarken, nämligen de längre artiklarna i politiska, sociala och andra kulturella ämnen. Det tanklösa tidningsupandet är lika farligt för personligheten som alkoholismen, och det är på hög tid, att enhvar medvetet motarbetar denna

fördärflika vana. I medeltal är nu en halftimme om dagen tillräcklig för tidningsläsandet, och äfven den stunden blir fruktbar, endast så vida den framkallar själfverksamhet. De flesta antaga blindt sin tidnings omdöme och glömma att tidningens mäktigt ljudande *Vi* endast betyder en, på sin höjd två personer, nämligen medarbetaren, som skrifvit artikeln, och redaktören, som godkänt den. Lika litet som vi vid ett middagsbord låta vårt omdöme tystna efter att hafva hört några tidningsherrars mening, utan vi först efter egen pröfning antaga den, lika litet borde vi låta oss förledas att svära på samma herrars ord, därför att de blifvit tryckta i en ledare! Det gäller om en tidning som om en talare: bådas inflytande beror på dem, de äro i stånd att påverka och sätta i rörelse. Ingendera blir en makt annat än genom de tusenden, dem deras ord gripa, och som sedan af dessa ord bilda »den allmänna meningen». Men det anstår icke den tänkande människan att utan pröfning sprida åsikter. Hennes eget omdöme bör verka som den jordbruksmaskin, hvilken särskiljer godt utsäde från dåligt! Att börja bli fordrande mot pressen, så att denna börjar bli gifvande, det är en af nutidsmänniskans plikter mot sig själf och samhället. Ty man äger endast den press — lika väl som den styrelse — man förtjänar, och pressen kommer att förbli sig lik ända tills allmänheten omvändes från sensationslystnad till bildningshunger.

Sedan man gifvit tidningarna deras rätta utrymme inom sin läsning, kommer böckernas tur. Och i fråga om dessa är svårigheten än större att välja rätt och att läsa det valda rätt. Men på samma gång vet man att här kan ett riktigt val tillföra en det yppersta! Och för sina färder inom litteraturens länder har man dessutom en del goda — resehandböcker!

En sådan har jag nyligen fått sikte på och vill anbefalla¹.

¹ *Hvad och huru skola vi läsa?* af professor David Pryde, öfversatt från engelskan af Mauritz Sterner. Min lilla skrift *Om Läsning*, (i serien *Svenska folkets öresskrifter*) är en kortare vägledning i den viktiga konsten att läsa rätt.

Där framhålls såsom den rätta metoden att först läsa ett par mönsterarbeten — *standard works*, som det heter på engelska — inom hvarje särskild gren af litteraturen och att sedan begränsa läsningen till det område, som bäst stämmer med vårt skaplymne. Ty, såsom samma rådgifvare riktigt yttrar, man bör läsa det, hvilket bäst öfverensstämmer med ens egen sinnesriktning, emedan endast det, som verkliga intresser oss, ger oss en verklig behållning. Att hafva allvarligt studerat en författare, ger oss mycket mer bildning än att hafva läst många flyktigt, och det ligger mycken sanning i det latinska ordspråket: »*Frukta den man, som riktigt genomstuderat en bok*» — ty denne man kan därigenom hafva blifvit en makt!

Vidare bör man, enligt den nämnda rådgifvaren, fordra, att boken sätter våra själsförmögenheter i verksamhet, och att den stegrar vår förmåga att uppfylla våra dagliga plikter. Dessutom anbefalles med skäl: att man bör *veta något om författaren, innan man fördjupar sig i hans verk* — hvilket sålunda blir mycket mer lefvande — samt att man bör anteckna bokens värdefullaste tankar och skriftligt sammanfatta sitt eget slutintryck af densamma.

I fråga om romaner tillråder Pryde endast dem, hvilka verkligen vidga vår kunskap om människanaturen — något som äfven är dramats uppgift — och han kallar skådespelet »en undervisning medelst experiment i vetenskapen om människan». Jämte romanen och dramat anbefaller han goda lefnadsteckningar, framför allt öfver de stora människor, hvilka varit inspirerade af sympati och sålunda blifvit representativa för folket genom att göra dettas moraliska och andliga kraft till sin egen. Sådana människor bli våra lärare i konsten att göra vårt eget lif stort och meningsfullt. Äfven historien bör läsas med syftet att »erhålla del i andras erfarenhet och göra den till sin egen». För att historien skall bli lefvande förordar han äfven att, vid sidan af den historiska läsningen, studera fasta och lösa fornämningar samt folkpoesi och tidningar från den tid, man vill lefva sig in i. Hvad poesien angår ger Pryde det goda rådet, att man skall utveckla sin känsla för diktarnes natur-

skildringar genom att själf andaktsfullt lefva sig in i naturen — och icke utspäda eller fördärfva den med sina tomma stadsnöjen! — samt likaledes utbilda sin förståelse af diktens människoskildring genom att, med från klassfördomar som andra fördomar frigjorda ögon, söka finna något af intresse hos hvarje människa. Sålunda skall naturen och människolifvet förklara poesien och denna i sin ordning lära oss bättre se skönheten i naturen och lifvet.

Pryde är ej den enda författare på engelska språket, som talat om bokens betydelse! Och vi veta ju, att i England, än mer i Amerika är biblioteket nu lifsbehof. Betecknande är att man på en plats i Amerika skulle resa ett monument åt fallne krigare och då valde att göra det i form af ett — bibliotek!

* * *

De, som bo i städer, vill jag tillråda att med läsningen af historia, konsthistoria, resebeskrifningar och naturvetenskap förena flitiga besök på museer och i vackra byggnader. Sådana besök mångdubbla bildningsvärdet af det lästa, lika visst som teaterbesök fullständiga intrycken från Shakespeare, Ibsen och andra stora dramatiska diktare. Men däremot bör hvar bildningssökande sky operettens och varieténs för-simplande inflytande.

Att hvarje år ordna sin läsning *omkring ett hufvudämne* eller *en stor författare* och att betrakta denna läsning som sitt andliga näringsmedel, medan man däremot behandlar sin öfriga, lättare läsning som njutningsmedel allenast, detta är ett hufvudvillkor för att vår läsning skall ge oss andliga muskler! Den store franske författaren Rabelais yttrade redan på 1400-talet: »Har ni sett en hund, som fått ett köttben? . . . Då har ni sett med hvilken andakt, den nosar på det; med hvilken trohet den håller fast det, med hvilken innerlighet den knäcker det, med hvilken flit den suger det! Hvad föranleder den till detta? Hvad utbyte väntar den? Endast litet märg. Men märg är ett af naturen till högsta fullkomlighet bragt näringsämne. Likt hunden bören

I visa Er säkra i att uppspara de märgfulla böckerna, snabba att gripa er an med dem, genom ihärdig läsning och eftertanke krossa benet och utsuga den närande märgen! För den, som saknar ro eller råd till en sådan mera systematisk läsning, gäller det att dess girigare bruka alla medel till bildning, t. o. m. gatans!

En vacker byggnad, ett måleriskt perspektiv inåt en gränd, en färgrik himmel, en strålande belysning, blomsterbodens härligheter, bok- och konsthandels fönsterutställning — allt detta kan gifva en skönhetsglimt och ett bildningsfrö åt den, som lärt sig att se väl och sedan att minnas.

För dessa, som endast sällan kunna läsa en bok, är det framför allt af vikt att skaffa sig det bästa och att lära sig läsa det öfverallt — på raster, i spårvagnar, i väntrum! En half timma om dagen, väl och ihärdigt brukad, skall under tio år frambringe ett förvånande bildningsresultat! Det gäller om detta, som om allt annat godt i lifvet, att den som har, honom skall varda gifvet: med läslusten växer tillfällena att läsa, med bildningstörsten medlen att släcka den.

Arbetarbiblioteken, framsprungna ur en ringa begynnelse, närda af mångfaldiga små rännen, stå nu ej sällan som grundmurade brunnar, där tusenden törstiga komma att dricka; ett vackert vittnesbörd om styrkan af den djupa bildningslängtan, som lefver i arbetsklassens själ, och om den sanningen: att hvar ädel längtan äfven är ett framtidlöfte.

* * *

Så som de flesta tidningar — äfven de med en anständig ton — nu äro, stilla de bildningslängtan lika litet, som julens bröd och fiskar af pappersmassa stilla de lockande föreställningar, de väcka hos den hungrige! Nykterhetsföredragen kunde erhålla en behaglig omväxling, om man *samtidigt* talade mot rusdrycks- och tidningssuperiet; om man visade det förnedrande i att låta hjärnan förslösas genom »saxens» som genom spritens inflytande; om man påpekade

att en tidning, som endast är ett utskänkingsblad för brottmåls- och skvallerhistorier, notiser och krönikor — och dessa ofta i rå och rafflande ton — i lika grad som alkoholen gör den kritiklöse läsaren tanklös och omdömeslös, viljelös och ledlös; lika lättlockad till egna lågheter, lika värnlös gent emot andras nedrigheter!

När man vet, huru ett helt landskap *kan* höjas genom sin tidning, såsom t. ex. Värmland genom Karlstadstidningen — eller sänkas — såsom t. ex. Småland genom Smålandsposten — då inser man, att det nyss nämnda försvarsverket gäller mycket mer än endast ett värn mot pressens försåtliga smädelser och förvrängda framställningar. Det gäller *hela folkets försvar* mot sänkta begrepp om ansvar och adelsfärd, om folkskick och försynthet. Det djupast men äfven långsammast verkande medlet mot tidningsfinkeln som mot öfriga rusdrycker, blir *det* folkbildningsarbete, som småningom skall skapa högre anspråk. Men *detta* folkbildningsarbete behöfde omfatta *alla* folkklasser! Ett folk *får* den press, det *förtjänar!*

III.

Det af arbetarinstituten och folkhögskolorna, af den studerande ungdomen och arbetarorganisationerna började folkbildningsarbetet har fått en efterföljare i *Folkbildningsförbundet*.

Detta har — med sina förtjänster i fråga om sakens organisation — äfven den stora bristen, att det arbetar från städerna inom landsorten utan någon verklig känning med de olika bygdernas verkliga behof eller med folklynnets art. Och de föreläsningar, som förbundets listor bjuda, sakna sålunda i allt för många fall verkligt bildningsvärde, emedan de kretsar, som åhöra dem, sakna förutsättningar att tillägna sig dem. Och föreningarna sakna stundom insikt, stundom vilja att anlita de bästa föreläsarne: de välja, i synnerhet när prästerna skaffat sig makten inom dem, »fosterländska och kyrkliga» eller annars »ofarliga» ämnen och föreläsare med nationellt-kristlig eller åtminstone färglös prägel.

Därtill kommer, att föredragen mycket sällan äro *utarbetade för folket*, och föreläsarne ej i stånd att gripa folket. Farlig är t. ex. en sådan anknytning till nutiden, hvarigenom förtidens eller de främmande landens seder och tankar komma i sitt rätta ljus. Ofarlig är endast den tråkiga grundligheten — eller grundliga tråkigheten — som länge utmärkt den »goda» svenska stilen i skrift: den stil, som kallas »klar», när den är urlakad, och »ren», när den är sömngifvande.

Många anse sig ha gjort fyllest, när de redigt læst upp ett afsnitt från någøt kunskapsområde, ett afsnitt anpassadt efter en bildad publiks kraf. När de landtliga åhörarne læmna föredraget, har detta ofta ej upplyst dem mer än de predikanter, hvilkas förkunnelse, enligt Luthers kraftiga bild, ej sprida mera ljus än »en palt i en hornlykta».

Men de af dagens arbete trötta människorna hade kommit med ett oklart hopp att få någøt ljus öfver sin strid och sitt stråf, någon hjälp att bättra förstå sin tid, dess händelser och personligheter, dess upptäckter och stråfvanden. Allt detta rör sig nu för dem i en oroande och lockande halfdager till skillnad från den ostörda, djupa natt, som låg öfver de icke læskunniga tiderna. I stället ha nu förelæsningsstyrelsens herrar — prästen eller »patronen» — ordnat så, att de blifva förda till fjärran tider eller land, där inga »faror» finnas för arbetsgifvarne och fäderneslandet. Och har ej försiktigheten afgjort valet, så har det skett på ännu ytligare grunder. Föreläsaren har varit »känd» eller ämnet »intressant», men ifall båda varit i stånd att tillgodose folkets behof, därom har man ej bekymrat sig. Ja, själfva föreläsningsföreningarna uppstå ofta utan verkligt behof: grannbygden har en, då måste vi också ha en, ty »en ann är så god som en ann».

Men lyckligtvis börjar folket själfv vakna till nit för bildningsarbetet.

Goodtemplarnes *studiecirklar* — hvilka nu efter 3 år stigit till 120 — är ett bevis härför. Liksom den tunga, torra högkyrkopredikan fick kolportören och bönehuset till följd, komma de tunga, torra »folkbildarne» att bli utan publik, och de för syftet læmpade bli däremot småningom utvalda. Ty det går inte att hålla folket vid barkbröd och vatten, sedan det, som soldaterna i 30-åriga kriget, smakat semlor och vin i stormhatten.

Endast genom att sålunda *ungdomen inom folket* allt mer tar bildningsarbetet i sina händer, kan det hindras, att — liksom 1840-talets bildningscirklar, sockenbibliotek, »Läsning för folket» m. m. själfdogo af ledsamhet — nu-

tidens folkbildningsarbete skall göra detsamma. Folket måste börja *fordra*, att föredragen genom språkets färg och form skola tilltala skönhetssinnet; att de genom väckelser till personliga afgörelser odla sanningssinnet; att de inom alla områden egga till själfverksamhet!

Och männe ej äfven flera ypperliga föreläsare i dessa afseenden äro *mycket* långt ifrån målet? Särskildt ha de flesta — i bokstaflig eller bildlik mening — ej *redd* att på *formen* nedlägga den möda, som fordras för att bli verkligt *väckande*.

Stadsbon kan ju ej ens landsbygdens språk. Ja, man har i Sverige gått i motsatt riktning mot en sund språkutveckling, när man som »underhållning» upptagit bondvisor och bondhistorier på landsmål, men försummat att i språket själf inarbeta den skatt af uttrycksfulla ord, målande liknelser, innehållsrika ordspråk, som ännu ge färgstyrka åt allmogens språk. Visserligen har folkskolelärarseminarieborsten farit fram öfver denna ordsfatt såsom det lutherska kalkrappningsnitet för fram öfver medeltidens kyrkmålningar! Men olyckan kunde ännu hjälpas, ifall sträfvan blef att lära att tala högsvenska men att i denna för *allas* bruk, inarbeta den värdefulla delen af den folkliga språkskatten! Nu sitta t. ex. herrar stockholmare och jaga »danicismer» utan att veta, att dessa ofta oersättliga språkliga uttryck alltjämt äro skånska eller sydsvenska!

Lika orimligt är det, att man nu håller jakt på ofta outhärliga, med vårt språk genast sammanväxande lån från grannlanden, medan man tål det myckna — och ofta onödiga — utländska lånegodset. Sålunda har man nu infört ordet *trist* — medan vårt folkspråk har goda ord — t. ex. söckent — för det i vårt vinterland ofta förnumna intryck, det ordet tecknar. Det påstås ju, att allmogen brukar endast 3—4,000 ord, när den högst bildade brukar 15—20,000. Men om allmogen har en liten begreppskrets, så har den i stället bättre bevarat skiftningarna inom denna, medan de bildade inom sin stora begreppskrets tappat bort dessa. Med hvilka tunga sammansättningar rör sig t. ex. ej högsvenskan, emedan den lagt bort det urgamla ordet

simme; huru behöfver den ej tio ord för att uttrycka stämningen i ordet *tykännas!* Medan den bildade damen plockar hallon som lingon, grenar som gräs, så *plockar* allmogekvinnan hallon, men hon *repar* lingon; hon *bryter* löf men *ryskar* gräs! Exempelen kunde mångfaldigas för att visa, hvad folkspråket äger kvar af, för öga och öra uttrycksfulla, ord. Och det är icke likgiltigt, om ett språk bevarar denna sinnliga uttrycksfullhet. Hvarje betecknande ord, hvarje ordstäf, hvarje kraftig böjningsform, som vi förlora, är förlusten af ett stycke fosterjord. Det i hvarje land, på hvarje strand med oss gående fäderneslandet är vårt språk; i den mån detta mister sin sinnliga fullhet i färger och former, sin egenartade fyndighet, förrådes något af vår nationalanda, vår folkegendomlighet¹.

Folkbildarne borde återge folket frimodigheten till sina gamla ypperliga ord och tänkesätt — och sålunda bidraga att återge dem åt språket. Men däremot borde de söka tilltappa landsmålet oftast oäkta och ofta obildningsförande flöde.

Visserligen kan äfven skämtet ha värde som bildningsmedel. När landsmålshistorier eller Strixbilder riktas mot t. ex. bondens småsinta syn eller sega envetenhet, mot hans slughet eller snålhet, då kan det göra godt, då kan skämtet få en fostrande makt, som verkar snabbare än allvaret.

Men när »bondkomiken» gör hela ståndet löjligt, när det träffar en brist på bildning eller en dumhet, som äro lika ofrivilliga som fattigdom eller sjukdom äro det, då gör den endast ondt, och då bidrager den att bibehålla den klasskillnad, som just folkbildningsarbetet söker utplåna.

Hvad vi i nordnen behöfva är mindre skrattet än leendet. Det leende, som födes af medglädje, som röjer hågen

¹ För att väcka språkkänslan anbefallas våra folkliga föreläsares arbeten, som t. ex. Noreens »Spridda studier», Axel Kocks »Om språkets förändring», Geetes »Ordklyfverier», Cederschiölds uppsatser i »Kvinnospråk» och hans större arbete »Om svenskan såsom skriftspråk» och *Rytmens Trollmakt*; samt Ljungstedts lilla praktiga afhandling om »Språket, dess lif och ursprung» i Verdandis skrifter och Kr. Nyrop: *Ordnes Liv*.

att värma den kalla, att lätta den tunga nordiska luften. Alkoholen förblir outhärlig för att höja den själsliga värme-graden, så länge människor ej äga mod till ädelmod, till uppmuntran och erkännande, emedan detta kallas inställsamhet eller smicker! I södern menar man ej mer med hundra varma ord än nordbon med tio, men luften blir solig och sinnet lätt — om också icke själen mätt — af de förra. Det är först och sist en högre bildning i fråga om själfva väsendet, som skönhetssinnets väckelse borde åsyfta, en vackrare tjänstvillighet, en snabbare känslighet för andras behag och obehag, vänligare blickar, varmare ord för hvarandra! Den gamle Kold, som gaf den första väckelsen till Danmarks folkhögskolor, kunde alls inte hålla »föredrag», endast prata med folket, som Sokrates få dem att tänka och fråga, att le och att tåras om hvartannat under flödet af hans äkta mänskliga vishet! Och det är egentligen *så*, folkbildningsarbetet på landsbygden borde börja! Eller — eftersom sådana män och kvinnor icke stå att taga efter behof — de inom detta arbete verkande borde åtminstone inse, att *folklighet* behöfves för att lyckas! Och detta betyder *ej* bond- eller arbetarsätt, utan det betyder först och främst, att det *blifvit folk* af en själf, d. v. s. att man själf känner *mänskligt varmt och starkt* och således också anar, hvilka känslor och tankar och kraf, som bestämma folksjälén!

IV.

Ingen ärlig folkbildningsvän torde neka att den halfva miljon, som nu delas på omkring 300 föreläsningsföreningar o. d., skulle kunna göra mycket mer verkligt gagn än som nu är fallet, om den blefve mer *en folkets egen rörelse*, ledd af dess verkliga behof och inriktad på nutidsverkligheten mer än på forntiden och på främmande land och på för folket tillsvidare främmande ämnen. Man behöfver endast se på föreläsningsbyråernas register öfver föredrag för att inse det befogade i mitt påstående: att det *nuvarande Sverige* borde ha dubbelt mer plats, — att dess *samtida* vitterhet och konst, dess *nutida* rörelser och arbeten, dess *framtida* kraf och syften allt för mycket undanskjutas. Men äfven de föredrag som nu ordnas med verklig »känn» för folkets mottaglighet och behof, bli endast halft fruktbara genom att de ej ta hänsyn till *den fortsatta* själfbildningen.

Det med Social Tidskrift förenade *Folkbiblioteksbladet* och i än högre grad *Goodtemplarnes nya Studiehandbok* äro en god hjälp såsom rådgifvare vid bokval. Men huru många kunna verkligen komma åt de där omtalade böckerna?! Det kan dröja ett år, innan den inom en läseförening kringvandrande boken kommer till Pers dörr! Hade han haft boken strax efter föredraget, ja då hade detta kunnat fästas i minnet! Nu däremot blef föredraget en sådd, som vinden tog det mesta af!

Under dessa förhållanden torde den unge diktare ha rätt, som sade mig, att, enligt hans mening, den *tillsvidare* viktigaste följden af folkbildningsarbetet var, att det väckt

en skarp ovilja mot den nuvarande *folkskolan*, som så illa förberedt folket för de föredrag, hvilka nu ofta endast lämna ett oklart intryck af att en rik värld finnes, som de flesta åhörarne alltjämt måste stanna *utanför*. Några få nog en eller annan glimt af den, och endast det minsta antalet kommer att intränga i den.

Äfven om föredraget gällt t. ex. nykterhet eller tuberkulos eller något annat livsviktigt ämne, så har föreläsaren sällan ägt den inblick i folkets dagliga vanor, som kunde lärt honom att tala så, att *det gått hem till åhörarne*. De erhålla ett tal *i allmänhet*, då de borde få ett tal *i synnerhet*, ett tal, som väckte dem för alla obeaktade hvardags-ting, som gällde hvar enskild ibland dem.

Framför allt borde man fordra, att alla *föreläsare skulle tala fritt*. Ty endast detta blir verkligt liffulla föredrag. Skulle än åtskilliga goda krafter falla för detta »streck», så skulle andra komma i deras ställe, och man kunde vara viss om att äfven *de* föredrag, som ofta upprepas, då erhöles en helt annan uppfriskning och påspädning än de, som nu från plats till plats upprepas efter ett manuskript.

Men än önskligare vore, om de föreläsningssällningar i landsorten, som nu med dryga kostnader från långt håll hämta föreläsare, gjorde detta vid *sällsynta*, högtidliga tillfällen, men däremot från nära håll hämtade friska, unga krafter, som — med kännedom om ortens behof och önsningar — kunde hålla *följder af föredrag*, hvilka blefve helt annorlunda verkningsfulla än de enstaka eller till och med än serier på tre, fyra föredrag af mer berömda föreläsare.

Inom hvarje föreläsningssällning på landsbygden borde dessa föredrag en hel vinter endast bestå i att lära *läsa väl innantill* och förstå *de främmande orden*. I en *mycket* vaken landsort klagade t. ex. just ungdomen öfver huru svårt det kändes, att ej kunna själf *läsa väl*; ej rätt *uttala* främmande ord; att ej *alls* eller endast *delvis* ana dessa ords betydelse! Man borde börja med att läsa ortens tidning eller någon god tidskrift och sedan gå vidare, under ordförklaringar och inlärande af orduttalet. Vidare borde en ordlista tillhandahållas för 10 öre; som mönster anbefalles

den af Louise Nyström för Stockholms arbetareinstitut utarbetade, men den borde vara dubbelt större. Denna lista borde fullständigt *genomgå*s, så väl i fråga om *uttal* som *betydelse* ja, äfven *skiftningar* i ordens betydelse! En sådan vinterkurs inom hvarje föreläsningsförening vore lika oumbärlig som plöjning före sådden. Dess senare del borde vara ägnad åt våra främsta samtida diktares verk, med samma villkor, som jag redan påpekat i fråga om deras läsning i skolorna. Ty som någon sagt: »det finnes ingen metod, som kan väcka vare sig religiösa eller sedliga eller skönhetsintryck, men många metoder, som kunna förstöra dem!»

Därnäst borde — under ett följande år — komma sammanhängande föredrag, som behandla *bygdens* förtid: dess historia i stora drag, ortnamnens förklaring, skildringar af de historiska minnesmärkena — helst jämte utfärder till dem — liksom af de märkliga personer, som på olika sätt verkat inom bygden, vare sig på den andliga eller materiella odlingens område, eller utgått från bygden för att verka för det stora hela. Mönster för sådana framställningar äro Nordahl Rolfsens. Men äfven själfva *bygden*, dess geologi, dess växt- och djurvärld, dess tillgångar och behof borde bli föremål för föredrag, så att de där boende sedan kunna läsa i sin bygd som i en öppen bok; finna sig tillrätta i den och kunna bruka sin företagsamhet på dess slumrande möjligheter!

Efter denna förberedelse är tiden kommen för de vidare gående föreläsningarne, de som föra tankar ut i *hela* det egna landet, i världsförloppet, i världshistorien och världslitteraturen, in i framtiden! Men allt jämt med anknytning till det samtida och ~~det~~ dagliga lifvet. Darwinismen t. ex. bör föras ända ut på bondens fält och in i hans ladugård. Det är af mera vikt att ha hört *ett* föredrag, som sedan visar oss hela verkligheten full af ämnen för iakttagelse och tanke, än att ha hört tio gånger talas om ämnen, som ej vidare angått en. Intrycket måste haka sig fast med många små hakar som en kardborre! *Skioptikonbilderna* böra ej *visas* på det vanliga sättet, d. v. s. beskrivas. De böra brukas som *stoff för själfakttagelse*. Föreläsaren bör vända sig *frågande* till åhörarne, och först sedan dessa gjort

alla de iakttagelser och slutsatser, de äro i stånd till, bör förklaringen eller fullständigandet följa. Nu halkar bild efter bild förbi och så slappas iakttagelsen i stället för att stärkas. En tunn röra, som skvalpar i hufvudet och kallas en »hum om saken» stannar kvar och tar upp platsen för verkliga, starka intryck!

Ett annat hufvudvillkor, som jag själf som föreläsare fyllde, långt innan någon betonat vikten däraf, var att tillhandahålla en småskrift om *föreläsningens föremål*. På mitt område — litteraturhistorien — fanns tyvärr mycket litet. Men *då* en lämplig småskrift fanns, gick den *alltid* åt.

Betydelsen af *grundlinjer* har man funnit vid sommarkurserna. Och de olika företag, som nu dels främja *småskrifter*, dels *billiga urval af författare*, äro nu så många, att de allra flesta föredrag borde kunna sluta med en småskrifts försäljande eller åtminstone alltid med utdelandet af inkom utarbetade grundlinjer, som då äfven borde innehålla en tryckt anvisning på fem, sex goda böcker eller småskrifter i ämnet. Vidare borde *vandringsbiblioteken* ställas i samband med vinterns *föredragsserie*.

Om dessa villkor blefve *obligatoriska* för *hvarje föreläsare*, som folkbildningsförbundet anställde, då blefve dennes verksamhet verkligen ett *bildningsarbete*. Tills vidare ge de i nio fall af tio ej bildning utan *flärd*, d. v. s. »ett sken af saken, ej saken själf». (Ehrensverd.)

Naturligtvis förutsätter detta förslag att föreläsarne äro fördomsfria nog att bruka *alla* skrifter, oberoende af om de komma från höger- eller vänsterhåll. Men, som man ej obetingadt kan tilltro alla föreläsare denna opartiskhet, borde kanske Förbundet bestämma, *hvilka* småskrifter, som i samband med hvarje föredrag skola tillhandahållas.

* * *

Hvad småskrifterna själfva angå, så ha de — äfven Verdandis — inte alltid makt att *slå klon* i bröstet på läsaren. Den *goda* småskriften bör lämna en tanke kvar, som arbetar vidare, vare sig följden sedan blir att den

väcker samstämmade eller motstånd. Endast så blir kunskapen tillika fortsatt i tankearbete¹.

Från Amerika och England samt Tyskland har man erfarenheter om huru den censur, man ännu från vissa håll i Sverige söker öfva under folkupplysningsarbetet, endast får den följden, att detta blir mer eller mindre *overksamt*. I Berlin blefvo t. ex. socialister och radikaler likgiltiga för biblioteken, så länge dessa undanhöllo de böcker och tidningar de ville läsa². Och i Paris har någon tanke på censur i denna riktning själfklart ej kunnat uppstå, eftersom just socialism, radikalism, anarkism mötas i och till stor del bära folkbildningsarbetet.

Läsesalarna böra just vara den plats, där det ena partiet i lugn kan taga del af och höra det andras skäl, och endast så skall folkbildningen kunna motverka det obildningens allmänna kännetecken, som i alla klasser yttrar sig som domslut efter endast den ena partens hörande. Innan människor blygas att i fråga om vare sig konst, musik, böcker taga parti för eller emot och på frågan, om de sett, hört eller läst, hvad de berömma eller fördöma, icke blygas att svara »nej, men vi ha läst dens och dens kritik öfver taflan, dens och dens broschyr mot författaren» o. s. v. — så länge

¹ I Danmark utger Studentersamfundet och Folkeuniversitetet *Videnskabeligt Folkebibliothek*, utarbetade af sakkunniga i klar, enkel form och betingande ett pris af 1 kr. stycket, serien bjuder t. ex. på Cl. Wilckens' *Det produktive Samfund* och Gustav Bangs *Den socialistiske Fremtidsstat*, P. Munchs *Det danske Folks politiske og nationale Gennembrud* (1830—1848), A. B. Drachmanns *Fra den romerske Kejsertid*, Arnold Møllers *Sundhed og Livsnydelse* samt Valdemar Bie's *Lysets Anvendelse i Lægevidenskaben*, Victor Madsens *Jordens Udviklings Historie*, Poul la Cours *Tidens Naturlære* och F. Kølpin Ravns *Forplantning og Arvelighed*. Och dessa äro enkom skrifna för att i sammanträngd form meddela en massa af kunskaper i grundväsentliga frågor än grundligare än »småskrifternas» omfång medgifva. Att erhålla *vandringsbibliothek* af detta slag vore just ett hufvudönskemål för folkbildningsarbetet i Sverige.

² Ett betecknande drag från Sverige må här meddelas. Vid inköpen till ett folkbibliotek i Göteborg uteslötos en radikal författares arbeten, emedan »folket» ej var moget för dem. Men ett år förut hade samma stads arbetarkommun till *sitt* bibliotek som gifva begärt och erhållit denna författares arbeten — emedan de voro bland de af arbetarne mest efterfrågade!!

äro dessa människor djupt obildade, innerst råa, vare sig de sitta i Svenska Akademien eller svenska fattighusen!

Till den klokhet, som bjuder pröfningsmöjlighet och valrätt i fråga om alla meningar, kommer den rättvisa, som bjuder, att när *alla* medelbart eller omedelbart bidra till kommunernas utgifter, skall ej den »sammanslagning»-klassen bruka sin makt för att undertrycka de »sammanslagning»-omstörtandes¹. Detta föranleder ett ökad klassmisstroende och får den följden, att »sammanslagning» endast komma att hålla sig till de böcker och tidningar, som motsvara deras egna meningar, men ej till dem, som kunna klara eller vidga dem, och sålunda närma sig det själstillstånd Spencer kännetecknade som sanningssökarens: »I den mån vi lära oss att älska sanningen mera och segern mindre, skola vi blifva angelägna om att lära känna orsakerna till våra motståndares tänkesätt och åsikter. Vi skola börja misstänka, att deras envisa fasthållande vid en tro eller en åsikt beror på att de se något, som vi icke se. Och vi skola sträfvä efter att komplettera den del af sanningen, som vi hafva funnit, med den del af sanningen, som de hafva funnit». Till dessa tänkvärda ord bör emellertid också läggas påminnelse om att först, sedan vi sett *båda* sidorna, kunna vi verkligen *välja* den ena!

Allt det här sagda har sin tillämplighet äfven i fråga om *folket och konsten*. Äfven på detta område har man yrkat »ansvar» — enhvar minnes sålunda åtalet mot Frödings ariska sånger, den »frireligiösa» sederenhetens yrkanden i fråga om Björcks målningar i Stockholms operas matsal och Hasselbergs *Farfadern* i Humlegården o. s. v. Att rörelsen för konstens närmande till folket hålles fri från hvarje *sådan* okonstnärlig synpunkt, är hufvudvillkoret för denna rörelsens betydelse.

* * *

¹ Och det har just varit, sedan man i förra århundradets midt fastslagit, att folkbiblioteken äro en offentlig sak, för hvilken lag bör stiftas och skatt krävas af stat och kommun, som biblioteken i dessa land tagit sitt oerhörda uppsving.

Men äfven en sålunda ordnad föreläsungsverksamhet når ej *alla* inom en bygd och icke *alla bygder*. Vårt land är mycket stort, och bildningen kan ej genomtränga folket utan ett stort *frivilligt* arbete af den bildade ungdomen inom hvarje bygd!

Hvad gör nu denna ungdom, d. v. s. den del, som icke reser till städerna eller utomlands? Huru mycket kunde den icke göra hvar på sin plats inom fabriksamhället eller stationssamhället, på hemgården eller inom bygdens goodtemplarloger — ifall de endast och allenast samlade arbetare och allmoge till en sådan läsning, som den nyss skildrade, till sång och danslekar! Stundom kunde de enkelt berätta, hvad de själfva lärt eller sett i andra land, eller föranleda tankeutbyten i något ämne eller ge råd till själfstudierna eller — som Karl Erik Forsslund — låna ut sina egna böcker, trots en inre smärta att se de vackra själfgjorda bokbanden i *icke* otadliga fingrar!

Och man kan ju äfven tänka sig, att andra än ungdomen skulle kunna medverka då och då! T. ex. att en ingenjör berättade om någon ny märklig upptäckt eller undervisade i varukännedom; att en jordägare omtalade någon ny hjälpkälla för jordbruket, en husman några viktiga hushållsrön, en läkare något för hälsovården viktigt ämne; att skolläraren och prästen berättade om något annat! I fall man endast enades om att, vintern igenom, hvar vecka samlas vare sig inom någon goodtemplarloge, då den hade samkväm, eller i en skolsal o. s. v. till ett sådant fortsatt bildningsarbete, så behöfdes ofta ej mera, än att någon på ett lifligt sätt refererade någon af nutidens många småskrifter; eller att någon tog sitt herbarium med, lät de öfriga utleta traktens växter och själf beskref dem och deras gagn; att man läste någon god artikel i en tidskrift, att man framkallade ett tankeutbyte i någon dagens fråga o. s. v.

Ju enklare det hela tages, dess lättare kan det fortgå. Och ju längre det fortgår, dess verksammare blir det för att höja den andliga och lekamliga lefnadshållningen, rikta tankarna från sträfvet i nuet mot framtiden och förbinda det enskilda med det hela. Hvarje sådan liten, i det stilla

verksam bildningskrets, skulle komma ett ljus att lysa öfver hvardagens arbetsplats såsom det — enligt sägnen — lyser öfver de platser, där skatter äro begrafna! De främmande föredragarne åter verka som blixttågen, när de störta förbi och väcka aningar om den stora världen utanför den lilla bygden!

* * *

Våra folkhögskolor — några och trettio med omkring 2,000 elever om året — äro, tack vare det sätt, hvarpå de tillkomma, de skäl, som drifva lärarne till uppgiften, den plan, hvarefter de skötas, i de flesta fall icke bildningsendast kunskapsmeddelande, icke väckelseskolor, som de danska varit — där man länge syndade i motsatt riktning genom att lämna kunskaperna åsido. På grund häraf vore det af vikt, om den *ambulatoriska* folkhögskolekurs, som 1905 började i Dalarne, kunde vinna efterföljd.

Den oerhörda fördelen af att folkhögskolan sålunda komme till folket, är, att vinteraftnarna få innehåll, medan den unge ej behöfver lämna sitt arbete på längre tid eller med möda skaffa sig medel att betala hela högskoleafgiften, utan i stället kan bo kvar i sitt eget hem.

Den första kursen började på Sollerön och skulle vara en månad; sedan skulle en liknande (på 2 månader) öppnas på Mora Strand. Ledare för dessa kurser, hvilka eventuellt komma att fortsättas i andra Siljanssocknar, är f. d. folkhögskoleföreståndaren och lektorn Uno Stadius, och medverkande bli bl. a. konstnären Gustaf Ankarcrona, länsskolvaktaren C. A. Gustafsson, folkskolläraren på platsen m. fl. I kurserna skola ingå föredrag i historia, naturkunnsighet, hemslöjd, jordbruk, skogsvård, hälsovård m. m. samt diskussioner, lektioner, sång och praktiska öfningar.

Sommaren 1906 skall kursen hållas bland gruffolket och bergslagsfolket i södra Dalarne vid det nya Folkets Hus, nära Storgården. Vid Säffle i Värmland ha nu kand. Dahlgren och Aronson börjat en *alldeles fri* folkhögskola, som har den själiska *väckelsen och bildningen* till syfte, icke som de flesta folkhögskolorna att allenast instoppa

hvarjehanda »nyttiga» kunskapsämnen. Och dessa unge män hafva äfven för afsikt att ordna flyttande kurser, helst i samband med de olika bygdernas goodtemplarstudiecirklar. Goodtemplarnes *instruktionskurser* och nykterhetskurser, liksom *feriekurserna*, hvilka nu, från storstäderna och universitetsstäderna, börja finna väg äfven till landsortens andra städer, borde äfven om möjligt förbinda sig med dessa studiecirklar.

En lifaktig, af A. E. Ljungquist bildad studiecirkel, som verkar i Uppsala sedan hösten 1905, har bland andra ämnen vid sina möten behandlat »De litterära strömningarna på 1880-talet» och »Adolf Hedins lifsgärning». Här som öfverallt, där den studerande ungdomen, arbetarne och nykterhetsfolket samverka, träder *samtiden* — eller framtiden — i förgrunden. Likaså kan påpekas att Medelpads ungdomsförbund ej endast på sitt första möte satte föredrag af historiskt och litteraturhistoriskt och etiskt innehåll utan äfven föredrag i *biskötsel* och *trädgårdsodling!*

Dalarnes historiska bygd, som nu äger sina diktare i Karlfeldt och K. E. Forsslund, sin diktarinna i Selma Lagerlöf med Jerusalem, har äfven bland sina *konstnärer* bildningsfrämjande män. Zorn i Mora, Carl Larsson i Sunborn och Anckarkrona i Leksand verka som konstnärer inom Dalarnes bygd, och den senare har dessutom med stor kärlek och kraft verkat inom ungdomsrörelsen och upplysningsarbetet. Äfven här äro goodtemplarne föregångsfolket. På ett af Leksands möten sammanfattades *folkbildningsarbetet* genom föredrag; *idrotten* genom gymnastikuppvisning och lekar; *hemslöjden* genom en utställning af dess alster; *musiken* genom en konsert af H. Alfvén — förutom ungdoms- och nykterhetsrörelsen själfva! Vid ett senare möte har en *konstutställning* varit ordnad i Falun. På samma sätt ordnas de värmländska ungdomsmötena.

En annan konstnär, Gunnar Hallström, verkar inom Adelsö-Björkö ungdomsförening med liknande medel och syften. Och K. E. Forsslund har i trakten af Ludvika — liksom i själfva Ludvika — arbetat med outröttlig ifver för folkupplysningen. Ludvika bokstuga och dess Folkets

Hus har han fått till stånd. Karl Erik Forsslund och hans hustru tillhöra båda Verdandiorden, som ju är den friaste af alla nykterhetsordnar, och hvars valspråk

nykterhet, upplysning, människovärde

just varit det, Forsslund sökt förverkliga. Han har under de sista åren — sedan såväl skolsalen som en templarsal blifvit stängda för verdandisterna — öppnat Storgården för logens glada och innehållsrika samkväm. Men nu reser sig — på bygdens vackraste plats — ett nytt, stort Folkets Hus!

Föredrag, musikaftnar, teaterföreställningar, lekaftnar — allt hvad en landsbygd kan bjuda af omväxling i vackra nöjen — har i Storgårdsfolket haft sina främjare eller ledare. Det är dessa föredömen, man ville se följda rundt om i landet!

* * *

Särdeles betydelsefull är den rörelse, som börjat hos de unga goodtemplarne, ett lika ihärdigt som offervilligt bildningssträfande. I Värmland hade t. ex. den ena af Ransäter sockens 3 loger åstadkommit ett eget vackert samlingshus; studiecirkel och med den medföljande bokförråd fanns i två af logerna o. s. v. Genom Karlstads goodtemplarlogers bibliotekskatalog — liksom katalogen öfver Värmlands 5 vandringsbibliotek — visar sig att dessa äro väl försedda med *värdefull* litteratur; deras programblad *Glimten* lyser af friskhet och frisinne; dess ena redaktör, H. Vadman, är den outtröttlige anordnaren af ungdomsmöten, och den svenska goodtemplarordens studiedirektor, fil. kand. Oscar Olsson i Karlstad, som organiserat hela rörelsen, leder den äfven *ypperligt*. Man har i vissa af de värmländska studiecirkelarna föreläst om nu levande diktare; om socialismen o. s. v.

Men Värmland står helt visst i bildningsifver och frisinne högre än de flesta andra landsdelar.

Goodtemplarnes, af kand. Olsson utgifna *Studiehandbok* — med anvisningar utarbetade af fackmän på olika områden — kunde på det yppersta främja själfstudierna, om

verkligen *alla* studiecirklar kunde skaffa sig de föreslagna böckerna! Bland önskemål i nästa upplaga vore en mängd serier af olika och goda *historiska* romaner uppställda i *tidsföljd*. Ty af alla bryggor mellan nöjesläsning och allvarlig läsning, är denna den viktigaste. Ja, mången får ur dessa romaner sin mest lifvande historiska kunskap. Det finnes hundratal nu försvenskade sådana, som på historiens område vore de värdefullaste »skioptikonbilderna». En serie öfver Egypten, öfver romerska kejsartiden, öfver folkvandringarne o. s. v. skulle vara af stor betydelse.

Ett annat önskemål är, att den *sociala frågan* erhåller ett fullt tillgodoseende. Den är tidens fråga, och hvarje tänkande människa måste taga sin ställning för — eller emot — de mål, som socialdemokratien kämpar för. Och just den genom nykterhetsarbetet redan socialt väckta ungdomen är den i detta fall mest tillgängliga¹.

¹ Här bör erinras om det svenska *socialdemokratiska* programmet:

1. Allmän, lika och direkt rösträtt, vid politiska och kommunala val, för män och kvinnor från och med 21 års ålder.

Valdagen en söndag eller en allmän fridag.

Författningsrevision i syfte att åstadkomma ett fullt demokratiskt styrelsesätt.

2. Fullständig yttrande-, tryck- och församlingsfrihet.

3. Ett folkligt försvarssystem. Kamp mot militärväsendet. Mellanfolklig skiljedom.

4. Religion förklaras för privatsak. Statskyrkans och kyrkobudgetens afskaffande.

5. Skolans skiljande från kyrkan.

Folkskolans utveckling till en för alla gemensam och kulturfordringarna uppfyllande medborgarskola.

6. Jurydomstol i brottmål.

Af kommunen eller staten bekostade försvarsadvokater.

Kostnadsfri rättshjälp.

7. Gradvis stigande (progressiv) inkomst- och förmögenhetsskatt samt arfskatt.

Afskaffande af alla indirekta skatter, som förnämligast trycka de produktiva klasserna.

Väsentlig höjning af det skattefria existensminimum.

Till fyllnad af allmänna budgetsbehof stark utveckling af statens och kommunernas verksamhet som producenter och ledare af samfärdsel och distribution.

8. Den allmänna krediten organiseras genom staten.

Jordbrukskreditens direkta reglering genom staten.

Det är af stor vikt, att nykterhetsverksamheten — som innesluter landsbygdens bästa ungdom — likaledes organiskt förbindes med föreläsnings- och folkbibliotekssaken. Denna ungdom bör omedelbart samverka med *folkbildningsförbundet* — där såväl hedersordföranden som *öfverstyrelsen* representera frisinne, fördomsfrihet och framsynthet. Ty goodtemplarungdomen är oftast mer skickad att främja föreläsningarnas *bildningssystem* än de särskilda bygdernas ofta underligt hopkomna »föreläsningsföreningar».

Äfven när dessa undgå sådana mothugg, som t. ex. de, att vid småländska socknarnes protestmöten lektor Petrini och professor Öhrvall jämställts såsom hädare med »Gula faran», eller att (i tidningen Halland) löjtnant Liljedahls föredrag om Viktor Rydberg framkallat beklaganden, så finnas — inom kyrkan, inom de frireligiösas led, inom den äldre skolan af goodtemplarorden själf — många krafter,

Kraftiga åtgärder för skogens, grufvornas och malmfältens återförvärfvande samt vattenfallens bevarande åt staten och för arbetares och små jordbrukares skyddande mot bolagens öfvervalde. Staten utvidgar sina jordbruksdomäner, stöder stråfvandena för jordbrukets höjande bland småbönder, särskildt för kooperation, samt utarrenderar sin egen jord under garantier för rationellt jordbruk, med trygghet för arrendatorernas själfständighet och brukningsrätt.

9. En verksam arbetareskyddslagstiftning, i främsta rummet:

a) Oinskränkt föreningsrätt. Afskaffande af alla klasslagar som hindra arbetarnes rörelsefrihet. Sjölagens reformering.

b) lagstadgad 8 timmars arbetsdag;

c) förbud mot användande i industrien af barn under 15 år;

d) inskränkning af nattarbetet;

e) förbud mot trucksystemet;

10. En tidsenlig och allt mer omfattande yrkesinspektion.

11. Skyldighet för samhället att genom en effektiv folkförsäkring på ett humant sätt draga försorg om alla sina medlemmar vid olycksfall, sjukdom, invaliditet eller arbetslöshet samt på deras ålderdom.

12. Nykterhetssakens främjande genom undervisning i alla offentliga skolor om alkoholens natur och verkningar samt genom stödandet af en praktisk nykterhetslagstiftning.

Johan Hanssons tanke att anordna särskilda *socialpolitiska kurser* borde just upptagas af *goodtemplarne* och ställas i samband med deras öfriga verksamhet, liksom sådana kurser borde bli en *hufvuddel* af föreläsningsförbundets verksamhet. Vidare att väl försedda *vandringssbibliotek* i socialpolitiska ämnen ordnas och fullt *opartiska*, d. v. s. med *socialistiska* som icke socialistiska verk!

hvilka skola snedvrída saken, i fall ungdomen ej får sin hand med i den.

För ett par år sedan sökte ju regeringen — vid sitt förslag om anslag till folkbiblioteken — att ställa dessa under — kyrkorådens öfverinseende! Detta afstyrdes ju. Men det hindrar ej, att kyrkan bevarat sin makt att medelbart som omedelbart leda folkupplysningen i sin mot den vetenskapliga forskningen fientliga anda. Domkapitlen verka på seminarierna, där stundom teologer sköta naturvetenskapen; lekmännen utträngas från folkskoleinspektionen; folkskolelärare och sockenbibliotek stå under prästens öfverinseende o. s. v.

Hvad man från dessa håll vågar, visar ett eländigt alster, som för ett eller annat år sedan utkom, och heter: *Boktitlar ur vår senaste mansålders svenska bokskatt*, urval till ledning vid bildande och fullföljd af folkbibliotek. Ett alster, lika löjligt som ömkligt, lika dumt som samvetslöst, ett nationellt brott för att ge saken dess rätta namn!

Men för att hindra sådana att verka i vida kretsar måste man fullfölja doktor K. Kjellbergs förslag: att *folkbiblioteken* allestädes ställas under ledning af *föreläsningssamfundningarna*, och att det fältrop, doktor Kjellberg vill göra till folkbildningsarbetets:

Upplysning och kulturella förströelser,

kommer att tolkas i hans egen anda.

Endast så skall detta arbete nå det mål, han angifvit för detsamma, att skilja sig från det äldre folkbildningsarbetet genom att väcka mod och lust till nya sanningar, medan det äldre fruktar att tända begäret efter sådana sanningar.

Vidare afser den nya rörelsen ej blott att öka vetandet, utan äfven att förädla tänkesätt och sinnelag, ej blott att vända hågen till själfstudier, utan äfven att rikta intresset från det lägre, det enskilda, till det högre, det mera omfattande, med ett ord att hos den enskilde befördra det allmänt mänskliga och därmed skänka honom nya lifsvärden.

Och doktor Kjellberg har med styrka bemött den vanliga invändningen, att sedan sinnelaget förfinats, känslolifvet förädlats, kunskaperna ökats, så uppstår missnöje hos arbetarne.

Det finns, yttrade han, en förnöjsamhet, som är skadlig, förnöjsamheten med en tillvaro, som ej är värdig människor, förnöjsamheten med ett lif utan utvecklingsmöjligheter. En sådan förnöjsamhet vittnar om att det mänskliga är på väg att förkvävas. Alla reformer utgå från missnöje. Är icke kampen mot alkoholmissbruket grundad på ett missnöje, som icke låter dämpa sig med ett kortare eller längre rus? Är det icke de bredare lagren och deras missnöje med dryckenskapens följder, som vi i första rummet ha att tacka för den frågans framförande i vårt land?

Folkbildningens mål är, att *hvarje medborgare skall blifva och känna sig vara delägare i vår kultur*. Och med samma kraft och klarhet har lektor Ottelin vid olika tillfällen framhållit målet och medlen för folkbildningen i frihet och till *ökad* frihet, under själfarbete och till *ökad* själfständighet.

* * *

Men folkbildningsarbetet har många ledare, som sakna blick för dessa lifsbetingelser.

Intet är sannare än Harald Vadmans ord, att skapandet af ett nytt Sverige måste ske genom att samla ungdomen på stora uppgifter. »Om», säger han, »de unga ur alla samhällsklasser, de unga, de där inte ännu sårats så djupt af lifvets bitterhet, samlades till friska, sunda glädjestunder, till väckande, stärkande ungdomsnöjen, skulle de finna uppslagen till gemensam sträfvan för hvarandras förbrödring äfven på alla andra områden. Komna tillsammans skulle de finna, huru oändligt mycket de ha gemensamt i lifvet, och huru lätt klasskrankorna skulle kunna nedbrytas, om rättfärdighetsskålen inte undanskymmas. — — — Ty utan rättvisa åt alla, frihet och medborgarrätt åt alla, skapas aldrig ett nytt Sverige.»

Man kan till fullo instämma med Ossian-Nilsson — i hans uttalande om ungdomsrörelserna — att samtliga äro glädjande ur *den* synpunkten, att de vittna om ungdomens begynnande intressen, vare sig dessa nu äro folkdans- och idrottsrörelser, stämplas med K. F. U. M. och K. F. U. K., medan de senare liksom de patenteradt fosterländska icke äro företeelser, dem vi radikaler glädjas åt. Hvad vi af ungdomsrörelsen önska, är att den, som Ossian-Nilsson uttryckte det, skall vara framtidsrörelse mot de mål, som äro framtidens och ej afse att bevara och försvara fortidens. Hur berättigade äro ej hans kraftord: »Förledare äro alla de personer eller makter, som af än så välmenande bevekelsegrund söka kväfva ungdomens *nya* och *naturliga* svärmerier och drömmar till förmån för det bepröfvade, gamla, som en gång *varit* en ungdoms ideal, men icke längre är det. Förledare äro de, som motarbeta världens styrande lag: *rörelsen*, och som af *ungdomens rörelse* söka skapa ett *ungdomens stillastående*.»

Och lika berättigad är hans erinran till de fosterländska skytteklubbarne och föreningarne, att om dessa ta till sitt mål att bevara det gamla Sverige, komma de att misslyckas i att väcka fosterlandskärlek — som hvarken väckes af sånger, predikningar eller punsch utan växer ur aktning för mitt lands kultur och framtidsmål, af min triftsel i landet, af att detta tillfredsställer mina verkliga kroppsliga och andliga behof.

Och därför har han rätt i att den svenska ungdomens framtidsrörelse är den *socialdemokratiska* (ej den socialistiska, de s. k. unghinkarnes).

Ossian-Nilsson fortsätter: »Själ en längre tid medlem af en socialdemokratisk ungdomsorganisation kan jag icke annat än välsigna denna rörelse och dess inflytande öfver svensk ungdom. Visserligen är denna rörelse till sin ursprungliga karaktär negativ, nedbrytande, men sådant är all frisk och duktig ungdoms kynne. Det är missförhållanden, nöd och oförrätter, som kallat organisationen till lif. Det var *klassens* och icke *landets* försvar, som i första rummet intresserade den. Men på denna basis: hur mycket

positivt godt har denna rörelse icke skapat! Ett hyfsadt uppträdande, nykterhet, parlamentarisk färdighet, medborgerlig kunskap — allt detta skänka dess sammanslutningar. Sång, deklamation, föredrag heta dessa föreningsars förströelser. En konfessionslös söndagsskola, som nyligen startats inom flera klubbar, slår bron öfver till närmast yngre generation, till den yngsta ungdomen. I själfva den negerande, nedbrytande verksamheten ligger, sådan socialdemokratiska ungdomsförbundet idkat den, en verkligt fosterländsk gärning. Ty hvad kan vara mera fosterländskt än att arbeta på sitt lands uppryckning, på sitt folks ekonomiska och sociala frigörelse? Hvad kan vara mera patriotiskt än att på detta sätt motarbeta emigrationen? Det sociala missnöjet, misstrifseln i fosterlandet, klasshatet o. d. undanrödjas dock icke, förrän deras verkliga orsaker blifvit undanröjda. Agitatorerna, som ofta af okunnigt folk utpekas såsom »orsakerna», äro det lika litet, som prästerna skulle vara orsaken till arfsynden, därför att de tala om den. Orsakerna äro de missförhållanden, den oförståndiga lagstiftning, den sociala olikhet, som inom vårt land existera. Den som i likhet med *Socialdemokratiska ungdomsförbundet* vill undanröjda dem, skapar *säkrast*, det ungdomsrörelsen *skulle* skapa: en sann, offrande fosterlandskärlek.»

Det är i denna visshet, som Karl Erik Forsslund nu slutit sig till sin bygds socialdemokratiska ungdomsförening.

Från olika bygder skulle kunna berättas om dessa föreningsars verksamhet. Så t. ex. den af Einar Ljunggren ledda i Göteborg, som lyckas i det svåra företaget att samla och på ett förädlade sätt sysselsätta ligapojkarna.

De socialdemokratiska ungdomsklubbarnes söndagsskolor afse: 1) barnens afhållande från de religiöses söndagsskolor och barn gudstjänster, 2) barnens uppfostran samt 3) deras uppmuntran och trefnad. För dessa syftens ernående borde man alltså tillse: 1) att å sagostunderna ingen religiös eller religionsfientlig propaganda förekomme, hvilken senare snart skulle föra de religiöses eller vacklandes barn tillbaka till bönemötet, 2) att programmet upptoge vackra och värdiga sagor och berättelser, god och för barn lämpad musik och

sång samt 3) att lägre gyckel eller s. k. bondkomik, variétékupletter o. d. från sagostundens program strängt uteslötes.

Direkt partiagitation bland barn torde också böra undvikas. Men där tillräckligt intresse från barnens sida kunde beräknas, borde jämväl små tiominuters föredrag i historia, geografi, naturlära, naturhistoriska experiment o. d. kunna ingå i läsplanen.

Det »folkbildningsarbete», som äger rum genom de af fru M. Asp, af fru L. Bonnier och fröken Cecilia Milow hvar på sitt håll grundade ungdomsklubbarne bland huvudstadens unga ligapojksämnen, kunde förtjäna sitt särskilda kapitel, men jag har här endast i förbigående velat påpeka den *socialdemokratiska* verksamheten i denna samma riktning, velat visa motsatsen mellan denna verksamhet och den *socialistiska* ungdomsrörelse, som fått sitt utslag i »gula faran».

V.

Det finnes emellertid en stor mängd »ungdomsledare», som lära ungdomen, att socialdemokratien är det »falska» idealet, »vrångbilden»; som — rörande talarne i Folkets Hus eller de radikala klubbarna orda om huru »agitatorns och skrånfockens ilska rytande värderas och hör hemma endast i det mänskliga menageriet för vilda djur, icke i ungdomsväckelsens ljusa salar», eller beklaga den dyrbara tid, ungt folk bortslösar genom att höra på dessa dåraktiga, hätska utgjutelser¹.

Denna ståndpunkt har fått sitt organ i Sveriges Vål.

De fosterländska *syftena* hos denna riktning kunna ej betviflas. Men de goda afsikterna hindra ej, att de, som ur vår tids största rörelse — den internationella arbetarrörelsen — ej mäktat leta fram annat än skuggsidorna, dessa äro *icke* skickade till ungdomsledare!

Och *den* »fälthögskola», som kommer att besjålas af denna anda, torde icke bli synnerligen betydelsefull.

Af mycket större betydelse än allt arbete för fälthögskolan äro tillsviðare de synpunkter, som på ett lika besinningsfullt som kraftigt sätt blifvit framställda af kandidaten V. Cederschöld i *Svenskt beväringslif*².

I fråga om de missförhållanden, som den belyser, är det i regeln endast den socialdemokratiska pressen, som

¹ Se Ungdomsrörelsen, dess medel och mål af T. Holmberg (i Sthlms Dagblad).

² Att den lilla skriften ej är öfverdrifven, att ännu mörkare skildringar kunde göras, detta har jag hört värnpliktige intyga.

fyller sin medborgerliga vaktjänst. Men när denna press vill skydda ungdomen från militarismens — och militärläkarnes — ännu allt för vanliga råheter, affärdas det hela som »de socialistiska skrånfockarnes fosterlandsförrådiska uppvigling».

Den »fälthögskola», som det vore af vikt, att de värnpliktige genomginge, vore för det första *afhållsamhetens* i fråga om sprit och tobak, kvinnor och kortspel. Vidare hälsovårdens i positiv mening, i form af fullkomlig *renlighet*, riktiga *utspisningsförhållanden*, ändamålsenlig *klädsel*, så att de praktiskt utöfvade och teoretiskt inhämtade grunderna för hälsans vård. Att de värnpliktige, som ej visa färdighet i de ämnen, folkskolan hetes meddela, böra erhålla denna är själfklart. Men all slags religionsundervisning, alla slags tvångsgudstjänster, alla slags förbud i fråga om tidningar, böcker och skrifter — så vida dessa senare ej *omedelbart* uppmana de värnpliktige att ej fylla den tillsvidare nödvändiga värnplikten — måste upphöra. Ty detta är vid de värnpliktiges ålder ett *samvetstvång* af den art, som de lagar *förbjuda*, hvilka de bereda sig att försvara! Att läsrum och föredrag ordnas är ett godt endast så länge besökandet af dem är fullt *frivilligt*.

Endast tvenne *obligatoriska* ämnen borde finnas för *alla* på fälthögskolans *icke* militära program: den ofvannämnda undervisningen i det rätta lefnadssättet i och för *hälsans* vård samt undervisning i *samhällslära*: i lagar och författningar, i öfverläggningar och beslut, så att de värnpliktige fullt *känna* den samfundsordning de skola försvara.

Hvarje tanke på en »fälthögskola» måste innebära en genomgripande omdaning af disciplinens begrepp.

Att ypperlig fältduglighet kan finnas utan europeisk militarism, detta har Japan på ett lysande sätt visat. Från skilda håll intygas: att medan den europeiske officeren äfven på fältfot skaffar sig njutningar och bekvämligheter, dem manskaper saknar, har den japanske officeren så enkla behof, att de i allmänhet äro lika soldatens, medan dennes kraf på *renlighet* äro desamma som officerens! Dräkten är

densamma. Utbildningen afser skjutskicklighet, marschduglighet, själfständig tankeförmåga och friskt lynne i mödorna. En militär säger: »Paradmarsch och dylik drill förekommer ej, och om ett handgrepp går på en tjugondels eller nittondels sekund är ligkiltigt. Alla de småaktigheter, som i Europa förbittra soldaternas lif, finnas ej i Japan. Att hålla munderingen i ordning är ej svårt, ty den består af få saker, och officern begär aldrig, att han skall kunna spegla sig i manskapets stöflar och knappar. »Kasernblommor», soldatmisshandling, grofheter äro fullkomligt okända i det japanska soldatlifvet, där samma vänliga, stilla väsen, hvarmed man i det enskilda lifvet bemöter hvarandra, är det naturliga.

Kommer en afdelning marscherande hör man, hur manskapet pratar en smula och skrattar. Afdelningen stannar utan att något kommando hörts. En underofficer träder fram och mumlar några ord, manskapet tar en ny formation, ett par karlar marschera i en riktning, o. s. v. och allt detta, utan att ett enda kommando hörts, utan någon *europaisk* sträckning, utan några strama former, utan några okvädinsord.»

Lika litet som kroppsstraff förekommer vid uppfostran, förekomma de vid hären.

Enligt ett annat — likaledes militäriskt — vittnesmål, är det »ett faktum att mellan de japanska officerarna och deras underordnade råder betydligt mera kamratskap, än vi kunna tänka oss här i Europa, samtidigt med att brott mot disciplinen äro sällsynta. Officerarna betrakta sig som de värnpliktiges äldre kamrater, och anse, att det för dem är icke blott en plikt, utan en ära att få handleda och uppfostra nationens ungdom. — —

Officern lever också fullständigt med truppen, bor eller åtminstone vistas hela dagen i kasernen och deltar i manskapets lif. Sällskapligt spelar den japanske officern icke någon roll alls, utan han uppgår helt och hållet i sitt arbete på sin egen och sina underlydandes uppfostran och utbildning.»

Och författaren gör sedan denna tillämpning: »För en

liten, militäriskt svag stat, som aldrig kan hoppas möta massor med massor, är det en tvingande nödvändighet att söka komma ifrån den europeiska utbildningsslentrianen, att söka åstadkomma ett bättre, mera mot realiteter än mot militära petitesseer och öfningsfinesser inriktadt arbete inom arméen och framför allt att söka smälta hela arméen tillsammans i enigt, upplyst arbete och kamratskap till fäderneslandets försvar. Så länge klasskillnaden får fortfara att spela en roll inom arméen, så länge en skarp gräns är dragen mellan officerarna-herrarna och manskapet-tjänarna, kan man ej hoppas att komma till en verklig modern utbildning, en sådan som visat sig öfverlägsen den hittills allmänt erkända. — —»

Och lika litet kan man hoppas att »fälthögskolan» blir annat än en fras, så länge något af den gamla drill- och honnörsöjligheten varar, så länge officerarna »dua» manskapet, mot detta bruka svordomar, okväden och andra maktmissbruk, dem de värnpliktige måste tåla.

Den disciplin, som mellan lärare och lärjungar i krigskonsten bör förekomma, har ingen anledning att innebära något annat än den allmänmänskliga höfviskhet, hvarje lärare är skyldig sina lärjungar och dessa sin lärare. Och om man alltjämt i detta särskilda fall anser sig behöfva särskilda straffpåföljder, finnes dock ingen som helst anledning att frångå den *likhet inför lagen*, som är grundsats inom den öfriga rättsskipningen eller att genom särskilda militärdomstolar behålla en klassrättsskipning.

Så länge det för hären finnes undantagslagar och -domstolar, undantagsbegrepp om heder och ära, undantagsbegrepp om lydnad och höfviskhet, så länge ännu en bråkdel af den dyrbara tiden brukas till inöfning af honnör och till meningslösa marscher, måste vapenöfningarna vara förhatliga för hvarje andligt rakvuxen yngling. Den slags kåranda och disciplin, som ännu uppehållas, äro ej endast fördärfliga för utbildningen af det egna omdömet och initiativet, som är en krigaregenskap af växande vikt: nej de innebära en oeftergiftlig plikt att lyda hvilken rå eller enfaldig, orimlig och orättvis befallning som helst, i stället

för att disciplinen endast får afse »öfning i färdigheten att utan omvägar utföra ett visst arbete och nå ett visst mål» (Karl Staaff), och »kårandan» endast att uppehålla stränga kraf på äkta *mänskliga* egenskaper och äkta *bildning* hos de folkupfostrare, som få den värnpliktiga ungdomen om hand.

Krigssättets ombildning, de ofantliga afstånd, som en nutidens stridsplats omfattar, gör det omöjligt för befälet att leda striden så som förr. Men därför har den enskilde krigarens personlighet blifvit betydelsefull som aldrig förr och segern mer än någonsin beroende af soldatens förmåga att handla utan att öfvervakas. Och därför — så uttala sig nu militära myndigheter — är det af yttersta vikt att disciplinen ej undertrycker individualitet och initiativ. Det är således en ur *försvarsvänlig* lika väl som folkbildningsvänlig synpunkt oafvislig plikt att öfverallt bekämpa den militärkommandots anda, som nu breder ut sig redan i skolorna, att obönhörligt föra krig mot hela den uniformerande, paradexcercerande, disciplinpedanterande militarism, som nått sin höjd inom det språkområde, där nutidens betydelsefullaste tidning — *Simplicissimus* — är den termometer, på hvilken man kan afläsa systemets verkan på hjärnan, på hjärtat, på hederskänslan. Blindhet och döfstumhet gent emot alla de missgrepp och misshandlingar, som ske inom kåren; undantagslagar för heder och ära, som ställer kåren utanför medborgerliga rättssynpunkter som mänskliga känslösätt, dit har i Tyskland den militarism ledt, hvars ideal generalen angaf, när han vid regementets granskning förklarade, att »karlarne se mig ännu för olika ut». Samma orsaker skapade i Frankrike Dreyfustragedien. Och när man om hedersmål eller soldatmisshandlingar i Tyskland eller om Dreyfussaken menar, att sådant ej kunde hända i Sverige, då känner man sin nation mycket ytligt. Äfven hos oss är det en förbrytelse att klandra t. ex. arméförvaltningen; det blir arrest af att t. ex. ej hälsa på en löjtnant, liksom att mot en sergeants tillsägelse invända, att det är han, ej den värnpliktige, som går med ojämn fot. Våra officerare skulle lika litet som de franska medge, att en

militärdomstol misstar sig; äfven här är militären detta i främsta rummet och medborgare först i det andra.

Ty militarismen betyder blind auktoritetslydnad, drill, kastväsen, opersonlighet, med andra ord *obildning*. En medborgarkår, som vill värna hem och härd, frihet och lag, behöfver däremot den bildning, som utvecklar till personlighet äfven under värnpliktstiden.

Alla föredrag och sånger om fosterlandskärlek skapa ej så mycket fosterlandskärlek, som den *erfarenheten*, att den värnpliktige känner sig *verksamt* lag-skyddad mot befälets öfvergrepp; att han, då han fyller medborgarens *plikt*, äfven åtnjuter medborgarens fulla *rätt*.

Vår riksdag brådastade redan försvarsfrågan på ett brottsligt sätt, då den utsträckte värnplikten och förstörde skatterna för en härordning, som nu ställer oss främst i raden af de försvarstyngda folken utan att dock detta försvar af fackmännen anses nog betryggande eller ens till alla sina delar nog samverkande för ett tryggande försvar! Men än brottsligare var det, att den nya bördan pålades utan att krigslagarna fullständigt omarbetades, så att de trygga den värnpliktiges mänskliga värdighet och rätt. *Nu* blir hans första samhällstjänst fylld af erfarenheter om orättvisan och ovärdigheten i de undantagslagar, som öfverlämna honom åt godtycket och småaktigheten, från hvilka han endast i utomordentliga fall kan vänta verksamt skydd.

Med ett ord: Det är ryssdömet och prussardömet inom landet vi måste besegra, innan värnplikten för ungdomen kan bli en fosterländsk kärlekstjänst, en hvarigenom de bli stärkta i sitt medborgarsinne och sin offervillighet för *alla* stora rörelser, och en verklig »fälthögskola», som kommer att utföra sitt viktiga »folkbildningsarbete».

VI.

Historien kommer en gång att erkänna att det af »intelligensen» föraktade landtmannapartiet utkämpade en strid, som var det sista skedet af de *föregående* århundradenas klasskamp och arbetarfråga, kampen mellan den närande och tärande klassen, bondeståndets befrielsekamp.

Detta stånd bar länge de tyngsta bördorna för det hela; det led af rättskränkningar från de maktägande ståndens sida, och det fylldes af bitterhet mot dessa. Det gamla landtmannapartiet visste mycket klart att striden gällde mer än grundskatter och indelningsverk: att den gällde demokrati mot byråkratism och militarism. Och liksom dessa makters representanter nu slösa med fosterlandsförrädarens eller skojarrens namn mot radikaler och socialister, slösdades det den tiden på partiets ledande män.

Militarism och byråkratism lyckades äfven omintetgöra landtmannapartiets hopp att lösa de stora frågorna.

Snart därefter splittrades partiet under striderna om försvaret och tullarna. Den framstegsvilja, som partiet under sin glanstid var besjälad af, försvann med de män, som starkast ägde denna vilja. Med det svek, partiet begick mot sin politiska uppgift, när det samlade sig om ett klassintresse *utan* högre syfte, var äfven partiets politiska uppgift slut, och intet annat parti tog det gamla landtmannapartiets frisinne och framstegsvilja i arf.

Så kommo frostnätterna, som togo vårbrodden från 1860- och 1870-talet. Så kom äfven jordbrukskrisen, som man trodde sig hjälpa genom tullar; så infördes den för-

hastade nya försvarsordningen, medan jordägarne i båda kamrarna motsatte sig de obesuttna industriarbetarnes fulla medborgarrätt. Ja, man sökte hindra köpet i smålotter af den jord, som de besittningslösa skulle värna, och slutligen ha utländska arbetare blifvit inkallade mot de svenska jordarbetare, som värnat sin föreningsrätt, och »undantagslagar» blifvit införda eller fordrades mot de s. k. »sammhällsupplösarne». Samtidigt har man låtit Norrland inkräktas af till stor del utländska skogs- och grufbolag, skogarne sköflas; millioner ösas på försvaret, medan de viktigaste reformkräfter blifvit ihjälklubbade. Sålunda har utvandringens flodström flödat ohindrad.

Nu har man slutligen trott sig finna ett universalmedel mot allt ondt: i egna hemsrörelsen! Men denna är meningslös, ifall ej småbrukare erhålla insikter i jordens rätta skötsel, och ifall de ej erhålla billiga driftlån. Det blir med egna hemsrörelsen som med så mycket annat i Sverige, att en god tanke förfuskas genom utförandet, i fall ej *småbrukarskolor* och *lånefonder* för *småbrukare* upprättas, och ifall icke *jordkärleken* upprättas genom ett ihärdigt *folkbildningsarbete* just i denna riktning.

* * *

Emedan bönder och jordarbetare utgöra flertalet af svenska folket, får det svenska lynnet just sin »karaktär» af bondens egenskaper som landskapet af gråstenen. Men liksom gråsten öfverallt är gråsten liknar bonden bonden öfverallt i världen. Arbetsvillkoren äro själsformande lika väl som kroppsodanande.

När en tysk skildrar sitt lands bönder, tyckes han tala om våra svenska:

»Sinnesro, stolthet, lifsglädje äro för bonden ett med vissheten att vara härskare i ett litet rike, som han skapar med sitt arbete. Rätthårdheten hos bonden är endast avfvisidan af hans djupaste sedlighetskänsla, hans vördnad för det i hans ögon framför allt heliga: äganderätten. Han är i hvarje bloddroppe »individualisten», som bedömer allt

efter sitt eget gagn; detta drag afgör hans giftermål; detta gör honom kall för vänskap eller sinnlig kärlek. Endast barnen, arftagarna till torfvan, som druckit hans svett, fåran i hvilken han sänkt sådden, fälten, som fröjdat hans öga, när de stått mogna för skörden eller under »välsignadt godt väder» bärgats i ladorna — barnen kunna för bonden äga ett med jorden i någon mån jämförligt värde. Han bekämpar i det längsta de hinder, staten reser mot hans själfhärlighet, och han går som Job till rätta med Gud, då olyckor drabba honom, sedan han själf gjort sitt bästa. Den rubbning, sådana olyckor vålla i hans sjäslif, slutar ej sällan med själfmord eller sjäslssjukdom. Ty hans tillvaro är grundad på det bestående, det nödvändiga, det fasta, det som kan beräknas. Inom detta område är han alla lägen vuxen; det som synes honom som en rubbning af naturlagen, gör däremot jorden vacklande under hans fötter.

Sådant är det lynne bondens son för med sig till fabriken. Hans fäders blod har släktled efter släktled sjungit i takt med lien och slagan på ett eget fritt arbetsområde; och den sjäsliska förnyelse, han erhållit, har vuxit genom själfva arbetets glädje. Och så kastas sönerne genom nutidens ekonomiska omvandlingar in i ett arbete utan makt- och glädjekänsla; utan eget intresse, utan insats af personlig själfverksamhet. Och då känna de sig så olyckliga i det närvarande, att de med nödvändighet bli gripna af socialismen, som genom framtidsdrömmar ersätter den glädje och genom föreningsväsendet den maktkänsla, som århundraden gjort till deras starkaste behof»¹.

Eller också bli de här i Sverige sekterister och finna i evighetshoppet och trossamfundet, hvad socialismen vinner genom utopien och fackföreningen.

Redan handverkaren lefver ett mer inåtvändt lif än bonden, och mot en vid plogen diktande Burns kan ställas skomakaren-skalden Sachs, skomakaren-filosofen Böhme, kittelflickaren-författaren Bunyan m. fl. Mot de namnlösa visma-

¹ Denna framställning är en fri sammanfattning efter en studie af W. Lentrodt öfver det tyska bondelynnet.

karna på landsbygden nutidens många verkliga arbetardiktare¹.

* * *

Det är denna lynnesart, folkbildaren måste förstå *att bruka*. Bondens nu »jordbundna» lidelse för torfvan måste få vingar; den från jorden löste arbetaren måste få rymd för den längtans vinge han redan äger. Innan detta sker genom folkbildningsarbetet, skall alltjämt kolportören eller krogen behålla öfvertaget.

Uppgiften är att bevara men förädla bondens »jordbundenhet», den urkraft, som hos den ena bondeättlingen efter den andra slutligen stegrats till andlig skaparkraft.

Det har varit en i många släktled omedveten förnimmelse af arbetets rytmer, af naturens melodier, som slutligen fått tunga i en diktare; en i många släktled omedveten njutning af former och färger, som slutligen fått händer i en konstnär!

Däri ligger sanningen i det ensidiga påståendet, att »allt hvad jordanden skapar lefver, allt hvad tidsanden skapar dö». Hvarje andligt storverk har ägt jordanden till mor och tidsanden till far! Men i detta som andra fall är det moderliga inflytandet det betydelsefullaste.

Landet främjar jordandens, staden främjar tidsandens inflytande; landet ger enhet och fasthet åt själarna, staden mångfald och rörlighet, och kulturen blir en frukt af båda dessa inflytanden.

Stadsmänniskorna förstå ej de förnyelser landet bär på. Storstäderna bränna upp sina människoämnen och skulle snart dö ut, ifall ej inflyttningen från landet ägde rum. Men hela kulturen skulle dö ut, ifall den tid komme, då landtfolket eggades och upprefs, så som det nu sker med stadsborna. Deras bildning måste ske annorlunda, med

¹ T. ex. i Sverige E. Hellborg, Gabrielson o. a., i Tyskland Schiller-Sepp (som dog i Amerika 1897), glasarbetaren Frans Grundmann, den nu världsberömda Moritz Rosenfeld i Amerika; äfven i ett af Frankrikes koldistrikt finnes en arbetarskald af betydenhet.

andra mål i sikte än stadsbons; deras sjäslif måste behålla ro och djup, ifall detta sjäslif alltjämt skall förbli urkraftigt, alstrande, kulturförnyande.

I ett land som vårt, där arbetets villkor äro hårdare, dess frukter ovissare, måste grubblet öfver tillvarons motsägelser fördjupa det religiösa behofvet. Den i vårt land öfverhandtagande sektrörelsen har varit samtidig med den oafåtliga jordbrukskrisen efter förra århundradets midt, och bondens olust för statstvang, hans vilja till själfstyre har varit en medverkande orsak i denna rörelse. Prästen har sålunda allt mera förlorat sin kulturuppgift, ju mer han blifvit sedd som Guds ämbetsman, icke som det »levande ordets» förkunnare! Men skall folkbildningsarbetet verkligen kunna besegra sekterismen, då måste det nära icke blott det klara kunskapsförståndet »bondförståndet» utan äfven det djupa religiösa sinnet, måste mäktas att åt detta ge nya föremål.

Den astronomiska föreläsningen t. ex. måste vara sådan, att de hemåtvändande känna sig som »hade de hört en predikan» under inblicken i lagbundenhetens majestätiska gång öfver deras hufvuden; föreläsningen i historia måste ge den samma förnimmelsen i den mänskliga kulturens och den i fysiologi i lifvets oändliga utvecklingsförlopp. Hvarje föredrag måste, med ett ord, ge *uppbyggelse* i ordets nya mening eller den är förfelad.

Men uppbyggelse i denna mening är endast ett annat ord för den väckelse, som öppnar ögat för sammanhang och skönhet i hela tillvaron.

* * *

Just inom de riktiga »bondbygderna» är det af största vikten, att föredragen erhålla den anordning, som ofvan är påpekad såsom den önskvärda: såsom först och främst hjälp till fortsatt själfstudium.

Nu befinna sig ofta dessa lyssnare till föredraget inför en bok i ämnet såsom en hungrig fjällvandrare med en konservburk men utan knif att öppna den med!

Men äfven när man erhållit knifven bör man akta sig för den villan, att samma näring passar mig som min granne, och att alla måste erhålla alldes samma behof och samma njutningar på bildningens område. Det finnes en rytm i fråga om kulturen, lika välgörande för samhällets skönhet, som rytmen inom konsten är det för dennas skönhet. Att bildningens linje kommer att göra många upp- och nedstigande rörelser; att njutningsförmågan i fråga om skönheten förblir olika, och framför allt att skaparmaktens förblir det — allt detta är lika önskvärdt som tydligt. Men det nya, som folkbildningsarbetet måste främja, är att dessa olikheter uppstå *ej* genom ståndsskillnader utan själsskillnader!

Det kommer säkert länge att i alla klasser finnas, hvad den engelske tänkaren, Matthew Arnold, kallade »barbarer och kälkborgare: de förra älska kroppsöfningar, sport, bullrande nöjen, höga värdigheter och andra mål för fåfängan; de senare älska affärer, bråk, penningförvärf, bekvämligheter och skvaller». Men dessa barbarer och kälkborgare finnas i alla klasser. Den, som ensidigt brukar sina muskler och *ej* sin hjärnkraft, eller den, som endast brukar hjärnkraften till förvärf, är — hvar han än samhälleligt befinner sig — en barbar och en kälkborgare.

* * *

Det värdeskapande arbetet kommer först att återfå sin glädje, när den forna vackra arbetsstoltheten återkommer, den stolthet, som hvilade på vissheten, att den arbetande fortlefe i sitt verk, att en del af hans väsen inneslöts i borg-hvalfvets bärighet, i byggnadens fasthet, i husgerådets prydighet, i det väl dikade fältet, de planterade träden, det torrlagda kärret. Nu är arbetsförtjänstens, på sin höjd arbetspliktens, begrepp kommet i arbetsärans och arbetslyckans ställe. Och emedan intet själiskt vackert frigöres genom arbetet, stänger arbetet nu själarna från hvarandra, hvardera inom sitt yrkesfångelse eller sitt vinstbegär! Folkbildningsarbetets mål måste vara att, utanför hvarje yrkes nödvändiga

begränsning, skapa en fri rymd, i hvilken en hvar kan möta alla andra genom den gemensamma glädjen af en värdeskapande verksamhet för mål, större än den egna vinningen, och i det ömsesidiga utbytet af dessa värden!

Detta sker icke så länge granne täflar med granne om vinningens storlek, ej om glädjen att skapa; så länge ärelystnaden är att lura hvarandra, ej att fortlefva i det dugande, man danat! Då den snabba, oredliga vinsten, det på fusk gjorda verket åter anses skamligt; då bondens söner icke längre stå i flockar framför examen, som skall öppna dörren till det säkra visthuset, utan åter börja känna den gamla odalbondstoltheten att vara män för sig, då vårt land har återfått män, som vilja lefva högt, icke i nutidens ömkliga mening men i den vågsamma vikingaandans, i den personliga kraftmätningens mening.

Med andra ord: då har man fått ett nytt lyckoideal, och det är städse detta, som afgör ett folks riktning.

Detta nya ideal blir detsamma, som den gamla persertron: att boskapsafvel och åkerbruk, föda och fortplantning, arbetsflit och god sed, allt, som tjänade till lifvets främjan, var den gudstjänst, som behagade gudarna. För denna syn blir ej jordelifvet en jämmerdal, den ser ej på arbetet vare sig ur närighetens eller ur arbetspliktens synpunkt. Nej, den arbetande verkar emedan han ur åkern och ången, ur skogen och trädgården vill höra och se sina dikter sjungas, sina taflor målas; emedan han känner segerlycka vid hvarje tunnland, som vunnits åt fruktbarheten från ofruktbarheten. Detta är den lifssyn folkbildningsarbetet måste äga såsom grundval för sitt verk.

Men detta betyder ej att bildningsarbetet bör gå ut på att dana endast på landsbygden bättre jordbrukare! Endast att bildningsarbetet där bör gå ut på att dana jordbrukare med seende ögon och hörande öron, drömmare af drömmar, äfven de i stånd att skåda sin gärning i skönhetens glöd, i den glans af storhet, som *känslan af sammanhang med det hela skänker.*

VII.

Det är ej sant, att jordarbetet, som många mena, alltid måste hålla människan böjd mot jorden. Det finnes hos landtfolket stora summor af själskraft, dem sekterismen och spriten nu förbruka. Men vi behöfva endast gå till vår riksdagshistoria för att finna, huru många bönder, som stannat i sitt stånd och dock inom detta lyst genom själs-gåfvor och själfbildning. Nils Månson i Skumparp är visserligen enastående, han, som från fattig dräng steg till en af de mest bemärkta ställningar i riksdagen; som där genom vältalighetens eld, väsendets vinnande behag, själens frihet, skaplynnets adel under ett fjärdedels sekel värnade lagarnas helgd och ordets frihet, främjande hvarje stor nydaning, sökte stäfja själfsväldet och hindra betrycket. Men om också han är den störste, så är han det bland likar. Många kommo efter honom, särskildt från hans egen provins, ty det högre välståndet ger skåningen äfven större andlig rörelsefrihet. Det finnes i detta landskap en stillare styrka, ett djupare själslif, som ofta alstrar vidare syn, vaknare vilja. Om detta vittnade flera af de främsta bondemännen under landtmanpartiets första femton år. Sedan Nils Månsons stora tal mot indragningsmakten ljödo aldrig i en svensk riksförsamling bondeord med mera vårbrus i sig, än när Sven Nilsson i Österlöf — mot den byråkrati, som ville hota landtmanpartiet med »arbetarne» — svarade de ord, man nu ville se lysa från andra kammarens sal:

Vi bönder frukta icke arbetarne. Vi ha själfva ofta ätit deras hårda bröd och legat på deras hårda bäddar. Vi

se i dem våra bröder. Det är ej med dem, ni herrar kunna skrämra oss!

Om också ingen senare riksdagsman nått upp till den höjd, där Nils Månson i Skumparp ännu lyser som ett föredöme, hvilken rad af präktiga, till stor del själfbildade begåfningar, hvilka manliga karaktärer sände ej landsbygden — särskildt Skåne — till riksdagen under det enade landtmannapartiets dagar! Ola Jönsson i Kungshult, Sven Nilsson i Österlöf, Per Nilsson i Espö, Ola Andersson i Nordånå, Sven Nilsson i Esperöd, Anders Persson i Mörrarp — hvilka ypperliga representanter för *bondeståndet*, det stånd som på 1870 och början af 1880 var framstegsparti, men som sedan, då bondpatroner och godsägare slöto sig samman för tullarnas påläggande, delade sig i en höger och vänster och sålunda miste sin politiska betydelse. Och äfven Carl Ivarsson, Nils Larsson i Tullus, Carl Larsson i Maspelösa, Jonas Andersson i Häckenäs, Danielsson från Öland, Liss Olof Larsson, Olof Jonsson i Hof — alla voro de väsentligen själfbildade män.

Att den f. d. skomakaren Sven Nilssons ande ej längre synes lefva inom vårt bondestånd; att klasskampen kan komma att sträcka sig till bönder *mot* arbetare, detta beror ej i ringa grad därpå, att det är till — svenska bygderna i Amerika, de män nu gått, som skulle ägt snille och storsinne nog att i tid besinna tidens kraf!

De ha gått, ofta drifna af den outrotliga viljan till en egen torfva, en vilja som hemlandet ej vårdat sig om att gå till mötes!

Och den, som ser folkens enhet som framtidens mål, måste se stort på den rörelse, som jagar den ena folkböljan efter den andra i samma riktning, som dessa böljor årtusende efter årtusende strömmat, från öster till väster.

Men denna rörelse är dock ej den, som bäst kan främja det *största* målet: en *folkenhet* inom hvilken hvarje folklig *egenart* också bevaras.

Jag tror, att äfven *vårt* folk har sin uppgift, något »det kan göra bättre än alla andra»; sin säregna och — om den blir ogjord — oersättliga insats i kulturen. Och då är det

det en sorg att utvandringen vänder så många ypperliga krafter från hemlandet. Ty den tid är svunnen, när familjerna på Amerika aflastade de urartade. Ännu i förra århundradets midt var det med sänkt röst och bortvänd blick, man talade om en »son i Amerika». Nu är det, som ofvan framhölls, ofta de ur alla synpunkter lifskraftiga, framtidsägande, som draga bort. Ja, det finnes svenska bygder, där emigrationen gått fram som ett krig och endast lämnat gubbar och gossar kvar!

Och detta skall icke kunna hjälpas vare sig genom poetiska eller opoetiska predikningar mot de pliktens eller Guds bud förgätande, af »själfvisk lyckotörst» fyllda skaror, hvilka icke som trogna och lydiga arbetare vilja göra sin plikt på den plats, »där Gud satt dem,» utan draga hädan och sålunda »snart för öfverklassen gör det omöjligt att erhålla torpare och tjänare». Det skall endast kunna hjälpas genom ett *framstegsarbete*, som på alla områden öppnar utsikter till en framtid af högre lycka; genom ett *bildningsarbete*, som gör lycka liktydig med en allsidig kraftutveckling för egna och samhällliga mål.

Det var bondeståndets vid representationsreformen segrande klasskamp, som hade eggat detta stånds krafter, väckt hågen till *själfbildning* och sålunda framkallat de ypperliga män, om hvilka här ofvan påmindes.

Att denna kraftspänning ej längre är på samma sätt nödvändig torde — jämte *folkskolefördowningsarbetet* och *utvandringen* — vara orsaken till bondeståndets nuvarande nedgång. En ny kraftspänning är nu nödvändig — tack vare maktstriden med arbetare och det stigande betrycket för jordbruket, och det är denna nya kraftspänning, hvaråt *folkbildningsarbetet* bör ge stora mål.

Sker icke detta, då kommer *afvoigsidan* af bondelynnet att vända sig mot den vidsynta socialpolitik, som nu på alla områden är af nöden. I Karlstads-Tidningen uppdrogs för några år sedan en jämförelse mellan bönder och arbetare, sedan industrien vuxit sig allt större på jordbrukets bekostnad och arbetarnas klassmedvetande alltmer skillt denna från

allmogen. Jämförelsen gick ut på att bondeståndet inom ett folk naturligt utbildar de värdefulla egenskaper, som tillhöra ålderdomen i människans lif, medan arbetarna däremot äga dem, som tillhöra ungdomsåren i människolifvet. Bönderna ha nämligen i kampen mot naturen utdanat det förutseende och den seghet, den vaksamhet och varsamhet, det lugn och den långsamhet, som man med rätta anser som gammal mans egenskaper. Industrierbetet däremot innebär icke jordbrukets oberäknliga motigheter och ofärliga mödor; det ger en i det hela ovissare ställning, men denna gör lifvet äfventyrligare, på samma gång som själfva det enformigare arbetet lämnar inbillningen friare. Sålunda får arbetaren i fabriken mer af ungdomens lättrorlighet, hänförelse, vågsamhet, men äfven mer af dennas själföverskattning ifråga om egna krafter, mer af dennas fallenhet att omdikta verkligheten enligt sina önskingar, hvarigenom denna ofta förbiser såväl svagheter i fråga om medlen som svårigheter i fråga om målen . . .¹

* * *

Men lika olyckligt som det är när i en familj ålderdomen och ungdomen stå med ömsesidiga anspråk och ömsesidigt misstroende mot hvarandra, lika olyckligt är det, när folkets klasser sålunda stå mot hvarandra. Och därför är det icke någon sida af skönhetssinnet, hvars väckelse vore mer outhärlig än sinnet för samhällsskönhet, det sinne, som yttrar sig i en blick för det vackra, det värdefulla i hvarje ålders, hvarje arbetsområdes egenart och sålunda medför viljan till ömsesidig *samverkan* i stället för ömsesidigt bekämpande!

Det ligger mycket mörker och många mödor mellan i dag och den dag, då denna samhällsliga skönhetskänsla skall ha hunnit att bli ej endast vaken utan äfven verksam såsom nydanande makt.

¹ Karlstads-Tidningen 1901, 1902.

När den blifvit detta, då har man äfven nått den vishet, som redan Fichte — det tyska folkets store andlige väckare — uttalade i det förra århundradets början:

Ett folks verkliga rikedom består i den fritid, som det kan använda till ideellt kulturarbete, till tankens, fantasiens och känslans utveckling.

VIII.

Längre fram kommer jag att vidare utveckla den här angifna synpunkten i samband med *skönhetssinnets* väckelse. Här vill jag göra det i samband med *folkupplysningen*.

Vi äga nu jämte Jönsson-Rösiö en annan jordbruksapostel, Johan Hansson, som — själf förut handtverkare — med stark och ihållande värme ägnar sig åt *jordreformen* enligt Henry George's planer. Han har redan åstadkommit en *jordreformsförening* och har om »landtarbetarnes frigörelse genom jordreformer» skrivit boken *Från Herregårdar till Småbruk*, liksom broschyren *Jordvärdebeskattning i st. f. Rusdrycksbeskattning*. Dessutom har han genom artiklar och föredrag verkat för dessa tankar, som ju äga en vidare syftning än Jönsson-Rösiö's, hvilka främst gå ut på att under *förhandenvarande* förhållanden *stegra småbruket till högsta tänkbara höjd*.

Och den ifver, hvarmed man på landsbygden lyssnat till bådas föredrag, visar, att *folkupplysningsarbetet* nu planmässigt borde gå just i den riktning af det stora ämne, man kunde kalla *lifshöjningen*, i ekonomisk som i andlig mening.

Det finnes en mängd ämnen, som, jämte småbruks- och egna hemsfrågorna borde föras ut i vida bygder. T. ex. myrmarkernas odling, skogsmarkernas vård och återväxt; biodling, trädgårdar, mejerier, hönsskötsel, de vilda bärens och svamparnas tillvaratagande. Vidare de naturliga hälso-

medlen — luft, bad, rörelse, som alla allt för litet beaktas, trots alla föredrag om nykterhet och tuberkulos.

Sålunda borde i hvar bygd föredrag hållas om:

1. Den riktiga *närings* för olika åldrar, yrken, hälsotillstånd, årstider.

2. *Bostaden*: utrymme, rumsfördelning, luft, ljus, värme inom denna.

3. Arbets- och festdräkter, dess ändamålsenlighet, hållbarhet, snygghet, skönhet och personliga egenart.

4. *Tvätten*, dess behandling och hjälpmedel vid denna.

5. *Näringsämnenas* frambringande, förfalskning, konservering, omsättning.

6. *Hushållsplaner för olika inkomster*.

7. *Ersättningsmedel* för alkoholhaltiga drycker.

8. Lifskraftbevarande och lifskraftödslande lefnadsätt.

9. Om kooperativa företag i och för frambringande eller inköp.

Visserligen upptaga föreläsningebyråernas register en del föredrag i liknande ämnen. Men dels äro dessa — som ofvan är påpekadt — ej nog väckande och roande, dels ej nog lämpade efter de lokala förhållandena. De, som äga kännedom om behofven i en viss bygd, borde föranstalta en *följd* af dylika och på ett sådant sätt, att de följdes af ett *utbyte* af rön, af rådfrågning om företagen o. s. v. Ur detta kunde sedan mer ordnade diskussioner utveckla sig, hvilket äfven hör till de betydelsefulla *folkliga bildningsmedlen* liksom *politiska väckelsemedlen*.

Ett godt uppslag i detta syfte är den, af greve R. Mörner planlagda, slöjd- och landtbruksskolan vid Åsgård. Denna skall inrättas som ett stort landthem, med jordbruk, ladugård och trädgård, med snickarverkstad och smedja, och vid detta landthem skola gossar i åldern 13 till 17 år lära sig praktisk duglighet och lust för arbete, ordning och enkelhet, samtidigt som de utveckla sina kroppskrafter och stärka sin hälsa.

Undervisningen skall hufvudsakligen vara praktisk. Eleverna skola bruka jorden, gå i ladugården, plantera och ansa trädgården, snickra åkerbruksredskap, husgeråd och sina egna

möbler, själfva städa och laga sina kläder. Idrott skall flitigt öfvas, särskildt skidåkning. Men dessutom skall undervisning äfven meddelas i en del teoretiska ämnen, som historia, geografi och, i samband med trägna ekskursioner, naturlära. Vidare få eleverna skriva, räkna och rita. Medan de praktiska ämnena äro obligatoriska, finnas i afseende på de teoretiska rum för valfrihet.

Från denna kurs skola de gå ut med en ändrad syn på kroppsarbetet, med lust och mod att bryta mot den fördomsfulla uppfattning, som i så många fall hindrar unge män ur vissa klasser att bli verkligt nyttiga medborgare, och i hvarje fall skola de ha lärt att i sitt dagliga lif bli långt mindre beroende än eljest af tjänare och handverkare. Den nya skolans upphofsman drömmer rent af om att på detta sätt kunna förekomma utvandringen af mer än en ung man, som af det nu rådande föreställningssättet hindras att här hemma bryta sig nya vägar genom kroppsarbete.

Men denna skola kan dock endast tänkas komma ett *fåtal* till del. Och därför ligger det en framtida tanke i det af H. Tigerskiöld i Uppsala framställda förslaget, att studenter under ferierna borde söka jämvikt mot den andliga öfversträngningen och samtidigt ett tillfälle att lära känna folket genom att om somrarna deltaga i landtarbetet ute i bygderna.

Men att, hela vintern med hjärnan strängt arbetande, studenter under sommaren skulle utföra verkligt *dagsverksarbete*, det kan endast den föreslå, som aldrig på *allvar* försökt jordbruksarbetets möda! Däremot vore under jordbrukets nuvarande brist på »bärgnings»krafter ett frivilligt deltagande under den bråda tiden mycket att anbefalla. Ty därigenom skulle studenterna — i de fall då de ej själfva utgått ur allmogehem — få insikt i landtarbetarnes verkliga tillstånd och behof och sedan kunna inrikta folkbildningsarbetet på dessa.

Det viktigaste af allt vore dock att få till stånd en skola, som Danmarks *Husmandskole* i Kaerhave, en skola, hvars syfte är att »öka människornas trösel i landet». Hela

skolan är en praktisk predikan om ljus, sol, luft, bad och all annan härlighet; om ordning och omtanke samtidigt med allt, som tillhör småbruket och dess binärningar, ända till halmflätningar och dylikt. Föreståndaren, själf husman, har sedan barndomen med alla krafter sträfvat att höja de små jordbrukarnes villkor och har nått sitt mål, emedan man i hans land ej ser till »pappersmeriter» men till andan och kraften!

Hvilken motsats, när man besinnar, huru utan hvarje stöd Jönsson-Rösiö hos oss fått kämpa! Och dock borde denne man redan för 10 år sedan varit anställd som svenska statsens jordbrukspredikant!¹

Vi behöfde — på olika områden — 100 män som Jönsson-Rösiö, Arnman och Johan Hansson för att råda bot på det tillstånd, vi nu bevittna: vår mark obrukad på ofantliga vidder; industri, handel och sjöfart i bolagens händer; jorden till stor del skött af okunniga brukare; riksdagen sysslade med småärenden, som borde tillhöra kommunal-

¹ För 3—4 år sedan sökte jag få till stånd en Verdandiskrift om honom. Men — han var då i Stockholms- och Uppsalakretsar så litet känd, att ingen fanns som kunde skriva om honom! Sedan det ofvanstående skrefs, har nu första kammaren visat, hvad dess stora ord om *fosterlandskärlek* betyda, när den i denna stund för den *äkta fosterlandskänslans* väckande mest verksamme man i Sverige fränkännes det af regeringen begärda anslaget å 5,000 kr. för att fortsätta denna verksamhet!! Och detta trots de sedan 7 juni 1905 ljudande ropen att tillvarataga våra egna krafter! Ej långt efter afslog första kammaren ökadet af anslaget till vittre författare! Så tillvaratagas tillgångarne!

Att Jönsson-Rösiö's gärning är af stort allmänt gagn har blifvit allmänt intygadt — af *dem, han gagnat*. Men hans företag var — »af enskild natur», var ingen »statsinstitution». Detta var nog för att döma den ovärdig statsens medel!!!! Klarare belysning har den svenska formalismen sällan erhållit! Man kunde frestas att skratta, ehuru man hellre borde gråta åt de stora orden om fosterlandet, jämförda med handlingarna!

Man kan vara viss, att om fruktodlingens apostel, kyrkoherden Arnman, begärde statsmedel till utgifvandet af hvad han kallat ett önskemål: en *billig* illustrerad svensk *pomologi*, och till upprättande af en fruktodlarnes mönster-trädgård, skulle äfven detta afslås, på samma grunder; allt medan man ropar på »företagsamheten» för att väcka »landets slumrande miljoner»!

förvaltningen; skogarna på stora sträckor sköflade; nu kommer därtill ett allt mer upparbetadt turistväsen, som är sundt endast i den grad det ledes så, att det ej, som t. ex. i Schweiz eller i Norge, blir ett *lotterispel i ny form*; en från det *allvarliga jordarbetet afledande*, lättvunnen sommarinkomst, medan *jordbruket* och annan företagsamhet lider stor skada!

Endast om turistföreningarna bruka all sin makt att omdana *hotellväsendet*, t. ex. genom att anbefalla hotell, pensionat och sanatorier — så att de åläggas *fasta* tariffer på allt, liksom vissa *ovillkorliga kraf* på bekvämhet och renlighet, om *afskaffandet af drickspenningar* — samt äfven i öfrigt lägger akt uppå, att folket *icke* ödelägges af främlingars slängda slantar, kan det hindras, att dess verksamhet blir till skada. Drickspenningar äro *omoraliska*: de ej endast fördärfva resorna för den gifvande, utan de försämra eller förödmjuka de dem mottagande; de stå ej i förhållande till tjänsten, man mottagit och — slutligen — har man i regeln redan betalat denna tjänst i annan form!

En gammal — hundraårig — fransman stod en dag på sin kust i Bretagne, och med sitt grå hår fladdrande, sina händer knutna, ropade han:

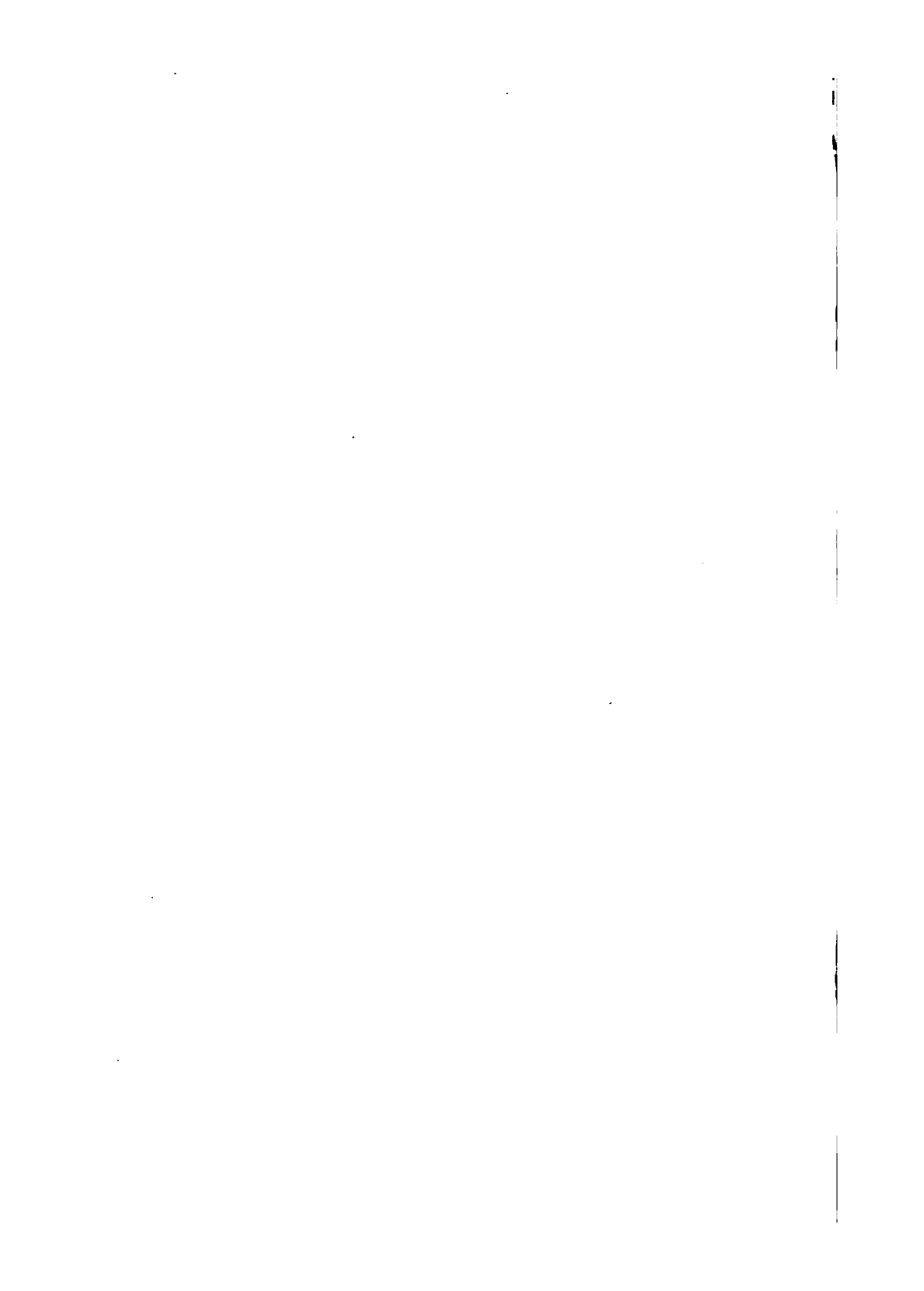
»*Jag förbannar främlingarna!* Jag och mina jämnåriga voro redliga och glada fiskare; mina barn arbetade alltjämt men mindre flitigt, sedan främlingar började komma; mina barnbarn blefvo tiggande lättingar, och mina barnbarnsbarn duga nu endast för fångelset!»

Denna gestalt borde stå för turistföreningens ögon, ända till dess den insett, hvad den i detta fall har att verka.

Och framför allt vore det af vikt att turistföreningen och folkbildningsarbetet samverkade sålunda, att vårt folk mottoge främlingarna med vänlighet och med glädje öfver att visa vårt lands storheter men samtidigt bevarade själfkänslan att vilja lefva af sitt eget arbete, ej af främlingsströmmen!

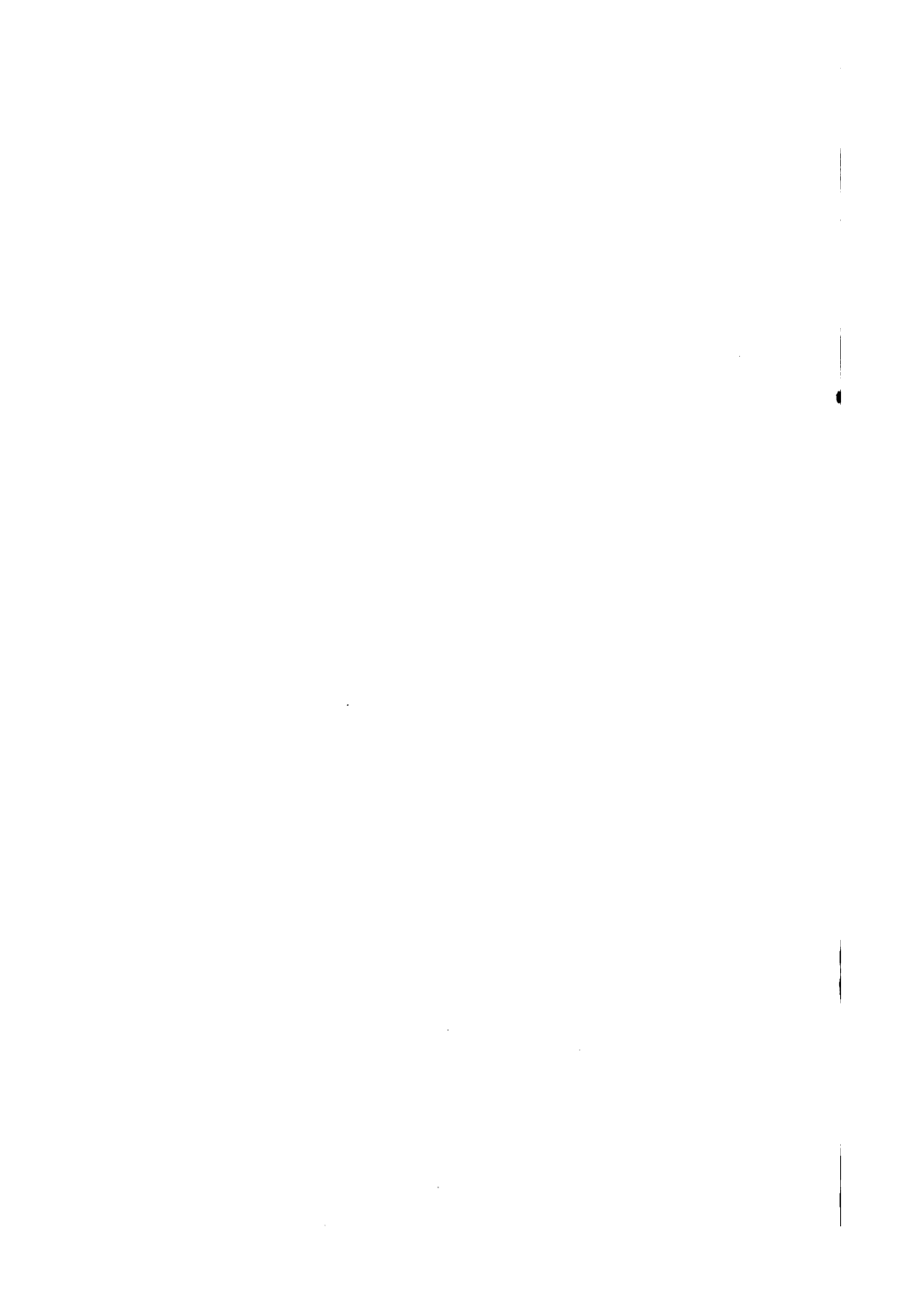
Att — som ofvan yrkades — göra folkbildningsföreningen *bygdebelysande*, skall medelbart i hög grad bidra

äfven till de resandes behag i en bygd, där de sålunda skola få goda besked om allt, som där finnes af intresse. Men må dessa föredrag samtidigt betona, att vi böra förbli stolta herrar i vårt eget hem, icke krypande ockrare på främlingarnas gunst!

ANDRA AFDELNINGEN.

FOLKET OCH KONSTEN.

I.

Man börjar nu äntligen äfven i Sveriges land inse, att konsten behöfver folket, och att folket behöfver konsten!

Konsten behöfver folket. Ty ju mer ett folk i dess helhet älskar konsten, ju rikare blomstrar den. Under renässansen t. ex. medverkade konsten vid hvarje högtid i det offentliga eller enskilda lifvet. För de fattiga som furstarna var konsten då ett verkligt lifsbehof. »Rika och ansedda personer» säger Morelli (pseudonymen Lermolieff) »voro gripna af ädel och stolt glädje öfver att se ej endast sina palats i staden, sina villor på landet, sina familjekapell i kyrkorna prydda med målningar och stoder, nej, de ville äfven, att deras möbler och husgeråd skulle fångsla ögat och fröjda själen genom sina vackra och ändamålsenliga former, sina sköna färger och sina sirningar». Kyrkan och andra offentliga — liksom enskilda — byggnader fröjdade allas ögon, och ett stort, nytt konstverk var en händelse för staden, där det framträdde. Konstnärerna danade sålunda sina verk i samkänsla med allt folket men aldrig för folket. Och medan konsten sålunda var hela folkets glädje och egendom, hördes ej som nu några dåraktiga kraf på att »konsten bör populariseras» därigenom, att konstnären skapar efter flertalets smak, och att värdet i hans verk bedömes efter dess allmänfattlighet! Man förstod då, tvärtom, att den stora konsten uppfostrar smaken hos flertalet, som till en början alltid föredrar det invanda, det välbekanta framför det ovanliga, djärfva och personliga, eller med andra ord allt det, genom hvilket konsten förnyas! Man talar

och skriver nu om »konstens mål», som om detta någon varit eller blefve annat än att *vara konst*, alldeles som det är trädets mål att vara träd, utan skyldighet att af blommor eller fåglar taga råd och regler för sitt sätt att växa och utveckla sig! Konsten är till för sin egen skull, liksom alla andra mänskliga lifsytringar. Så länge man ej inser detta, har man ej de enklaste förutsättningar att tala om konsten. Ser man däremot i denna en yttring af lif — med samma rätt som allt annat lif att utveckla sig enligt sitt eget väsens kraf och lagar, — då anlägger man ej några nya, för konstens väsen främmande, synpunkter vid dess bedömande. Sådana främmande synpunkter äro bland annat alla omedelbart moraliska betraktelsesätt. Alla erkänna, att de måste veta något om t. ex. ett praktiskt arbete för att bedöma det. Man undviker att göra sig löjlig med tvärsäkra omdömen om ting, i hvilka man ingen insikt äger. Men den finaste, mest sammansatta af alla kulturens företeelser, det säregnaste, mödosammaste af alla arbeten — det konstnärliga skapandet — detta bedömer man fritt och fräckt! Om litteratur, musik och bildande konst talar en hvar ofantligt säkert utan att återhållas af något medvetande om sin okunnighet! Där afgör man både frågor om skönhet och sedlighet med en tillförsikt, som skulle vara rörande — i fall den ej vore upprörande!

Med förtjusning har den ovetande hopen — med de frireligiösa i spetsen — hälsat t. ex. Tolstoy's orimligheter om konsten och folket. Från frireligiöst håll betraktas nämligen konsten ej blott som farlig för sedligheten utan som obehöflig t. o. m. för andakten. Det statskyrkliga templet har ännu bevarat någon skönhet, medan det frireligiösa kapellet visar den mest tomma, torra tarflighet så väl i arkitektur som dekoration. Och i dessa, men äfven i vidare kretsar blef det stor glädje, när Tolstoy ur konstens gårdar ville utdrifva allt, som icke stämde med och — åtminstone medelbart — främjade kristendomen, liksom allt, hvilket ej med ens var lättfattligt äfven för den obildade!

Men nu är det så att det icke finns annan osedlig och oreligiös konst än — dålig konst! Har konstnären

med liderlig *afsikt* danat sitt verk — då är detta lika litet äkta konst, som om han danat det i kristlig *afsikt*. Den äkta konsten är full af oskuld, omedelbar glädje och djup andakt inför naturen. Dess nakenhet väcker oro endast i orena själar, men stora konstnärssjälar äro ej orena! Vare sig att en konstnär väljer kristliga eller hedniska, andligt eller sinnligt hänryckta ämnen, blir hans konst ädel och from, om den är äkta, men oren och hädisk, om den är oäkta. Det finnes inom konsten tusentals fler »osedliga» Kristusbilder än »osedliga» nakenheter! Tolstoy yttrar en stor sanning, när han säger, att konsten utgör ett föreningsband mellan människorna. Men han har djupt orätt i kraftvet, att detta band bör danas så, att konsten endast förhär- ligar och främjar den kristna lifsåskådningen och stannar vid skildringen af de mest allmänmänskliga känslor, liksom vid de enklaste uttrycksmedel för dessa känslor. En lika orimlig fordan som den, att ett träd endast skulle växa under en viss månad eller stanna i sin växt på hjärtbladens ståndpunkt!

Strängt taget är ej ens konstens enklaste stadium »folkligt». Ty »folksagor», »folkvisor», »folkmelodier» — liksom »folkdräkter», »allmogeväfnader» och »allmogestilar» i bohag och byggnader — ha i regeln kommit till de många från de få, de högre bildade. Detta sakförhållande hindrar icke, att det »folkliga» ofta varit en källa till föryngring för litteraturen, konsten och konstslöjden — emedan allmogen bättre bevarat sin stil, hvilken under ett förflutet skede danats genom folkets samfälliga arbete. Folksjälens återser därför sig själf i det folkliga, ifall den varit på väg att förlora sig i det främmande. Det för hvarje folk originella blir det sätt, på hvilket det med sig sammansmälter den, för alla folk gemensamma, kulturskatten. Och det för landt- allmogen inom folket egenartade, är att den långsammare tillägnar sig men segare fasthåller de utifrån kommande intrycken så att dessa verkligen hinna bli en stil — medan stadsbon snabbt följer modets växlingar och nöjer sig med godtköpsgrannlåt, när det starka och stilfulla handarbetet ännu förädlar och förskönar bondehemmet. Af samma skäl

träffar man hos allmogen de starka, ursprungliga känslor och instinkter, hvilka utmytna i ett kraftigare konstnärligt skapande, d. v. s. hos de enstaka, begåfvade individer, som utgå ur denna klass. Men däraf följer alls inte, att de, i denna klass *kvarstående* — såsom Tolstoy menar — därför äga de bästa förutsättningarna att fatta den äkta konsten!

Man brukar — på tal om konstens popularisering — framhålla, huru de engelska konstnärerna, en William Morris, en Walter Crane, varit genomträngda af social nydaningsifver och ansvarskänsla, och huru de därför sträfvat att göra sin vackra konstslöjd billig och tillgänglig äfven för småfolket. Men må man ej inbilla sig, att Morris och Crane äro folkliga i *den* meningen, att den stora massan i England ännu begriper deras fina dekorativa konst eller använder dess vackra billiga alster i sina hem! Denna massa föredrar alltjämt de »söta» flickorna och välklädda småbarnen på färgtrycken framför ett af Crane's träsnitt; sina oäkta fula möbler och prydnader framför den enkla, gedigna och stilfulla skönheten i de tapeter, tyger och husgeråd, som uppstått under inflytande af den nya engelska konstrikningen, om hvars goda sidor — liksom om dess svagheter — tidskriften *Studio* ger en föreställning.

Morris' och Crane's valspråk är — som nästan allt djupt — på en gång demokratiskt och aristokratiskt: *Konst för alla, konst i allt*. Men detta betyder icke, att konsten och konstslöjden skola sänkas till de mångas låga ståndpunkt. Det betyder, att alla skola höjas och utvecklas, så att allt — det största som det minsta, byggnaden för århundraden som glaset för dagen — blir ett uttryck för skönhetssinnet hos de förbrukande lika väl som hos de frambringande!

Det är icke blott så, att de obildade ej ha möjligheter att uppskatta det äkta inom konsten. De ha ofta ej ens förmåga att förstå, hvad den betyder! När dansken Blochs *Kristus Consolator* utställdes i nationalmuseum, samtidigt med Kronbergs *Jaktnymf*, hörde jag t. ex. två borgarfruar — hvilka visste att en *Kristus* där skulle finnas —

undra om ej *Jaktnymfen* var Kristus, som låg död och skulle begravas?! Och den obildade föredrar helt naturligt sitt brokiga oljetryck af ett »rörande» ämne framför ett fint färgtryck af ett för honom obegripligt verk. När hundra i nationalmuseum stanna inför den ihjälfrusne lappgossen, stannar en framför Rembrandt's *Claudius Civilis*, ty de röras af det allmänmänskliga i det svaga verket, men ana ej den store konstnärssjälen i det obegripliga ämnet. Enligt Tolstoy skulle nu detta visa att *Lappgossen* konstnärligt stod högre! Ty den lyckas att genom en gemensam sympati förena ett långt större antal människor och förena dem i den äkta kristliga känslan: medlidandet! Liknande exempel kunde tusenfaldigas från alla områden. Och de bevisa: att det är lika orimligt att göra den outvecklade massans smak afgörande för ett konstverk som att af konsten kräfvat, att den skall stanna på den barnsliga, osammansatta ståndpunkten i stället för att följa lagen för all utveckling: att gå från det enkla, likartade och osammansatta, till det mångfaldiga, olikartade och sammansatta. Alla anspråk, att konsten på detta sätt skulle bli »folklig», måste — om de kunde genomföras — leda till konstens undergång! Den stora konsten är från början aldrig allmän, utan i hög grad enskild: individuell och originell. Den blir alltid i början hånad. Och den konst, man nu kallar lättfattlig och naturlig, är den konst, man — hunnit bli van vid! Om femtio år skall man framhålla vår nya, nu som »ofolklig och obegriplig» ansedda, konst som föredöme för den då nya, »obegripliga och ofolkliga» konsten!

Det är heller icke sant, att skildringen af allmänmänskliga känslor alltid blir stor konst. Små hvardagliga herrars och damers allmänmänskliga känslor bli lika litet som små nervösa herrars och damers undantagskänslor stor konst. Men en sällsynt människas stora sätt att känna och fulländade sätt att återgifva det allmänmänskliga, detta blir stor konst! Tusen hafva gjort gamla gummor, och åldrandet är tyvärr något i hög grad allmänmänskligt! Men mycket få af dessa gummor hafva något annat att säga oss, än hvad vi redan visste: att kvinnor bli gummor — ifall de få lefva!

Men se på *Slægtens Aeldste* af Stefan Sinding: en urgammal kvinna, skuren ur ett ekträ, själf rak och orörlig som en trädstam, och de vissna händerna tryckta mot bröstet med en åtbörd, som, jämte hufvudets stolta resning och anletets hänförda uttryck, tyckes säga: jag vissnar, som ett gammalt träd, men jag kan dö i frid, ty jag vet, att mitt väsens krafter och safter skola lefva kvar genom tidens tider i min afkomma. Denna gumma ger ett intryck af konst, emedan en sons kärlek här sammansmält med en konstnärs ingifvelse och man således i bilden möter en så väl känd som konstnärligt uttryckt allmänmänsklig känsla!

Ju mera mättadt konstnärens verk är af hans lif, ju mera konstnären själf varit en *kunnande* — det vill säga en, som genom sinnliga uttrycksmedel fullt kan meddela andra sina lifsintryck, dess *åktare* konst skapar han. Och ju mer konstnärens lif bestämmes af stora allmänmänskliga känslor eller stora undantagskänslor — dess *större* konst skapar han. Ty det finnes en dubbel rangskala inom konsten: den, som afgöres genom utförandets öfverlägsenhet, och den, som afgöres genom det betydelsefulla i de lifsytringar, konsten uttrycker. Några drickande holländska bönder på Nationalmuseum äro t. ex. lika äkta konst som Rembrandt's Anastasius men icke lika hög konst. Det fulländade utförandet af en liten ingifvelse får aldrig samma värde som det mindre formfulländade utbrottet af en stor andes sorg eller fröjd. Och å andra sidan: de väldigaste dukar, med religiösa eller fosterländska ämnen, tillkomna under köld i sinnet och svaghet i utförandet, äro ej så mycket värda som en kamé stor som en lillfingernagel, i hvilken en antikens bildskärare uttryckt sin fröjd öfver linjens skönhet!

Men det fordras kultur för att lära sig sålunda urskilja det verkliga värdet från det värdelösa, de större värdena från de mindre.

Den, som allra minst borde bli nöjd å talet om »konstens popularisering» i Tolstoy's mening, är just allmänheten. Ty om man populariserade konsten på detta sätt, skulle allmänheten förbli stående på sin låga ståndpunkt,

medan konsten samtidigt sjönk till en allt lägre. Det är oförsynt att bjuda folket en nedlåtet anrättad konst och litteratur. I detta fall om något gäller Geijers ord, att åt folket (och barnen) endast det bästa är godt nog. Och ehuru detta bästa till en början blir halfförstådt, växer folket som barnen småningom upp till dess höjd, just genom mödan att förstå. Naturligtvis är det nödvändigt att börja med det lättfattligare, allmänmänskligare bland det bästa, och äfven nödvändigt att taga hänsyn till den långsamhet, med hvilket ett verkligt konstsinne utvecklas. Hvarje konstverk är ju för det första ett stycke handverk. Och i detta vinner den utanför stående blott småningom en smula insikt. För det andra är konstverket en del af personlighet. Och det är en stor och svår sak att lära känna en personlighet! Slutligen måste man minnas, att det finnes otaliga konstnär-individualiteter, och att den ene gripes af en konstnär, men icke af en annan, alldeles som fallet är inför människor. Den personliga smaken har naturligtvis rätten att göra sitt urval af vännere inom konsten, lika väl som inom lifvet! Tolstoy har full rätt att för sin del finna Beethoven, Goethe, Michel Angelo — och med dem nästan hela den nya konsten — osunda och osedliga, okristliga och sålunda konstnärligt oäkta! Han har däremot icke den ringaste rätt att bli trodd, då han sålunda ställer sig på kolportörens ståndpunkt i uppskattning af mänsklighetens största andar och sätter t. ex. Faust, under en dussinförfattares verk, kallar Beethovens nionde symfoni »dålig musik», Angelos Yttersta dom »absurd»! Det är denna skillnad i berättigande mellan det *subjektiva tycket* och det *objektiva domslutet*, som det gäller att lära människorna förstå! Men å andra sidan har folket rätt att kräfvat den utveckling, som gör att blicken öppnas för de skönheter, som redan finnas, och att anspråken stegras på ett allt större mått af skönhet i det dem hvardagligen omgifvande. Den är en dålig smickrare, som inbillar folket, att det genom sin »sunda instinkt» kan urskilja den äkta konsten. Endast den har den verkliga aktningen för folket, hvilken säger: Hos er, olärda män och kvinnor, slumra ofta stora konstnärslanor och djupa skön-

hetsbehof. Men ni ha ännu blott en svag aning om den äkta skönheten i en byggnad eller ett husgeråd, en tafla eller ett musikverk, en bok eller ett drama. Om ni, som ni nu äro, på dessa områden blifve afgörande, då sjönke dessa yttringar af kulturen ned i barbari. Men ni äro mycket mottagliga för uppfostran, och ni böra fordra denna, liksom äfven sådana ändringar i edra arbetsvillkor, att ni erhålla ro och rätt till en full njutning äfven af naturens och konstens härligheter! Ju mer kultur ni kräfvä, dess mer skall varda eder gifvet. Ju högre ni i detta fall ställa anspråken dess bättre. Men afsvärjen för alltid den dårskapen att fordra en »populär konst» d. v. s. en, som nedlåtande sänker sig till er! Ni böra tvärtom oafslätligt fordra att lyftas upp till den stora konstens höjd! Och villkoret för detta är att ni lära er förstå och genom förståendet älska! Då först ha ni kommit på den höjd, där konstens njutande verkligen blir en samkänslans högtid: en de lefvandes förbrödring med hvarandra och med de stora döda!

*
*
*

Det finnes emellertid många, som mena, att det blir tids nog att tala om folket och konsten, när alla människor äro tryggade mot brist på det för sitt lifs uppehälle nödvändiga. De, som så tala, glömma, att de äfven inom den klass, som ännu nödgas lefvä i nöd och oskönhet, finnes många, hos hvilka själens skönhetslängtan är lika sugande som den kroppsliga hungern. De glömma att mycket ondt — icke minst superiet — bland annat kommer af behovet att för några korta stunder försköna lifvet, se det i färg och ljus, förnimma den stegring af lifskänslan, som ruset till en viss punkt meddelar. Och äfven bland de fattigaste finner man uttryck af denna omedvetna skönhetslängtan: blomkrukan i fönstret, det granna färgtrycket på väggen visa ett behof att ej blott vara omgifven af nyttiga, men äfven af »onödiga» ting, de som på något sätt kunna tillfredsställa sinnet för det vackra! Dragharmonikan visar samma behof på ett aunnat område. Och man har intet rimligt skäl att under

arbetet för att upphäfvä nöden försumma utvecklingen af denna skönhetskänsla. De många, som redan nått öfver nödens gräns, hafva äfven de en rätt: den att få sina andliga behof tillgodosedda. Och dessutom: om man, med afseende å t. ex. bostäder, lyckades gifva arbetarna hvad de efterlängta af sol, luft, färgglädje och prydlighet, då skulle arbetsklassens sedliga och sanitära ståndpunkt höjas och därmed nöden — framför allt den nöd, superiet framkallar — aftaga. En förbättrarinna af Londons arbetarhem berättar, att hon första veckan förmådde hustrurna att skura trappan, den andra rummet, den tredje att tvätta fönstret, den fjärde att sätta upp en gardinkappa och en blomkruka. Först därefter började hon tala med männen om nykterhet.

De inre förhållandena påverkas i hög grad af de yttre. Samma person uppträder t. ex. värdigare och finare i en smakfull och ren dräkt än i en ful och smutsig. Den, som möter det harmoniska, det vackra i sin omgivning, röner omedvetet inflytande däraf i sitt väsen som i sina känslor. Skönheten i naturen och konsten kan gifva röda färgstänk åt den mest hvardagsgråa omgivning! Men skönheten mångfaldigar ej blott våra glädjeämnen, den stegrar äfven våra arbetskrafter. Konstsinnet är ett sjätte sinne, och den, som ej äger det, är beröfvad lika mycket af lifvets njutningar som den blinde. Lyckligtvis slumrar konstsinnet utveckladt hos de flesta människor, och de, som aldeles sakna det, äro lika ovanliga som de blindfödda. Men liksom de flesta förlorat synen genom tidig vanvård eller genom olyckor, förloras eller förslöas konstsinnet hos de flesta genom att de uppväxa och arbeta i fattiga, smutsiga kyffen och verkstäder. Eller också fostras och lefva de omgifna af grannlåtskram. Det är förunderligt, att man alltjämt låter ungdomen af alla klasser tillbringa många år inom skolsalar, där den grå ledsamheten drifver en till förtviflan inom en timma! Medan man t. ex. i Uppsala nya universitetshus dyrbart, fast ej vackert, utsmyckat konsistoriernas och fakulteternas salar — tillfälliga samlingsrum för personer, hvilkas smak redan är afgjord — låter man ungdomen dag efter dag sitta mellan skiffergrå väggar på afskyvärdt fula och

obekväma bänkar! Samma fullkomliga frånvaro af insikt i det nu bevisade inflytandet af harmoniska färger och former på själ och nerver råder äfven ofta vid anordningar för sjuka. I Enköping t. ex. inhysas patienterna år från år i små, obekväma och stundom ej ens rena rum, där de omgifvas af fula möbler och svartgröndaskiga eller brungråblaskiga tapeter; där deras nerver således utsättas för en daglig, ehuru kanske omedveten plåga. Och dock äro prisen lika höga som på de prydligaste sanatorier!

Men om hela folket — unga och gamla, friska och sjuka, fattiga och rika — således öfverallt behöfver skönheten för att lefva ett sundare, människovärdigare och lyckligare lif; om en mängd råa och fula handlingar blefve omöjliga, sedan konsten fått utbreda sitt förädlande inflytande, så har man ej därmed uttömt betydelsen af folkets och konstens samverkan. Genom denna blir äfven hela värdet af folkets arbetssumma stegradt! Ju mer smak och förfining, som hela folket äger, dess mer visar sig också dessa egenskaper inom industrien och handtverket, och detta ökar betydligt äfven det ekonomiska värdet af deras produktion, och som någon sagt, industrien och handeln följa numera snarare konstens än kristna missionärers spår rundt om i världen. Ju mer folket lär sig älska skönheten, såväl i naturen som konsten, dess mer skall det äfven värdera denna skönhet öfverallt, i våra bygder och våra minnesmärken, i våra gamla vackra husgeråd, prydnadssaker och seder. Och främst, ehuru sist, skall den ökade sympatien för och förståelsen af konsten på alla områden främja frambringandet af betydande verk.

På senare tid har den »idealistiska» filosofien i Sverige sökt göra skönhetsdyrkan misstänkt ur sedlighetssynpunkt, och äfven radikaler ha visat sitt oförstående af sådana sanningar, som att en byggnad kan vara ett sedlighetsbrott eller en sedlighetspredikan; att det oäkta och låga, som i yttre afseende omger oss, omedvetet aftrubbar våra känslor för det äkta och ädla äfven i andra afseenden, medan däremot bohag och bostad kunna bli dagliga omedvetna eller medvetna ingifvelser äfven på det sedliga området. De i ett estetiskt

vildhetstillstånd lefvande — och sådana finnas bland professorer som socialistagitatorer — äro lika omedvetna om tingens språk som vilden om begreppet »Guds ord», när han slängde bibeln, emedan intet ljud hördes då han höll den till örat!

Den skönhetsbildade däremot vet, »att af det sköna lefver det goda i människan». Äfven människans verk, ej endast hennes dåd, ger honom dagliga anledningar att »icke glädas öfver orättfärdighet men att fröjda sig öfver sanningen». För honom omsättas skönhetsintryck i vackert handlande eller vackra handlingar i skönhetsintryck lika naturligt som värme i rörelse eller rörelse i värme.

I andra land vet man redan detta. Så har t. ex. lärareföreningen i Hamburg utgifvit en skrift, där flere författare meddela sina rön under den där i flera år pågående »konstnärliga uppfostran». En af dem — Otto Ernst — anger i sin uppsats sakens sedliga betydelse på följande sätt: »Hvad människan njuter det är hon. Den, som är utsökt noggrann och förnäm i fråga om valet af njutningar, erbjuder också därmed en motsvarande säkerhet för sina handlingar. Afsky och vämjelse äro de ursprungligaste och starkaste moraliska skyddskänslorna. Kroppen trifves endast i en ren luft, och detsamma gäller om själen. Konstnjutningen omger människan med en sådan ren luft. Jag väljer med flit denna bild. Vetenskapen tillfredsställer och fröjdar förståndet, sedliga normer och föredömen tillfredsställa den moraliska känslan, konsten tillfredsställer och fröjdar *hela* människan genom den världsbild den ger henne: den sysselsätter på en gång förstånd, känsla, vilja och de yttre sinnena. Det är denna konstens omfattning och totalitet i fråga om verkningar, som gör den till ett uppfostringsmedel af första ordningen. Den, som saknar sinne för uppfattandet och njutandet af skönheten i världen, lider skada till såväl själ som kropp. Hans världsåskådning blir ofullständig och snedvriden, och hans vilje- och handlingskraft komma att vara utan de gladaste och ädlaste impulser.»

Men detta gäller icke endast konsten i ordets stora mening, det gäller äfven konsten i använd mening, två begrepp, som för

hvarje skönhetsbildad människa liksom hvarje skönhetsbildad tid fullkomligt öfvergå i hvarandra.

En hvar slutligen, som något verkat på detta område, kan af fullaste hjärta instämma i sammé författares ord:

»När man står inför en arbetareskara talande om konsten, då känner man, att där är den stora längtan, där lyser det ur ögon, som lidelsefullt hungra efter ljuset. Jag är icke så naiv, att jag tror, det den sociala frågan löses genom en konstnärlig uppfostran, men de former, i hvilka den sociala kampen rör sig, skola genom en sådan uppfostran blifva ojämförligt ädlare. Arbetare såväl som arbetsgifvare, hvilka med lust och förståelse besöka teatrar, museer och konserter, som ha behof af sund poetisk näring, de skola måhända ännu vara fanatiska, men de kunna icke vara brutala eller grofva.»

Men ingen nutidsmänniska har gifvit ett djupare skäl för barnens och folkets fostran genom skönheten än Kants lärjunge Schiller: »Förjaga godtycklighet, lättsinne och råhet ur barnens lekar, så skall du äfven omärkligt lyckas förvisa dem först ur deras handlingar, sedan ur deras sinne-lag. Hvarhelst du finner dessa väsensdrag, omgif dem med ädla, med stora, med sjäfulla former; inneslut dem med sinnebilder af det förträffliga, ända tills skenet öfvervunnit verkligheten och konsten naturen.»

Aron Järndahl, den som så många andra af våra yppersta konstnärer från kroppsarbetarens stånd utgångne bildhuggaren, är — enligt G. Ullmans skildring — fylld af tro på det svenska folkets vilja och makt att lefva ett allt högre lif genom en af konsten som kulturens öfriga värden »*allt mer besjälad lifslust*».

Bättre än med dessa ord kan ingen beteckna målet för den nu äfven i vårt land började rörelsen att närma konsten, vitterheten och vetenskapen till folket.

Men det är icke allenast betydelsefullt för hvar enskild, att hans lifslust blir starkare och sjäfullare. Nej, det betyder oändligt mycket för samkänslan mellan alla folkets

medlemmar och slutligen — ur båda dessa synpunkter — för folkets fortvaro som folk.

När samma andliga värden styra lifslusten hos alla folkets klasser, då först har den egentliga klassgränsen blifvit upphäfd.

Och först, när man hunnit så långt, kan man börja hoppas, att den strömning till städerna från landsbygden, hvaraf vårt jordbruk förblöder, den strömning från hemlandet till utlandet, som suger folkets must och makt, skall kunna hejdas. Ty det är icke allenast bättre lefnadsvillkor i fråga om kroppens behof, icke allenast fullare rätt i fråga om medborgarens kraf, icke allenast rikare möjligheter att bruka sina krafter och trygga sin ålderdom, icke allenast äfventyrslynnets lockelser, som drifver utvandringens ström från land till stad, från hemland till utland. Nej, medvetet eller omedvetet är det äfven önskan om en annan kulturell lefnadshållning, om utjämnandet af den klasskillnad, som gör den ene andligt rik och den andre andligt fattigt, ej på grund af naturens karghet utan endast på grund af samhällets.

Man sökte länge genom trumning på våra »stora minnen» slå revej för fosterlandskänslan. Man misslyckades och började slutligen inse, att det icke endast är minnet utan äfven hoppet, som binder människan vid fädernejorden, och att framtidsutsikten sålunda är minst lika betydelsefull som återblicken.

Detta öfverklassens vaknande visar sig nu i börjande intresse för nydaningskrafven på många områden: de medborgerliga rättigheternas liksom arbetsvillkorens; för en ny arrendelag liksom för »egna hem»; för nykterheten liksom för folkupplysning och folkglädje. För »de glada behofvens» tillfredsställelse är konstens närmande till folket af stor betydelse. Men rörelsen skall förbli utan rötter, skall visa sig lika betydelselös för skönhetssinnets utveckling som kringströendet af afskurna blommor för trädgårdssinnets, om den icke växer upp organiskt ur folkets verkliga behof, så att folket också själfmant närmar sig konsten, ej endast denna närmas folket.

I detta afseende ha vi en hel del att lära af de land, som varit tidigare ute än vi på denna väg. Därför vilja vi nu först kasta en snabb blick utåt för att sedan kunna se klarare inåt både i fråga om det vi böra taga lärdom som varning af.

II.

Intet folk norr om Alperna står högre än det danska i fråga om skönhetsinnets utbredning eller med andra ord skönhetsbehovets ovillkorlighet. Thorvaldsen torde här ha varit den förste folkuppfostraren. En hvar skulle bese hans museum, folkets stolthet; en hvar ville ha något af honom på sin vägg. Så vande man sig att äfven lägga märke till och skaffa sig afbildningar af annan konst. Likaledes behölo danskarna de enfärgade brunrå eller röda eller gröna väggarna, som bildade en så god bakgrund för den hvita reliefen eller kopparsticket. Redan på 1840—50-talet började flere af de i Italien skolade konstnärerna teckna mönster till möbler och annat husgeråd, medan deras hustrur sydde konstnärlig schattersöm på kläde. Och sålunda utbildades i Danmark dess rena och ädla stil i möbler af mahogny, alm och andra vackra träslag. Stilen blef en naturlig utveckling af den s. k. kejsarstilen (empire), och ännu i dag ser man i hvarje burget äldre danskt hem dessa möbler med de lugna linjerna och släta ytorna, med det enfärgade möbeltyget på de bekväma sofforna och stolarna. Särskildt kära äro dessa möbler för den danske målaren Hammershøj, som i sina rumsbilder (interiörer) visar, hvilken stämning af frid och minne, af fin och själfull tillvaro som fyller sådana gamla rum i skymningsdags som solljus. Äfven det danska silfret och i all synnerhet porslinet bevarade och utvecklade under konstnärligt inflytande de rena och enkla formerna, liksom äfven bokband, broderier m. m.

Det nutida danska konstsinnet har dessutom blifvit utveckladt genom utmärkta konsthistoriker — Höyer, Julius Lange, Karl Madsen och andra — som länge och ofabrutet såväl genom sin rent personliga insats som sin offentliga verksamhet gjort konsten till en allvarlig lifsfråga äfven för danskar i allmänhet, icke endast för konstnärer och konstomare.

Under tiden intågade i Sverige som annorstädes den lika obekväma som fula ögleformade och ornamentvridna möbelstil, de tapisseriarbeten och den galvanoplastik, som helt visst var det fulaste jorden nödgats bära, sedan Adam och Evas bosättning, en fulhet och stillöshet från hvilka Europa först under senare fjärdedelen af 1800-talet började frigöra sig.

Det var emellertid i Danmark ej endast konstnär- och borgarhemmen, som med sund konservatism bevarade den enkla och rena stil, genom hvilken släktled efter släktled fortbildade en genom en sådan långvarig odling säker vorden smak. Nej, äfven i bondehem såg jag på 1870-talet afbildningar af äkta konst på de enfärgade väggarna liksom solida möbler med rena linjer och den yppersta dansk-norska litteratur på bokhyllan! Äfven bonden, hans hustru och barn, vandrade omkring på världsutställningen i Köpenhamn och med synbar glädje af hvad de sågo. Folkhögskolorna hade redan då gjort hela folket vaket för konsten som för andra kulturens värden. Och när studentersamfundet senare tog vård om arbetarnas konstsinne, fanns hos dessa en beredd jordmån, och trots pietismen torde det danska folket i denna stund vara ett bland de främsta i fråga om ett hvardagslifvet genomgående skönhetsbehof.

På sitt stillsamma sätt ha danskarne länge ägt en djup känsla af sanningen i det ofta anförda ordet a thing of beauty is a joy for ever (ett skönt föremål är en förblifvande fröjd).

Och denna känsla har äfven gjort dem bevarande i fråga om skönhetsvärden, de större som de mindre, naturens lika väl som byggnadskonsten och handaslöjden. Intet land lämnar en bättre vederläggning än Danmark af det ännu

i Sverige ofta hörda påståendet, att om folket får smak för litteratur och konst, kommer det att bli ohägradt för och odugligt i sitt arbete.

Danmark hade redan efter sina olyckor i 1800-talets början grundat sina *folkskolor*: i midten af århundradet började folkhögskolan, diktaren Blichers »folkväckelse», och efter nederlaget på 1864 togo dessa skolor, i hvilka Grundtvigs ande lefde, en utomordentlig fart. En rik »skollärlitteratur» har allmänliggjort kunskapen eller i fostrande syfte skildrat folklifvet. De voro fria från all lärd bildningssentriar, afpassade efter folkets — som barnets — behof af väckelse för känslan i första, kunskapshågen i andra rummet. De blefvo sålunda väckta till fortsatt själfbildning, och det är så, den danska allmogen nått den allmänbildning, som gjort den danske bonden till föregångsman såväl i fråga om andelssystemet som småbruket. Med en snabbhet och sakkunskap, som inget annat folk i Europa, förstod det danska att på 1870-talet lägga om hela sin produktion liksom att på sina förhållanden tillämpa det intensiva jordbrukets grundtankar. Och det är till Danmark, svenskar nu sändas med statsanslag för att i detta fall lära!

Det är samma kultur, som gör att socialismen i Danmark gått fram med en styrka och säkerhet som lämnar den öfriga Norden långt efter sig; som t. ex. gjorde det möjligt, att man under den stora arbetarstriden i slutet af 1890-talet såg 50,000 arbetslösa, som bevarade den bästa ordning under månader, som ej på krogen men i föreläsningssalen afvaktade stridens utgång och genom denna sin hållning just medverkade till utgången! En sådan allmän kultur får den följden, att ett folk allt mer mister af den råa kraft, som behöfves, om det skall vidga sig utåt, men att det i stället fördjupar sig inåt. Och sålunda vinner det enhetlighet och intensitet i sin andliga som i sin materiella kultur.

Måne någon annan nordbo än just en dansk skulle kunnat skriva den »Trädstudie» af hvilken här nedan några brottstycken meddelas; se här några utdrag:

— — — Borta vid hörnet af gatan står en hög, gammal kastanje: den skälfver inte, den håller sig, trots blåsten.

Den har inte blott hållning, den får karaktär för ens sinne, en sorgens kraft. Våtan gör stammen ödsligt svart och hvarje ålderns fåra i barken, hvar vridning i grenar och kvistar lägges oförlömmeligt bart. Ett träd, härjadt af lifvets stormar, ärrigt och fåradt, men ännu för kraftigt att gifva efter. . . .

Man går formligen tröstad vidare på sin väg och det hviskar klokt i ens sinne: om stormen är än så hård, den kan ridas ut. Är sorgen än så tung, den kan dock bäras. . . .

En solig Oktoberdag var på en öppen fläck något, som fick en att spärra upp ögonen: en gammal ek, låg och bred, besynnerligt förvriden och löjligt kväfd i växten. Man kunde tro, att den i sin ungdom hade fått ett slag öfver hufvudet, som vållade, att den för återstoden af sina dagar endast kunde växa på bredden. En vanskaplig dvärg till träd. Men stojande munter; dess citrongula, tilltufsade löfmassa gapskrattade.

— — — Träd och den färgade himlen morgon och afton stå i innerligt förbund med hvarandra; också detta ses mest lefvande på kala träd, i synnerhet de medelstora, som björken. Den kan stå och rodna på hvarje liten fin kvist, som om den blossade i jungfrulig lycka. Både morgon- och aftonstämning kunna få en skär tjusning mer däraf.

Blåstens sus i träden kan inverka på sinnet. Ännu starkare kan man gripas af af vinden vridna träd. Ingen kan tala djupare till mig om härdad kraft och obetvingeligt stridsmod än några gamla ekar gjorde en tidig vårdag.

Där träd och byggnader komma inom samma synfält, är det oftast träden, som förskönas däraf, icke byggnaden.

Våra byggnader äro alltför »liggande», de hvilas som en tyngd på jordens bröst. Träden däremot lyfta sig mot himlen som hymner och lofsånger. De skönhetsälskande grekerna hade sina hus burna af pelare.

Gamla träd i trädgårdar och på vanliga gårdar kunna göra en svunnen tid så omedelbart närvarande för en. »Under det trädet sutto mina farföräldrar ofta om kvällarna.»

Hvilken poesi i de orden: skiftande sann, rika på stämning. Och hur väcka icke gamla träd på en kyrkogård minnen till lif! Man delar där sorg och glädje med människor, som för länge sedan äro döda, och som man aldrig sett eller känt.

Det är något »evigt» med gamla träd, de öfverskugga slakten. Också framtiden kan bli förunderligt lefvande för en under de gamla träden. Mången aftonstund kunna fäderna sitta under de gamla lindarna i trädgården och tänka på barnen. »Skola de bli gamla under dessa träd? Och skola de sitta här som jag nu, med så fridfullt sinne?»

Då det gäller trädgrupper tar ju mångfalden till, och därmed också svårigheten att teckna bestämda stämningskon-turer. Stämningen beror här af afstånd och af andra syn-omständigheter, och gruppen erbjuder många fler möjligheter, vare sig man ser den som samlad helhet eller de enstaka träden i den hvar för sig eller i samspel.

* * *

Det danska folket är nu ett äfven sjungande folk, emedan där ej lägges an på sången i stämmor utan den unisona sången, som sjunges igenom hela dikten. Hvarje folkförsamling sjunger i Danmark. Och det är ett folk, som *läser* sina diktare! »Att lefva för att arbeta och arbeta för att lefva» är ej det nya Danmarks vishet. *Man lefver för att vara människa.* Danmarks bönder ha samtidigt lyft näringslifvet och sig själfva emedan de i folkhögskolan blifvit *lyfta till en högre lifssyn, framför allt genom skön-hetens makt i ord, i ton, i bild!*

* * *

Med skäl har man dock under senare år påpekat, att de ståtliga nya, regelbundet byggda och sunda bondgår-darna af tegel med plåttak icke på långt när äro så *vackra* som de gamla hvita och svarta korsverkshusen med de höga halmtaken, hvilka nu mer och mer försvinna. Också har

därför en stark rörelse börjat för att på landsbygden göra äfven skönhetsynpunkten gällande. Och, som arkitekten Y. Rasmussen påpekat i ett föredrag om dansk arkitektur, den slentrianmässiga stilen från 1880-talet har börjat vika för en äkta folklig. »Man fick», yttrar Rasmussen, »vid denna frigörelse liksom till skänks, att ögonen öppnades för det säregna och tilltalande i den egna förtidens arkitektoniska verk. Från museisamlingarne och från hvarje hörn af landet hopfördes, uppmättes och afbildades såväl konstslöjdföremål som byggnadsverk af intresse, och hägen för restaureringar uppväcktes och stegrades på samma gång som förståndet stärktes och pieteten ökades vid studiet af det gamla. Samtidigt härmed eller kanske just i följd häraf återupplifvades förfärdigandet af äldre, inhemskt och för landet karaktäristiskt byggnadsmaterial, som bortglömts eller föraktats under mellantidens häglöshetsperiod.

I städerna ha gamla byggnader ypperligt blifvit återställda och nya danade. Att rådhuset är en af de främsta byggnadsbragder i nutidens Europa torde alla veta; men att äfven Aarhus i sitt *Bibliotek* fått en monumental byggnad torde färre veta.

Och när man minnes, huru släktled efter släktled nedlade sin id och sin kärlek i de katedraler, där äfven de delar, dem intet öga skulle se, »till madonnans ära», utfördes med samma omsorg, som de synliga; när man minnes, huru i Hellas folket uttryckte sina känslor för gudar och fosterland i sina tempel — liksom i stoder, reliefer och hermer längs gatorna och på torgen, i lunder och på höjder, i de graf-, guda-, och idrottsbilder, som fyllde deras land med ett helt folk af marmor — då inser man sanningen i arkitekten Rasmussens ord:

»Hvarje existens, som börjat ett eget själfständigt lif — och detta gäller från de lägsta till de högsta lifsformer vi känna — kapslar omkring sig ett hölje i form af skal eller väfnader af kisel-, kalk-, kol- eller kvävföreningar. Och då samhällena och nationerna börja lefva sitt lif mera begränsadt, mera individuellt i stort sedt, så afsätta också de kring sig ett skal — i början de konstlösaste, seder-

mera de allt mer konstnärligt sig fulländande byggnadsformerna!

Samhället och folkens arkitektur är så sedd en värde-mätare på deras kulturella ståndpunkt, enär den i yttre, åskådlig form framhåller uttrycken för det lif, som vid hvarje tillfälle, under hvarje epok pulserar och pulserat inom detta skal af byggnader.»

Och i denna mening är det sannerligen en stolt inskrift, som lyser på Köpenhamns nya utomordentligt vackra rådhus: »Som By er, saa er Borger».

* * *

Ritundervisningen i Danmark — liksom i Sverige och Tyskland — är till stor del genom impulser från Amerika och England (se t. ex. L. Tadd's skrift i ämnet) numera den att teckna efter verkliga föremål samt sedan färglägga dem. Ögat öppnas sålunda för naturformerna, och handen lär sig »illustrera», hvad hjärnan vill åskådliggöra! Man kan lifligt instämma med en dansk författare, att denna slags ritning borde vara den vid *alla* barns undervisning grundläggande. (O. Jünger i den intressanta skriften *Børns moralskabs tegninger*).

* * *

Medan danska folkets med den största praktiska arbetsduglighet förenade allmänbildning vederlägger den vanliga fördomen mot folkbildningsarbetet, vederlägger den stora mängd af stora andliga krafter inom alla områden en annan fördom, den att kulturens utbredning skulle vara ett hinder för dess fördjupande till vetenskaplighet eller för den andliga begåfnings stegring till snille. Danmark har under 1800-talets senare hälft haft handlingens män sådana som en Tietgen — som under ett halfsekel stegrar och styr folkets kraftutveckling inom världsmarknaden och gör det betydelsefullt inom världssamfärdseln; en Dalgas, som från haf och hed återbördar marken åt åkern och skogen.

Det har ägt höfdingar i spetsen för idéernas strid som G. Brandes och Hörup; det har ägt Julius Lange, den store forskaren och filosofen på konstens område. Det har haft en tänkare som Höfdding, en kulturhistoriker som Troëls Lund. Och inom litteraturen som politiken som konsten som filosofin som historien ha dessa alla i Danmark satt nya och kätterska, lefvande och skapande tankar i rörelse, de ha alla hvar på sitt område varit plöjare och såningsmän, icke endast tröskare eller mjölnare, såsom fallet ofta är med de humanistiska fackmännen. Att tala om allt, hvad Danmark under denna tid ägt af vetenskapsmän, diktare och konstnärer skulle här leda för långt. Men i detta samband bör man minnas dess mecenater, gynnare af vetenskap och konst, sådana endast det land erhåller dem, där kulturen är en hela folkets hjärteangelägenhet. Mecenater sådana som bryggaren Jakobsen — först fadern och sedan sonen — äro i hvarje land sällsynta. Men utom dessa finnas andra enskilda samlare af konst och en stor mängd enskilda stiftare af legater. Genom omedelbara statsanslag främjar Danmark litteraturen med 32,000 kronor om året mot de 6,000, som t. o. m. 1900 var Sveriges hela offer för litteraturen; staten understöder i Danmark de konstnärliga opponenternas målarskola lika väl som statens akademi, och genom statsanslag och enskildas gåfvor i förening kan i Danmark såväl till stipendier inom de litterära, konstnärliga och vetenskapliga områdena liksom till inköp af konstverk brukas summor, hvilka förhålla sig till de motsvarande i Sverige ungefär som tio till ett. Bland dessa fonder för inköp må särskildt nämnas den för offentliga platsers prydnad med konstverk. Medan man i Stockholm stred om *Farfaderns* oanständighet, uppställde Köpenhamn Michel Angelos David — och den ena nakna stoden efter den andra — på sina offentliga platser. Tack vare Jabobsönerna kan Danmark årligen ge ut hundratusenden för att sålunda försköna staden liksom de rika samlingarna och främja vetenskapen. Värdet af kulturen har så genomträngt det danska folket, att denna känsla organiskt framträder både som ett samhälleligt handlande — hvilket får stora kulturella syften

och verkningar — från de rikas sida, som äkthet i deras lika väl som de obemedlades sätt att tillägna sig och njuta kulturens värden, och slutligen som sanning och allvar vid skapandet af desamma. Flärd och sken äro begrepp, som i Danmark äga mycket liten användning.

Det är endast inom ett fattigt land, som det blir en sanning, att man ofta måste offra kulturens utbredning för dess höjd eller omvänt. Med växande välstånd kan den växa i båda riktningarna. Folkbildningen och kulturskapandet äro icke som två stammar från en rot, af hvilka genom delningen hvardera blir mindre stor och stark. Nej, de äro som rot och stam. Allt, som gör roten — folkbildningen — stark och sund, skall småningen göra stammen högre och kronan tätare.

Den, som betviflar detta, borde resa till Danmark, där folklynnets sunda konservatism i det längsta värnat om de vackra hvita korsverkshusen — liksom den värnat de gamla vackra borgarhusen i städerna — som lysa i trädgårdarnas eller boklundarnas grönska. Tala med det folk, som bor i dessa hus och brukar denna jord! Du skall då inse, att det är det bredt hvilande, djupt gående bildnings- och skönhetsinnet hos hela folket, som är grundvalen för Danmarks utsökta och nationella konst, den bildande som den använda, för det storartade och storsinnade stödandet af alla andliga värf, det djupa och fruktbara konstbedömandet, det vakna och villiga skydd af naturens skönhet, som t. ex. föranledt fridlysning af Möens Klint, det sköna kritbergslandskapet, och nu äfven framkallat beslutet att delvis bevara hed- och klitterlandskapet vid Västerhafvet, detta landskap som i än tindrande, än tungsint skönhet ej har sin like i Norden. Det är det innerliga inlefvandet med sitt lands natur, dess djur- och växtvärld, som gifvit den nya använda konsten i Danmark dess säregna stil. Hafvets fåglar, fiskar och alger, skogens djur och träd, ormbunkar och gräs möta oss på porslinet, som i lergodset, i sömnen som på tafvelramen eller bokbandet. Det är, som om ljunghedens alla rika skiftningar lyste ur det Kähleska lergodset, och själfva den föraktade maskrosen har under danska händer blifvit ett af

de verksamaste dekorativa motiv. Den vårdag, då det kommer bud till Köpenhamn, att »boken sprungit ut i natt» är en glädjedag, och ehuru danskarne ej kunna som japanerna, när fruktträden blomma — rent af flytta ut till skogarna för att i veckor njuta det sköna skådespelet, så är dock »skoven» om våren för dem det begrepp, som innesluter deras själs ömmaste njutning af deras lands fågring.

Det ligger ett stycke af Danmarks folksjäl i bokgrenen, som *Den tapre Landsoldat* — segerstoden vid Fredericia från 1848 — svingar mot himlen!

Emedan danskarne sålunda i all stillhet bevarade »den förmåga af ärlig, uttrycksfull gestaltning af sin inre värld, som hvarje bondstuga under 1800-talets början rundt om i Europa uppenbarade», behöfde de ej arbeta sig ur någon lång förfallets tid. De behöfde endast organiskt utveckla, hvad de ägde för att sålunda se ypperliga bidrag till nutidens målmedvetna arbete på den använda konstens område, såsom t. ex. deras lergods och porslin lika väl som deras nya rådhus nogsammt visar.

I andra land kräfdes däremot en verklig brytning med den rådande smakriktningen och skönhetsläran.

III.

Vid förra århundradets midt fanns intet land som i högre grad än England behöfde väckelse för skönhetssinnets estetiska lika väl som dess etiska sida.

Intet land erhöill heller en så kraftig väckelse som England genom John Ruskin. Han var i rikaste mått begåfvad med profetens motsatser af egenskaper: klarsynt ingivelse och blind lidelse; tro och orimlighet, följdriktighet och själfmotsägelse, kärlek och hat.

Han brukade alla dessa gåfvor för att under ett halft århundrade etsa in i sitt eget — och småningom äfven andra folks — medvetande att sanning är skönhetens lika väl som samhällets grund. Själf älskade och studerade han i naturen framför allt bergen — och deras motbilder molnen — samt kristallerna, och såväl i fråga om moln och berg som luft och haf och jord och växter fordrade han af konstnären samma kärleksfulla, ödmjuka inträngande i naturens egna former och färger. Detta inträngande, menade han, hade gjort medeltidens konst så stor, och i denna konst borde man, näst efter i naturen själf, söka sina förebilder.

På sanningen som grund reser han sedan sin samhälls- och sin skönhetslära. Han djärfves döma den »kultur», England är så stolt öfver, som värdelös, emedan den ej frambringar rikare själstillstånd, renare sinnen.

Alldeles som den samhälleliga och demokratiska nyaning, hvilken i Florens nådde sin höjdpunkt, fortsatte sina verkningar i dess stora bildande konstnärer, alldeles som

franska revolutionen fick sin ljudbotten i stora diktarandar, fick den stora andliga omvandling, som arbetarfrågan medfört, i Ruskin och de honom närstående konstnärerna sitt första starka uttryck.

Och följden af dessa tankar blir, att han af allt frambringande som allt förbrukande kräver, att det skall främja ett sundt lif. Hvarje samhälle måste grundas på den *samverkan i allt, som öfverallt visar sig vara lifvets lag*. Till följd af detta sammanhang blir det t. ex. under nuvarande förhållande otänkbart, att den konstnärliga verksamheten kan bli annat än en *fåfång möda att inlägga skönhet i skuggor*. Först sedan man börjar handla efter den insikten, *att den nuvarande industrialismen dödar det mänskliga hos människan, och att konsten måtte förbindas med hvarje frambringande, med hvarje gren af det mänskliga lifvet, med hvarje tillfredsställande af detta lifs nödvändiga kraf, kan ett sant mänskligt lif — ett lif värdt att lefvas* — bli möjligt för alla och därmed äfven en sann konst¹.

Såväl genom sina skrifter som genom en storartad penningslösande nydaningsverksamhet gick Ruskin i spetsen för den rörelse, som man i hvarje ordets mening kan kalla lefnadskonstens förverkligande. Nära honom stod den krets af män, som redan i sin ungdom på den bildande som den använda konstens område började hämta sina ingifvelser ur medeltiden. De menade, att den s. k. högrenässansen, femtonhundratalet, hvars största namn inom konsten då ansågs vara Rafaël, innebar den stora konstens förfall. Och därför erhöill deras, genom stormännen från tiden före Rafaël påverkade konst namnet praerafaëlism. Äfven inom konstslöjden eftersträfvade desse män — liksom Ruskin — en sådan enhet mellan konst och handverk som under medeltiden, då »konsten var så omedelbart ett med allt frambringande, att man aldrig tänkte på den, som något för sig». Ett godt arbete eller ett dåligt, detta var all den konstkritik, som förekom vare sig om en domkyrka eller en portklapp,

¹ De kursiverade satserna äro Ruskins egna.

en altartafla eller ett lerkrus. På denna tid menade de, var konsten allmän egendom; först när den började bli sällsynt, blefvo konstnär och konst särskilda begrepp; när den naturligt gällande uppfinningsgåfvan började sina, började man tänka på att »komponera mönster» för handslöjden. Skönhet hade förut uppstått under kvinnornas händer, medan de väfde eller sömmade sina blomster i bonader och hyenden, liksom när snidaren arbetade i trä; när smeden danade smycket för festdagen eller skeden för hvardagsbruk, när stenhuggaren mejslade brunnen för de lefvande eller vården för de döda, när »det endast behöfdes tryckkonstens egen fulländning för att göra boken till ett skönhetsvärde». Och äfven de, som danade de verk, vi nu kalla konst i egentlig mening, nedlade samma innerliga kärlek på hvarje minsta enskildhet i återgifvandet af dräkten som af människoanletet, af behaget som naturen.

Den man, som framför någon annan i verkligheten genomförde en återgång till det tidsskede, då »handverkaren var konstnär och konstnären handverkare», var William Morris. Han var personligt verksam och skapande inom nästan hvarje område af den använda konsten. Hans rika ingifvelse skapade en hel ny formskatt, medan han inom sina verkstäder dels återupplifvade den gamla eller fann en ny teknik för de olika arbetenas utförande. Morris var dessutom såväl diktare som prosaförfattare och verkade i tal som skrift för sitt mål, som var det samma som Ruskins, medan i motsats till Ruskin socialismen för Morris syntes som det enda medlet att nå detta mål. Jämte Morris har hans medarbetare och meningsfrände, målaren och tecknaren Walter Crane varit en af rörelsens ledare. Äfven målaren Burne-Jones samverkade med Morris genom att lämna kartonger (tecknade och färglagda förebilder) till konstväfnader och glasmålningar. Boktrycket skulle bli skönt genom stilen, genom papperets godhet, genom en enkel dekorativ utsmyckning. På bokbinderiets område samverkade Cobden-Sanderson med Morris, och han uppehåller alltjämt den ädelt enkla smak, som på detta område gjort honom världsberömd. Den som ej förstätt, att äfven själfva bokbandet kan vara

poesi borde t. ex. se det med stellarier prydda band, Cobden-Sanderson komponerat till minne af sin dotters födelse, med det dekorativa blomvalet i samklang med barnets namn!

Det var 1883 som genom Morris och hans vänner *The workers guild* (arbetargillet) hade bildats, och 1888 hade det sin första utställning för *art and craft* (konst och handverk). Det gick denna nya rörelse som alla andra nydaningar: från att ha varit hånad blef den småningom uppmärksammas, senare modern, slutligen efterhärmas och därmed försvagad.

Praerafaëliternas upprepare måla taflor, som man helst sänker ögonen inför men ej af andakt. Och på den använda konstens område ha de från Morris krets kvarlevande börjat motverka det allt lösligare sambandet mellan ändamål och form. Den bräckliga och buktiga, sökta och slingriga s. k. *Studio-stilen* — efter tidskriften af detta namn — är en korsning af Morris och den på fastlandet uppkomna »nya konsten», och den syndar allt fräckare mot den grundsats, som ledde Morris skola: att icke tillverka onyttiga ting för att få anledning att utsmycka dem utan att måttfullt smycka nyttiga ting. En af Morris lärjungar har sålunda mot de lätta och luftiga men ofta obekväma nya möblerna framhållit, huru Ruskin hela sitt lif behöll sin fars gamla möbler, liksom jag själf sett, huru Crane vitmenat sina väggar, ty äfven de tapeter, han själf skapat blefvo honom obehagliga, sedan de, under efterhärmas, urartat till en linjernas sannskyldiga sjögång.

I förbigående vill jag — också efter ögonsyn — intyga att Ruskins fäderneärfda mahognymöbler — från slutet af kejsartiden — genom sin solida och enkla bekvämlighet just voro ägnade att tillfredsställa hans skönhetssinne, liksom att lif och färgglädje lysa från Cranes och Cobden-Sandersons vitmenade väggar, ty allt som sitter på dem tager sig sålunda väl ut.

Att rörelsen erhöil efterhärmas, var ej dess egel fel. Men att den trots sin utgångspunkt — att återge konsten åt hela folket liksom folket åt konsten — egentligen endast kom att skapa för de rika, detta berodde på att den

stod i strid med hela tidsriktningen, då den utdömde maskinens och endast erkände handens arbete. Följden blef den att industrien tillägnade sig den konstnärliga rörelsens idéer, spred dem men samtidigt försimplade dem. Under medeltiden — som ju varit rörelsens förebild — fanns ej denna täflan mellan handarbetet och maskinerna, och detta var orsaken, att det förra ägde ro och råd till konstnärlig skaparglädje och fulländning i utförandet, och att människorna sålunda blefvo vana att kräfvä det vackra och välgjorda i allt, som omgaf dem. Det missmod, som grep nydaningsmännen, då de sågo ofvannämnda verkningar af sin sträfvan, gjorde Morris och Crane allt mer vissa, att endast i ett nytt samhälle skall handarbetet åter kunna skapa arbetsglädje och skönhet för de många.

Först där skall den bildande och använda konsten kunna befrias från det beroende af kapitalet, som nu vållar dess nedgående genom masstillverkning och utställningsväsen och återfå den förnämhet, som är otänkbar under nämnda beroende, vare sig i form af fabriker eller konsthandeln, den köpande mängden eller den beställande konstgynnaren.

I ett nytt samhälle, mena de, skall detta själf bli beställare, en beställare, som frikostigt och med största frihet för konstnärerna brukar deras skapande krafter för stora uppgifter till allas glädje. Där, mena de, skall den samverkan kunna äga rum mellan konstnärer, yrkesskickliga handarbetare och skönhetsbegärande köpare, som skall ge den använda konsten en sund och säker tillvaro såsom verkande för allas behof, medan maskinerna däremot brukas för att spara människokraften på alla de områden, där dess bruk icke medför någon skaparglädje. Alla bli då så odlade att de endast vilja omge sig med den personligt danade handaslöjdens alster, och dessa skola kunna utföras utan den täflan med maskinerna, som nu gör dem dyrare än de fabriksmässigt framställda varorna.

Morris påpekade ihärdigt kapitalismens och kommersialismens förfulande verkan. »Att göra folket lyckligt i sitt arbete och frambringande äfven under sin ledighet», detta var enligt Morris den enda grundvalen för äkta konst. Själftva

socialister och omgifna af målare, skriftställare, arkitekter, handverkare, som till stor del äfven voro det, verkade de äfven omedelbart, Morris med pennan, Crane med ritstiftet för socialismen, och å andra sidan har Clarion — socialistisk tidskrift — grundat ett handverkargille för att främja konstnärernas tankar.

Bredvid den här i största korthet antydda förnyelsen inom konsten och konstslöjden har i England gått en vidt-omfattande och offervillig rörelse för att föra konsten till folket. Ett medel härför har t. ex. varit de s. k. *låneutställningarna*, tillkomna genom ägarnas beredvillighet att låna ut sina konstföremål. Ömsom ha dessa utställningar varit inskränkta till någon viss stad, ömsom ha de blifvit flyttade från plats till plats, och stundom har en kort beskrifvande katalog lämnat vägledning för de besökande.

En annan sida af denna verksamhet har varit att upp-rätta s. k. »konstklasser» för arbetare. Ruskin, själf en god tecknare, ledde åtskilliga sådana, och den nu ende kvarlevande af Englands äldre store målare, Watts, — som liksom Burne-Jones äfven stod socialismen nära — har icke endast gynnat verksamheten genom stora penningunderstöd utan äfven för egen del främjat den på ett klokt sätt. Han har nämligen låtit lärjungarna i den konstskola, han öppnat på sin landtgård, använda hvad de i skolan lärde för att bygga och pryda en liten kyrka. Redan på 1880-talet bildades ett sällskap, mest bestående af kvinnor, präster o. s. v., som nu i sina aftonskolor undervisar flere tusental manliga och kvinnliga lärjungar ur arbetar- och bondeståndet i teckning, akvarell, målning och alla grenar af konstslöjd.

Men dessa välmänta människor ha äfven ordnat utställningar, och härigenom har man råkat in på den ytterst farliga afväg, som man ej nog kan varna för under sträfvan att föra konsten till folket, nämligen att det icke blir glädjen att njuta stor konst utan glädjen att själf dana underhaltig, som blir följden af allt detta ritande och målande. Härmed sysslar redan i England nittio af hundra människor inom den s. k. öfverklassen. Följden är, att i intet land gränsen mellan dilettantism och konst är så utplånad som

där, och detta till stor skada för konsten. Tack vare det kvinnliga och prästerliga inflytandet behärskar det »söta» och »sedelärande» i fråga om ämnen, den flinka färdigheten i fråga om utförande nästan hela konsten. En ung svensk bildhuggare utbrast vid inträdet i sista världsutställningens konsthall: »Hur mycket svält har icke detta inneburit!» I England märker man, att nästan alla utställare från början varit väl mätta och därigenom modiga i sina anspråk att tillhöra konstens utvalda! Nalkas nu äfven en ny flod af sådan »konst» från den s. k. underklassen, blir konst snart ett lika billigt begrepp i England som kultur! Af tvenne onda ting torde man ur konstens synpunkt böra föredra den tid, då enligt Fjæstads ord, »fäderna klådde pojkarne, när de klottrade!» Ty om pojkarne ändå fortsatte, var konsten troligen för dem det ena nödvändiga. Och endast sålunda komma verken ej att i framtiden höra till det öfverflödiga.

Hvarje barn bör — och kan äfven — lära sig modellera, teckna och färglägga efter naturen¹. Men det bör äfven lära sig att betrakta detta endast såsom ett bildspråk, ett nytt uttrycksmedel, och aldrig uppmuntras att använda sin färdighet annat än till enskildt bruk, förr än ett verkligt konstnärsgry är upptäckt. Tar man ej i detta fall varning af England, skall man hos oss om tjugu år suckande önska sig åter till de hvita virkningarnas tid. Denna »byktorkning» i boningsrummen var visserligen fasansfull; gräsligare blir det dock att nödgas beundra »hembaket», i form af »konst».

Att lära alla klasser att stilla sin själ och sina fingrar inför konsten, detta är ett syfte som vid skönhetsuppföstran aldrig får förloras ur sikte!

I ett annat afseende har man i England gifvit ett godt föredöme i skönhetssinnets odling, genom den s. k. blomstermissionen, som till sjuksalarna liksom fattighemmen spred blomsterglädjen. Blommor på matbordet och i rummen är i England ett verkligt behof. Och om man än kunde önska, att den engelska kokkonsten vore lika utvecklade som blom-

¹ En god vägledning i detta fall är n:r I af den af *Skolan* utgifna skriften: *Konsten att se och teckna* af A. Heim.

sterkärleken, finnes dock intet som bättre öfverskyler rätternas enformighet eller underhållighet än aurikler eller konvaljer på bordet.

Den norske konstskriftställaren Aubert har med rätta framhållit, att innan ett sundt och sant blomsterbehof uppstått hos ett folk, saknar färg- och formsinnet där sin mest omedelbara uppfostran. En vetenskaplig nykterhetskämpe har framhållit, att innan en insiktsfull kokkonst bereder födan, och innan skönhetssinnet pryder bordet, skall alkoholen behålla sin betydelse såsom eggelsemedel. Ty endast den välsmakande och väl sammanställda födan i förening med det genom frukter och blomster samtidigt tillfredsställda skönhetssinnet skall göra nämnda eggelsemedel fullt umberligt.

Det lär i Australien visat sig, huru åtta-timmarsdagen medfört *ett starkt stigande* i arbetarnes musei- liksom teater- och konsertbesök, och huru *smaken* så småningom stigit på dessa områden. Och Jane Addams, skaparinnan af det stora internationella kulturpalatset i Chicago, Hull House — där teater, sång, musik, konstslöjd, dans, föredrag, diskussionsöfningar, gymnastik och bad m. m. tillhöra bildningsämnena — har funnit, att dessa nöjen — ej endast där de undervisade sedan bli medverkande — hålla ungdomen borta från de offentliga, farliga »nöjena», *nej äfven utveckla hågen för allt mer värdefulla musikverk och skådespel.*

Att nykterheten för den infödde amerikanaren allt mer blir regel beror framför allt därpå, att han mycket billigt erhåller ersättningsmedel för spriten genom utmärkta frukter och läskedrycker; att själfva luften där i fysisk som psykisk mening lär vara lätt och berusande, men framför allt däri, att det folkbildningsarbete, som nu pågår i Europa, tack vare den amerikanska folkskolan som bottenkola där i det stora hela är undangjordt, så att biblioteket, museet och föredraget äro lika besökta af arbetare som af andra klasser. Så är äfven förhållandet i Australien, där arbetarvillkoren ju äro de bästa tänkbara under nuvarande samhällstillstånd. Icke krogarne men teatrar, konserter, läsrum

och museer upptaga den fritid, som åtta-timmarsdagen där beredd den kroppsarbetande klassen.

I Amerika har emellertid allmänhetens konstbildning icke stått i förhållande till konstintresset, och följden därpå har varit, att man sökt utöfva ett sådant sedligt förmynderi öfver konsten, som alltid länder den till skada. Sålunda hände för några år sedan, att när Englands store målare G. Watts (se Ord och Bild 1903) ville skänka sin stora tafla *Kärleken och lifvet* till ett amerikanskt museum, nekade man att — mottaga den, emedan gestalterna äro nakna!

Hvarje slags försök att anlägga en sådan synpunkt på konsten kan icke nog starkt tillbakavisas. Krafvet på konsten till folket och barnen har uppstått lika naturligt som krafvet på skolor, bibliotek, hälsovård i skolan o. s. v.¹ Skönheten i det allmänna lifvet kommer att bli föremål för lagstiftning och samhällelig själfbeskattning alldeles som — under stort motstånd — folkbibliotek och skolor blifvit det. Och skönheten kommer att bli utsatt för samma slags förmynderi som skolan, folkbiblioteket, arbetarinstitutionen hos oss och annorstädes varit eller äro utsatta för. Men därför gäller det att från första stund inarbeta i allmänna medvetandet: att på skönhetens område endast skönhetsinnet får vara domare, liksom endast sanningssinnet på vetenskapens. Och skönhetsinnet godkänner hvarje verk, där »lifvet går fram till förklaring, till samlad och stegrad makt» (Tor Hedberg) men underkänner hvarje verk, om det så föreställde *Dygdens Triumf* eller *Treenigheten*, som ej genom sitt *utförande* uttrycker andakt inför lifvet, konstens enda och eviga uppgifvelse.

¹ Här i Sverige hade knappt någon människa uppmärksammat detta, förrän professor Axel Key utgaf sitt stora arbete i ämnet, det mest reformatoriska, som under ett par mansåldrar skett på skolans område, ty de där uttalade krafven ha verkligen blifvit till stor del uppfyllda.

IV.

I Tyskland började redan för en mansålder sedan i München en stark rörelse för en förädlad smak. Denna rörelse sökte under ledning af den inom konstslöjden med ypperliga krafter och brinnande nit verkande arkitekten L. Gedon — hvars porträtt af Lenbach äges af vårt nationalmuseum — att pånyttföda konstslöjden. Han sökte göra detta genom intryck från tidigare stilar. Särskildt sökte man i renässansen sina förebilder liksom i antiken, såsom den i och genom Pompeji framstått för vår tids beundran med sitt in i minsta enskildheter af finaste smak och ypperlig konstfärdighet präglade bohag liksom sin sköna stil vid väggarnes utsmyckande och gårdarnes anordning. Jakob Falkes bok om *Konsten i hemmet* tillkom under denna tid och visar äfven här till dessa antikens stilrena och ändamållssäkra hemanordningar. Såväl i München som annorstädes framkallade denna rörelse en hel del vackra ting särskildt i fråga om konstsmide och glas, där man bland annat lyckades återframställa de romerska regnbågsskiftande glasen. Men det hela var dock väsentligen ett efterbildande af gamla stilar. Och när industrien snart började tillverka sin oäkta och billiga »renässans», när sofforna med det höga, raka, i en hylla slutande ryggstödet, de tunga »Luther»-stolarna, de granna bronslamporna och mångbrokiga, geometriska möbelygsmönstren blevo till allmän egendom, blef den nya stilfullheten nästan lika olidlig som den gamla stillösheten. I synnerhet när den förenade sig med den Makartska atelierstilen och ställde de höga sofforna under palmens

skugga, Luther-stolen under japanska solfjädrar, stack Makartgräs i det gråblå stengodset och fyllde väggarna med öfverhufvud allt, som kunde fästas med eller hängas på en spik från och med soppskålar och skynken till slidknifvar och sidenmattor. Mot allt detta började för omkring femton år sedan en stark motrörelse. Konsten har skilt sig från den gammal-akademiska — *Secession* kallades denna rörelse, som äfven den började i den sedan gammalt ledande konststaden München. Under anordnandet af *Secessionens* utställningslokaler liksom af hem för den nya konstens beundrare eller bärare ha en hel del unga konstnärer infört den smak, som nu i Tyskland i dagligt tal kallas *Secessionism* eller *Jugendstilen* efter tidskriften med detta namn (liksom dess motsvarighet i England kallas *studio-stilen*) och i Frankrike *l'art nouveau* (den nya konsten). Att vara »individuell» har nu i en tio år i Tyskland varit ett sådant raseri, att man med rätta börjat tala om »individualitetslasten» på konstens och vitterhetens område. Sträfvan att dana något aldrig förut varande har nämligen ledt till stor tillgjordhet och otaliga smaklösheter. Ty om sanningen i Ehrensvärds ord, att Gud nekat tyskarna smak, redan talar ur det vardagliga, så skriker den ur det ovanliga! Det finns i Darmstadt en grupp »konstnärshus», som trots verkligt originella ansatser dock ej lyckats vinna det allmänna erkännande, som kommit en grupp konstnärer i Wien till del. Där ha arkitekterna tidigt börjat arbeta för konstnärliga storstadsplaner, och där uppstå nu äfven enkla, vackra, med trädgårdar sinnrikt förbundna villor, och äfven på möbelkonstens område verka arkitekter för enkelt originella, rena och smakfulla former. En tidskrift söker motarbeta den förkonstling, som redan hotar såväl trefnad som personlighet i de hem, hvilka ej växa fram ur ägarens behof och smak utan från det största till det minsta danas som »form- och färgdikter» af en konstnär. Det goda i rörelsen är emellertid, att den väckt känslan af att en byggnad i inre som yttre afseende bör bilda en enhet.

Den af kvinnors omhöljen eller nakna lemmar böljande, bladomslutna eller vågsvallande, ormande eller blomstjälks-

sviktande »nya stilen» har af den tyska industrien på ett par år blifvit lika fördärfvad som den nyss nämnda tidigare rörelsen blef det. Snart finnes icke en kopp eller klädesborste som ej omflytes af ett kvinnoväsen med mycket hår och inga kläder. Sålunda har den »nya konsten» tyvärr närmai sig folket på den sämsta af alla vägar, den billiga och banala fabriksmässighetens! Vill man riktigt lära sig inse, hvad ett motiv blir i en konstnärs hand och i fabriken, då skall man jämföra finnen W. Wallgrens sätt att dekorativt bruka kvinnogestalten med samma motiv på dussinvaran. Han har t. ex. lagt all ödets tyngd i en kvinna, som stöter pannan mot en mur, en figur afsedd för en portklapp. Äfven andra ha själfullt brukat detta nu till leda missbrukade motiv.

Den stora mängd tidskrifter, som i Tyskland syssla med byggnadskonst och använd konst liksom med bildande konst i ordets egentliga mening, bidraga medelbart att i stora kretsar väcka och odla konstsinnet. Men det finnes i detta afseende i Tyskland äfven en stark omedelbar och målmedveten rörelse, hvars lösen just är att föra konsten till barnen och till folket.

A. Lichtwark, föreståndare för Hamburgs konsthall, började redan 1887 de föreläsningar, hvilkas plan han meddelat i sin bok *Übungen in der Betrachtung von Kunstwerken* (Öfningar i betraktande af konstverk). Han började med att fostra lärarne men fann dem allt för skolförkonstlade. Då tog han barnen med och fann att dessa genom sitt friskare och snabbare sätt att se, sin säkrare, mer träffande iakttagelse, sina enklare, mer omedelbara svar — uppfostrade lärarne! Sedermera vidgades rörelsen till de öfriga museerna i staden, till musikunderhållningar och utflykter i omnejden, såväl med barn som arbetare. Och enligt alla vittnesbörd synes rörelsen *ännu* ej ha blifvit hängande i »metodikens» galge, ehuru faran alltid hotar. Målet för den konstnärliga fostran är att göra *alla* njutningsdugliga inför skönheten och att tillvarataga de produktiva krafterna på detta område!

I Hamburgs konsthall har Lichtwark under en lång följd af år hållit afgiftsfria föredrag öfver konst, och hans

väckelse har fått till följd den af Hamburgs lärare 1896 stiftade *Föreningen för vård af den konstnärliga bildningen i skolan*. Lichtwark utdömer, på barnens standpunkt, alla *föredrag* om konst, all *kritik* af konst. Barnen skola lära sig *se*, endast *se*. Lärarens ledning bör endast gälla ämnets *innehåll*, *ljusets* verkningar — som omedelbar belysning, reflexverkan o. s. v. — samt färgernas värde, eller det, som i musiken motsvarar tonernas »klangfärg». Genom ett brokigt band, en blomma bredvid en »färglös» tafla lär man t. ex. barnen att skilja »starka» från svaga färger o. s. v. Lichtwark bannlyser konsthistorien i skolan, emedan den ger barnen meningar om ting, de icke erfarit.

Ikke att dana »konstkännare» utan endast genom synen och alla sinnen njutningsdugliga människor måste vara målet för utvecklingen af barnens skönhetsinne inom skola som hem.

Men det kan ej nog betonas, att faran att i detta fall göra för mycket är *större* än den att göra för litet.

En enda vandring ut i det gröna en eftermiddag i slutet af maj eller början af juni, där blickarna fästas vid t. ex. de olika trädens växt, kronor och färg, vid himlens olika förhållanden till konturer och färgskiftningar, till deras växling under den växlande belysningen, till träden i grupp eller enstaka — detta är mer värdt än tio museibesök.

Tysklands första *Kunsterziehungstag* (i Dresden 1901) sysslade med den bildande konsten; den andra (i Weimar 1903) med dikt och sång; den tredje (i Hamburg 1905) med den kroppsliga skönhetsvården. Städs betonas, att syftet är att göra *konsten till livsvärde*. Ja, professor Neumann afråder t. o. m. från att läsa konsthistoria. Allt vetande om konstperiodernas uppkomst och undergång gäller ingenting, säger han, ifall man ej blickat in i en konstnärs själ och tagit del i dess säreget *konstnärliga* problem. Blott så kan lekmannen lära sig, att konst icke är en lek, vid hvilken omväxling är hufvudsak, ej heller ett muntert tidsfördrif utan en djup lidelse, en lefvande drift och en förtärande längtan, och att allt detta måste tagas med det största allvar.

I sin skrift om »enhet i den konstnärliga uppfostran» betonar Lichtwark, huru skolan ödelägger allt — och äfven skall ödelägga konsten — för barnet genom att behandla allt som *kunskapsstoff*, genom att ej unna det att endast vara *intryck*.

Sålunda har religionsundervisningen dödat den religiösa känslan, litteraturläsningen diktarne, modersmålsundervisningen förstör språkkänslan, och sedan de gamla folkvisorna och sångerna inläras i skolan, sjunger folket dem ej mera. Vissa lärare kunna göra allt lefvande. Men de äro själfva kraft och utveckla barnens krafter. De andra utgå från stoffet och mätta barnen med stoff. Men det är hungriga, barnen skola bli i skolan, inte mätta!

Och ej endast från föregångsmannen själf utan från hans *konstnärligt* kännande efterföljare höjas varningar mot förgiftandet äfven af skönhetsglädjen.

* * *

I fråga om ett af de betydelsefullaste medel för skönhetssinnets fostran, byggnadskonsten, var i England Ruskin den store väckaren. Nu finnas i alla land ropande röster i fråga om byggnadsförstörelset. Sålunda har den för skönhetssinnets odling i alla riktningar verksamme P. Schulze-Naumburg utgifvit en liten skrift om *Die Entstellung unseres Landes*, där han visar, hvad man förlorat genom de gamla bondgårdarnes rifvande och de små städernas »modernisering» på bekostnad af deras krokiga gator, skuggiga vallgångar, deras röda tegeltak, deras murar, torn och portar.

I hvarje land hör man samma klagan. Det är ej endast Nürnberg och andra tyska städer, nej äfven franska och italienska, som ödelagts af den byggnadspekulationens orena anda, som vettlöst våldför sig på oersättliga skönheter. Ja, i Avignon var det en verklig folkfest, när de gamla murarna 1895 föllo: en hänförd hop nedref en af portarna nattetid vid fackelsken! Men det är femtio år för sent, folksamvetena nu börja vakna för byggnadsbrotten! Hvad man

syndat kan nu ej försonas; man kan endast visa sin ånger i framåtverkande riktning, framför allt genom att, som man är i färd att göra, återväcka vördnadssinnet för den gamla tidens skönhet hos det unga släktet.

* * *

Den konstuppföstrande rörelsen har från Hamburg spridit sig inom hela Tyskland; man har hållit de ofvan nämnda kongresserna för konstuppföstran under den lifligaste anslutning af konstnärer, lärda, lärare, skolråd, konstvänner, biblioteks- och museiledare; 1902 behandlade det allmänna tyska läraremötet i Chemnitz »Konstens betydelse för uppfostran», och i anslutning härtill ha i Tysklands större städer lärareföreningar bildats för vården om den konstnärliga bildningen, och rörelsen har fått sitt organ i tidskriften *Pedagogische Reform*, utg. i Hamburg. Där — som annorstädes — har man ordnat utställningar för *Konsten i barnets lif*. Och föreningen med samma namn verkar för att bilderböckerna och de konstnärliga färgtrycken, att skolors och barnkammarers inredning, ja, äfven leksakerna skola understödja skönhetssinnets odling. I spetsen för konstens spridande till hela folket går tidskriften *Kunstwart*¹, som bland annat utger lösa blad med reproduktioner af ypperliga konstverk till det otroligast billiga pris, samt *Dürer-Bund* (Dürer-förbundet), som tagit namn efter Tysklands störste konstnär under medeltiden, Albrecht Dürer. Förbundet verkar ej endast för konsten i skolan utan äfven för vård af naturens skönhet och egenomligheter; för skydd mot meningslös omdaning af gamla byggnader och meningslösa nydaningar på minnesmärkenas område; för hemmens och dräktens förskönande, för vård af folkets sång och ungdomens läsning m. m. I alla dessa

¹ En annan sådan tidskrift för social konst är »Der Kunstgarten». Bland böcker i ämnet kunna påpekas flera utmärkta bildserier för konstuppföstrare, utgifna af Georg Hirt, och hans skrift om »Die Volksschule im Dienste der künstlerischen Erziehung des deutschen Volkes».

ämnen meddelas råd genom brevväxling, en anordning, som t. ex. med *Ord och Bild*, *Varia* och *Idun* till utgångspunkter här i Sverige kanske skulle visa sig tidsenlig.

Naturligtvis möter rörelsen äfven motstånd från olika håll och ur olika synpunkter.

Några af dem äga fullt berättigande som varning för sådana öfverdrifter, genom hvilka barnen skulle förvandlas till öfverretade och öfverförfinade konstgranskare, eller mot de irrläror, som i synnerhet Tolstoy satt i omlopp, och mot hvilka jag redan 1901 varnade i samband med den då hos oss börjande rörelsen. För ett par år sedan tog t. ex. en professor till orda mot faran, att ropet på konsten åt folket skulle förleda konstens vårdare och danare att endast låta sådant gälla, som behagar folket, så att »framtidens Wagner nödgades komponera slagdängor, dess Böcklin att måla vykort». Men endast hälften rätt har professorn, när han påstår, att konsten blir till verkligt gagn för folket, »endast när dess idkare lefva midt ibland folket och — utan att göra gällande några särskilda rättigheter — erbjuda sina tjänster, som det står folket fritt att antaga eller afböja». Byspelmannen betyder tills vidare mer än en tillfällig konstert, bondmålaren, som sirar skåp och väggur med »rosor», mer än en tillfällig skioptikonförelisare. Orätt har han däremot, när han påstår, att hvarje oförmedlad beröring mellan konsten och de stora massorna förblir meningslös och verkningslös, liksom att utplånandet af gränsen mellan den stora och den »lilla» konsten kommer att förlacka känslan för stor och svår konst, ty då man njuter »ett äkta konstverk» i stolen bryr man sig ej om att uppsöka taflan»(?!?)

En blick på nutidens Danmark eller en återblick på medeltiden visar, att detta påstående är lika grundlöst som det därmed förbundna: att all sträfvan att »estetisera verkligheten» skall visa sig fruktlös, ja, sänka konstens värde. »Ty», heter det, »det egendomliga förhållande mellan föremålet och jaget, hvilket vi känna som värde, förutsätter en särskildhet hos föremålet. Det utan vidare allmänna blir hvarken uppmärksammat eller värderadt». Och ur konstens

»aristokratiska» väsen kommer samme filosof till den slutsatsen att: »estetisk är den kultur, som medgifver konsten tillräckligt spelrum, och icke en sådan, som låter allting uppgå i konst». Hela tankegången är grundad på den vanliga utvägen att tillskrifva de angripne helt andra afsikter, än de äga.

Hvad man nu vill, var redan verklighet i hvar småstad under antiken eller medeltiden eller renässansen utan vare sig den ena eller andra af följderna, och detta var just estetisk kultur till skillnad från vår, museernas och kasernstädernas tidevarf.

Den estetiska kulturen hade under nyssnämnda tider hunnit långt före den etiska. Och när man nu ser tillbaka på dessa tider, kan det synas, som om skönheten icke öfvat någon väsentlig verkan på sederna. En sådan slutsats är den ytligaste af ytligheter, eftersom man på detta tidsafstånd är ur stånd att beräkna, huru mycket af den sed, som fanns, i själfva verket odlades eller stärktes just af skönhetsintrycken. Det sakförhållandet, att mycken för oss nu fränstötande råhet stod samman med ett alla klasser genomträngande skönhetsbehof, bevisar endast, att en hög utveckling i fråga om skönhetssinnet dock icke kan vara i stånd att i alla afseenden flytta själarna århundraden framåt i tiden! Ingen tror, att skönheten kan göra den onde god, den oädle ädel, den lågsinnade högsint, icke heller omvandla den för en viss tids anda kännetecknande ondskas, råhet eller låghet, af hvilken alla, medelbart om ej omedelbart, äro beroende. Utan frågan är, om odling af konstförstånd och konstfärdighet, konstsinne och konstnjutning blir en medverkande makt i bortarbetandet af det oädla och råa hos de enskilde som hos tiden; om denna slags kultur kan leda till en i alla afseenden förädlad och behärskad natur? På denna fråga kan man icke med visshet svara förr än efter hundra år af en alla åldrar och alla folklager genomgående, målmedveten skönhetsuppfostran. Att enskilda människor finnas, som för egen del redan kunna besvara frågan jakande, ger emellertid anledning till hopp äfven för det hela.

En verklig *konstnärligt kännande människa* är en, som ser på allt i världen med egna ögon, ej med andras glasögon, som har »gemüt», med andra ord mod för allt ädelt och skönt, som omvandlar alla yttre skönheter i inre, som är i stånd att i handling omsätta Goethes ord: »Hafven då en gång modet att hänge er åt intrycken, att genom dem låta hänrycka er, uppbygga er och göra er brinnande och modiga för det stora»¹.

Samme författare framhåller med rätta att så länge ej *all* undervisning ger skönhetsglädje genom att lärarne själfva äro fyllda af ett skönhetssinne, som alldeles ovillkorligt meddelar sig, så länge skolhus och skolsal verka kasern, betyda konstafbildningar på väggarne icke mycket; och så länge hela skolmetoden är personlighetsutplattande och glädjedödande, kunna ej ens vackra skolbyggnader, varma färger på väggarna och värdefulla konstverk på ett djupgående sätt odla skönhetssinnet.

Hvarje enhetstroende måste af fullaste hjärta instämma. Så länge konstverken se ned på prygeluppträden, väggarna eka af lärarnes rytande, skolhusen beträdas af barn, som för hvarje dag där genom plugg och drill förlora naturens gåfva att se, tänka och känna på egen hand — eller att alls se eller tänka eller känna — så kan den konstnärliga uppfostran icke omskapa verkligheten, endast väcka en starkare längtan efter omskapelse. Men redan detta är ju vinning nog.

Åfvan i detta fall är Japan föredöme. Barnen där äro de hänsynsfullaste och vänligaste barn på jorden; de miss-handla aldrig ett djur, de slåss aldrig med hvarandra, en näsvighet mot en äldre förekommer icke. Men där förekommer heller aldrig ett slag vid uppfostran; lugn, mildhet och kärlek möter dem från deras spädaste år. Ty såsom man ropar i skogen får man svar — framför allt ur den stora, djupa och underbara skog, som heter barnasjälen. Vill man nå umgängets äkta skönhet, den finaste blomman

¹ Se Schutze-Borghof: *Friedrich Schiller und die Kunsterziehung in ihrer Idee und Realisierung.*

af skönhetsens odling, må man då gå till soluppgångens land att lära!

Japanerna äga ju också från 16:de århundradet en egendomlig gymnastik, en atletisk vetenskap, som alstrar själsspänstighet och sinnesstyrka. Deras krigiska uthållighet tillskrifves denna gymnastik och deras lefnadssätt i allmänhet, som gjort dem till »det friskaste, starkaste och lyckligaste folk». Anatomi, dietylära, yttre och inre vattenbehandling, regler för utom- som inomhuslif, hänga samman med en fullständig utbildning i nämnda brottningskonst.

Äfven den vanliga skolan har som syfte den »lefnadskonst», hvarigenom milda seder, munter glädje och leende höflighet bli egenskaper hos alla.

Lafcadio Hearn talar om det sällsamma japanska leendet, som lägger sig likt en luftig slöja öfver tillvarons obehag och lidande. Det leendet är en återspeglning af inre känslor, vemodiga, vänliga, försonliga, muntra.

Barnen lära genom föräldrarnes föredöme detta leende, som utgör en del af den husliga och sällskapliga etiketten.

»Detta leende», säger Hearn, »är det angenämaste, som barnen kunna bjuda sina föräldrar, lärare och vänner, det angenämaste uttryckssättet mellan öfver- och underordnade midt i all bedröfvelse, sorg och bitter missräkning. Hjärtat må brista — ansiktet måste förbli muntert, icke känslolöst, som de högmodiga européerna mena. Med detta bud visar oss japanen icke blott den hos rasen inneboende och ständigt omhuldade stoicismen utan äfven sin beröring med den klassiska grekiska och romerska estetiken.»

Och herr E. Wavrinsky säger i sin motion om upptagande af hälsolära som skolämne: »De japanska skolorna äro icke som de våra, enbart anstalter för lärläsning. Man sysselsätter sig där i hög grad och på ett helt annat sätt än hos oss med lärjungarnes andliga uppfostran. Som exempel härpå delgifves här ett speciellt schema, som de japanska skollärarne äga att följa vid sidan af den öfriga undervisningen.

»Första klassen: April: Huru lärjungarne böra uppföra sig i skolan. Om flitens betydelse. Huru man kan

lyckas vänja sig af med sina fel. Sättet att handha pengar. Maj: Om sättet att bedöma en människas karaktär. Hvad man bör göra, innan man lägger sig, och sedan man stigit upp. Juni: Om skillnaden mellan en hederlig och en ohederlig människa. Hälsolära. Sambandet med föräldrarne. Om vänskap, välvilja och i allmänhet om umgänget med människor. Juli: Om samtal och förströelse samt arten däraf. Augusti: Ferierna. September: Om rättvisa och höflighet. Oktober: Om de bekantskaper, som knyts. November: Hjälpsamhet mot andra. Plikten att glömma gjorda tjänster. Huru man bör bemöta en underlydande. Om nödvändigheten af att alltid hålla sitt rum snyggt. December: Om sättet att ge och ta. Januari: Om arbetssamhet. Plikten att arbeta i fosterlandets tjänst. Februari: Om klädseln. Regler för att äta och dricka. Huru man bör inrätta sina måltider. Mars: Förberedelser för en resa. Hvad man bör göra, då man förlorat eller hittat en sak.

Andra klassen: April: Om plikten att tjäna andra. Om tålmod, sättet att lämpa sig efter förhållandena samt om ekonomien. Maj: Gymnastiklekar och nöjen. Juni: Lydnad för föräldrarna. Om det goda man kan utträta. Vänskap och bekantskap med främmande personer. Juli och augusti: Ferierna. September: Om ärlighet. Huru man bör godtgöra ett fel. Plikten att hålla sitt ord. Oktober: Om umgänge. Januari: Plikten att hjälpa hvarandra. Mars: Hvad man bör göra, då man har andras ägodelar om hand.»

I de öfre klasserna är detta schema utvidgad och fullständigt. Man finner där följande nya punkter: Om plikten att låta egna intressen vika för fäderneslandets. Hur man bör uppföra sig mot yngre syskon. Om vetande. Om födoämnen. Det mänskliga lifvets ändamål och slut. Om samvetet. Plikter mot kejsaren. Plikter mot själen m. m.

En svensk allmogeman yttrade: »i vår folkskola lär man barnen en massa, som de sedan aldrig bruka, men inte det, som de hvar dag kunde använda», — ett yttrande, som genom denna japanska läroplan får en belysande illustration!

V.

I Frankrike hade folkets medfödda smak omöjliggjort ett liknande förfall som i de öfriga stora kulturlanden omkring förra århundradets midt. Men äfven där fanns ett starkt behof af förnyelse. Inom konsten kom denna genom den s. k. naturalismen och impressionismen. Dess målmän sökte icke skönheten inom några på förhand dragna gränser och skapade den icke inom sin ateliers väggar. De funno den omedelbart i naturen och i alla dess former och blefvo »friluftsmålare», som sökte fånga alla naturens lynnesskifningar och ögonblicksstämningar under inflytande af ljus och luft samt återgifva dessa intryck (impressioner) så omedelbart som möjligt. Däraf fick riktningen sina båda namn.

Då efter den stora omhvälfningen i Japan 1868 skeppslaster af japanska målningar och färgtryck, metall- och porslinsarbeten, lackerade och korgflätade föremål, tyger och papperssaker, fördes till Europa, fann man där samma »naturalism» och »impressionism», som redan vaknat inom den franska konsten. Men i Japan var den genom långvarig utöfning stadgad och mognad till en medveten stil. Man upptäckte att i Japan lefde ett skönhetssinne, som fint sammansmält alla lifvets områden till helhet; att inom detta folk enhvar såg konstnärligt på naturen, enhvar var konstkännare; allt var på sin rätta plats, och samhället verkade ej som en mekanism utan en organism; där voro alla, t. o. m. geishan, i sitt slag fullkomnade! Denna stil kom nu att öfva ett stort inflytande, såväl på konsten som på konstslöjden. Vår Bruno Liljefors är sålunda en af dem, hvars

medfödda målar- och jägarblick först blef förfinad och målmedveten under intrycken af Japans konst. Och hela »den nya konsten» på det dekorativa området upptog och utvecklade de japanska ingifvelserna. Men man förfuskade dem äfven öfverallt, där man ej förstod den fina måtta, det urval och det slag af stilisering, hvarmed Japan brukade djur- och växtvärlden för dekorativa ändamål.

I Japan hade den konstnärliga kulturen, som i antiken eller medeltiden genomgått hela lifvet, präglat hvarje föremål, det hvardagligaste och minsta som det heligaste och största, varit oundgängligt för alla eller snarare oundvikligt, ty ingen kunde erhålla annat än vackra saker; man hade där nått den »hela lifvets estetisering», som västeuropeiska kammarfilosofer anse omöjlig eller osedlig! Dess grundval finna vi i det japanska ordspråket: »det man älskar mest, gör man bäst». Och denna kärlek kan ännu komma japanska konstnärer att nedlägga månader, ja år af möda på de underbara ting, de framsmeka.

De härliga, af stora konstnärer utförda färgtrycken, som man nu täflar om i Europa, voro t. ex. ursprungligen afsedda för de fattigare klasserna i Japan. Att de nu blifvit sällsyntheter beror på att Japans europeiserande bland allt annat ondt äfven medförde europeiska lågheter och laster på arbetets område, bland annat de vidriga anilinfärgerna. Några årtionden voro nog för att Japans egna ädla och äkta gamla arbetsmetoder skulle urarta under fabriksmärkets, fartens och förtjänstens tredubbla förbannelse!

Emellertid lärde Europa af Japan att bruka färgen för litografi, träsnitt och etsning. Och det myckna vackra och billiga, som nu i denna väg i Frankrike, Tyskland och annorstädes skapas för de många små hemmen, ha vi således medelbart Japans underbart förfinade och fullkomnade skönhetsdyrkan att tacka för.

Medan Frankrike gick i spetsen för den stora som den »lilla» konstens nydaning på ett mycket mer genomgripande sätt än den engelska rörelsen förmådde — ehuru denna rörelse dock i sin mån öfvade inflytande på Frankrike — förblef man i Frankrike ganska länge oberörd af den tids-

anda, som ville föra konsten till folket. Den franske tänkaren Comte hade visserligen utsatt den *arbetarinstitutens* idé, som i Sverige fick afläggare, och han såg i den äfven högskolor för folkets förädling genom alla slags skönhetsintryck och bildande nöjen, men hans idé hade ej blifvit tillräckligt beaktad i hans eget land. Det naturliga skönhetsinne, som uttrycker sig i Paris' liksom i andra franska städers hela daning, som ger den franska arbetarklassen stil i dräkt som väsen, som inom konstindustri och dräkter varit tongifvande för Europa — ehuru efterhärmingarna ofta ödelagt förebilderna — allt detta tillsammans gjorde behovet af konstnärlig uppfostran i Frankrike, som i Italien, mindre påfallande.

Äfven här verkade inom den använda konsten män i Morris' och Crane's sociala anda, t. ex. den store glas-konstnären E. Galli. Men det blef den stora nationalolycka, som med ett ord kallas Dreyfussaken, ur hvilken den väckelse utgick, som nu yttrar sig i ett storartadt frivilligt upplysningsarbete inom arbetarklassen. Det är i synnerhet den socialistiska ungdomen bland studenter och konstnärer, som går i spetsen, mött af de socialistiska ledarne bland arbetarna själfva. En franskspråkig tidskrift *L'art moderne* (Den moderna konsten) hade redan tidigare varit uttryck för det nya medvetandet om konstens sociala betydelse. Och konsten för alla, *l'art pour tous*, har nu blifvit den lösen, som samlar stora arbetarskaror till museibesök under sakkunnig ledning¹, liksom bildningshågen afton efter afton fyller bokrummen och de »folkliga högskolorna», där i föreläsningsform arbetarna bjudas det bästa af kulturens vinningar och nutidens tankar.

Det för Frankrike betecknande och lyckliga är att rörelsen äger rum samman med eller genom socialismen, icke som en stor del af folkupplysningsarbetet t. ex. i Sverige under fruktan för eller rent af för att motverka socialismen.

Äfven i England voro, som vi sett, några af de ledande männen socialister. Och flertalet af den ungdom, som i de

¹ I tidskriften *L'Européen* (21 dec. 1901) finnes en redogörelse för rörelsen.

s. k. »settlements» under några år varit boende och verkamma inom ett arbetarkvarter för att där höja arbetarnes lefnadshållning i alla afseenden — således äfven estetiskt — är mer eller mindre genomträngd af »socialism», åtminstone i form af samhällelig ansvars- och medkänsla. Denna känsla har äfven tagit sig uttryck i den s. k. university extension (universitetsutvidgning), som varit föredömet till våra sommarkurser.

En hvar, som icke vill förstå, att hela folkupplysningsarbetet till sin innersta art är »samhällsupplösande»; en hvar, som genom förmynderi söker leda det i »samhällsbevarande» riktning, är ett blindt verktyg för den tidsanda, han icke förstår.

Ty med hvarje arbetare, för hvilken boken eller bilden blifvit ett lifsbehof, brytes en sten ur den gamla samhällsbyggnad, som gaf medlen att vinna, möjligheten att njuta bildningen och skönheten åt de få, arbetsstråldomen åt de många. Med hvarje arbetare, som inför kunskapens träd kräfver dess frukter på godt som ondt, som träder fram till konstnärens verkstad och diktarens arbetsbord icke med fordran, att dessa åt skönheten skola skänka

. . . den form, som tusenden förstå,

men med krafvet, att deras verk skola varda tillgängliga, så att de kunna mätta skönhetshungern, lägges en grundsten till det nya samhället.

Såväl grannskap som språk har föranledt en stark växelverkan mellan Frankrike och Belgien, både i fråga om »den nya konsten» och »konsten för alla». Och det är en belgare — nu bosatt i Weimar — Henry van de Velde, socialist äfven han, som, jämte Morris, haft det största personliga inflytandet på den använda konstens område. Han, som Morris, äger den allsidighet och frodiga skaparkraft, som danar den verkliga konstreformatorn. Ty denne måste ej allenast kunna säga, hvori de villfarelser bestå, som han bekämpar, utan äfven dana ett nytt, som är bättre, som dessutom är fullt af utvecklingsmöjligheter. Van de Velde har som Morris äfven verkat i skrift för sina meningar, dem han

sammanfattat i verket *Die renaissance im modernen Kunstgewerbe* (Pånyttfödelsen af det moderna konsthandarbetet). Men det är genom sin egen rastlösa verksamhet på alla den använda konstens områden — från och med byggnaderna till kvinnodräkterna — som van de Velde blifvit förnyande ej endast i sitt eget land men äfven i Frankrike, Holland, Tyskland, Österrike. Vare sig han tecknar byggnaden själf eller mönstret för tapeten till densamma; festdräkten eller dess smycke, bokbandet eller möbeln, är hans skapande fantasi alltid förenad med den konstruktiva förmåga, utan hvilken fantasien på den använda konstens område endast danar det förkonstlade. I »van de Velde»-stilen blir formen själf sinnebild af t. ex. ro eller allvar, men ro eller allvar uttryckas ej genom ditsatta sinnebilder i kvinnlig gestalt! Van de Velde böjer skönheten in under ändamålet med omutlig stränghet och hatar det lösligt prydda med det hat, som är ett med hans kärlek till sanningen. Han som Ruskin, som Morris, är genomträngd af vissheten, att den nutida skilsmässan mellan lif och konst gjort lifvet rätt och konsten ytlig; att skönheten har makt att genomtränga hela lifvet; att det är hvar människas plikt att främja detta, hennes rätt att fordra detta. Men van de Velde ser icke lika mörkt som Morris och Crane på möjligheten att kunna göra detta redan under nuvarande samhällsförhållanden. Ty han framhåller med sanning, att eftersom konsten är en individuell företeelse och lefver genom konstnärens behof att uttrycka sin glädje i själfva skapandet, i arbetets fulländning, så blir konsten i den grad ett med själfva lifsbegäret, att ingen samhällsform kan äga den afgörande betydelsen i fråga om densamma, om än samhällsformen kan öfva ett hämmande inflytande i ena, ett främjande i andra fallet.

Det är betecknande för de Veldes egen makt att dana tidsmeningen, att det för några år sedan var Belgien, som — jag tror 1897 — inbjöd världen till den första *kongressen för offentlig konst*, liksom att man där bildat den första *föreningen för främjandet af konsten i det fria*. Detta land är troligen äfven det första, som har äran af att man mot ministern för de allmänna arbetena riktat anklagel-

sen att vid ett sådant — regleringen af Maas — icke ha tagit hänsyn till skönhetsens fordringar! Vid denna kongress, liksom genom denna förening, började på allvar det nu snart sjuåriga europeiska kriget mot nutidens stadsplaner och gator med de olidliga räta vinklarna och döda räta linjerna, mot de industriella anläggningarna utan hänsyn till naturens egna linjer eller ögats längtan efter utblick eller själens efter skönhet. Allt mera börjar man inse att äfven gatubilden kan bli en skönhetssyn såsom den i äldre tider var och ännu i en eller annan gammal stadsdel eller stad kan vara. Vi svenskar behöfva i detta afseende endast resa till Visby för att erhålla en djup öfvertygelse i detta fall!

Från och med gatans krökta linjer, byggnadernas former och färger, de öppna platsernas läge som de inhägnades stängsel till och med lyktstolpar och affischer, automater och spårvagnar kan allt komma att meddela glädje genom formens eller färgernas, motsatsens eller enhetens, ljusdunklets eller den fulla belysningens medel.

Föreningar i samma syfte som den ofvan nämnda ha äfven på andra håll bildats. Så t. ex. i Italien, där tyvärr de mest upprörande ödeläggelser af stadsbildernas skönhet ägt rum; där de fulaste »maskinbyggda» kvarter, de uslaste nya minnesmärken rest sig bredvid de kvarstående vittnesbörden om antikens, medeltidens och renässansens skönhetsmått på alla af människan danade ting.

Kanske få vi äfven en sådan förening i Sverige. Men dessförinnan har Stockholm — med det genom naturen kanske skönaste stads läge norr om Alperna — hunnit bli ödelagd för århundraden!

Först när allmänmeningen framtvungit lagar, som skydda staden som landet för våldsvärkare — såsom fornlämnin-garne redan nu skyddas — först när det sålunda ingått i folkets rättsmedvetande, att skönhetserna i ett landskap och en stad äro okränkbar allmänegendom, skall samtiden genom medveten kultur hafva återvunnit den skönhetskänsla, som i äldre tider omedvetet bestämde människornas lefnadshållning.

VI.

Slutligen bör äfven nämnas den nydaning af dräkten, som redan på 1880-talet började i England, där de lösa, mjuka, nedfallande kvinnodräkterna för hemmet och sällskapslivet i någon mån ägde förebilder i de praerafaëlitiska målarnes taflor. Intrycken från England gáfvo upphof till den svenska dräktreformrörelse, som dock tyvärr upplifvade den fornordiska dräkten. Smakfullare och varaktigare blef dock den genom Kristine Dahl i Norge som i Sverige framkallade dräktreformrörelsen. Men det torde hvarken ha varit England och än mindre Sverige utan snarare Sara Bernhardt och senare Eleonora Duse, som genom sina löst hängande, lätta, flytande, linjerika som linjerena dräkter väckte medvetandet om att äfven klädseln kan vara ett uttryck icke i första hand af modet utan af personlighetens förmåga att efter sig lämpa modet eller dess makt att skapa den för sig passande dräktreformen.

I Tyskland har rörelsen under 1900-talet tagit stark fart. Den äger de Veldes, Schulze-Naumburgs och andra konstnärers ledning och har gifvit upphof åt såväl några smakfulla som många smaklösa dräkter. Grundsatsen är, att snörlif afskaffas, att de lösa dräkterna gå i ett och bäras på axlarna, och att de i fråga om snitt, färg och prydnader lämpas efter hvar särskild bärarinna.

Rörelsen är dock redan hotad genom att de stora modemagasinen börja masstillverkning. Men hufvudmålet är dock vunnet genom att medvetandet blifvit väckt, att äfven dräkten bör vara såväl något själfskapadt, hvarigenom personligheten

uppenbarar sig, som något enhetligt, där det ena ställes i samklang med det andra. Hur behaglig verkar t. ex. icke en prydlig sjuksköterskedräkt; hur vackra bli ej kvinnorna under en »kungssorg» i trots af att dessa sjuksköterske- eller sorgdräkter alla äro lika; det är således icke det personliga, endast det enhetliga, som i detta fall verkar tillfredsställande. Men annars vittnar hvarje folksamling om att kvinnan köper hatten oberoende af ansiktet och kappan utan tanke på figuren; att färgen på klädningen ej blef ihågkommen, när kappan valdes, och färgen på kjolen ej blef sammanställd med blusens, när denna valdes; att hvarken färg på kjol eller blus eller kapp blef betänkt, när hatten, med sina band och blommor, eller parasollen köptes! Och först och sist ser man, att de väljande hvarken tänkt på sin ålder eller sitt arbete eller — sin nästa, när de träffade sitt val.

Ändamålsenlig, enhetlig, personlig, det är de kraf, dräkten lika väl som bostaden bör fylla såväl i söcken som helg, under arbetet som vid festen, och det är dessa kraf, de olika dräktreformrörelserna mer eller mindre lyckligt söka fylla, liksom äfven de hos oss för en del år sedan upplifvade folkdräkterna voro en rörelse i samma riktning.

Ännu tyvärr förtjäna särskildt kvinnorna den förebråelse, som den tyske författaren riktat mot dem: att deras klädsel visar, att de uppfatta skönheten som något utanför lifvet, i stället för att skönhet endast är den sanna formen för tillvaron själf. Likasom huset blir vackert, då det är den nödvändiga formen för den människa, som bebor det, så måste äfven hemdräkten vara ett fullkomligt uttryck för den människa, som bär den. På gatan, i det offentliga lifvet, bör man, ehuru på ett smakfullt sätt, söka att ej afsticka från andra, men i hemmet däremot är människan en fri varelse, där har hon sitt mål i sig själf, där bör det personliga fullt göra sig gällande äfven genom dräkten. Och, fortsätter han, när skönhetssinnets odling hunnit genomtränga äfven detta område, skall man lika litet i hem- eller vänkretsen vilja bära en af sömmerskan fastställd dräkt som bo i af tapetseraren ordnade rum. Ingen dräkt och ingen

bostad, som bedrager, skola då kunna anses vackra. Om femtio år härefter skola kvinnor icke kunna tro, att deras farmödrar klädde sig halfnakna för främmande män, medan de buro smaklösa slarfvor inför sina egna. Man skall då inse, att den makt, kurtisanen nu äger inom den manliga världen, till en stor del består däri, att dessa kvinnor vårda den yttre skönhetsform, som hustrun däremot anser det som en dygd att vårdslösa, och att de således tillfredsställa de kraf på kroppslig kultur, som familjekvinnan däremot ännu lämnar ouppfyllda . . . »

Det är mycket träffande, hvad en fransk skådespelerska sagt: att kroppen själf blott kan uttrycka den naturliga skönheten, men dräkten kan innebära uttrycket af vårt väsen, vårt viljande, vår verksamhet; såväl genom sina linjer som sina färger måste detta vara dess syfte.

Må man ej mena, att allt detta endast har tillämplighet för de rika! Den franske arbetaren i sin blåa blus, liksom hans hustru i sitt stora blå förkläde, sin hvita mössa, sin släta och räta arbetsklädning, ge ett lika stort intryck af dräktens behag, ändamålsenlighet och renlighet, som våra manliga och kvinnliga arbetares illasittande, fula och dåliga »herrskauskläder» ge det motsatta.

I hvarje lifsläge, i hvarje skönhetsfråga återkommer ständigt samma grundlag: att ändamål och form skola svara mot hvarandra, om man vill nå en vacker verkan. Och sålunda blir rörelsen för dräktens återställande till hvad den en gång varit i alla folkklasser, ett skönhetssinnets uttryck, en viktig del af frågan om folket och konsten.

En af våra målare yttrade en gång, att »nutidens mörka dräkter är molnet, som bådardet demokratiska åskvädrets utbrott: först sedan detta urladdat sig, skall man åter få se färgglädje i dräkten». Det är att hoppas, att han får rätt, men man kan vara viss, att just tidens demokratiska riktning utesluter all tanke på att detta kommer att vinnas genom en återgång till folkdräkterna. Tvärtom kommer troligen klass-skillnaden att allt mer utplånas i fråga om hem- som festdräkter, medan däremot *yrkesdräkter* inom alla arbetsom-

råden allt mer torde komma att utbildas i syfte att under arbetet ena det prydliga med det praktiska.

Från dräkten föres tanken alldeles naturligt till den kroppsliga skönhetsvården. Äfven den har man i utlandet börjat ägna sin uppmärksamhet. England har i detta fall haft försteget i fråga om bad och sport och därefter Amerika. Men i Berlin har man nu året om ett *Ljus-, luft- och sportbad* för män, där dessa enligt antikens sed nakna öfva all slags idrott, och där konstnärerna redan börjat gå för att studera. En vidare utveckling af denna plan torde framdeles komma att göra »modellskolor» öfverflödiga! I Hamburg — och annorstädes — har redan den konstnärliga uppfostran medfört krafvet att ur gymnastiken aflägsna allt, som ej tjänar hälsans eller skönhetens stegring, liksom alla militäriska öfningar »såsom skönhetsfientliga: ty en rörelses skönhet framgår ur kraftfull säkerhet och frihet». I Amerika men äfven i England har man utvecklat ett alldeles nytt begrepp *Calisthenics and gymnastics* (skönhetsutvecklande kroppsöfningar). Dessa ha i brittiska riket som i Amerika trädt i stället för den endast på kraftutveckling syftande svenska gymnastiken, som emellertid varit den grundval hvarpå man byggt. Metoden är sålunda utbildad bland annat af den i sitt *Physical training college* (Högskola för kroppsutveckling) i Londons närhet verkande svenskan fru Bergman-Östergren. Men redan under årtionden har man i Danmark som i Finland sträfvat efter detsamma, och denna gymnastik kallades på 1870-talet i Danmark den franska till skillnad från den svenska. I Finland och Stockholm har fru M. Asp varit dess förkämpe.

När i vårt som andra land det bildnings-, skönhets- och hälsofientliga sporttäflandet bytes mot måttfull idrott; när gymnastiken upptager behagets lika väl som styrkans synpunkt, när friluftsspelet och dansen inom alla klasser, ej endast inom öfverklassen, hunnit öfva sitt såväl nöjes- som rörelseförädlade inflytande¹, badstugan åter blir ett ovillkorligt

¹ Gladjande äro sålunda de af ett sällskap i Göteborg med anslag af stadens medel ordnade »friluftsslekarna», i hvilka stora skaror af arbetsklassens män och kvinnor deltagit, liksom de vid Jonsered och

behof vid hvarje landtård, liksom vid hvarje skola och hvarje fabrik; när hvarje stadsboning äger sitt badrum — då har skönhetsuppfostran ändtligen sträckt sig ända till grunden: kroppens hälso- och skönhetsvård. I Amerika beror arbetarnes bättre samhällseliga ställning i ej ringa grad därpå att renlighet icke längre är ett öfverklassmärke; att hvarje arbetarbostad och många fabriker ha sitt badrum, ur hvilka arbetaren på kvällen utgår fri från allt det smutsiga och illaluktande, som nu reser en glasvägg mellan den svenske arbetaren och hans arbetsgifvare.

För intet europeiskt folk borde det vara mer eggande än för det svenska att i denna mening »renodla» sig själf. Vi lära ju vara Europas mest högvuxna och långskalliga folk, emedan vi bevarat den renaste typen bland alla germaner. Genom kroppslig skönhets- och sundhetsvård ha vi således alla naturliga möjligheter att lysa ej endast i fråga om rasens renhet men äfven dess fågring.

Det är icke endast genom ögat och örat, som skönhetsinnet bör odlas, äfven smaken, lukten och känseln måste utvecklas. Det folk, som på hela jorden nu står högst i fråga om genomförd odling af skönhetsinnet är äfven det renligaste; en japan badar dagligen, och den lukt, som gör en europeisk folksamling olidlig, förekommer icke i en japansk: människorna där äro luktlösa eller svagt vällyktande, så som den väl vårdade, dagligen badande och lätt klädda, för sol och luft åtkomliga kroppen blir. Deras känselsinne har en finhet, som bereder deras hand skönhetsförmimmelser, njutningsrika som européen endast får dem genom ögat. Deras hela väsen äger i umgänget med hvarandra som med djuren, med barnen, en mildhet och mjukhet, som verkar på sinnet som musik på örat. Och att hela denna sinnenas, sedernas och skönhetskänslans förfining icke frambringa något »tomt estetiserande», någon »ytlig skönhetskult», något »egoistiskt konstfrosseri», eller hvad allt de slagord heta, med hvilka

annorstädes ordnade friluftsslekar för ungdom och barn. Och vid de i Stockholm dels af sällskapet för förädlande nöjen för barn, dels på tvenne håll af enskilda (fru M. Asp och L. Bonnier) ordnade aftonsamkvämen ha äfven sådana lekar blifvit tillgodosedda.

man i Sverige söker misstänkliggöra kulturodlingen på skönhetsens område; att denna förfining är förenlig med mannamod, arbetsallvar och plikttrohet, detta ha japanerna noggsamt visat Europa! I ett land, där man sällan berusar sig af alkohol, men dagligen af blommors former, färger och dofter, där äger man mycket sparat kraft för andra ändamål. Te, rosor och liljor äro för japanen outhärliga som öl, punsch och brännvin äro för svensken, och ingen kan betvifla, att inte japanens njutningsmedel äro ofarligare ej endast för hälsan men för kulturen.

VII.

Till våra grannland öster- och västerut har äfven den nya rörelsen nått.

I Borgå har den svensk-finske målaren Louis Sparre varit ledare af aktiebolaget Iris' (nu nedlagda) verkstäder för använd konst, särskildt lergods under en belgisk konstnårs ledning och möbelsnickeri under ledning af Louis Sparre själf, som ännu har kvar en egen verkstad för konstnärliga möbler. Axel Gallén, Enckel och ännu andra konstnärer ha verkat på den dekorativa konstens område, och den finska paviljongen vid Paris-utställningen, med dess många dekorativa motiv ur landets djur- och växtvärld liksom ur dess fornsågnar och nutidslif, var ett vackert vittnesbörd om finnarnes unga skapande krafter på detta område, liksom under senare åren flera nybyggnader i Helsingfors vittna om en ny, frisk insats.

Det ifriga folkbildningsarbete, som pågått i Finland, har ej heller försummat skönhetssinnets utveckling. Ja, de krafter, som nu på så många andra håll sakna utlopp, synas samla sig till konstnärligt id och konstintresse i alla riktningar.

Ett mycket betecknande uttryck för den finska konsten är ett grafmonument på Björneborgs nya kyrkogård. Det är rest öfver en tolfårig flicka af hennes fader. Gallén har målat växtmotiv i kupolen och »dödsvandringen» kring väggarna. Öfver ingången strålar en himmel med stjärnor på blå grund. Holonen har dekorerat ingångshallen och han

har där framställt arbetsdagen — genom stenarbetare i det fria — samt söndagen genom folk på väg till kyrkan.

Tanken att låta minnet af våra döda lefva genom skönhetsverk, som bli en glädje för de lefvande, är en sida af den använda konsten, som Norden allt för litet beaktat.

Det bör påpekast, att äfven i Finland har konstslöjdens upplifvande utgått från tillvaratagandet af allmogens gamla fornskatt, dess fornglädje. Den kvinnliga konstnärinna, som stiftade det finska Handarbetets vänner, ledde genast rörelsen i denna riktning. Folkpoesiens skattkammare, Kalevala, har varit en outtömlig ingifvelse för konsten, särskildt Galléns. Den fria, musikaliska känsla, som lefver hos kantelespelarne, i de finska folkmelodierna, i den finska folkdikten har slagit ut i blom hos dess många nutida ypperliga tonsiktare. Konstens och musikens utöfvare ha äfven där insett sin skuld till folket genom att låta detta tillgodogöra sig deras verk. I studenternas »förening för konst och litteratur» har t. ex. professor Tikkanen genom profföreläsningar handledt de studenter, som sedan önskade leda arbetares museibesök; musikaftnar för arbetare hafva flitigt anordnats o. s. v.

I Norge har man byggt vidare på den norska trästilens grund i fråga om byggnader och på de gamla bonadernas bondmålningar och sniderierna i fråga om det dekorativa. På båda dessa områden står Gerhard Munthe som skaparen af en folklig stil, som återväckare af det färgglada i den gamla allmogekonsten, den s. k. bondbarock- och bondrococostilen. Munthes eget hem i Kristiania omnejd, hans sagorum på Holmenkollen, hans väfnader stråla af sago-fantasiens frodighet och färgens glädje, och såväl i konstnärssom andra hem möter man samma färgglädje; så äfven i de norska kvinnornas skidkläder. Jämte Munthe verkar fru Frida Nansen med fantasi som smak — men icke på långt när med Munthes säkra stilkänsla eller färgsinne — för »bildväfnaden», som gobelinkonsten kallas i Norge. Munthe har äfven på metallarbeten, porslin, boksmäckning m. m. brukat sin konst, där ändamål och medel, ingifvelse och utförande samverka på det sätt, som skapar en äkta dekorativ stil. Munthes är kantig och bjärt såsom tillsvidare en natio-

nell norsk stil måste vara, men så karaktärsfull, att den liknar intet annat i världen.

När den nya rörelsen från öfverklassen når norska folket, återkommer den till sitt eget såsom knappast någon annorstädes i Europa. Ty genom att Norge så länge var det afsides liggande »bondlandet», behöll, äfven på konstslöjdens område, landsbygden sin egenart längre än de flesta andra land. Genom det långa inflytandet från Danmark hade där emot borgar- och ämbetsmannaklassens hem fått den prägel af dämpad färg på entoniga väggar och de enkla möbelformer, som allt jämt äro de rätta uttrycken för folklynnet i Danmark men icke så Norge, där landets folk som dess färger tala med stark röst.

Äfven ur denna i största korthet gifna öfversikt kunna några allmänna slutsatser göras. Den ena är, att hvarje stor rörelse framträder samtidigt på olika håll, emedan den är uttryck för ett samtidigt uppstående behof. Och så blir äfven fallet med den motrörelse, som öfverdriften förr eller senare framkallar. Den andra är, att den bildande och den använda konstens förnyelse under 1800-talets senare hälft gått jämsides, och detta har småningom utvecklat sig till tidsandans nu medvetna vilja att ge skönhetsens prägel åt hela tillvaron. Rörelsen för skönhetskänslans väckelse har sålunda dels utgått från, dels blifvit mött af den sociala rörelsen: »öfverklassens» nya vilja att föra konstens liksom kulturens öfriga glädjeämnen till »underklassen» har motsvarats af dennas nya vilja att få del af dessa glädjeämnen.

Hvad vi här iakttagit på det estetiska området visar sig äfven på alla andra. Tidens stora fråga äger städse magnetens makt att vid sig fästa alla andra frågor; tidens stora tanke äger luftens makt att öfverallt intränga. Sålunda är det innerst den sociala frågan och enhetstanken, som uppenbarar sig äfven i samtidens vilja att föra skönheten ut i lifvet och därigenom medverka till uppnåendet af det slutliga målet: att lifvet själf blir skönhet.

Allestädes betona de yppersta målsmän för rörelsen »konsten till folket», att detta är villkor för en *sund* konst och konstslöjd, med andra ord en sådan, som ej danas för

fåtalets lyxbehof utan af allas lifsbehof; vidare att det alls *icke* fordras boklärdom, *icke* konsthistorisk och teknisk kunskap, icke estetisk vetenskaplighet utan endast och allenast *tillfällen* att se och höra samt tid och tålmod att göra detta *väl* — och af sig själf kommer då, för hvarje mottagligt sinne, skönhetsfröjden. Hvarje arbetares helgdagsstund kan sålunda ägnas åt naturens eller konstens skönhet, och arbetsklassen njuter den ofta omedelbarare än den förvanda eller förlästa ledighetsklassen.

Och småningom vaknar förståelsen äfven för det yppersta hos folkets breda lager. Sålunda såg man Berlins arbetare 1905 fira Schiller genom att, på sin egen bekostnad, låta uppföra Beethovens nionde symfoni, som af de tretusen arbetarne andäktigt åhördes!

Den äkta konsten — i alla sina former — har en tvåfaldig makt: att för henne själf s. a. s. berättiga människan: göra det genom att vara ett stort ja på det starkaste som det finaste i hennes egen själ, och att förena människorna med hvarandra i stora, gemensamma känslor. Sålunda danas öfverallt, där äkta skönhet njutes, den »heliga allmänneliga kyrka», som numera ingen annan religion är i stånd att på jorden upprätta!

TREDJE AFDELNINGEN

SVERIGE OCH ODLINGEN AF
SKÖNHETSSINNET

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

I.

Först i tiden, liksom främst i ingripande betydelse med afseende å sträfvan att i Sverige närma folket till konsten, står *Stockholms arbetareinstitut*. Själftva föreläsningssalen där gör redan — genom såväl konstruktion som dekorerering — det harmoniska och färgglada intryck, öfver hvilket arbetare själfva ofta uttalat sin förnöjelse.

Genom sina skioptikonbilder — bland hvilka arkitektoniska och skulpturala mästerverk m. m. förekomma — liksom genom sina *söndagliga folkkonserter* har arbetareinstitutet äfven verkat ej blott för folkets allmänbildning utan äfven för utvecklingen af dess estetiska känsla. Och slutligen har arbetareinstitutet två gånger upplåtits till *utställningslokal* för ett, *under medverkan af konstnärer ordnadt, enkelt rum*.

Saken kom på tal med anledning af den samma vår utgifna Verdandiskriften »*Skönhet för alla*» — som snart följdes af Heimdalsskriften *Konsten och skolan*. Förslagsställarne voro den förstnämnda skriftens författarinna samt målaren Richard Berg och hans hustru, som åtog sig den egentliga mödan för det hela.

Det första af dessa rum ordnades 1899 på våren, i syfte att visa huru man äfven i ett helt vanligt rum, i trots af fula tapeter och med redan befintliga föremål, skulle kunna åstadkomma ett vackert intryck. Efter de ledsamma brungula tapeterna måste således möbelfärgen bestämmas till djupt blågrön. Ett enkelt mönster — en grön bladkrans —

ritadt af artisten N. Kreuger, utfördes med schablon på möblerna. Mot de målade trä möblerna anmärktes dels att de voro hårda och verkade »kyligt», dels att de voro ömtåliga. Och visserligen borde möblerna varit både vackrare och bekvämare. Men dels var tiden mellan idéns uttalande och rummets anordnande mycket kort. Dels utställdes alla möbler på tillverkarens risk, och öfriga utgifter bestredos genom frivilliga bidrag. Anordnarna *måste* således nöja sig med hvad de kunde få. Trots deras själfkritik i detalj nådde de emellertid sitt hufvudsyfte, nämligen att visa, huru de allra enklaste möbler kunna gifva ett vackert intryck, ifall de hållas i en behaglig färgton och äro fria från meningslösa ornament — d. v. s. äro raka motsatsen till de vanliga, fula, mörkpolerade, utkrusade möblerna i imiterade träslag! För att stämma med den blå möbelfärgen gjordes en bordlöpare till det stora bordet och ett väggkläde bakom kommoden: ett klart, kraftigt mönster — i ena fallet påskliljor, i det andra solrosor — utfördt i gult med pålägg-söm på hvitt. I skänken sattes de vackra, billiga pokal-glasen från Kosta; helhvita koppar med grunda refflor från Rörstrand; en servis från Gustafsberg med en enkel röd randdekoration; Höganäs' gröngrå teservis med pärlränder, en glaserad mugg i hvitt och blått från Lundbergs kruk-makeri i Stockholm — allt för att visa, huru det i former enkla och ändamålsenliga, det i dekoration sparsamma just är det stilfulla. För fönstret hängdes släta, tunna, helt hvita gardiner, på golfvet lades svarta och hvita halmmattor. Ett par släta Skultunalampor, blommor i några af Wallander komponerade vaser; böcker på en liten, enkel bokhylla med vackra proportioner; enkla skriftsaker på det aflånga fönster-bordet, och på väggarna några billiga reproduktioner — efter verk af Dürer, Rembrandt, Millet, W. Crane, C. Larsson, H. Thoma — fulländade anordningarne. Med dessa enkla medel hade ett behagligt helhetsintryck vunnits, ett intryck, hvilket flertalet af de femtusen besökande äfven medförde, det flertal nämligen, som förstod, att meningen icke varit, att alla skulle göra sina möbler i samma former och färger utan endast att väcka blicken för att *enhet*

och enkelhet i former samt harmoni i färger gifva ett vackert intryck, hvilka former och färger, man än sedan personligen må besluta sig för! Framförallt var syftet att visa en stark motsats till den dåliga smak, som tillfredsställes af den granna godtköpsvaran — under antagandet att t. ex. den imiterade gyllenläderstapeten, den förgyllda bronskedjan, den konstgjorda blomman m. m. äro »lika vackra» som de äkta! Det är detta djupa oförstående af stilens enklaste begrepp, hvilket förfular de svenska hemmen. Man inser t. ex. ej, att gyllenläderstapeter passa på slottet, men ej i den enklare våningen; att denna således, genom en dylik imitation af gyllenläder, uppträder med ett anspråk, som det öfriga icke kan motsvara — således genast ett brott mot den enhet, hvilken är ett af stilens villkor! Eller också fortgår man på imitationens väg och gör hela sin omgifning full af oäkta anspråk — hvilka verka stötande fula på det utvecklade skönhetssinnet, som visst icke finner det billiga imiterade kramet »lika vackert» som det äkta!

De finnas t. o. m., som försvara imitationen med ett så naivt skäl som att — all konst ju är imitation! Ja, dålig konst, som vill framkalla en *illusion* af verkligheten! Men den äkta konsten är verkligheten, sedd genom en konstnärs öga, och alls icke något försök att framkalla en synvilla af »verkliga» blommor eller djur, eller hvad det vara må!

* * *

Samma motiv, som för anordnandet af detta blå rum, lågo till grund för anordnandet af det under hösten samma år äfven i arbetarinstitutet utställda gröna rummet, som var omtapeteradt för ändamålet.

Med detta rum afsågs ej någon särskild samhällsklass. Syftet var att åt alla besökande gifva ett intryck af huru ett enkelt, men i former stilfullt och i färger harmoniskt hem till jämförelsevis billigt pris kan ordnas — ett resultat, som naturligtvis också genom andra färger och anordningar kan vinnas.

De engelska tapeterna — ett litet mönster med vallmo i gula, gröna och röda toner, — utgjorde en behaglig och lugn bakgrund till de af C. Westman komponerade lätta möblerna, en blandning af svensk allmog- och modern engelsk stil — med den vackra gröna laseringen, genom hvilken furuträets ådror framtråda.

Skänken med sin röda färg bakom glasrutorna verkade särskildt behaglig, och de Wallanderska krukorna, det Lundgrenska lergodset och de Hallinska konstsakerna prydde alla sin plats, liksom en röd och hvit halmatta på golfvet.

Ingetdera rummet motsvarade emellertid idealet af ett stilfullt och vackert likaväl som billigt och bekvämt rum för en arbetarfamilj, men denna början fäste uppmärksamheten vid ett behof, som man nu är i full färd med att uppfylla.

Ett bland uttrycken af detta uppväckta behof blef, att man, under det pågående bygget af *Folkets Hus* i Stockholm, tog hänsyn till ett vackert och glad färgval, liksom man äfven i andra afseenden där sökte ena det prydliga med det praktiska. Genom en penninggåfva sattes verkets, för skönhetssynpunkten vakne, ledare, K. Tengdahl, i stånd att inköpa en mängd goda efterbildningar af konstverk för att fördelas i de olika salarna. Böcklin m. fl. äro nu sålunda där företrädde, men det rikaste urvalet har skett hos tre folkklifvets skildrare: engelsmannen *M. Crane*, med de teckningar genom hvilka han på »första majdagarna» hyllat arbetet och hälsat en framtid af fred och frihet; fransmannen *J. F. Millet*, och tysken *H. Thoma*. Där finnas äfven *A. Menzel's Smedja* och *Velasquez' Väfverskor*.

Betydelsefullast är dock konstnärernas gåfva till *Folkets Hus*, tack vare hvilken en af salarne nu prydes med fem stora oljefärgsdukar: *Riddaren och jungfrun* af R. Bergh¹, *Spåkvinnan* af Georg Pauli, *Första Majtåget* af E. Janson samt landskap af N. Kreuger och K. Nordström. Biblioteket äger fyra akvareller af Carl Larsson och äfven andra

¹ Denna tafla är dock nu utbytt mot en bronsafgjutning af Meuniers Hamnarbetare, uppställd på ljusgården i Folkets Hus.

konstnärer äro här och där representerade med originalarbeten. Det är betecknande, att de konstnärer, som på detta liksom äfven andra sätt, först visat sin villighet att med en stor personlig insats föra konsten till folket, tillhöra eller tillhört *oppositionen* inom svenska konsten; d. v. s. *Konstnärsförbundet*, som under 1880-talet i Sverige började samma konstens frigörelse från det akademiska regeltvånget, som redan ägt rum i Frankrike och England och sedan under namn af *secession* (frånskiljande), äfven i Tyskland, där denna grupp nu står i stark strid mot de s. k. kejsarkonstnärerna, som skapa taflor och monument monarken till ära men konsten till vanära! De, som likt vårt Konstnärsförbunds medlemmar kämpat för egen frihet, förstå äfven innebörden i andra frigörelsestrider. Och omvänt är det i Tyskland socialisterna, som taga den verkliga litteraturen och konsten i sitt hägn mot lagens eller kejsarordets försök att undertrycka den i sedlighetens eller den goda smakens namn.

Ett annat uttryck af samma vaknande skönhetsbehof var det intresse, med hvilket arbetarna — till dess röst-rättssaken helt naturligt trängde allt öfrigt i bakgrunden — begagnade sig af de museibesök, som 1902 anordnades efter en diskussion i *Studenter och arbetare* om Konsten och folket. Visserligen voro sådana föreningar ej alldeles nya. Redan åtskilliga år tidigare hade t. ex. Kata Dahlström ledt sådana söndagsbesök, och dylika hade äfven ägt rum med utgångspunkt från de sedan tolf år pågående *Samkvämen för kvinnor från skilda arbetsområden*, vid hvilka samkväm äfven förevisandet af konstnärliga fotografier och skioptikbilder ej sällan förekommit, liksom litteraturläsning och musik. Men 1902 års föreningar blefvo *ordnade planmässigt* med ledning för alla de olika afdelningarne, en ledning, som gafs dels af museets egna amanuenser, E. Folcker och J. Kruse, dels af C. G. Laurin, G. Pauli och en del konstbildade unga män och kvinnor. Det torde med sanning kunna sägas, att glädjen af dessa timmars samvaro blef ömsesidig, ja de förevisande förvånades ofta öfver den vakenhet och värme, hvarmed intrycken mottogos och uttrycktes.

I sammanhang med denna rörelse gifvo ock Operan och Svenska teatern en gratisföreställning åt folkskolans barn. Ett annat uttryck af den visade viljan att närma folket och konsten till hvarandra har varit August Lindbergs *uppläsningar* och Anna Norries *visaftnar* till ytterst ned-satt pris. Borgarskolans föredrag om konst af Carl G. Laurin — som äfven föreläser på arbetarinstitutet — äro såväl genom själfva föredragen som de talrika skioptikonbilderna af stor betydelse för alla klassers konstbildning. Borgarskolans serie af litteraturaftnar — med föredrag, vid hvilka skaldernas verk blifvit framförda i ord och ton genom deklamation eller sång — ha ägt en liknande betydelse för litteraturbildningen. Samtidigt har arbetarinstitutet verkat på samma område, och dess ofvannämnda söndagsmusikaftnar ha — liksom de i Stockholm af professorskan L. Netzel under flera år ordnade *Musikaftnar för arbetare* — ständigt afsett att odla smaken för god musik. Äfven vid de i Göteborg ordnade musikaftnarne för arbetare liksom vid de där af staden bekostade *friluftskonserterna* gör sig samma synpunkt gällande. Hvad *Skansen* betyder för ett förädladt nöjeslif i Stockholm, behöfver ej påpekas; den ger sina egna lefvande taflor, jämte musik, dans, uppläsningar m. m. Önskligt vore endast, att den s. k. »folkhumorn» — de komiska bondhistorierna — allt mer inskränktes. Ty de höja icke Stockholmares bildning eller skönhetsinne; de tillfredsställa endast skrattlusten på bekostnad af den del af svenska folket, som nog stundom förtjänar att skrattas åt men — mera hedras ändå!

I Uppsala har *Verdandi* verkat för arbetarnes konstbildning genom att ordna förevisningar i de där befintliga samlingarna liksom vid den af samma förening framkallade utställningen af Konstnärsförbundet under vårvintern 1903. Dessa förevisningar lära ha varit lika väl ledda som med varmt intresse omfattade af arbetarna själfva. Och nu är föreningen betänkt på att utge billiga efterbildningar af taflor, utförda af konstnärsförbundets medlemmar, liksom Verdandis Småskrifter nu komma att fördes med en konstnärlig titelvignett och serien i sig börjat upptaga (rikt illu-

strerade) skildringar af våra målare (Zorn, Liljefors, Carl Larsson), liksom våra lefvande diktare äfven komma i bättre åtanke! I Lund har professor E. Wrangel verkat på samma sätt, och där har dessutom samverkan mellan konsten och folket en naturlig utgångspunkt i *Lukasgillet*, som innesluter ej endast professorer och konstnärer utan äfven idkare af konstslöjd och handtverk.

II.

Sträfvan att föra konsten till folket erhåller en djupgående betydelse först om alla tillfällen gripas att redan i barnåren väcka skönhetsinnet och konstbehovet.

I detta afseende har Norstedt och Söners verksamhet under de senare åren varit mycket betydelsefull. Från detta tryckeri utsändas som bekant läroböckerna för hela folkets barn, i främsta rummet *Läseboken för folkskolan*, som numera, åtminstone delvis, är konstnärligt illustrerad¹. Och som konsten i denna form sålunda redan nu *måste nå alla* landets barn, blir detta det första steget mot målet att föra konsten till folket, ehuru läseboken såväl i fråga om text som illustrationer lämnar åtskilliga önskemål ouppfyllda.

Främst i betydelse står emellertid den 1897 stiftade *Föreningen för skolans prydande med konstverk*. Den stiftades af Carl G. Laurin samman med hans syskon som första medlemmar, och början af dess verksamhet var den stora af Carl Laurin ordnade och beskrifna serie konstverk, som i tre band fotografier lämnades till en flickskola i Göteborg. Då föreningen stiftades, ägde stiftarne ingen kännedom om något annat försök att införa konsten i skolan än de härliga väggmålningarna af Carl Larsson i en annan flick-

¹ Detsamma har skett med Odhners *Svensk Historia*, med Carlsons *Geografi*, Pallin-Boethius *Nyare tidens historia*, Borgstedts *Mytologi*, Lundins *Kyrkohistoria* och den nu under utgifning varande stora *Sveriges Historia* och slutligen *Kulturhistorisk bilderbok*, som innehåller ett mycket rikhaltigt urval bilder från skilda tider liksom äfven af kända konstnärer.

skola i Göteborg. Först senare fick föreningen kännedom om den i utlandet pågående rörelsen med samma syfte — ett bland de otaliga bevisen på tankars samtidighet och på enfalden i det tal om »utifrån importerade idéer», hvarmed man i Sverige alltid söker slå ihjäl nya tankar!

Carl G. Laurin bildade ej endast föreningen utan har själf, inom som utom den, genom sitt nit varit dess drifvande kraft.

Föreningen har nu till flera högre läroverk och några flickskolor utdelat sammanlagdt ett tjugotal gips- eller brons-afgjutningar — bland de förra åtskilliga kopior i mindre format af Zorns Gustaf Wasa-stod — ett hundratal större och dyrbarare etsningar, fotogravyrer, kolfotografier och färglitografier och ett hundratal mindre fotogravyrer, ljustryck o. d. — däraf minst hälften svenska. År 1903 bytte föreningen sitt namn mot *Konsten i skolan* såsom en riktigare beteckning för sin efter hand vidgade verksamhet. Ty denna har icke stannat vid efterbildningarne utan har äfven kunnat smycka några skolor med betydande originalverk samt börja en konstnärlig omdaning af själfva *klassrummen*. Stockholms norra latinläroverk äger nu genom gåfva af prins Eugen trenne, af honom själf utförda stora landskap; en annan stor landskaps- och djurmålning af Bruno Liljefors och slutligen den af ofvannämnda förening beställda stora väggmålningen af Carl Larsson *Korum på Ladugårdsgärdet*. Och där har ett af klassrummens väggar, tak och möbler under arkitekten Östbergs ledning blifvit ommåladt i varma, glada färger, hvarjämte rummet försetts med ett par landskap af Rubens i kopparstick. På samma sätt är ett af norra realläroverkets klassrum konstnärligt dekoreradt, och Brummerska skolan uppdrog likaledes åt R. Östberg ledningen af sina rums ommålning. Hvarje rum är nu olika, men alla i starka, glada färger utom de högsta klasserna, som äro hållna i finare, mera dämpade toner. Det hela lär vara så vackert, att det kan tjäna till förebild. Vidare har föreningen till Södra latinläroverket lämnat Georg Paulis *Midsommar* och till hälften bekostat Carl Larssons *Den första utanläxan* i Norrköpings högre läroverk och slutligen utdelat 14 mindre

oljefärgstaflor af A. Malmström. Genom Eva Bonniers mecenatskap äro tvenne folkskolehus i Stockholm — det vid Valhallavägen och vid Norrtullsgatan — prydda med väggmålningar af N. Kreuger; det förra äfven med 2 byster af Järndahl. Genom enskilda gåfvor har nu Göteborgs latinläroverk erhållit Carl Larssons stora målning *Ute blåser sommarvind*. Slutligen har en mecenat genom Thegerström prydtt Katarina skola med landskapsbilder, och åtskilliga konstnärer ha själfva till skolan i sin barndomsbygd skänkt något sitt originalverk. En annan glädjande följd af rörelsen är den nya flickskolan i Örebro, som byggts af arkitekten E. Hahr och dekorerats af hans syster Clara Hahr, och som under dessa syskons samverkan i inre och yttre afseende lär ha erhållit en äkta konstnärlig prägel. Sak samma lär vara fallet med den Almquistska skolan i Stockholm.

Och först när detta blir regel i folkskolorna som i de högre skolorna, när de mullgrå eller smutsbruna väggarna och de gulgrå obekväma och fula bänkarna försvunnit, kan man verkligen organiskt utveckla barnens skönhetsinne.

Färgen blir dem då omedvetet ett lifsbehof, sedan den under barnaåren omedvetet öfvat sin makt att elementärt höja lifskänslan; blommor bli dem ett lifsbehof, sedan de från barndomen sett och skött dem i skolans fönster om vintern, i dess trädgård om sommaren eller under skolvandringar lärt att ej rafsas åt sig blommor och grönt för att tanklöst kasta dem, utan tvärtom lärt sig att glädjas åt deras färgspel i ljus som skugga, åt deras linjeskönhet och åt att vackert ordna dem för skolans prydande¹.

En verklig odling af skönhetsinnet är *motsatsen* till ett »sökande af allt ovanligare lustförmimmelser»: den är tvärtom förmågan att finna alla hvardagslifvets glädjeämnen.

Vackra friser med t. ex. dekorativa blommotiv — såsom just i den nyss nämnda Örebro-skolan — intryck af äkta konstverk i original eller kopia eller reproduktioner bidra just

¹ I Folkets Hus i Leyden pågår från mars till juli en hvar vecka ordnad »blomutställning», där man bl. a. lär arbetarne att ordna blommorna i de enklaste glas, krukor, fat, ja burkar.

att öppna blicken för alla lifvets omedelbara skönhetsfröjder. Särskildt ur skolans synpunkt vore det i hög grad lyckligt, om en del af de konstnärsämnen, som sakna egen skapande kraft utbildade sig i kopieringens konst, en konst, lika värdefull och nu sällsynt som den verkligt litterära öfversättarens.

Genom sina kopior ha några af konstens stormän nått sin första berömmelse, och äfven om man endast förblir en tolk för de stora, man ej kan uppnå, har man en stoltare ställning som »den förste i landsbyn än den andre i Rom». Och huru mycket bättre tjäna man ej konsten genom goda kopior i hem och skola än genom att tillverka original, som tillhöra hvad T. T. Heine kallat »de onyttiga möblerna!»

Med afseende å efterbildningarna borde alltid barnens egen självverksamhet anlitas sålunda, att de genom omröstning finge utvälja t. ex. två af ett tiotal på skolsalens vägg under en veckas tid uppsatta taflor för att därmed varaktigt pryda sin skola. Ingen säkrare väg kunde finnas till *hela* vårt folks konstnärliga väckelse än en serie af tämligen stora färgtryck efter Liljefors' yppersta taflor och en liknande serie skioptikonbilder. Sådana serier blefve lika betydelsefulla för en lefvande undervisning i zoologi, som för odlingen af natur- och konstsinnet. Detta skulle hundrafaldiga deras iakttagelse och intresse¹.

Det är genom konstnärer, hvilka flytta upp det för barnen och folket kända på ett högre plan, som dessa lära sig förstå, huru konsten behandlar naturen. Barnen som folket intressera sig alltid först för »händelser» i taflan. Således är det t. ex. Liljefors och N. Kreuger man bör ge dem *före* prins Eugén eller R. Nordström. Men ha de lärt sig att se på de förra, skola de sedan se äfven på de senares eller på andra landskapstaflor, där intet »händer». Färgtrycket är rätta vägen till barnens konstsinne. De finaste »gubbar» i

¹ Denna idé har jag sedan sett utförd — men för vuxna — i Folkets Hus i Leyden, där en »Rembrandtutställning», en »Peter de Hooghutställning» o. s. v. (i fotografier) föranledt urvalet af de bilder, som pryda väggarna.

kopparstick eller kolfotografi kunna de gå förbi, alldeles som de icke gripas af det djupaste i en dikt eller en sång, utan af väl ljudet, klangfärgen.

Likaså torde utländska landskapsbilder först lättare fångsla barnens blickar än förtroligare inhemska. Men de ena som de andra väcka natursinnet och vandringslusten, förfina konstsinnet och — slutligen — stegra de senare fosterlandskänslan lika väl som dikten och sången. En bestämd insaga måste jag göra mot *anbringandet* af verken i *trappuggångar*, där barnen ifriga att komma i tid både till och från skolan *rusa förbi* utan någon som helst samling. Kreugers härliga Ölandsbilder t. ex., huru många af barnen se någonsin till sidan på dem! Nej, det är fest- och sångsalar, gymnastik-, rit- och slöjdsalar, där det stora dekorativa konstverket bör äga sin plats för att erhålla sin rätta verkan. Idealet är en sådan anordning, prins Eugéns sista målning i Norra latinläroverket i Stockholm erhållit, där konstnären själf valt den bästa platsen och lämpat verket efter den.

Ty det är icke undervisning om konst som skall kunna väcka vare sig skönhetssinnet eller fosterlandskänslan hos folket och dess barn, vare sig nu folket fattas i ordets vidare eller trängre mening. Nej, villkoret är, att man bevarar den fria, fina, friska synförmåga, med hvilken barnet kommer till skolan, men som det hittills mist i skolan. Genom att bruka denna förmåga, under det man så omärkligt som möjligt riktar den genom att framför allt *medelbart* utveckla andakten inför konsten, skola barnen bli fostrade för skönhetsglädjen i alla former; med andra ord i stånd att följa S. Kellers maning:

*Drick, så mycket ögat rymmer
Ut af världens gyllne öfverflöd!*

Och åter vill jag påminna om att konstuppfostran lika grundligt som all annan uppfostran kan förfelas, ifall den meddelas af torrstickor, som bulna in kunskaper — hvilka för flertalet dock måste förbli ytliga — istället för att väcka skönhetsglädjen, som hos flertalet kan fördjupas. Hvarje skynt af seminariemetodik vare sig vid museibe-

sök eller förevisningar af skioptikonbilder är af ondo. Det lärorika blir på detta tidiga stadium alltid det ledsamma; man måste börja ytligt för att nå grundliga verkningar — något som i öfrigt äfven gäller om de föredrag och böcker, med hvilka en förut slumrande bildningshåg skall väckas. Med ytligt menas här icke det underhålliga men det lättfattliga, närliggande. Man skall t. ex. icke börja med Konstens historia på svenska landsbygden utan med Liljefors, alldeles som man ej börjar med allmän litteraturhistoria utan med Runeberg i skolans första klasser.

Att det såväl i fråga om litteratur som konst blir skönhetsglädjens död att fordra minneskunskap eller att bruka dessa ämnen till moraliska eller patriotiska utläggningar borde höra till det själfklara.

Äfven hemmen böra akta barnen för farorna af en omedelbar eller för tidig konstuppfostran. Hela hemmets hållning, den ordning och renlighet, den harmoni och smak som präglar det, detta blir det mest afgörande för barnets skönhetsinne. Har hemmet råd till en särskild barnkammare, laga då att den blir rymlig och solig; låt färgerna vara glada och ljusa, möblerna enkla och starka; sätt några vackra färgtryck på väggarna, gif barnen ämnen att själfva dana sina leksaker af; välj deras bilderböcker bland de konstnärligt utförda; sänd och tag dem ofta ut i naturen; gif dem förstoringsglas och senare mikroskop; gif dem pennor och färger att afbilda naturen med; uppmuntra deras »samlingar» liksom deras idrott och slöjd för hemmets behof; låt dem få rufva öfver hemmets planschverk; förena dem till gemensamma läs- och musikstunder.

Sålunda är det på bästa sätt sörjdt för deras skönhetsinnes uppfostran till tio, tolf år. Därförut böra musik, teater- eller konsertbesök höra till de stora undantagen. Genom att med verkligheter och inom verkligheten öfva sitt form- och färgsinne, beredes barnet hundra gånger bättre att senare förstå stor konst och älska den än genom någon omedelbar konstundervisning. Hvarje dess egen fråga i dessa ämnen bör naturligtvis besvaras; skönheten i en byggnad, en stad kan då och då påpekas och de tillfällen ej för-

summas, genom hvilka man — enligt den store tyske bildhuggaren Kruses ord — kan lära dem förstå, hvarför en pyramid är mera plastisk än en nutida ämbetsbyggnad; en ridande polis än en tjock cyklande fru och en tiger än en pudel! Ty — som samme konstnär i detta sammanhang yttrat — det tidigt utvecklade plastiska sinnet ger mer än något annat den sunda syn, som snart kommer människan att öfverallt afvisa det öfverflödiga och ändamålslösa, allt som beslöjar sakens eget väsen. Och detta får till följd, att de af sig själfva och af allt annat skola kräfva, att formen blir en ren spegel för innehållet.

Såväl hemmet som skolan måste på hvarje område — skönskrifningen som gymnastiken, slöjden som leken, experimentet som dansen, sången som idrotten — ställa barnets egen skapande och lekande drift i förbindelse med skönhetsinnet d. v. s. aldrig nöja sig med färdighet allenast utan äfven fordra prydlig het. Barnet skall lära att renhet och ordning äro villkor för det prydliga, det ärliga och äkta villkor för det vackra; att fusk och flärd beteckna det fula; att det sköna talar sanning, men att det osköna ljuger!

En konstundervisning åter, som bedrifves enligt en själlös metodik, af människor, som sakna hvar droppe konstnärsblod i sina egna ådror, den skall lika ofelbart döda konstsinnet som en dylik undervisning kväfver religionssinnet, grammatiserandet stryper språkkänslan och diktutläggningen dränker poesien.

Den främste målsmannen för konstens tillgängliggörande, Lichtwark, framgår själf med den största varsamhet. Endast ett par förklarande ord — om taflans *ämne* eller namn och om konstnären själf — en lätt antydning, som gör fantasien själfverksam, detta är allt. Så får verket föra sin egen talan. Den pedagogiska lidelsen att förklara och utfråga förkastar han. Sak samma med naturbetraktandet. Endast konstnärens metod — att låta verket eller naturintrycket stilla öfva sitt inflytande duger. Men brukar man detta medel, då kan det hända, att man upplefver den glädjen, som jag i Tyskland sett omtalad, att en gosse, som i hemmet sett en tafla med violett snö, en dag kommer hem

lycklig öfver att nu själf — ute — ha sett »violett snö» — eller att en annan som bevis för att det måste vara »aftontid» på en viss tafla anför, att »allt är så stilla». Konsten öppnar ögat för lifvit, lifvet för konsten¹.

Att lära dem bättre förstå lifvet och naturen, att lära dem se tidens och tingens själ, att upptäcka skönheten i »allt, som är på sin rätta plats» (Millet) detta är hvad skönhetssinnets fostrare medelbart böra syfta till.

Först och främst är förmågan att njuta skönheten en stor omedelbar lycka. För det andra en stor medelbar stegring af lifvet på alla andra områden; ty konsten får — genom att vara äkta konst — äfven sedliga verkningar. Den som börjar — och så börjar barnet och folket — att inressera sig för hvad verket »berättar», kan sluta med att i och genom själfva *utförandets* allvar och redlighet erhålla sedliga väckelser.

Först och främst är det af vikt, att allt i skolsalen — pulpeter, den svarta taflan m. m. — i form och färg bli tilltalande; att barnets eget rum — i ena som i andra fallet med *enkla* medel — göres ändamålsenligt, lugnt och vackert; att det endast erhåller leksaker, som egga till själfverksamhet, och att hela hemmet är en — ordlös — förkunne af det skönas makt att adla äfven den enklaste tillvaro.

I skolan är det af vikt att till en början endast tillsammans med historien och litteraturen, geografin och naturvetenskapen alla antydningar ske om konstens som naturens skönheter. Har uppfostraren själf skönhetssinne, då blir

¹ Sedan detta skrefs har jag fått veta att *Göteborgs skolförening* har ingått till folkskolestyrelsen med begäran: »att jämte omsorgen om skolhusbyggnadernas *arkitektur* uppmärksamhet ägnas åt skolhusens närmaste omgifningar genom anläggande af skolträdgårdar, att lärosalarna hållas i ljus och klar färgton, väggarna orneras samt hållas i godt skick, att vid valet af skolmöbler omsorg ägnas äfven åt ett smakfullt utseende, att alster af våra vittra författare tillhandahållas för läsning i de högre klasserna, att hos museistyrelsen hemställas om utgifvande af en handbok för museistudier». Och det af arkitekten Rasmussen uppförda nya folkskolhuset vid Olskroken motsvarar i hög grad de önskemål, som här uttalats i fråga om arkitektur och lärosalar samt vackra anordningar i det hela. Huruvida de andra önskemålen äro vunna, vet jag icke.

detta för honom alldeles naturligt. När barnet kommer med musslan eller stenen, blomman eller insekten, blir det ej enbart deras egenart ur naturkunnighetens, deras värde ur samlingens synpunkt, han påpekar, utan äfven deras skönhet, helt enkelt genom att själf uttala sin beundran för denna. Eller då far och mor vandra med barnen i skog och mark, akta de sig väl att rycka dem från det, som just då ifrigt upptar dem, för att t. ex. fästa deras blickar vid en solnedgång. Men genom att de ständigt se föräldrane stanna inför och glädas åt det sköna, komma barnen snart att göra detsamma. En uppfostrare väntar aldrig, att barnen skola gå upp i hans egen stämning, men han afvisar dem lugnt med begäran att få vara i fred, emedan det just nu är »för vackert för buller och bråk». Och sålunda vänjer han dem vid tystnadens vördnad inför det sköna, denna vördnad, som är så sällsynt, att hvarje utfärd redan i några få personers sällskap i regeln blir en plåga för dem ibland dem, som äga det äkta natursinnet.

Och hvad som gäller barnen gäller äfven de vuxne vid folkhögskolor, feriekurser eller föreningar. Den ledande bör akta sig att ofta säga *Se!* Men dess mera själf kunna se med hela sin varelse. Han bör hellre svara på frågor än själf göra frågor; han bör aldrig söka framtvunga beundran och helst framhålla det sköna genom sin egen glädje i det, det fula genom sitt eget förbigående däraf. All odling af skönhetssinnet blir fruktbar, endast om den i första rummet väcker kärlek, vördnad och tacksamhet mot konstens idkare; endast i andra rummet komma kunskaper och kritik.

Det gäller, med ett ord, om skönhetskänslans uppfostran som om all annan, att ju mer oafsiktligt och medelbart den verkar, dess djupare går den. Till detta medelbara hör äfven, att den uppfostrande själf enkelt och uttrycksfullt kan meddela sin skönhetsfröjd eller skönhetsorg. Under 1880-talets berättigade leda vid all oäkta känslsamhet, all uppstyltad »idealitet», all patetisk tillgjordhet anslog man i konstnärskretsar en alldeles ny ton. Man uttryckte sin höga stämning genom bekännelsen att man »grinade» (d. v. s.

grät), medan däremot en viss Stockholmsfru från 1850-talet vid sådana tillfällen »kände ett blånande haf af himmels-höga tankar svalla genom sin själ» o. s. v. Men när allt man beundrar — från en *Yttersta dom* till en konstnärlig affisch — kallas »styft», »stilig» eller »snobbigt», medan allt hvad man underkänner från en *Madonna* till ett vykort — blir »jålmigt», »tjockt» eller »äckligt», då verkar småningom språkets makt öfver tanke och känsla därhän, att man mister något af sin försynthet inför det stora, liksom något af skiftningsrikedomen och finkänsligheten vid särskiljandet och värdesättandet. 1880-talets då nya språkblomster verka ännu »tjusigt» i de täppor, där de först odlades. Men sedan de icke längre äro egenartade för dessa utan spridit sig som allmän egendom, måste de utrotas som annat ogräs. Det uppstyltade och det hvardags-slarfviga språket är lika mycket ägnadt att motverka de konstintryck, man vill skildra, ehuru af två onda ting det kraftiga bedyrandet, att en tafla är »jäkligt duktig», blir ofarligare till föredöme än den välsvarfvade »fulla sats», som kunde uppskrivas på svarta taflan. Den verkligt värdefulla vägledningen är i detta som alla andra fall den, som sätter själfakttagelsen i rörelse. Tjuguårig stod jag en gång framför en reproduktion af M:me Lebrun's *Själporträtt* (det, där dottern håller henne om halsen). En mor med sitt barn har ej endast i lifvet utan äfven i konsten alltid varit det »motiv», som fångslat mig mest, och jag uttalade min glädje öfver taflan till en djupt konstbildad äldre man. Med ett fint leende svarade han: »Männe den där modern och barnet verkligen nu äro fyllda af sin kärlek till hvarandra? Männe de inte äro fulla af tanke på åskådarna? Kom och se på denne Egron Lundgren med liknande motiv! Gå sedan tillbaka till fransyskan!» Ingen väckelse har någonsin varit mig värdefullare i fråga om att lära skilja det äkta från det halfäkta eller oäkta. Träffande, tankeeggande *iakttagelser*, detta är med ett ord, hvad konstuppfostraren helst bör kunna ge. Men äfven detta helst endast, då han blir föranledd därtill. Däremot bör han sky alla slagord och som regel alla »konsttermer».

Hvad *museibesöken* angår, så är vidare den rätta metoden att, så snart man kan tilltro barnen nog varsamhet, låta dem gå *ensamma* på museet för att själflva *upptäcka* och vid hemkomsten *berätta*. Det är den nutida skolans skull, att Ruskins ord — »af hundra som läsa kan *en* tänka, af tusen som tänka kan *en* se» — *icke* innebär någon öfverdrift! Hvad man för barnens som folkets skull måste fordra, är:

1) att museerna ha upplysande underskrifter under konstverken;

2) att istället för råa vaktmästare kunniga och upplysningstvilliga personer anställas.

3) att en lättfattlig och rolig öfversiktscatalog utarbetas.¹

Förevisningar böra däremot vara mycket sällsynta. För dem, som företaga dylika, finnes nu en god svensk ledning i Cecilia Waerns: *Konsten att se och njuta*. För enhvar, som vill klara upp sina aningar om skönhetsens värde till begrepp, kan den lilla småskriften af Richard Bergh *Det skönas problem* (Verdandiserien 125) anbefallas.

* * *

En mycket försummad del af skönhetssinnets odling är *välläsningen*. Ju mer ungdomsrörelsen växer ut till bildningsrörelse, dess viktigare vore, att redan folkskolan lade sig vinn om förmågan af vacker uppläsning af dikter o. d., liksom att sådana diktaftnar, som Stockholms borgarskola ordnat — där diktares verk genom uppläsning och sång framföras — äfven kunde ordnas på landsbygden.

Dessa kunde äfven genom allt flere *uppläsare* enligt August Lindbergs föredöme erhålla en försmak af de stora skådespelen, och en Signe Videll borde vidga sin verksamhet i riktning af t. ex. Holberg och andra klassiska kome-

¹ För flere år sedan bad jag redan vårt nationalmuseums dåvarande styresman Upmark om en sådan, och han sade sig redan ha varit betänkt på en dylik. Men han gick bort och saken har antagligen förfallit. Kristiania museum har redan en god, billig, populär katalog, som vore att beakta som förebild.

dier. Om en resande teatertrupp — t. ex. den under Knut Lindroths intelligenta ledning — på de platser, där förhållandena omöjliggöra en verklig *teater*-föreställning istället *läste upp dramer med rollfördelning* vore detta en ersättning för teatern. Och under lämplig ledning kunde *sådana* »teatersällskap» af amatörer bildas i hvarje folkrikare landsbygd.

Men först och sist och främst är det af vikt att sprida billiga upplagor af landets bästa nyare och äldre diktare.

I Hamburg 1903 bildades *Deutsche Dichter Gedächtniss Stiftung* för att återge det tyska folket dess diktare, dels genom att skänka diktarnes samlade verk — bundna i dermatoidband — till folkbiblioteken i byar och småskolor, dels föranstalta *urval* af de *yppersta* alstren inom litteraturen i billiga, behagligt utstyrda småböcker.

Det senare är tvifvelsutän betydelsefullare än det förra. Då kunna de läsas i familjekretsen, då kan hvar lärjunge i skolan, i folkhögskolan skaffa sig sin, och då göras de äfven till egendom i andlig mening, något som endast sker fullt med den bok, som är ens egen och kan följa en ut i skog och mark.

Och slutligen borde diktarmorden i skolorna — hvar under de rad för rad sönderdelas och omtuggas — vid *laglig påföljd* bli förbjudna! Lärarnas plikt är att *före* diktens uppläsning förklara de ord, som behöfva förklaras; sedan läsa upp den *väl* och därefter *tiga*. Till *läsöfningar* böra endast brukas författare af lägre rang än de äkta diktarna¹.

¹ Ingen del af Europa torde i den grad vittna om hvad ett hos folket själfv omedelbart lefvande bildningsbehof kan åstadkomma som Island. Här har den gamla "saga"-kärleken fortlefvat oafbruten intill nu. Där utkommer, förhållandevis efter folkmängden, 25 gånger mera i tryck än hos någon af de stora och mest läsande nationerna. På Island utges inte mindre än 18 tidningar och 12 tidskrifter, frånräknadt 7 isländska tidningar och 2 isländska tidskrifter, som utkomma i de isländska kolonierna i Amerika, men köpas och läsas också på Island. Årligen utkomma flera nya böcker i upplagor från 1000—2,000 och däröfver; det skulle motsvara upplagor på 50,000 i t. ex. Norge. Utom de fyra amtsbiblioteken, ett i hvarje amt, finnas en mängd sockenbibliotek, läsekretsar o. s. v. Som ett egendomligt drag förtjänar framhållas, att man i de mest aflägsna fjällbygder på Island

Att som i Danmark *sjunga en hel dikt till slut* — ej som oftast i Sverige endast den första och sista versen — är äfven af betydelse för helhetsintrycket.

Att musiken i en ännu oanad grad måste komma till landsbygdens liksom till stadens arbetare, är det främsta villkoret för skönhetssinnets odling. Hvilka strömmar af glädje skulle ej sålunda komma vårt musikkära folk till del. Med hvilken begärlighet tillfällena omfattas, visar sig i Göteborgs nya vackra konserthus, där vissa platser vissa dagar endast kosta femtio öre, och vecka efter vecka hela vintern fyllas. Man har där ännu ej nått så långt som Genève, där stadens konsertsal icke uthyres annat än mot villkor, att priset för platserna på andra galleriet ej sättes högre än 50 centimes¹, och där denna anordning i hög grad utvecklat musikbehovet och musikförståelsen inom de breda lagren.

Att bruka mindre medel till föredrag och mer till musik vore en god utväg för folkbildningsföreningar att nå sitt mål: bildningen. Redan hellenerna visste, att det var musiken, som »gaf själ åt vilddjur, lif åt stenar»!

Och slutligen är det af vikt, att skönhetssynpunkten mera beaktas i fråga om den kroppsliga uppfostran. Vi svenskar ha med rätt varit stolta öfver vår gymnastik, men den har bedrivits med en ensidighet, till hvilken först på senare år dels idrotter, dels de fria lekarna, folkdanserna och nu slutligen *sånglekarna* och *sångdanserna* börjat bilda en motvikt. Alla de gamla folkvisorna voro ju afsedda att sjungas till dans. Och nu ha genom fru Hulda Garling från Färöarne — där de ända sedan medeltiden fortlevat — sångdanserna åter kommit till heders. De gifvo, som man betonat, ej endast fröjd åt de yngres som äldres sällskapslif, nej, de voro äfven ungdomens fostrare i de dygder visorna prisade: mod och trohet, ridderlighet och heder.

kan träffa bönder, utan någon skolbildning, som läsa norska, svenska, danska, tyska och engelska tidskrifter. Af mera betydande utländska verk, som finnas öfversatta till isländska, må nämnas Tegnér's »Frithiofs saga», som är synnerligen populär och sjunges i hvarje hem, och en mängd andra, äldre och nyare diktares verk. I hvilka hem i Sverige sjunges väl nu *Frithiofs saga* om vinterkvällarna?!?

¹ Ungefär 37 öre.

Men själfva dansrörelserna äga äfven betydelse för uppfostran. Hållning och åtbörder stå i nära förening med sinnelaget. Värdiga, vackra rörelser återverka på detta, medan å andra sidan klumpiga beteenden bibehålla grofva känslor.

Äfven detta visste hellenerna, och den sköna dansen var hos dem en del af den gudstjänstliga andakten!

Den *allsidigt* utvecklade kroppen är den lifsdugligaste, med andra ord fullkomligaste, med andra ord vackraste. »Rekord»-jaktarne bli inga ideal för *folkskönheten!*

Huru vårdslösas nu ej denna! En fransk diktare — Maupassant — menade, att man skulle få de döda att skratta, ifall man fotograferade tio de första bästa människor i deras nakenhets fulhet och framhöll som motsats vildens härliga, muskelfasta gestalt liksom hellenens genom målmedveten kultur fullkomnade kroppslighet. Vi nordbor kunna ju ej bruka nakenhetens uppfostringsmedel till harmonisk kroppslighet. Men viktigare är för oss finandet af en *kroppsenlig* dräkt för män och kvinnor, framför allt en arbetsdräkt, efter som större delen af folket tillbringar större delen af lifvet i denna dräkt.

Ur en förträfflig uppsats af I. W. Åkermark må anföras följande:

»Under den estetiska, fria kroppsöfningen är barnet i högsta grad formellt-estetiskt verksamt. Dels skänker själfva öfningen genom krafternas fria spel befriande, harmoniska lustkänslor och estetisk illusion, dels framgår af öfningen en synbar estetisk produkt, den utbildade, harmoniska, friska kroppen, som möjliggör ett utveckladt, harmoniskt själslif, måttfullhet och värdighet, och slutligen skänka kamraternas vackra rörelser det bästa stoffet för den estetiska åskådningen.

Af lätt förstådda skäl måste vi, om vi vilja höja och fylla lifvet med det sköna, börja med kroppskultur, börja med oss själfva, med vår egen fysiska organisms utveckling till harmoni och styrka. Vilja vi det sköna, den goda smaken, då måste vi ock vilja den ädla människogestalten. Detta är intet nytt . . . Den grekiska konsten hämtade från kroppsöfningens skådespel de värdefullaste impulser. Hvad

skönheten är, hvari det sköna ligger, att det organiska, sig fritt utvecklande, det harmoniska ensamt är det sköna, lärde sig greken af kroppsöfningen . . .

I Grekland var människan det lefvande, vackra åskådningmaterialet och modellen för den konstnärliga produktionens vackraste skapelser; och den yttre värdighet, det behag, den måttfullhet, greken förvärfvade genom sin harmoniska uppfostran, inverkade på allt, som stod i samband med hans lif: hans dräkt, arkitekturen i hans byggnader, hans poesi, hans filosofi, kort sagdt på hela hans kultur.

Kroppsöfningen, nämligen den sköna, d. v. s. förnuttigt drifna kroppsöfningen, torde få anses som grundläggande för all verkligt sund, estetisk odling, för den goda smaken i vidsträckt mening . . .»

Men författaren var fullt medveten om, att om man vill detta mål, måste man gripa sig an med *sociala* uppgifter i första rummet: »den som bor illa, halfsvälter, saknar bad, frisk luft och ljus», för den blir konsten i skolan endast skådebröd i verklighet. Men denna sanning blir en anledning mer att verka för skönheten i dess mest betydelsefulla form: såsom *samhällsskönhet!*

III.

Rörelsen för skönhetssinnets uppfostran har flerstädes stått i samband med en återgång till landsbygden, med längtan att där dana ett eget hem. Det har varit de stora städernas kulturbärare, konstnärer och diktare framför allt, som gripits af denna längtan. Dess första samtidsuttryck torde vara amerikanaren H. D. Thonau's bok *Walden*, som gaf lösen *simplification of life* (lifsförenkling) i motsats till den oändliga mängd onödigheter hvarmed »kulturmanniskan», i synnerhet den engelska, tillkrånglar lifvet för sig. Mer än en besannade Thonau's ord, att »intet sällskap var så sällskapligt som ensamheten», om de än icke bokstafligt följde hans föredöme att bo i ett blockhus i skogen och själf koka sina risgryn!

I Norge har den skapar- och skönhetsglädje, som landlif och jordbruk kunna äga, erhållit ett varmt och starkt uttryck i Johan Bojers äfven till svenskan öfversatta bok *Moder Lea*. Redan tidigare hade dock hos oss Jönsson-Rösjö i handling, tal och skrift varit en af nit brinnande apostel för samma åskådning, och särskildt har han sökt väcka blicken för småbrukets betydelse. Hans förkunneelse är buren af medvetandet om all den »besjälade lifslust» — icke endast den stegrade nationalrikedom — som ett tidsenligt jordbruk kan skapa. Det ligger något af fornvärldens eller nutida hedningars — t. ex. japanernas — fromma dyrkan af moder jord, den bärande och närande, liksom det ligger aningen om en framtida skönhetsglädje, hoppet om en nyvaknad fosterlandskärlek och vissheten om ett mångfaldigadt

välstånd i hans skrifter, och ännu mera tändande lära hans föredrag vara. Jag återkommer till honom liksom till en annan småbrukets förkunnare — Johan Hanson — i ett annat sammanhang. Här är endast syftet att påpeka i hvilken grad Jönsson-Rösjö är väckare äfven af skönhetsinnet. J. Bojer talar i nyssnämnda bok om behöfvet af nya präster, som skulle gå omkring i arbetsblusar och väcka guden i människan, göra trälur till skapare, som omsätta sin skönhetsdrift i för det dagliga lifvet fruktbara värden, och lära människorna arbete, så att det ej gör människorna till djur, utan så att de som människor växa af det — och vi äga i Jönsson-Rösjö just *en* sådan ny präst!

Samma glödande tro på »jordandens» makt att välsigna ett honom vördande och tjänande folk äger Karl-Erik Forsslund, som först drogs till landet och hembygden med hela sin diktarvarelse längtan. Genom *Storgården* och *Storgårdsblomster* har han gifvit inflytelserika väckelser i fråga om landlifvets lefnadskonst, om det landliga hemmets otaliga för stadsbon okända hjärtefröjder och skönhetsintryck! Bland dessa efterföljare må t. ex. nämnas ett par unga stockholmare, båda anställda i staden, men som ordnat sig ett hem i en bondstuga en timmas järnvägsresa därifrån.

K.-E. Forsslund har emellertid ej stannat vid hus och trädgård på landet, han har helt naturligt dragits till själfva jordarbetet. Och hans dikter *Arbetare*, hans sista — och största bok i ordets dubbla mening — *Göran Delling* äro lofsånger till arbetet på alla områden, men framför allt arbetet med jorden, lofsånger till naturen, till all-lifvet: *lifsandaktsböcker*, med ett ord, den största längtan, som någon svensk diktare sedan Almqvist brunnit af: att »låta lifvet gå i *en* stråt».

Ett annat betecknande uttryck för samtidens allt mer klarnade medvetande om nödvändigheten att återge människan till jorden, jorden till människan, äro de från kvinnor komna inlägggen. Den ena yrkar, att man först och främst må begagna jorden i och omkring städerna sålunda, att människor där kunna växa upp i människovärdiga boningar med ljus och luft och grönska omkring sig och sedan tillgodo-

göra sig alla de ännu ouppodlade men för odling lönande markerna. Den andra att af bygderna liksom de stora gårdarna genom jordafsöndring eller styckande må bildas småbruk, egna hem på egen grund, där hvar familj skötte sin lilla jordlott. För båda är ej den ekonomiska utan lycko- och skönhetsynpunkten afgörande. Och om de kvinnor, som likt dessa leda ungdomens uppfostran, börja betona, att den skönaste konstutöfning för människornas flertal är hemskapandet och värdeframbringandet under omedelbart samlif med naturen, då skulle snart sådana enkla hem, med lugn bärgring, med lyckliga, idoga, insiktsfulla makar¹ uppstå, och ett bildningsvaket, kunskapsifrigt, skönhetsgladt folk — som lefver ett fullt, rikt och värdigt mänskligt lif — skulle kunna växa på den trygga ekonomiska grund, utan hvilken en kulturell öfverbyggnad står på gungande mark.

Jag kan ej underlåta att belysa egna hems- och »jordkärleken» med några exempel.

En liten till Stockholm med sina föräldrar — arbetare — inflyttad flicka skulle skriva en »kria» om landet. Den löd endast så:

»Jag är född på landet. Jag längtar till landet. Jag vill vara på landet.»

En arbetare, som skaffat sig en koloniträdgård, grät af glädje, när han första gången satte spaden i sin egen jordlapp. Också han var född på landet och förd — genom föräldrarnes inflyttning — till staden.

En annan arbetare har själf byggt sitt »egna hem» under söndagar och — de ljusa sommarnätterna! På annat sätt hade han ej haft råd att få det!

Och hvem inser ej att arbetaren, som om söndagen sitter stilla läsande under sina fruktträn i stället för att berusa sig på krogen, eller som — i stället för att fylla stadens omnejd med råa skratt och sönderslagna buteljer — beger sig till en höjd för att se på solnedgången eller in i en stilla skog för att se solguldets sila in mellan stammarna, dessa äro namnlösa medarbetare vid det mänskliga själslif-

¹ Eller också ensamma, såsom F. Wachtmeister framhållit i sin lilla vackra skrift *De ogifta kvinnornas egnahemsfråga*.

vets utveckling först och främst inom sig själfva, sedan i och genom sitt föredöme.

Enligt ett ord af den store danske folklifsskildraren Jakob Knudsen, är »det andliga det, som når utöfver de enskilda, det som kommer från det hela och förenar den enskilde med det hela». Och det är *detta* andliga, som måste vakna hos jordbrukets män och kvinnor, ifall de skola få helgd öfver sin mödosamma gärning. Sedan kristendomen delade lifvet i »världsligt och andligt», förlorade alla de små tingen och små värfven, de små segrarne och rönen den helgd, hedendomen gaf dem i och genom hela lifsåskådningen. Nu är det en ny *helhetssyn*, jordbrukare behöfva erhålla, för att den gamla ömhetskänslan skall vakna för den jord, som druckit deras mödors svett, som burit deras fröjder, som slutligen skall ge dem ro från slitet och sorgen.

Geijer, hvars hembygd hos honom närt den djupa kärlek till allt i naturen, som lifvet igenom följde honom, och som närdes af allt — kalfven och kattungen lika väl som syrenen och resedan — ägde det i bästa mening »konservativa» skaplynnet: det vördnadsfulla och tacksamma, minnesgoda, trofasta, hvilket ej hindrade honom att slutligen strida för *sin* tids radikalism. Han förstod också som ingen annan »odalbondens» betydelse, men han ville tillika, att en hvar skulle komma att göra, det han kunde »göra bättre än alla andra».

Och det är icke visst, att t. ex. bondens barn alla duga till bönder, och då vore det synd att kvarhålla dem där. Det gäller att *väcka* alla slumrande krafter och sedan vägleda dem in på de rätta vägarne.

Huru en enda lärare kan väcka, visar en liten tysk bok¹, som innehåller 14 *skolgossars* uppsatser under loppet af ett skolår. Uppsatserna äro nästan dikter! De under oktober handla om guldets och solen; under november om stjärnorna; december om fröjder öfver små ting; under januari om vinterdjupet och nordlandsprakten; under februari om den sköna dansen; under mars om den kraft, som slumrar

¹ Ein Wiener Probejahr af Dr. Johann Friedrich.

i stenarne; under april om vårväder och själslif; under maj om blommor och fjärilar och under juni om den namnlösa världsförnimmelsen! Redan *tittlarne* tala om *en ny ande!* Och boken än mera.

Det är denna nya ande, som äfven måste ingjutas hos landsbygdens folk, så att detta lär sig se på naturen med vakna ögon, lär sig glädjas öfver sin egen makt att stegra lifvets värde för sig själfva och det hela; så att baksträfvare och motsträfvare, de misstrobundne och jordbundne bli allt färre, de framåtviljande, mottagliga, meddelsamma, de framåt- och utåtblickande allt flera. Därmed kommer äfven *bondeståndet* i ordets gamla mening att vika för *jordbrukarens* typer: liksom bonden småningom gjorde sitt inträde i konsten och dikten, kommer han småningom att försvinna ur dem, emedan han försvunnit ur lifvet. Och redan finner man, att särskildt de kommunalt och politiskt verksamma husfäderna liksom ungdomen börja närma sig »ståndspersonernas» lefnadshållning och bildning, d. v. s. i bördiga, burgna, befolkade bygder.

Det är lärorikt att följa förloppet. Först ser man bönder endast i gestalt af herdarne vid Jesusbarnets krubba. Dürer gör några kopparstick med bönder. Några målare, särskildt den s. k. bond-Brueghel, målar dem med allvar och med aktning, men de flesta holländska målare endast såsom drickande, rökande, spelande, dansande. Så kom den sysslöse och ledsamme, alltid festdräktsklädde bonden in i konsten! Och slutligen, genom den store franske målaren F. Millet († 1875), kom den verkliga bonden in i konsten; bonden tyngd af sina bördor, ofta slö vorden i striden med jorden, men äfven vacker vorden genom sitt samstämmande med denna. Han visar plöjaren och säningsmannen, vedhuggaren och mannen med hackan; herden och tröskaren; tvätterskan, gåsvakterskan och xplockerskan — med en storhet öfver sig, så som ingen annan dittills sett dem. Och så kom arbetaren genom den store belgaren, bildhuggaren C. Meuniers († 1905) hamn- och grufarbetare, masugns- och hyttarbetare; så kom valsverket med den store preussiske målaren A. Menzel († 1905), den store holländaren

nu öfver 80-årige Israëls med sina fattiga; och många andra bondens, arbetarens och fattigmans-skildrare, som nu ej kunna nämnas. *Nutidens* främste målare af *landtlifvet* i alla former är enligt min mening H. Thoma, själf ett allmogens barn, född i en by i Schwarzwald 1839. Han har mer än någon samtida — genom billiga stentryck — spridt sin konst bland folket och har den äkta kärlek till arbetet, jorden, djuren, människorna, musiken och sagan, som gör hans bilder så enkla och äkta. Hans bondspelmän, plöjare, såningsmän, höra samman med de ängar och fält, de trädgårdar och stigar, de berg och bäckar, som omge dem, och alla hafva de det ädelt enkla, själfberättigade, själfvissa, den inåtvända stilla, samlade kraft, som man allestädes skulle vilja se hos dem, som öfva det ädla jordarbetet.

Dessa den gamla tidens män och kvinnor måste försvinna för den nya tidens. Men dessa måste på det högre plan, dit en rikare bildning och en större vidsyn lyft dem, bevara denna ädla enkelhet, denna stolta, säkra själfkänsla, detta i ordets bästa mening förnäma, som den gamla tidens allmogemän och kvinnor ägde i vissheten att utföra en betydelsefull gärning och att göra det med insikt och kärlek.

Någon yttrade en gång — på tal om diktares och konstnärers nutida utvandring från städerna till landet: Det är just dessa, som *kunna* bo på landet! Ty det fordras själ för att trivas där. De som ej ha själ, längta till städernas allehanda »förströelser». Och detta är sant. »Förströelse» sökes af den, som ej har *innehåll i sig själf*: han vill komma bort från sin egen tomhet.

Men huru växer själen i oss? Genom att *älska*. Vaknar jord- och naturkärleken, då skall man åter trivas på landet, ja, ej vilja därifrån.

* * *

Redan år 1900 fann jag i England det lilla intresse, kriget lämnade öfrigt, kretsande omkring bostadsfrågan, som erhållit ett nytt uppslag genom E. Howard's skrift *To morrow* (I morgon) och den därpå föranledda *Trädgårdsstadsför-*

eningen, som nu lär ha tagit stark fart¹ och redan då hade goda föredömen i de behagliga arbetarbostadssamhällen, som några stora fabrikanter skapat åt sina arbetare. Men icke endast för England, nej för hvarje land vore det önskvärdt om de nya stadssamhällen, som växte upp vid järnvägs-knutar och industrisamhällen på landet, blefve »trädgårds-städer», från början byggda efter en förnuftig och vacker plan, liksom äfven att samfärdseln allt mer afsåge sådana förstäder till storstäderna för att dana lyckligare lefnadsvillkor åt dem, som nödgas förbli i deras närhet. Lika önskvärdt är det dock, att tomternas värdestegring blir samhälleligt, ej spekulativt utnyttjad, så att de, som föredra att bo i storstäderna, kunna fortfara att göra detta under människovärdiga villkor, liksom äfven att stadsbildens en gång vunna skönhet blir bevarad och genom nya anordningar stegrad. Ty man bör ej glömma, att en mängd människor äro stadsbor af naturen, lika väl som andra äro landtbor. Stockholmsbarnet t. ex. blir aldrig så gripet af någon landtlig tafla som af vintersolglittret öfver »Strömmen» eller våraftonsljuset öfver Mälaren, ja, den äkta stockholmaren finner landet för grönt om sommaren och för hvitt om vintern!

Hvarje plan, som således går ut på att »lägga städerna på landet», skall, om den fullföljes, erhålla tre mycket olyckliga verkningar. Man förlorade storstadens samlande och kraftstegrande inflytande på nationens andliga lif. »Landet» komme att inskränkas allt mera, så att det slutligen icke kunde »brödföda» städerna, som ju ej kunna äta industrialster eller kunna ställas i fullkomligt beroende af utländsk lifsmedelinförsel, och »landet» komme att förlora hela sitt egendomliga skaplygne, sin »natur». Men därmed förlorade den enskilde trädgårdsstadsbon sin möjlighet af en tidvis förnyelse genom djupa, starka intryck af naturen, och hela folket skulle småningom omvandla sitt skaplygne, då detta icke längre bestämdes af vidder och skogsmarker, af berg och fält såsom de grundläggande intrycken. En gång blir jorden kanske en enda myrstack. Men denna hårda nödvändighet böra vi åtminstone ej uppställa som ideal. Och

¹ Se Social Tidskrift 1902.

hvad särskildt Sverige angår med dess oändliga, ej tillgodo-gjorda odlingsbara marker, med dess utvandring från landsbygden, med jordbrukets af dessa och andra skäl iråkade betryck, med städernas fördyrade lefnadskostnader — är ännu ej på länge städernas bostadsfråga lifsfrågan. Utan denna är, att i tid hindra städernas tillväxt genom att omvända folket till jorden, för att där åter söka — men äfven tryggt kunna finna — sin bärgning. För vårt land, vårt folklynne är det ur alla synpunkter önskvärdt, att landsbygden alltjämt skall sträcka sig stor och stilla mellan städerna; att människornas flertal alltjämt skall bo på landet — där nu så många herregårdar och stugor stå tomma! — men allt mer inom räckhåll af de slags bekvämligheter, bildningsmedel och skönhetsfröjder, som hittills varit inskränkta till staden.

Och en af hela folket delad skönhetsglädje blir en af de många fina trådar, af hvilka det band bör väfvas, som åter skall fästa det svenska folkets barn vid de landtliga hemmen och få dem att se arbetsmödorna där i en ny dager.

Och denna skall komma från en ny, mot jorden vänd fromhetskänsla, en skaparlust, närd äfven af skönhetssinnets glädje öfver det väl utförda arbetet, af det icke endast inkomstlofvande i täppans rika fruktblom, i ängens färgskiftande frodighet och i den blommande rågens i lilas och grågrönt böljande vågor. Sålunda väckt skall skönhetssinnet ej förleda folket att *se ned* på sitt arbete utan däremot att *se upp från det* mot all den skönhet, som omger och inneslutes i detsamma.

Framför allt är det af betydelse, att landsbygdens barn få skönhetssinnet väckt, ty under deras hårda arbetsvillkor är det dubbelt sant, att hvarje lustförmimelse, som de kunna hämta ur naturen, verkar stegrande på energiutvecklingen, liksom att den där slumrande konstdriften tillvaratages. Ty denna finnes i någon mån hos flertalet; att tillfredsställa den är ett, fast ofta omedvetet, mål för landsbarnens längtan, och möjligheten att göra detta skänker en fullare lifsförmimelse; en större glädje i tillvaron och ett större värde åt hembygden.

När folkskolan, folkhögskolan och landbruksskolan er-
hålla lärare, som förstå att genom hela det omgivande
arbets- och naturlifvet väcka kunskapsifer och skönhetssinne,
då skall ett släkte växa upp, som i sin lantliga omgivning
finner en så rik näring för iakttagelse och eftertanke, inbill-
ning och känsla, att arbetet där blir dem äfven i andlig
mening ett »lifsuppehälle».

IV.

Det är, som ofvan antyddes, genom att väcka och — var- samt — vägleda den starka men sedan ett halft sekel söfda konstdriften hos folket och åter rikta skönhetsinnet mot denna, som skönheten kan komma till folket i en fullt fattlig och förtrolig form, den form det redan en gång ägt, en vacker tillfredsställelse af det egna hemmets verkliga behof. Skansen och Nordiska museet visa huru äkta denna skönhetskänsla en gång varit, när folket ägde stolthet nog att bevara det fäderneärfda och skicklighet nog att på dess grund skapa vidare; ja äfven vilda folks arbeten visa i hög grad samma skönhetsglädje. Men det är icke genom en återgång till dessa mönster utan genom en fortgång i denna anda, som en ny konstslöjd bör växa fram och omedelbart i sig upptäcka det nyväckta skönhetsinnet. En ensidig utveckling af allmogens skönhetsinne skulle försvaga sambandet mellan skönhets- och ändamålsbegreppet och bli till skada för en sund odling af skönhetsinnet. Först när en hvar inser, att bostad, bohag, dräkt böra stå i samklang med den omgifvande naturen, med det dagliga arbetet, så att alltsammans — liksom ännu i Dalarne — blir ett enda stycke, då skall man ha nått det *sammanhang mellan allt folkets lifsytringar*, som någon med rätta kallat *stil*. Huru långsamt har man ej vaknat till insikt af bristen på stil i vårt folks nuvarande lifsförelse!

När jag t. ex. 1896 — i uppsatsen Kulturodling — betonade byggnadskonstens *etiska* betydelse, ansågs detta

dels löjligt, dels som ett uttryck för bristande sedlig känsla! Numera får man från den ena *arkitekten* efter den andra höra liknande tankar.

Jag vill nu nöja mig med att påpeka ett uttalande af — som jag tror — en *icke* arkitekt, d:r W. Lorenzen (i Dansk Tidskrift 1905 — en *kristligt-liberal* tidskrift). Han har där påpekat betydelsen af den nationellt folkliga byggnadskonstens återupplifvande och framhållit, att hvarje dåligt hus, hvarje ful byggnad är en *samhällsförlust*, medan hvarje vacker och god byggnad bär ränta i tusendes sinnen, liksom på vikten af att landsbygden bevarar sin typiska prägel. Denna, som i Danmark — liksom Skåne — bestämdes af de vackra korsvirkesgårdarna, är ju i Sverige däremot de röda stugorna.

På danska sidan om Sundet har det vackra blifvit utträngdt af de tråkiga tegelladorna med cementprydnader, på svenska sidan mera af brädbyggnaderna med deras vidriga asfaltapp- eller plåttak och »schweizer»utskärningar. Men, som den danske författaren betonar, byggnaderna kunde bli fullt *ändamålsenliga* och *tidsenliga* och *dock* alltjämt vackra genom väl afvägda former och väl beräknad plats för det hela som för enskildheterna.

På samma sätt har man nu vid möbelarbetet börjat betona vikten att ta hänsyn till »ämnets» — det goda gamla ordet för materialet — *egenart* och till *sakens ändamål*, något som vid massframbringandet genom maskinkraft blifvit förbisedt.

Men först när allt detta blir *själfklart*, när man ej behöfver tala om det, då ha vi återvunnit stil! Så länge man behöfver orda om fosterlandskärlek — nu senast om »samlings» — eller om arbetsglädje eller om stil, *finnas de icke*. En tid ordar endast om det, den *saknar!* Och därför är just det, att nutiden talar så mycket om »stil», beviset för att den icke äger den — medan omvändt folket för hundra år sedan ännu ägde den utan att tala om den. Ty då växte hemmet och dräkten verkligen fram stycke för stycke ur ett äkta, allvarligt arbetslif, som visserligen i främsta rummet afsåg att tillfredsställa lifsbehofven, men som ägde en håg

rik nog, en ro djup nog att locka fram prydlighet i form och prakt i färg.

Nutiden kan, som sagdt, icke finna *sin* stil genom att stanna vid de gamla mönstren och dräkterna, bostäderna och bohaget. Skönhetssinnets mål är och förblir att genom vac-ker ändamålsenlighet kunna tillfredsställa dels de i hvarje tid lika men dels äfven de för hvarje tid nya behöfven. Tak öfver hufvudet skall man sålunda alltid behöfva. Men vår tid vill ha högre till taket, mera ljus och luft, mera bekvämlighet och renlighet än äldre tider. Det är därför oundvikligt, att de gamla röda stugorna småningom försvinna, dessa stugor, som så länge gifvit vår landsbygd sin stil, ja, blifvit oupplösligt ett med svenskens bild af Sverige, där de i hans minne lysa mot den hvita snön eller den gula åkern, den blå sjön eller den gröna skogen! Men det är en nationalolycka att dessa stugor bli ersatta af den slags »villor», som från våra stationssamhällen nu sprida sig likt svartkoppor öfver landsbygden för att vanställa äfven denna genom sin urvidriga fulhet i form som byggnadsämnen, i färg som utsmyckning. Hela Sverige är vanställt af dessa smutsgulgrå hus med plåttak och utskurna verandor som ett ansikte af finnar.

Intet vore ett värdigare mål för våra arkitekter än att dana en ny stugutyp, som likt den röda stugan kunde återupprepas århundrade efter århundrade och i hundratusendental, utan att det dock blefve för mycket af den, emedan den på samma sätt som den röda stugan skulle smälta hop med och höja intrycket af naturen men dock samtidigt motsvara nutidens bekvämlighetskraf. Byggnadens anpassning till naturen, bohaget till byggnaden, bådas till människans sunda och sanna behof, detta är det första villkoret för skönhetssinnets tillfredsställelse. Det är ett fullkomligt förbiseende af detta villkor, som gjort den svenska »villastilen» till en nationalolycka¹.

¹ Sedan detta skrefs har såväl Slöjdföreningen ordnat en täflan om »enkel bostad på landet» och aktiebolaget *Hem på landet* anordnat en pristäflan för ritningar till egna hem-stugor och villor, i tre storlekar: två, tre och fem rum med kök. Med hopp och bäfvan borde

Den inom det tyska språkområdet mycket folkkäre författaren Rosegger — som redan i många år talat landets sak mot staden — har i en uppsats rörande dessa ämnen framhållit, att man på landsbygden icke bör höja rummen mycket, ty de bli då lätt kalla, utan istället, mer än hvad som sker, i stugorna dra upp fönstret intill rummets tak och ordna ett ändamålsenligt sätt att öppna fönstrets *öfre* del utan att dock släppa in snö om vintern, regn och mygg om sommaren. Endast sålunda bli såväl värme som luftväxling och belysning tillgodosedda, ty äfven vid ljussken bli de låga rummen lättare upplysta än de höga. Att han för landtboningen utdömer »villastilens» oändliga torn, balkonger, verandor och andra slags utbyggnader är själfklart. Och han anger det mot dem afgörande skälet: nämligen att allt detta, som kan passa slottet eller herregården, med deras stora ytor och många rum, i ett land med hårda och ljusfattiga vintrar i småfolkets bostäder gör rummen kalla och mörka.

* * *

Hvad som här är sagdt om landsbygdens behof af skön-

hela svenska folket ha afbidat resultat! Ty lyckas man erhålla en stugutyp jämförlig med den röda stugans, då betyder det i kulturellt afseende mer än något annat, som skett eller kan ske i skönhetsinnets utveckling.

Ur täflingarna har en del godt framkommit, och man ser nu — vid Storängen, Tullinge, Solhem, Dufbo t. ex. — goda följder af det nyväckta nitet för landthemma och allt mindre af de byggnadslaster, som t. ex. i det frireligiösa Sundbyberg — det frireligiösa skönhetsinnet är det minst utvecklade af alla — eller till och med vid Djursholm slagit ut i sin fulla fräckhet.

En annan glädjande företeelse är de vackra stationshus, dem arkitekten Lallerstedt utfört vid Björke—Tillberga-banan, där särskildt de mindre af trä, med rött, hvitt och grönt i gladaste treklang borde bli förebilder. Ludvika har redan tillgodogjort sig arkitekten L. för ett vackert skolhus, och helt visst kommer hela denna bygd om tjuugu år att vittna om betydelsen af järnvägens föredöme. Det viktigaste som skett i riktning af problemets lösning synes mig dock vara R. Östbergs *Ett hem* (131 i Verdandis Småskriftserie) med ritningar öfver helt enkla stugor och råd för inredningen.

hetssinnets odling afser äfven landsortsstäderna. Ju större dessa äro, dess mer gäller om dem, att den allra viktigaste delen af skönhetssinnets uppfostran där försummas, emedan hela stadsbilden och stadsbons hus danas under hänsynslöshet för det skönas — och därigenom äfven för det verkligt ändamålsenligas — kraf. Våra arkitekter — liksom utlandets — taga nu allt oftare till ordet i detta ämne.

Ett af de senaste inläggen från detta håll skedde genom ett föredrag af arkitekten Hedlund, som framhöll den nuvarande gatuarkitekturens olidliga tråkighet, en tråkighet, som har sin orsak däri, att det ej är individer som bygga för individuella behof utan opersonliga företeelser i form af byggmästarfirmor och kapitalister, som tillverka genomsnittsbostäder på lager, där bostadsinnehafvaren måste ordna sig efter bostaden, i stället för att denna borde ordnas efter innehafvaren. Så skedde det i de gamla borgarhusen, som alla talade sitt eget språk om aldrig så enkelt, och detta är orsaken att man glädes, då man går på gamla gator, där sådana hus ännu kvarstå.

Arkitekten Hedlund framhöll vidare, att nutidens »spekulationshus» dels ha för många fönster, dels fönster hvilkas rader göra språng upp och ned af brist på samverkan mellan de byggande. Däremot får gatan en alldeles enförmig taklinje, emedan man vill utnyttja hvar tum, som byggnadsordningen medger på höjden; vidare föredrar man byggnadsämnen, som ge släta och blanka ytor, medan endast färgskiftningar och små ojämnheter i ytan ger denna lif, och slutligen att hvart hus bygges för att själf ståta men utan hänsyn till grannskap eller gatuperspektiv.

Och på grund af allt detta kan ingen grannlåt hindra, att dessa hus stå på jämnstrukenhetens låga plan. Från denna kritik af det yttre, öfvergick arkitekten Hedlund till räfsten med det inre och gaf af detta följande skildring, hvars sanning hvarje stadsbo kan intyga:

Hur äro de inrättade, dessa massvis tillkomna genomsnittsbostäder om 5 å 6 rum, afsedda för enkelt borgerligt folk? »Förmak», kabinet» och den oundvikliga »salongen» för att ej tala om »rökrum» och liknande ståtrum breda ut

sig mot gata och sol och balkonger, medan resten af utrymmet utom åt salen lämnas till ett eller par tränga, obekvämt inrättade sofrum mot gården? Hvarom talar detta »badrum», en svart skrubb om 3 kvadratmeter utan ventilation och ljus, men med glindrande grann badapparat? Detta mörka kök i en trappvinkel men med en oerhörd porslins-spis som afsedd för 50 personers hushåll? Detta skåpliknande »skafferi» mot kökstrappan? Och hvad säger denna garderobliknande »jungfrukammare», kanske utan ljus, kanske blott ett utsprång från köket och rymmande två liggplatser och en byrå, om man vill spara något utrymme att komma fram på? Och — för att återvända till ståttrummen — hvad uttala dessa praktkaketugnar i stora och små rum, dessa floder af gipsornament, som rinna ned från plafonder och utefter taklister, dessa glänsande tapeter i sidenimitrande mönster? Och hvem vill jäfva den slutliga, fällande domen: att plats för utveckling af hyresgästens privata komfortkänsla och estetiska böjelser är i och med denna byggnadsmetod utesluten. Vårt privatlivs former bestämmas i själfva verket till stor del af oss ovidkommande affärsmän.

Och sedan detta sakförhållande blifvit fastställt fortsatte talaren: Öfver hufvudingången till Köpenhamns nya rådhus står inskrifvet ett tänkespråk: *Saa er By som Borger*, — sådan borgare, sådan stad. — En stad karakteriseras af dess institutioner, dess företeelser på administrationens, industriens, bildningsarbetets, välgörenhetens och allmänna omvårdnadens områden. Men äfven stadens yttre företeelser är ett bidragande led. — Och *om* ordspråket har rätt, hvarom skulle då vår privatbyggnadskonst tala?

Jo, svarade talaren, vi skulle då få bilder af personer, som vore fallna för skryt och skräfvel, med ofina behof i familjelivets inre förhållanden, med uppkomlingens lust att spela förnäm. Men många hyresgäster ha dock full rätt att ej vidkännas denna bild. För sin del skulle de helst rakt icke önskat den granna salongen utan det luftiga, hemtrefliga vardagsrummet; i första hand skulle de önskat sol, luft och arbetsglädje åt barnen, sig själfva och sina tjänare. Talaren fastslog slutligen, att allt detta kan ej allmänt erhållas

förr, än de *bostadsbehöfvande* åter börja att inträda såsom *byggande*¹.

Men — den nuvarande omöjligheten för de enskilda att förverkliga grundvillkoret för skönhet i hela lefnadshållningen: att kunna dana en egen bostad, den sammanhänger i stad som på land med hela frågan om jordvärdets stegring. Och först efter en dräglig lösning af denna kan man tänka sig möjligheten af att ett personligheten uttryckande eget hem i lika grad kan bli regel, som det nu tyvärr är undantag.

* * *

I Tyskland som England och Danmark har man icke behöft tala mycket om *trädgårdens* betydelse för bostadens behag, ty där har denna ingått i allmänna medvetandet. Slingerväxten hör till landthemmet nästan lika säkert som dörren, och en liten vrå till blommor vill ingen gärna sakna. Och där har man ju äfven utanför städerna de redan påpekade koloniträdgårdarna, stora områden med små täppor för de arbetare, som icke inne i staden kunnat erhålla en sådan, och därifrån hämta de om sommarsöndagen sina egna blommor och bär. I Sverige måste äfven trädgårdssinnet uppodlas, denna grundbeståndsdel af skönhetssinnet.

Från Danmark, som — jämte Tyskland och Frankrike — hunnit längst i fråga om koloniträdgårdar, ha dessa spridit sig till Skåne och nu slutligen nått äfven Stockholms omgifningar.

Intet föredöme är i detta fall mera efterföljansvärdt än det, som gifvits af kyrkoherden i Tryserum (Tjust), en af vårt lands främste fruktkännare, hvilken genom sitt nit och sin ledning i fråga om trädgårdsanläggningar fått hela sin bygd med sig. Hans intresse för folkupplysningen i detta som andra afseenden lär äfven äga motsvarighet hos några af hans yngre ämbetsbröder inom orten².

¹ Sedan detta skrefs har Elsa Törne genom *Solidar* gifvit en ny anledning att taga fasta på detta, nämligen från särskildt husmoderssynpunkt.

² För dem, som sakna en sådan personlig vägledning kan på det lifligaste anbefallas *Den mindre trädgården* af R. Abelin. Denna

Huru långt ha vi nu ej till det önskemålet, att *enhvar* har sin trädgård! Och än mer aflägsna äro vi från det japanska måttet af fullkomnad trädgårdskonst, den att en trädgård kan uttrycka en hel lifsglädje, en världsåskådning! Huru enformig är ej nu den europeiska trädgården, huru föga finner man färger, former och dofter, som vittna om att en personlighet danat den som uttryck af sina behof och känslor! »En enda gren», säger Lafcadio Hearn, »kan få ett obeskrifligt behag, sedan en japansk trädgårdskonstnär en hel timme jämkat, putsat och ställt den till rätta.» Hvad vi västerlänningar kalla en »bukett» är ett skändligt mördande af blommor, något »rätt och afskyvärdt» bredvid den japanska konsten att ordna blommor. När om våren först plommonträden och en månad senare körbärsträden blomma, firas den underbara skönhetssynen genom folkliga fester!

Intet är sannare än W. Morris invändning mot de små tråkiga trädgårdarne i villakvarteren, att de hvarken bjuda skydd, trefnad eller skönhet. Trädgården måste — säger Morris — vara dels vackert inhägnad, så att den är alldeles afskild. Den bör inte alls söka härma skogen men innehålla blommor, oförfalskade trädgårdsblommor. Rosor stora som små kålhufvuden och luktande som dessa äro dålig ersättning för den tidigare, verkligen doftande rosen; på samma sätt förstöres teckningens skönhet hos blommor, när man framkonstlar dubbla aklejoj, snödroppar, astrar, solrosor o. s. v.

»En liten trädgård skall vara en blomstersäng med alla slag blandade samman. Den skall planeras så enkelt och inhägnas så ordentligt som möjligt, och öfverallt, där blommor kunna trifvas, skola planteras sådana, som växa *fritt och vackert*. Den skall vidare förefalla ordnad och rik,

bok »för täppan och torpet» ger för 1 krona all den ledning flertalet behöfver; samme författares *Villaträdgården* (2,75) lämpar sig för större förhållanden. Likaså Anna Lindhagens skrift *Om koloniträdgårdar*. Genom A. Lindhagens energi ha sådana först kommit till stånd i Stockholmstrakten, och det torde visa sig som i Danmark, att koloniträdgårderna väcker hägen för »eget hem» och en *större* täppa!!

och den skall utgöra en del af vårt hem. Den skall hafva sin egen karaktäristiska skönhet och sin egen romantik, trädgårdens romantik.» (W. Morris).

* * *

Såsom ersättning för trädgården blir blomsterodlingen i rum länge outhärlig för stadsbon och om vintern äfven för landtbon. Maria folkskola i Stockholm har i detta fall gifvit ett godt föredöme. En klasslärare Edin erhöi genom en enskild person medel att inköpa ett 100-tal Haarlem-lökar, hvilka fördelades mellan pojkar i klassen. Efter erhållna anvisningar att på olika sätt uppdraga lökarna, i vatten, jord eller moss, fingo gossarna taga dem med sig hem och sköta dem där. När så blomningstiden kom, fingo de taga dem med till skolan för jämförelse.

Det var med icke litet intresse man jämförde sina skatter med de andras. Det visade sig, att alla gått väl till med endast ett par undantag.

I klassrummet har dessutom uppdragits ur frön en massa andra krukväxter, olika slag af palmer, bomullsväxter, vattenväxter m. m., eller sådana växter, hvarom barnen läsa i naturläran.

Den, som med ömhet vårdat en trädgårdstappa, där blomstren lysa och bien surra, ärtskidorna svälla och äpplena rundas, han har ej allenast många fröjder, som hans granne på den torra gårdsplanen saknar. Nej, du kan nästan vara viss, att du hos den förre träder in i en renare stuga; att du där hör vänligare ord, där tänkas vackrare tankar, handlas på ett vänligare sätt. Likaså kan du vara viss, att om du en söndag möter en arbetare med ett fång af grönt och blommor, då är han nykter, medan de druckne och skrålande inga blommor bära! Det kan kanske hända, att äfven de, som plockat blommorna, varit tanklösa nog att lämna ägg- och apelsinskal, papper och buteljer efter sig i skogen. Men de skola lätt lära sig att inse, att de sålunda för andra skämma dess friskhet och fågring. Ty

vi lära oss lätt att vårda, hvad vi varmt älska. Den åter, för hvilka en lustfärd endast betyder ett tillfälle att dricka, han kommer alltid att lämna efter sig naturens friskhet skrynklad, som en serviett efter en festmiddag.

Men äfven de, som ingen täppa äga att sköta, ha något fönster, där de kunna — som nyss visades — vårda krukor, och de, som ej ens ha detta, kunna lära sig att vackert ordna och att länge bevara friska de blommor, de plocka.

Inom alla samhällsklasser är blomsterordnandet en försummad del af skönhetssinnets uppfostran. Man får sålunda se bord prydda med blom uppsatser, som skymma gästerna eller öfverlastade med blommor, så att de hindra ändamålet med dukningen, som ju är att äta. Alla blommor på ett bord böra antingen stå lägre än ansiktslinjen eller resa sig högre än denna, liksom blommor, hvarhelst de än ställas, böra anbringas, så att form och färg på glaset, skålen eller vasen, i hvilka de ordnas, medverka till att blommornas egna former och färger göra sig gällande. Vidare böra de aldrig bindas hop med hårda knutar eller sättas på ståltråd eller hoppackas i tunga massor utan få verka växande och lefvande. Man kan samla hela ängens eller skogens blomstersmycke eller trädens vår- och höstlöf i ett, därför att dessa i naturen förekomma samman och således allttjämt verka växande, äfven då de hopföras. Men som regel gör hvar blomma sig bäst gällande ensam, och endast en mycket säker smak kan sätta samman de färger och former, som höja hvarandra.

Hos japanerna är trädgårdskonsten liksom ordnandet af afskurna blommor och tillagningen af té en ceremoni, full af religiösa sinnebilder och af andakt. Man försöker tjugo platser, innan man slutligen planterar ett träd, och lika många gånger betänker man den form, man bör ge en blomanordning: genom hur mycket borttagande af blad och kvistar, man bäst skall göra en särskild blomma eller gren verkningfull; hvilka olika, för ändamålet danade »hållare» man bör ställa i botten af korgen eller skålen, som skall omsluta dem, och huru denna korg eller skål bör väljas för att mest framhäfva växtens naturliga väsen. Men man behöfver ej

all denna omständlighet, ifall man endast en gång fått klart för sig att blomsterordnandets konst är den för hvarje hems pryddande såväl betydelsefullaste som lättast lärda, om man endast låter *blommans eget växtsätt tjäna som ledning i konsten*. Då kommer man snart därhän, att man t. ex. icke hårdt buntar hop narcisser med stjälkar förkortade till hälften eller sätter purpurröda rosor i tegelfärgade skålar eller begår andra liknande kränkningaf blomornas personligheter. Då låter man den lågt växande blomman stå lågt, den högt växande vaja fritt och brukar med ett ord samma omsorg i fråga om blomstrens som andra kära gästerns välbefinnande enligt deras eget skaplynnens kraf.

I det närmast föregående har det hufvudsakligen varit tal om alla möjligheter, som finnas, att landtlifvet själf — genom naturen som de odlade fälten, bostaden som bohaget, trädgården som blomstren — kan ge näring åt skönhetssinnet, ifall detta väckes för alla de rikedomar, landet i detta afseende bereder. Men äfven stadsbon har i detta afseende vissa, ehuru på långt när ej så rika möjligheter att ur sin omgifning leta fram glädjeämnen. Det beror endast på de ögon, med hvilka han ser denna omgifning.

En god början är gjord genom de trädplanteringar, dem barnen i vissa trakter börjat få utföra, äfven enligt utländskt mönster; särskildt äro de s. k. *Kinderheidefahrten* i Dresdens omnejd af mångsidigt uppfostrande betydelse (se Cecilia Bååth-Holmbergs skrift i den af Folkhögskolans lärarförening utgifna serien Nordiska öresbiblioteket). Men det finnes flera former, hvarigenom barnen redan tidigt kunna erfara arbetsglädjen på fäderneslandets mark, och denna glädje är en god grund för skönhetssinnets växt.

* * *

Det gäller om skönhetssinnets andakt, hvad någon yttrat om religionssinnets: »den, som ej vandrar omkring på jorden som i ett tempel, för honom skall jorden aldrig äga något annat tempel». För den, som ej lär sig finna skönheten

framför sina ögon, kommer heller ingen annan skönhet att finnas.

Men sedan detta är fastslaget, bör man med dess mera kraft yrka på väckelsen af sinnet för det närliggande, och detta sker ofta genom att öppna blicken för skönheten på andra områden än just det närliggande.

V.

Det ofvan sagda blir ett skäl till jämte alla de öfriga för att hos vårt folk skapa den besjälade lifslust, som kunskapen, bildningen, skönheten skänka, och dessa måste gå till landsbygden, särskildt därför att dess folk annars går till städerna; emedan denna befolkning tröttnar att sitta i mörkret, dragen mot städerna som myggan till ljuset af en blind drift, en omedveten lockelse, sammansatt af många inflytanden men ej minst af behovet efter de andliga lifseggelser, som de på landet sakna i hvarje annan form än kyrkan eller bönehuset, marknadsnöjen eller dans-, spel- och supgillen med de dem följande slagsmålen, hvilkas våldsamhet i Småland mätas efter det famntal gårdesgård som åtgått!

Redan i midten af 1890-talet blef det klart för Värmlands främste kulturodlare, Mauritz Hellberg, att det största hindret för bildningsstegringen på landsbygden är bristen på samlingslokaler. Folkskolans salar stå under prästernas, bönehusens under de frikyrkligas myndighet, och goodtemplarsalarna kunna ej alltid påräknas. Han framställde redan då enskildt den tanke, han 1901 gaf offentlighet: att hvarje bygd i sin knutpunkt borde äga ett *Folkets Hus*, där såväl politiska möten som folkbildningsarbetet alltid kunde påräkna lokal, men dessutom öfriga aftnar bygdens folk kunde samlas, såsom »ungdomslagene» i Norge samlas i de stora, ståtliga *Kommunehus*, som där rest sig öfverallt i bygderna. Hvarken E. Svensén eller A. Hedin, som lagt sitt tungt vägande ord för bildande nöjen åt landsbygden, hafva vare sig uttalat tanken först eller gifvit den denna omfattning.

Inom folkbildningsrörelsen har — som redan i företalet påpekades — ingen viktigare tanke framkommit än denna om sådana Folkets Hus, som icke tillfälligt upplätes eller uthyrdes för en enskild underhållningsafton, utan stode ljusa och varma hvarje vinterafton; som genom byggnadsstil och utsmyckning blefve föredömen i smakfulla anordningar och sålunda uppfostringsmedel äfven för skönhetssinnet, dit bokhyllorna och tidningarna lockade den enskilde, men som dessemellan samlade bygdens folk ena gången till ett politiskt möte eller föredrag; den andra till ett föredrag om nykterhet eller landtbruk; den tredje till en diktar-, konst- eller musikafton; den fjärde till dans och lekar o. s. v.

Redan 1896¹ hade Mauritz Hellberg planen färdig till dessa vackra Folkets Hus, som hvarje vinterafton skulle utöfva sitt skönhets- och bildningssinnet fostrande inflytande. Ty det finnes mångfaldiga hem på landsbygden, där man ej menar sig »ha råd att hålla en tidning; dit en bok ej hittar; där man sofver bort hvardagskvällen, spelar och super bort helgdagsaftonen. Funnes däremot ett sådant Folkets Hus med värme och ljus, böcker och tidningar, då skulle åtminstone i de mera tät befolkade bygderna, de, som vinterkvällarna »breda sin stjärniga karta ut», allt detta bli annorlunda. Vid hvarje sådan eld, som tindrar ut i mörkret, sitter nu kanske någon med en sugande skönhetslängtan — en längtan, som nu ofta utlöses endast genom ruset — och att denna längtan släktled efter släktled blifvit förspild, är vårt största och farligaste slöseri. Denna längtan skulle kunna tillfredsställas, bildningshungern mättas, genom att i bygdens

¹ Se min då i *Vintergatan* tryckta uppsats *Kulturodling*, där jag påpekade hans tanke. Hvad ett Folkets Hus i en stad verkar, visar sig af denna redogörelse på det i Stockholm för 1905. Där hade det året hållits: 2,348 fackliga möten, 528 sträjk- och lockoutmöten, 441 sjukkassemöten, 364 styrelse- och uppbördsöten, 351 nykterhetsmöten, 248 politiska möten, 83 konserter och fester, 76 diskussionsöfningar, 72 kooperativa möten, 61 samkväm, 56 sångöfningar, 52 biografföreställningar, 51 schackspelsöfningar, 48 idrottsmöten o. s. v. Till och med religiösa möten ha hållits, 2 st. Tillsammans ha afhållits 4,917 möten, som beräknas ha varit besökta af tillsammans omkring 429,160 personer (!!).

midt bereddades dem en möjlighet att hämta hem en bok till läsning för de hemmavarande eller tillfälle att i ro läsa en sådan eller anledning till samspråk om dagens frågor.

Med ett ord: *Folkets Hus*-tanken är den stora, djupgående folkbildningstanke, mot hvilken allt det öfriga bör sikta såsom radien mot sin medelpunkt.

När kyrkan och skolan skiljas — och detta är endast en tidsfråga — kunde ju salen brukas till skolor om förmiddagarna och skolläraren bli bokstugans föreståndare i de fall, då bygden endast på detta sätt mäktade förverkliga tanken. På andra ställen åter behöfver den kanske förenas med nykterhetsrörelsen för att kunna förverkligas. Hufvudsaken är, att medvetandet öfverallt väckes om tankens förverkligande såsom ett lifsvillkor för lösningen af den växande faran för landsbygdens afbefolkande genom flyttning till städerna och genom utvandring. Öfverallt, men särskildt i vårt glest befolkade vinterland får dessutom ej det rörliga, endast det fasta folkbildningsarbetet en djupgående verkan. Det är ej nog, att landsbygden har de tillfälliga föredragen eller folkhögskolan, eller att man nu genom allmänbildande föredrag och läsrum vid lägerplatserna söker dana äfven fält-högskolan. Ty dels äro de förra som de senare långt ifrån alltid i besittning af själfulla och lefvande lärarkrafter, och dels blir det äfven, när så är fallet, ju endast under en kort tid, dessa kunna öfva sin väckande verkan. När de sålunda väckta sedan återkomma till sina hem, sakna de ofta möjlighet att där t. ex. fortsätta ett själfstudium eller utöfva en färdighet.

Men dessa möjligheter kunde beredas dem genom sådana *Folkets Hus*, i synnerhet om denna stora tanke kunde ställas i samband med tvenne utmärkta förslag, båda framställda i samband med rörelsen för folkets konstnärliga uppfostran.

VI.

Det ena förslaget är fröken Carin Wästbergs plan för *slöjdstugor för vuxne*.

Förslagsställarinnan utarbetade denna plan ur städernas synpunkt, men det vore än viktigare, att den komme till utförande på landsbygden. Ty i staden finnes vanligen en eller annan utväg för en vaknad konstdrift, äfven om denna ofta blifvit tämligen misshandlad i »slöjdskolorna» liksom i de öfriga skolorna och arbetsstugorna till frambringandet af ting, som hvarken varit vackra eller ens ur nyttans synpunkt värdefulla. Såväl i staden som på landet är det farligt att återväcka konstdriften, ifall den icke får ett naturligt utlopp utan »slår in» såsom konstfuseri.

Men om såväl i städerna som vid centrala platser på landet — och framför allt i samband med sådana *Folkets Hus* — en slöjdstuga finnes, där man på landet från 1 okt.—1 april under helgfria aftnar mellan 6—8 kunde gå för att erhålla dels ritundervisning och råd att väl bruka de redskap, man hemma äger, men dels äfven möjlighet att arbeta på platsen, då blefve konstdriften vänd till hemmens gagn och glädje. Då kom den i väfnad händiga bondhustrun för att få ett »snyggt» mönster till sina gardiner; den duktige slöjdaren för att göra ramar till de vackra färgtryck, han funnit i en jultidning, och samtidigt att med limfärg göra väggen i sin stuga till en vacker bakgrund i en enda färgton åt dessa taflor. Målaren kom för att »sätta fason» på de blommor, han sett i verkligheten och vill ut-

föra på skänken eller klockfodralet; den »kundige» smeden hämtar förslag, om huru han skall »vända till ett beslag»; snickaren hämtar mönster till stolar och bord eller mod att utföra egendomliga sådana af krokigt och marigt träd, så som ingen nu vågar hitta på, men som fordom åtminstone i trädgårdar utfördes af krokiga ek-grenar, som passade bra mycket bättre i naturen än nutidens »trädgårdsmöbler» af dussinslag. Och bonddottern slutligen får »rutning» och »randning» till duken eller gardinerna, hon på sin väfstol ämnar utföra.

Och som glädjen att dana vackra, välgjorda ting för verkliga behof — vare sig det »glada» behofvet af skönhet eller det allvarliga af husgeråd och kläder — medför en stigande själisk förfining, så skulle denna helt naturligt sträcka sig efter ett mer och mer af skönhetsvärden. Och då är stunden inne att genom skioptikonbilder eller än bättre goda reproduktioner, som billigt kunna erhållas, väcka sinnet för den stora konsten.

Som ledare vid sådana slöjdstugor — dit ju endast de skulle komma, som redan kunna väfva, snickra och smida men nu vilja göra det vackrare — kunde man tänka sig de »öfverklassdamer», som nu sitta på landet och längta efter en lifsgärning, medan de göra gyllenläder och väfva bonader, sy bordlöpare och måla skisser för sina andras redan öfverfulla rum. Sökte de utbilda sig själfva med syftet att sedan leda bygdens konstsinne icke mot öfverflödkram utan mot prydliga nödvändighetsvaror, icke mot utfunderandet af det ovanliga utan mot fullkommandet af det vanliga, då skulle de fylla en stor uppgift! De kunde fylla en sådan, redan om de ginge rundt i stugorna, lärde folket att bada och öppna fönstren; att dra upp blommor och slingerväxter; om de lånade ut böcker och väfnadsmönster, om de satte upp träsnitt och gardiner, om de, med ett ord, grepos af lusten att måla tafior på den stora tomma duk, som heter landsbygden! De musikaliska åter kunde samla ungdomen till sångöfningar och verka för att fiolen åter besegrade handklaveret; andra åter undervisa i konsten att läsa väl och vackert, en konst som folkskolan nu ej hinner odla.

Och slutligen kunna de, som ej ens ha mod till så mycket offentlig verksamhet, i stad som på land göra sitt eget och andras lif ljusare, om de ginge omkring och läste högt god litteratur för sådana sjuka, som häraf kunde få gagn och glädje.

Det andra förslaget, som i dessa *Folkets Hus* kunde erhålla en stödjepunkt, är det från den för folkets skönhetsuppfostran i tal som skrift varmt ifrande finnen Uno Stadius, rektor vid Hvetlanda folkhögskola. Som lärare i Gamleby folkhögskola vid dess kvinnliga kurs gjorde han själf sitt första försök — i svensk bygd — att göra skönheten till en »efterlängtd sak för bondstugorna och torparkojorna», till en början i form af en tafla, en möbel, en väfnad, en bok, allt ting, som sedan draga allt mera efter sig.

Först lärde han flickorna att se och höra i den natur, som omgaf dem — Tjusts härliga natur — sedan att teckna efter naturen, hvarvid *Strix* blef mönstret i fråga om att finna det betecknande, att skilja hufvudsak från bisak. Och slutligen gaf han dem genom föredrag och bilder intryck af den stora konsten. Den lyckliga utgången af detta försök föranledde honom till förslaget *konstnärliga sommarkurser*.

Afsikten med dessa skulle ej vara någon som helst undervisning till konstnärlighet utan endast undervisning i allt, som kan ge kärlek och vördnad för konsten och längtan efter en ädlare smak i hemmen. Under 14 dagar borde vare sig i en af storstäderna med dess åskådningsmaterial eller i en vacker trakt — förslagsställaren nämnde särskildt Leksand — följande ämnen förekomma: Föreläsningar i skönhetslära och konsthistoria (med skioptikonbilder); föreläsningar i pedagogik med afseende å skönhetskänslans väckande och utveckling; teckning efter naturen för att uppfostra ögat; undervisning i ledandet af allmogekörer och hornmusik; uppläsande af modern svensk skönlitteratur med karaktäristik öfver författarne; anvisningar rörande uppförandet af egna hem samt deras inredning ur konstnärlig synpunkt och slutligen utfärder för studium af naturen och folkets

egendomligheter och personlig, sällskaplig samvaro med föreläsarne.

Dessa båda förslag fullständiga hvarandra, och vi äga i denna stund minst ett hundratal män och kvinnor, som skulle vara skickade att i olika orter leda sådana kurser, ifall man icke ställer några sådana anspråk på »vetenskaplighet», som i detta fall är en fara, icke en fördel.

Såväl i fråga om dessa sommarkurser som i fråga om slöjdstugorna i stad och på land kunde man flerstädes hoppas på konstnärers medverkan, sedan dessa nu börjat sprida sig på landsbygden. I mellersta Sverige finnes t. ex. Liljefors på Mörkö Tullgarn (adr. *Helö*), Järndahl vid Björknäs (adr. *Tvetaberg*), Gunnar Hallström vid Birka och Kindborg i Sigtuna, Acke Andersson i Vaxholm; de tre sistnämndas hustrur äga äfven konstutbildning. Längre söderut har man Norrman vid *Trands*, och i Skåne finnas åtskilliga konstnärer på landet liksom i städerna. I Arvikatrakten finnas de äfven på den använda konstens område verk samma makarne Fjæstad, liksom tidtals Christian Eriksson och alltid hans bröder, de utmärkta konstsnickarne, liksom äfven en utmärkt konstsmed. I Leksand finnes Gustaf Anckarkrona och med honom en hel konstnärskoloni o. s. v.

Såväl de här nämnda sommarkurserna som slöjdstugorna ha tyvärr ännu stannat endast vid tanken. Ett tredje godt förslag kom däremot till utförande men har redan hunnit nedläggas af brist på uppmuntran, nämligen arkitekten Ragnar Östbergs själfupplysningsbyrå. Med honom och arkitekten Wahlman som »rådgifvare» kom en sådan till stånd vissa timmar i veckan i *Folkets Hus*.

Arbetarne ha under senare åren börjat bygga egna hus i Stockholms omnejd. Vid Dufbo, Hagalund, Sundbyberg o. s. v. ha hela kolonier vuxit upp af stugor på tre rum och kök afsedda endast för ägarens familj. Dessa egna-hems-kolonier visa att ägarne nog försökt inrätta det prydligt, men det har ofta blifvit fula byggnader med krimskrams och grannlåter, skrikande färger, en otymplig och förvänd smak. Och dock skulle kostnaderna ej blifvit större, om en utvecklad skönhetskänsla fått råda. För några år se-

dan kom en arbetare, som skulle bygga egen stuga, och sökte råd hos hr Östberg, som blef intresserad af uppgiften. Gratis gaf han anvisningar om de förändringar, han ansåg böra vidtagas med ritningarna, hjälpte till att välja färgen på fasaden, tapeterna i rummen o. s. v. Följden blef, att den stugan nu på ett vackert sätt afsticker från granngårdarne utan att ha kostat mer än dessa.

Sålunda fick arkitekten Östberg idén till den upplysningsbyrå, på hvilken arbetarne kostnadsfritt fingo mottaga råd och ledning i tekniskt eller konstnärligt afseende vid uppförandet af sina bostäder, inredning af hemmet, bestämmandet af möbler samt andra frågor af konstnärlig betydelse. På byrån förefunnes till påseende ritningsförslag, modeller till möbler, tapetmönster o. d. Och råden erhöles för intet. Men den goda tanken visade sig som en förtidig; i den ofvan föreslagna formen torde den kanske kunna återupptas.

Den, som i Sverige för det konstnärliga handarbetets pånyttfödelse först uppmärksammade allmogens hemslöjd, var fru Sofi Adlersparre, i detta som så många andra betydelsefulla företag den idégifvande. Hon offentliggjorde (i Tidskrift för Hemmet) Jakob Falkes bok *Konsten i Hemmet* samtidigt med att hon stiftade *Handarbetets vänner*, som dels omedelbart genom beställningar, dels medelbart genom sina utgifna mönster särskildt under sitt första skede verkade mycket för hemslöjdens höjande. Genom Jakob och Tora Kulle liksom genom väfskolan i Lund ha de Skånska konstväfnaderna blifvit främjade och spridda; Skansen har lämnat ett rikt studiematerial, och Selma Giöbel omsatte intryck såväl från hemlandet som utlandet under sin verksamhet på konstslöjdens område. Denna verksamhet blef dock för henne som andra af dess nutida utfövere mindre värdefull, ju mer den gick ut på att öfverpryda och öfverfylla de rika hemmen i stället för att göra de för alla outhärliga tingen vackra. Och visserligen får man i detta som andra afseenden akta sig att draga gränsen snävt mellan lyx- och nödvändighetsvara, eftersom den senare alltid någon gång varit det förra. Man behöfver ju endast

minnas, i hvilken grad linnen, strumpan och näsduken en gång ansågos som »lyx», liksom fönsterglasat, gaffeln och fingerborgren!

Det finnes på konstslöjdens område en regel för att skilja gagnlös lyx från såväl prakt som prydlighet. Denna regel är densamma som gäller för alla slag af konst, och, rätt tillämpad, kunde den göra slut på alla meningslösa meningsstrider om realism och idealism. Regeln har ofta blifvit gifven, men aldrig enklare än af Runeberg, äfven han i sin tid förkättrad som en för den »ädla smaken» likgiltig!

»Långt ifrån att kunna förädla verkligheten har konstnären sin adel genom den och är dess mera stor, ju klarare han ser och han återger dess skönhet . . . Att förädla är omöjligt, att förklara är konstens högsta och yttersta uppgift. Men att förklara vill säga detsamma som att låta det rent verkliga framstå, befriadt från det oväsentliga, det icke nödvändiga.»

Och denna regel gäller om bokbandet lika väl som dikten, bandet omsluter; om hvilstolen, som står framför taflorna lika väl som om taflorna själfva, om salen lika väl som om musiken, som där utföres. Allt, som låter det verkliga framstå, befriadt från det oväsentliga, det icke nödvändiga, är — på rätt *plats*, i rätt *stund*, för rätt *person* — icke lyx, det må vara aldrig så dyrbart. Allt, som skymmer det verkliga genom oväsentligheter, genom det icke nödvändiga, är »lyx», om det så endast vore ett tiöres dingelidang.

Vare sig man nu menar att osund lyx eller sund prakt främjas af Gunnar Wennerberg och Alf Wallander¹ liksom de unga möbelarkitekterna och de många kvinnliga konstnärinnor, som verka vid Gustafsberg och Rörstrand, vid möbelsnickerierna i Stockholm liksom vid *Handarbetets vänner* och *Svensk konstslöjd* — såsom Selma Giöbels f. d. verkstad kallas — så måste man rörande de två senaste

¹ Den förre är son till tonsättaren och diktaren Gunnar Wennerberg, den senare brorson till den äldre målaren af samma namn.

företagen minnas, att de började under en tid, då behovet att förädla öfverklassens smak var det närmast liggande. Det var först efter några årtionden, som den betydelsefulla rörelsen hunnit bli så allmän, att verklig utsikt fanns att allsidigt kunna tillgodogöra sig den konstnärliga hemslöjd, som ännu lefde kvar hos folket. Genom fröken L. Zicker-manns initiativ stiftades sålunda 1899 föreningen för *Svensk Hemslöjd*. Dess syfte var att genom en ordnad afsättning och ledning upphjälpa den tynande hemslöjden, som dels på landsbygden kan utgöra en viktig binäring, dels ge ett godt bruk för annars ofta bortslarfvade eller bortsofna lediga stunder och slutligen bereda mödrarna tillfälle att inom i stället för utom hemmet erhålla den biinkomst, de behöfva. Saken har förverkligats sålunda, att landsting och hushållningssällskap delvis beviljat räntefria lån för inköp af de obemedlades slöjd. På denna väg möjliggjordes beställningar, inköp och utförsäljning af hemslöjd. Hvilken snabb utveckling saken fått framgår af de siffror, som visa att medan försäljningen 1900 i rundt tal gick till 34,000 kr., gick den redan 1903 till i rundt tal 123,000 kr. Den, som följt utvecklingen, kan intyga, att den varit lika betydelsefull ur smakens synpunkt. Man har förverkligat planen att under återupptagande och bibehållande af gamla tiders bästa egen-skaper öfvervaka och varsamt leda arbetet in på tillfredsställande af den nyare tidens kraf i fråga om mönster, fulländning i utförandet o. s. v. Man ser väfnader, spetsar, metallarbeten, möbler, lergods; men hvarje landskap har någon särskild insats att göra. Man kan besanna ett yttrande af en af Morris yngre vänner, själf ledare af en ny liten konstslöjdskola, att fullkomligheten i ett handarbete endast uppnås genom att folket »i årtusenden hållit på med samma sak»; att all god slöjd utgått från det nyttiga och hemvana och genom noggrannhet, prydighet och naturlig känslighet stegrat detta till skönhet, medan all osund arbetssed »uppfinner det onödiga för att sedan pryda det». Han nämner de orientaliska mattorna som exempel. Ett annat, lika be-tecknande, är lergodset omkring medelhafslanden. Men från hvarje europeiskt land torde något liknande exempel

kunna hämtas, ej minst i vårt, där landskapen ännu delvis komma med den slöjd, för hvilken de redan under medeltiden voro berömda. Vadstena kloster har sålunda kvarlämnat åt Östergötland spetsknypplingens fina konst, medan Västergötland har sina sedan gammalt berömda linnelärfter och träarbeten, kringförda af »skålknullarna». Härtill har kommit bomullsväfnader och enklare möbler. Västernorrland har kvar sitt linnelärfte, Jämtland sina fällar och sitt vadmal, Norrbotten sin lappsöjd; Dalarne har enligt uppgift från föreningen sin alldeles egendomliga slöjd, som företer olika väfteknik i de olika socknarne för väfvar (täckan), förlåtsväf och dräktdelar, liksom äfven spetstekniken där lär vara alldeles säregen. I Sydsverige framstår Småland med sina finare möbler, särskildt af ek och björk; det har äfven korgar och laggekär — de senare en månghundraårig slöjd — liksom konstväfnader, dräll m. fl. slag. Halland har sina linneväfnader och enklare möbler; Blekinge konstväfnader i linne och bomull; där tillverkas mycket gardiner och mattor, dessutom äfven korgar och träsaker. Slutligen lyser Skåne med sina konstväfnader, som ingenstädes lära kunna tillverkas som där. Redan 1881 upptogs som läroämne vid Hvilan *skånsk konstväfnad*, och detta blef af stor betydelse för väfnadskonstens återupplifvande. Men äldre väfverskor funnos, som släktled efter släktled bevarat konsten. Och det visar sig, att denna visserligen kunnat spridas till andra bygder men där ej ens uppnås — än mindre öfverträffas — så stor är den goda arbetstraditionens makt. Där finnes äfven en alldeles egendomlig spetsteknik och en utomordentlig hålsöm.

Det är på grundvalen af allt detta, som föreningen lyckats med det annars nästan omöjliga: att gjuta nytt vin på de gamla flaskorna. Med andra ord, den har lyckats leda färgsammanställningar jämte på formerna bortrensas smaklösheter och dock låta det hela bevara sitt skaplynne af enkel, hemgjord, äktsvensk »gärning», som det gamla ordet för handens arbete lyder. Man har lyckats lämpa arbetet efter tidens kraf utan att dock skatta åt tidens andlösa nyhetsmakeri, dess jäkt efter det ovanliga i former och sirningar. Den nyss anförde engelsmannen har framhållit, i

hvilken grad nutidens afsiktlighet och medvetenhet vid komponeringen af mönster skadar den ursprungliga, omedelbara uppfinningsgåfva, som gjorde medeltidens handslöjd så frisk och full af rikedom.

Och vill man hemslöjdens fortsatta utveckling, får allmogen lika litet förlora de vågsamma och lyckliga »fyndens» glädje, som det sunda modet att i oändlighet upprepa det en gång lyckligt funna. Intet vore ledsammare än om t. ex. landsnäckare började krångla till möbelstilen, där allt nytt är af ondo, när det saknar blick för linjeverkan och en rätt behandling af träslagen. Upprepning i oändlighet har under hvarje stilperiod just varit villkor för skapandet af en stil. Och det är viktigare, att en fullkomlig hvilstol eller soffa, ett fullkomligt skrifbord eller matbord kommer i tiotusen hem, än att hundra nya modeller uppfinnas, af hvilka endast få fylla det villkor, arkitekten A. Lindegren har med rätt uppställt för möblernas värde: att »den stol vi dagligen bruka, blir en kär vän; att arbetsbordet och skåpet dagligen gläda oss och underhålla vår känsla af trefnad och ro och sålunda säga oss, att de äro till för oss och ingen annan». De unga möbelarkitekter, som nu verka i Stockholm äfven genom möbelritningar för enklare hem, äga i detta afseende ett stort ansvar och en stor uppgift i fråga om hemslöjden. Ty de möbler, som skola motsvara detta kraf inom t. ex. arbetarhemmet, måste vara danade med största hänsyn till ett sådant hems behof. Ett af dessa behof är t. ex. *gungstolen*, ett hufvudvillkor för trefnad, och en vacker, bekväm sådan, som kunde mångfaldigas i oändlighet, borde rent af bli en prisuppgift!

För att hindra all förkonstling af hemslöjden måste med ett ord den synpunkt fasthållas, som Tor Hedberg starkt betonade, då han uttalade sig om *Svensk Hemslöjds* första utställning, den nämligen, att hemslöjden allt jämt i första rummet måste utöfvas för *de egna hemmens behof*. Förfiningen bör sålunda sakta under god ledning växa inifrån, men däremot icke lånas utifrån under stigande åflan att tillfredsställa öfverklassens smak och framställa varorna för dess behof. Ty endast så blir hemslöjden folkets eget

»konstnärliga» uttryck. Och den snabba utvecklingen visar bäst det dåraktiga i talet om att skönhetssinnets odlande skulle vara en grymhet mot folket, eftersom dess tillfredsställande förblir ett rikemans företräde! Dessa dårar kunna nu förvissa sig, hvilken smak, arbetsskicklighet och fyndighet, allmogen ännu äger, liksom hvilken ekonomisk hjälpkälla den fädernaärfda slöjdskickligheten, väl ledd, kan blifva; huru stunder, som nu slarvas eller soivas bort, kunna bli till gagn som glädje; huru trefnad och välmåga kunna spira ur hemslöjden, sedan denna åter som i forna dagar blifvit folkets arf och ägo, liksom den fasta och pålitliga grundval, som konsten sedan bygger vidare på.

För stockholmsborna med deras grofva okunnighet om landtfolkets väsen och värde, blef *Svensk Hemslöjds*-utställningen, hvad den var för nämnda granskare: en verklig uppenbarelse om »mäktigheten af den konståder, som här ånyo blifvit bearbetad». Bättre kan ej intrycket kännetecknas än genom att alltjämt anföra hans uttalande: »*Från olika landsdelar finner man här arbeten, präglade af en flit, en skicklighet och en smak, som äro i hög grad respektningifvande, stundom beundransvärda. Man finner former, mönster och färgval, som gifva uttryck åt en konstnärlig kultur, pröfvad och fullkomnad genom generationer, och man finner en förmdåga att anpassa detta konstnärliga arf för nya önskningar och behof, som gifver löften om fortsatt utveckling. Och hvad som kanske främst tager en fången, det är själfva arbetets ärlighet och soliditet, den glädje i och det intresse för handverket, hvarom alla dessa föremål bära vittne. Det låder vid dem alla något af handens fasthet, mjukhet och kärleksfullhet, något af lif, denna insats af personlig vilja och tanke, som kan lyfta äfven den simplaste nyttighetsartikel till konstnärlig rang.*»

För den landtfödde åter, som under 1850—60-talet hörde väfstolen och såg slöjdbänken i nästan hvarje stuga, var intrycket icke nytt men därför lika kärt att återfinna.

Af stor betydelse för sakens vidare utveckling vore, att — medan *Svensk Hemslöjd* i Stockholm förblefve afsätt-

ningsorten för landet som helhet — hvarje län i sin största stad erhöile en, under stockholmsföreningen stående och från denna ledd, underafdelning för det länets alster. Ty vid de alltid någon gång om året skeende besöken i staden skulle de hvar i sin vrå arbetande få väckelse af att se hvarandras arbeten. Men äfven afsättningen kunde ofantligt främjas genom flitig anledning för afnämare att se varorna, afnämare, som nu kanske i Stockholms *Hemslöjd* »upptäcka» alster, tillverkade i deras egen grannsocken!

Som villkor för hemslöjdens möjlighet att framgångsrikt upptaga täflan med fabriksarbetet, torde man få anse en af C. Bååth-Holmberg framkastad tanke, den att — liksom man i Danmark brukar den ständiga blåsten att elektriskt drifva en hel del jordbruksarbete och där äfven ämnar tillgodogöra sig denna drifkraft för den lilla industrien — så borde man i Sverige, genom ett liknande bruk af vattenkraften, ej endast kunna spara arbete vid jordbruket utan äfven utnyttja kraften vid väf- och svarfstolen i hemmet.

För hvar ny utställning har Svensk Hemslöjd mer och mer bevisat sin betydelse, allt är alltjämt vackert, slitstarkt och ändamålsenligt utan tilljordhet. Kopparskålar och lergods — bland dem filbunkar — mässings- och tennsaker, järnlyktor och järnstakar, möbler och möbeltyg, gardiner och gångmattor, duktyg och folkdräkter, allt bevarar ännu dessa grundvillkor för sitt värde.

Företaget har redan en afläggare i Göteborg, tillkommen genom arkitekten Hans Hedlund, som äfven — under samverkan med bibliotekarien Wählin — i Göteborgs folkbibliotek liksom i Dicksonska stiftelsens nya arbetarbostäder på ett ypperligt sätt förenat det vackra och ändamålsenliga. I förbigående må särskildt påpekas de *platta hustaken*, där föräldrarna ha en vacker plats för aftonhvilan liksom barnen för sina lekar.

För hemslöjdens afsättning finns nu ett nytt fält, nämligen den unga stockholmsföreningen *Trefnad i hemmen*, som vill verka för att hos de allra fattigaste utbyta skräp och trasor mot bättre möbler, husgeråd, gardiner o. d. Ty de verkande böra ej nöja sig med att från vindarne ned-

flytta gamla möbler. Må de lära af sättet vid inredningen af de båda *Hem för arbeterskor*, där dessa mot en måttlig hyra erhålla en treflig bostad. Man målade upp de nötta, fula, polerade möblerna i glad färg; man eftersträfvade smakfulla gardiner o. s. v. Som ledning härvidlag böra besök i *Svensk Hemslojd* ej försummas, såväl för iakttagelser som — möjligen inköp! Ty den möda och utgift man kommer att nedlägga på snyggheten, kan i många fall förenas med prydligheten. Och visst är, att äfven i dessa de fattigaste hem sitta många skönhetslängtande själar, som skola fröjdas mer åt den »öfverflödiga» blåmålningen af bordet än åt bordet själf, och som af den gul-hvita gardinen bli varmare om hjärtat än af det nya täcket.

Vid Uppsala hospital, i det nya »arbeterskehemmet» vid Jonsered och annorstädes har man använt *Svensk Hemslojds* alster och därigenom vunnit den färgglädje och smak, som vid *alla* anordningar för sjuka, för skolor, för arbetare numera *borde* vara själfskrifna!

VII.

Med afseende å allmänna företag, industriella anläggningar och mera dylikt i stad som på land kommer skönhetssinnet nu gång efter annan med vanmäktiga protester, medan kapitalstyrkan undansopar gamla sköna byggnader, hugger härliga parker, skymmer utsikter. Så har det till och med skett i Rom och i Florens; hvad kan man då vänta sig norr om Alperna?!

Somliga mena, att det är »maskintidehvarvet» själf, icke kapitalismen, som bär skulden. Rektorn vid Charlottenbergs tekniska högskola, professor Kammeren, har nyligen uttalat sig först mot den vaneföreställningen, att maskinslafveriet främst skall omöjliggöra en sund och skön mänsklig tillvaro för arbetarne.

»Vi stå», yttrar han, »ännu i *början* och icke vid afslutningen af maskinernas tidsålder, och fabriksarbetaren, som nu tjänar maskinen såsom en tanklös handtlangare, kommer att försvinna lika väl som de första ångmaskinernas kranstyrare, hvilken oafbrutet måste upp- och tillskrufva ångkranarne i takt med maskinen. Den moderna utvecklingen af maskinkonsten sträfvar till att påbörda maskinen själf alla hjälpmedel, alla handtlangartjänster, alla transportrörelser, så att människan endast har att utöfva en beräkande och reglerande verksamhet, ungefär som styrmannen på ett skepp.»

Sedan vände han sig mot den lika stora villfarelsen, att ingenjören med nödvändighet behöfver bli en fiende till skönheten. Han medger villigt, att i de moderna in-

dustristäderna människorna nu omges af en öfversvämande fulhet genom de långa raderna burartade boningshus, genom reklamväsendet, som vill väcka uppmärksamheten icke genom skönheten utan genom det påfallande; genom det dåliga mångfaldigandet af dåliga förebilder, genom de för det mesta utan hänsyn till yttre utseende genomförda industribyggnaderna, kort sagdt, det virrvarr af nödvändighetsinrättningar i ful form, som synes helt och hållet vilja förkväva den goda smaken.

»Men», fortsätter han, »dessa fullheter äro likväl vid närmare betraktande endast *skenbart nödvändiga*. En på samma gång konstnärligt och tekniskt erfaren förvaltning kunde mycket väl och utan större kostnader sörja för att också en storstad kunde bli en målerisk stadsbild, en konstnärligt uppfostrad generation kunde afvärja allt, som sårar en fin känsla eller god smak . . .

När verklig naturkänsla, verkligt konstförstånd, plastiskt tänkande, rum- och formframställning, färgsinne, med ett ord äkta skönhetssinne blir släktets egendom, då skall 'verklighetens estetiserande' ej vara en dröm, då skall människan målmedvetet omvandla det moderna lifvets fulhet . . .»

Och hvar dag medför nya vittnesbörd i detta fall. Medan t. ex. våra järnvägsvagnar fått behålla sin ursprungliga fulhet, har under det nyvagnade skönhetssinnets inflytande en automobilfabrik redan anmodat en konstnär att söka ge det nya samfärdselmedlet en skönhetssinnet tilltalande gestalt. Och man kan vara viss, att allt oftare komma nya uppfinningar att födas med skönhetens adelsmärke i stället för att, som fallet varit under 1800-talet, framträda med den trälföddes skumma uppsyn. Medan t. ex. ännu på 1870-talet en så skönhetsälskande man som min far på mina utbrott af harm öfver ödeläggelsen af någon naturskönhet genom järnvägar o. d. kunde svara, att allmängagnet ju måste gå före skönheten, börjar man nu inse, att *skönheten äfven är allmängagn* och måste vårdas som sådant. Nu lyssnar man med stor uppmärksamhet till ett sådant föredrag, som tysken professor Conwentz nyligen höll i Stockholm om de faror, som hota det naturliga

landskapet, jämte dess växt- och djurvärld, samt förslag till landskapets skydd. Den tyske talaren framhöll Trollhättans ödeläggelse och vikten af att här och där skona forsar och fall från industrien; våra bergs förstöring genom stenbrott och åsarnes genom sandtag; skogarnes uthuggande eller förvandling i fråga om sin naturliga sammansättning, vissa djurarters och växters utrotande o. s. v. Och ehuru han medgaf, att en del af detta är oundvikligt, är det äfven mycket, som sker endast genom bristande skönhetskänsla eller slöhet; t. ex. nedhuggandet af träd i onödan, landskapets vanställande genom reklamer¹ — liksom äfven Trollhättan, Lysekilstrakten och Vaxholmstrakten vanställts på detta skamlösa sätt. Förslaget till naturens skydd gick ut på att kartlägga naturendomligheterna och sedan dels väcka ägarnes intresse för deras bevarande, dels genom inköp värna hotade platser men framför allt genom att på alla sätt sprida kunskap om och kärlek till naturens skönheter och egendomligheter — samt lära människor förstå, att det är lika förtjänstfullt att »bidraga till bevarandet af en vacker bit lefvande natur, ett märkligt exempel på jordens ytbildning eller af växt- och djurvärlden i det fria som att skänka samlingar till museer. Slutligen framhöll talaren förslagen att bilda en »rikspark» i Norra Sverige och att fridlysa Gottska Sandön, men ingendera delen har ännu skett. Men det är visst, att har en gång uppmärksamheten blifvit fäst på frågan, komma nog de skilda orterna att ta saken om hand. En månad efter detta föredrag hemställde man i Uppsala om skydd för Åsen, och kanske lyckas man att rädda den. För räddandet af Karlsborgs planteringar hade redan förut röster höjt sig. Men hvad har man ej redan ödelagt! Utanför Visby norra stadsmur — ett af de skönaste ställen i Europa — ja, Heidenstam påstår detta landskap i ödslighetens storslagenhet vara jämförligt endast med junisolen — har man anbragt sjukhus och vidriga små villor. Det gamla apoteket räddades däremot genom enskildas initiativ för några år sedan. I

¹ Ett sådant brott har t. ex. firman Pellerin begått mot hela Sverige.

stället för att stanna på fastlandet med Säröbanan sköflar man en del af öns härliga skog; i stället för att bevara Falsterbo sandstrand bygger man där ett stort badhotell; istället . . . Men man behöfver ej uppräknas, ty öfver allt, där en naturskönhet finnes att dra inkomster af, har man hos oss som rundt om i världen på ett eller annat sätt lyckats ödelägga den. Men

"älska vi vårt land, nog ha vi land att skydda" — denna vers är lyckligtvis ännu sann äfven ur skönhetsens synpunkt. Och vi kunna i detta fall vara glada, att skönhetssamvetet börjat väckas samtidigt med de faror, som hota genom industriens och turistlifvets stegring. Det redan ohjälpligt förlorade bör mana svenska folket att dess ifrigare vaka öfver och värna om det som återstår.

I detta fall beror det mesta på pressens, skolans och folkbildningsarbetets vakenhet för frågans vikt. Och man kan vara viss, att de, som i främsta ledet arbetat för skönhetssinnets utveckling på de bildande konsternas som den använda konstens område, äfven komma att utsträcka sitt intresse till detta område, liksom att nya, friska krafter skola stå dem bi.

Bland dem, som inom Stockholmspressen verkat för höjandet af konstsinnet och skönhetskänslan stå i första rummet Tor Hedberg, G. Nordensvan och E. Alkman samt Carl G. Laurin, amanuenserna J. Kruse och E. Folcker. Men äfven åtskilliga andra. Under segt motstånd ha de sålunda medelbart verkat för hela svenska folkets konstnärliga uppfostran, en uppfostran, som var nästan lika behöflig i de högre som de lägre klasserna. Mellan dessa blir skillnaden ofta endast den, att den förra tror sig förstå hvad den bedömer, medan den senare icke bedömer, emedan den vet sig icke förstå. Sålunda blir kroppsarbetaren och hans hustru genom sin anspråkslösa lärvillighet ofta en tacksammare jordmån än den själfsäkre »punschmopsen» med sin fru, som med själfsäkerhet öfva sin vettlösa konstgranskning.

Huru litet verkligt konstsinne som ännu finnes i öfverklassen, visar sig bäst däraf, att tidskriften *Ord och Bild*,

som såväl åt den bildande som den använda konsten ägnar ett lika sakkunnigt som opartiskt intresse, alltjämt fattas i en mängd burgna och bildade hem, och att Stockholms parkonsthandlare endast funnits under några år och allt jämt med mycket sakta fart kunnat upparbeta sina företag. Alla de här nämnda skriftställarne liksom prins Eugen och Konstnärsförbundets ledande män och flera yngre arkitekter ha visat ett varmt och verksamt intresse för alla de sträfvanden, som här i korthet blifvit skildrade. Bland de skönlitterära författarne har särskildt V. von Heidenstam bidragit att i en riktning väcka och vända folkmedvetandet¹, där han bekämpar allt ovist återställande af byggnader till enlighet med någon viss »stil», medan de gamla byggnaderna i regeln fått sitt skaplygne genom att vara många skilda århundradens verk. Därför mista de såväl sin historiska prägel liksom sitt skönhetsvärde, ifall återställandet går ut på annat än att rädda från förfall eller att med lätt hand rensa bort nyare värdelösa tillsatser, såsom 1800-talets slottstapeter öfver 1600-talets väggmålningar i slotten eller 1800-talets kalkrapponingar öfver 1400-talets kyrkmålningar.

Hos oss har — tror jag — docenten Sernander först fäst uppmärksamheten härpå. Och lektor Starbäck har genom en motion föranlett en utredning af frågan om skyddsåtgärder för vårt lands natur och naturminnesmärken, på grund af dess såväl vetenskapliga som estetiska och — särskildt med hänsyn till skogsskötseln — äfven praktiska betydelse.

Motionären anför, hur man mångenstädes i utlandet insett den stora betydelse, värden af naturen äger, huru bibehållandet af större sträckor i ursprungligt skick, d. v. s. utan att människan störande får inverka, eller ock skyddandet af märkliga klippformationer, erratiska block, egenomliga jordlager, sällsynta djur- och växtarter, ja enstaka naturföremål kan blifva af omätligt värde vid studiet af naturens utveckling. Han redogör vidare för de åtgärder, som i flera länder äfvensom i Förenta Staterna vidtagits i naturskyddets tjänst, samt erinrar om, hur äfven i vårt land

¹ Genom sin lilla skrift *Om restaureringar*.

uppmärksamhet ägnats åt den betydelsefulla frågan af A. E. Nordenskiöld o. a.

Genom enskild försorg är redan ett fågelberg — jag tror Måkläppen — skyddadt, och docenten Gunnar Andersson har fäst uppmärksamheten på vikten, att delar af den öländska Allvaren och några strandängar i de skånska marktrakterna, bevarades. Han har äfven påpekat Kungsmarken och Dalby Hage nära Lund, liksom han äfven framhållit att amerikanarna redan ha ett stort antal nationalparker, af hvilka flera, och i främsta rummet den berömda Yellowstoneparken, äro tilltagna i en kolossal skala. I dessa reservationer är det absolut förbjudet att bortföra några som helst naturföremål, och detta förbud upprätthålles med sådan stränghet, att man icke utan särskildt tillstånd vågar botanisera ens i en mycket blygsam omfattning. Ett dylikt område skulle vi här i Sverige lämpligen kunna erhålla vid *Stora sjöfallet*, där vi dels ha olika skogstyper representerade, dels ett af norra Europas intressantaste och märkligaste vattenfall, dels äfven ett af Europas märkligaste djur, björnen, bevarad i någorlunda god stam.

Här må endast tilläggas, att turistföreningens "*skolor*" borde brukas för att rikta ungdomens blickar såväl på naturegenskaper och naturskönheterna som på ett kärleksfullt bevarande af desamma.

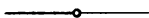
Äfven i detta afseende har folkets skönhetssinne slumrat, under det en mängd stilfulla herregårdar blifvit »restaurerade» till stillöshet; en mängd vackra gamla stugor blifvit nedrifna, som kunde fått stå kvar och fört minnets talan bredvid den nya byggnad, som beredde det nya släktet ett bättre utrymme.

Men äfven i detta fall kan man nu börja hoppas på bättre förstånd, sedan hjärtelaget blifvit varmare och ögonen vaknare för minnenas, egendomlighetens och skönhetens värde i stad som på land, i slott som i stuga; i byggnaden som i bohagstinget, i konstverket som i naturföremålet.

* * *

»Skönheten är ett löfte om lycka», yttrade en gång en stor diktare. Ordet är djupt redan i den trängre mening han tog det, nämligen i fråga om den kvinnliga skönheten. Men det kan vidgas så, att det innefattar all skönhet, och dock förbli lika sant. För den allsidigt skönhetsvakne — men dessa äro tyvärr ännu få — blir hvarje ädel linje, hvarje harmonisk samklang af färger eller toner ett löfte om möjligheten att hela lifvet en gång skall nå skönhet; att äfven samhällsbyggnaden skall bäras af ädelt jämnmått och äga en skön rytm; att kärlekslifvet skall klarna till stora harmonier; att sjäslifvet skall bli en allt mångfaldigare och finare »forms katt»; att den stora skaparglädjen skall röra stilla sköna händer inne i det allra heligaste, medan förgården fylles af alla dem, som i ädla käril bära fram sitt arbetes offergåfvor!

Skönhetens lyckolöfte måste göra oss fordringsfulla med afseende å löftets uppfyllelse! Detta är skönhetens djupa sociala betydelse, att den lär oss kräfvä af människans samhällseliga organisationer, hvad bergets hårda kristall och snöns snabbsmälta flinga likaväl som den stora symfonien eller katedralen skänker oss: det fullkomliga lycka.

•

BILAGOR

I.

Af nyare arbeten för själfstudium anbefallas nedanstående verk, de flesta rikt illustrerade:

CARL G. LAURIN: *Konsthistoria* (8: 50). Skolupplaga af samma arbete, betydl. billigare.

G. NORDENSVAN: *Svensk konst och svenska konstnärer i nittonde århundradet* (7: —).

—, *De bildande konsternas historia under nittonde århundradet* (8: 50).

—, *Bildkonsten* (4: 50).

—, *Sveriges konst från 1700-talets slut till 1900-talets början* (utgör en sammanfattning af samme författares stora arbete med samma titel) (3: —).

E. WRANGEL: *Konststilarne*. En kort framställning af arkitekturens och ornamentikens utveckling (1: 50, illustr. 2: 50, Lund 1906).

EICKHORN: *De bildande konsternas historia*. (Illustrerad 2: —).

Aktiebolaget Ljus: *Serie af Konstnårs-monografier*, Zorn, Bergh, Josephson, Engström, Gallén, Liljefors, Edel-felt, Roslin, Lundberg o. a. (1: 50 styck).

Verdandis Småskrifter: Zorn, Liljefors, Carl Larsson. Illustrerade häften (25 öre) som komma att följas af flera.

—, *Det skönas problem* af Richard Bergh.

—, *Skönhet för alla* af Ellen Key.

—, *Bildning* af Ellen Key.

—, *Eget Hem* af Ragnar Östberg.

Heimdals Småskrifter: *Konsten och skolan* och *Konsten och hemmet* af C. G. Laurin.

V. v. HEIDENSTAM: *Modern Barbarism*. Några ord mot restaurerandet af historiska byggnader (0: 75).

- YRJÖ HIRN: *Konstens ursprung* (7: 50).
- KLAS FÄHREUS: *Konstverkets byggnad* (5: 50).
- G. BANG: *Allmän kulturhistoria*. Rikt illustrerad ur konstens synpunkt (8: —).
- K. WARBURG: *Velasquez och hans konst* (1: 75).
- I. V. FALKE: *Konsten i hemmet* (3: —).
- , *Den moderna smakens historia* (3: —).
- , *Konststilar och konstslöjd* (7: 25).
- L. DIETRICHSON: *Michel Angelo*.
- TH. CHILD: *Skönhetsträngtan*. Öfvers. fr. engelskan (2: —).
- JOHN RUSKIN: *Hvad Venedigs stenar lära*, tankar om arkitekturens förfall. Alla vänner af ädel byggnadskonst tillägnad (2: 25).
- , *Hvad vi skola älska och vårda*. Tankar om naturen och uppfostran (2: 25).
- , *Sesam och liljor* (2: —).
- , *Huru vi skola arbeta och hushålla* (2: —).
- , *Hvad vi skola tro och verka för* (2: —).
- , *Huru vi rätt skola förstå konsten* (2: 75).
- ROBERT DE LA SIZERANNE: *Ruskin och skönhetens religion*. Bemyndigad öfversättning af E. A. T. med två porträtt af Ruskin (2: 75).
- H. SPENCER: *Behaget och andra uppsatser* (2: —).
- V. RYDBERG: *Det sköna och dess lagar*. Fjorton föreläsningar, hållna vårterminen 1899 (3: 50).
- , *Romerske kejsare i marmor* samt andra uppsatser i konst. Innehåll: Romerske kejsare i marmor. Den mediska Afrodite. Antinous. Smärre uppsatser i konst (3: 25).
- Större specialarbeten af Levertin, A. Hahr (Arkitekturens historia) medtagas ej, emedan de torde gå utanför ramen för folkupplysningen på det skönas område.

* * *

Synnerligen lämpliga som folkläsning äro följande lätt tillgängliga skriftserier:
 Verdandis småskrifter.
 Heimdals

Svenska Folkets öresskrifter. 40 st. Priset för häfte 5 eller 10 öre utom n:o 36 och 39, som båda kosta 15 öre.

I vår tids lifsfrågor, utg. af S. Alrutz.

Skrifter utgifna af Frisinnade landsföreningen.

Fria ord.

Fredsföreningens broschyrer.

Folkhögskoleförbundets skrifter.

Populärvetenskapliga afhandlingar (A. Bonniers förlag).

Wahlström & Widstrands Folkbibliotek.

Dessutom:

Läsning för Folkskolans högre klasser, utgifven af Henrik Schüek och Nils Lundahl.

I:a delen innefattar 3 häften, alla om Sverige (å 1: —, 1: 60, 2: —; inb. 1: 40, 2: —, 2: 40).

II:a delen innefattar 3 häften, 1:sta Norge, 2:dra Danmark, 3:dje Finland (å 1: —, 0: 90, 1: —; inb. i ett band 2: 90).

Moderna svenska författare, utgifna i urval för skolan af doktor Ruben G:son Berg. Med ett förord af Adolf Noreen.

I. Verner v. Heidenstam (0: 60).

II. Erik Axel Karlfeldt (0: 50).

III. Selma Lagerlöf (0: 50).

IV. Gustaf Fröding (0: 40)

Ur vår tids litteratur. Läsebok för folkskolan utgifven af Emil Rodhe, P. J. Thomée och Erik Zimmerdahl.

Häfte 1. Selma Lagerlöf (0: 50).

För skola och hem. Svensk bokskatt utgifven af professorerna J. A. Lundell och Ad. Noreen.

Af samlingen äro utkomna nedanstående 26 häften, som också kunna erhållas inbundna i sex band å 2: 50.

1. *Franzén*, Valda smärre dikter, utg. af lektor B. Risberg. Pris 30 öre.
2. *Bellman*, Fredmans epistlar, i urval utg. af docenten R. Steffen. Pris 40 öre.
3. *Kexél*, Kapten Puff, utg. af docenten E. Meyer. Pris 25 öre.

4. *K. F. Dahlgren*, Nahum Fredrik Bergströms krönika, i utdrag utg. af lektor B. Risberg. Pris 85 öre.
5. *Kellgren*, Valda smärre dikter, utg. af professor H. Schück. Pris 60 öre.
6. *P. A. Söve*, Samfärdseln på Gotland, utg. af professor J. A. Lundell. Pris 35 öre.
7. *Sparrman*, Resa till Goda-Hopps-Udden, Hottentott- och Kafferlanden, i utdrag utg. af fil. kand. V. Söderberg. Pris 50 öre.
8. *Lenngren*, Skaldeförsök, i urval utg. af professor K. Warburg. Pris 40 öre.
9. *Vitalis*, Valda skrifter, utg. af fil. kand. R. Berg. Pris 35 öre.
10. Valda svenska *studentsånger*, utg. af fil. kand. G. Kallstenius. Pris 50 öre.
11. *Palmær*, Skrifter, i urval utg. af fil. kand. R. Berg. Pris 65 öre.
12. *Læstadius*, Journal under tjänstgöring i Lappmarken, i utdrag utg. af prof. A. G. Högbom. Pris 80 öre.
13. *Gustaf II Adolf*, Tal och skrifter, i urval utg. af doc. C. Hallendorff. Pris 70 öre.
14. *Wallenberg*, Min son på galejan, i utdrag utg. af doc. E. Meyer. Pris 50 öre.
15. *Horatius*, Valda sånger, i svensk öfversättning af lektor B. Risberg. Pris 50 öre.
16. *Malmström*, Valda dikter, utg. af fil. kand. E. Hedén. Pris 40 öre.
17. *G. Keller*, Seldwyla-bor, i urval och öfversättning af fru Teresia Eurén. Pris 55 öre.
18. A. Chr. Leffler, Tviflet, utg. af prof. J. A. Lundell. Pris 50 öre.
19. *Gustaf Vasa*, Valda bref, utg. af doc. N. Edén. Pris 70 öre.
20. *Creutz*, Atis och Camilla, utg. af lektor B. Risberg. Pris 25 öre.
21. *Svenska folkvisor* (kämpa- och trollvisor), i urval utg. af lektor R. Steffen. Pris 35 öre.

22. *G. A. Pipers* Minnen från Karl XII:s ryska fälttåg och sin ryska fångenskap, utg. af fil. kand. K. G. Westman. Pris 40 öre.
23. *P. Hallström*, Berättelser. Pris 1 kr.
24. *Leopold*, Valda dikter, utg. af fil. kand. E. Hedén. Pris 60 öre.
25. *Linnés* Västgötaresa, i utdrag utg. af doc. N. Beckman. Pris 85 öre.
26. *T. Mommsen*, Romerska fältherrar och statsmän, i urval och öfversättning utg. af lektor E. A. Zetterqvist. Pris 1 kr.

Reproduktioner.

Svenska Landskap af Eugen. 30 afbildningar i färgtryck. (Komma nu att säljas enstaka.)

Serien *Nutida konst* i färgtryck, 5 bilder i häften om 2 kr. *Nordiska Konstförlagets* färglitografier (Gunnarsons landskap från Bohuslän och Dalarna) o. a.

Jul och andra jultidningars färgtryck (t. ex. af Gustaf Anckarkronas Vinterbilder o. a.).

Svenska verk med billiga konsttryck äro *Hundra bildkonstens mästerverk* (3 kr. häftet med 5 bilder i hvardera). Dessa utgifvas af G. Nordensvan. Vidare *Taflor från fyra århundraden i koppartryck* (3: 50 häftet med 3 bilder i hvardera) med text af Carl G. Laurin och slutligen ett verk öfver *Göteborgs Konstsamlingar* (1 kr. häftet). Hvar tafla är lös och sålunda lämpad för inramning. Färgtrycken i Carl Larssons *Ett hem i Dalarne* liksom *Larssons* och G. Paulis bilder till *Gösta Berlings saga* kunna äfven erhållas inramade hvar för sig hos konsthandlar Hallin (Drottninggatan, Stockholm) och Hultberg (Birger Jarlsgatan 16) liksom kolfotografier eller fotogravyrer af äldre och nyare konstverk. Af Carl Larsson utkommer (till julen 1906) *Spadarfvet*, 24 blad om hans jordbruk.

Berömda mästares taflor (i färgtryck, 200 bilder i häften om 3 kr. stycket) är nu under utgifning.

Taflor ur Sveriges historia. Ett bildergalleri af fosterländska historiska scener, framställda efter berömda konstnärers taflor, kopparstick, teckningar, etsningar o. s. v. samt försedda med upplysande text af d:r Otto Sjögren. Stor tvär 4:0. 125 planscher. Inb. 10 kr.

Konstnärliga barnböcker.

- OTTILIA ADELBORG: 1, 2, 3, 4, *Blomstersiffvor med rim*, 20 planscher. (Inb. 2: 50.)
 —, *Prinsarnas blomsteralfabet*. 31 planscher med rim. (Inb. 3: —.)
 —, *Pelle Snygg och barnen i Snaskeby*. 24 planscher med rim. (3: —.)
 —, *Ute blåser sommarvind, göken gal i högan lind*. Akvarell. Vaggvisa af S. J. Hedborn. Musik af A. Tegnér m. fl. (3: —.)
 ELSA BESKOW (f. Maartman): *Sagan om den lilla, lilla Gumman*. 9 planscher med text. (1: 25.)
 —, *Barnen på Solbacka*. 12 planscher. (2: —.)
 —, *Puttes äfventyr i Blåbärsskogen*. 17 planscher med text. (2: 75.)
 —, *Mors lilla Olle*. Visor af A. Tegnér m. fl. 10 bilder. (2: 50.)
 —, Viktor Rydbergs *Lille Viggs äfventyr på julafton*. (2: 50.)
 Vidare Zach. Topelius *Sagor och äfventyr*. Illustrerade af A. Edelfelt, Acke, V. Soldau-Brofelt, Blomstedt m. fl. *Svenska barnboken*. Texten samlad af Johan Nordlander. Teckn. af Jenny Nyström. 2 samlingar, hvardera 2: 75. *Barnkammarens bok*. Barnkammarens rim illustr. af Jenny Nyström. (2: 75.) O. a.

* * *

Tidskrifterna *Heim der Jugend* och *Kind und Kunst* verka för att barnens skönhetssinne på ett rätt sätt skall näras. I München, Berlin, Dresden o. f. erhållas afbildningar i *plastik* af de yppersta bildverk till mycket billiga priser.

Vid anhållan lämnas ifrån *Albrecht Dürer Bund* (Berlin, Kronenstrasse 18) illustrerade — t. o. m. färglagda — kataloger öfver: R. Voigtländer: *Farbige Künstler Steinzeichnungen*; W. Casparis *Märchen-Bilder* in farbigter Steinzeichnung, *Künstlerischer Wandschmuck* på B. S. Teubners förlag i Leipzig och Berlin; Breitkopf und Härtels *Fliegblätter* (bilder ur samtidens konst, på enklare papper 10 Pfennig, på finare 2 mark) och *Zeitgemässige Kunstblätter*; A. Böcklin, urval i Photogravyr (hos Fotografische Union i München); *Kunstblätter der Vergangenheit und Gegenwart* (Verlag Fischer & Franke, Düsseldorf); *Dekorative Blätter* (af Volkmann, Ubbelohde o. a.) 2 mark stycket; *Kunstwartunternehmungen* (Verlag Callwey, München); de af *Kunstwart* föranstaltade billiga reproduktionerna af äldre och nyare konst samt *Cecil Aldins* Djur- och holländska barnbilder (för småbarn). Vidare finnas flera af Thomas verk i billig efterbildning. Nyligen har t. ex. der Freien Lehrer Verein für Kunstpflege (den första Lehrer Verein för detta ändamål uppstod 1896 i Hamburg) hos Scholz i Mainz utgifvit ett billigt, för barn gjordt urval af *Thomas arbeten*. Äfven ett *L. Richter*-album finnes, 16 träsnitt för 1 mk; en *M. Schwind* Mappe m. m. Slutligen tillhandahåller *Albrecht Dürerhaus* själf en mängd material af konstslöjd — eller naturföremål — för *tekningsundervisningen*. Vidare vill jag påpeka den af föreningen *Die Kunst im Leben des Kindes* (G. Reimer, Berlin 1902) utgifna boken med samma titel, där några ypperliga uppsatser och anvisningar af olika författare äro samlade, och där den första illustrationen är en af Carl Larssons barnkamarbilder. Samma titel har den (hos Seemann, Berlin-Leipzig) utgifna katalogen öfver den första, mars 1901 i Berlin anordnade utställningen af *konst för barnen* och barnens egna *arbeten af konstnärlig art*. I Frankrike, Holland och annorstädes — liksom i flera tyska städer — har man haft liknande utställningar. Äfven Katalogen innehåller uppsatser och därjämte en mängd anvisningar på konstnärliga vägghäpnader — t. ex. Seemanns *Wandbilder*, de engelska Fitzroybilderna, utgifna af Art. for School association, Sumner, Heywoods bilder m. fl. Rivière's Images pour l'école; H.

Cassiers (holländska) färgtryck; 12 japanska bilder (med djur och blommor). Vidare *Fischer och Frankes* samt *Hollerbaum och Schmidts Wandbilder*; slutligen *des Künstlerbundes Karlsruhe-serien* af delvis aldeles ypperliga tyska originallitografier för skolans eller hemmets prydnad. Dessutom flera tyska franska och schweiziska, amerikanska, engelska och japanska *bilderböcker* och en mängd anvisningar på *litteratur* i ämnet. En del af dessa bilder, t. ex. vissa i Karlsruhe-serien, äro endast konstnärligt värdefulla *åskådningbilder* af landskap och dylikt, andra åter verkliga personliga konstverk.

II.

Utvecklingen af »pinn»-möbler har under de senare åren tagit fart genom de arkitekter, som ägnat sig åt möbelritning, särskildt herrar C. Vestman (Saltsjöbaden), R. Östberg (7 Västra Trädgårdsgatan, Stockholm) och L. Wahlman (49 Nybrogatan, Stockholm).

Svenska Slöjdföreningen har äfven genom utställningar visat sitt intresse att skapa möbler åt enkla hem och sålunda göra det vackra lika billigt och lätt åtkomligt som det fula. Hos denna förenings sekreterare, amanuensen E. Folcker, kunna anvisningar erhållas på dylika. Det första initiativet togs emellertid våren 1899 genom den på arbetarinstitutet utställda »blå möbeln» och den samma års höst utställda »gröna möbeln», båda från A. Lagerberg (Oxtorgsgatan, Stockholm). Alf. Wallander har komponerat såväl möbler, som annat bohag för enkla hem, och bland den mängd vackra föremål han sålunda skapat må särskildt påpekas *en hel möbel för ett enda rum*, där allmogestilen blifvit lyckligt förenad med nutidens kraf på bekvämlighet. Då denna möbel första gången utställdes var den i gråblå färg med brandgula liljor. Den utfördes på *Svensk konstslöjds* egna verkstäder i Stockholm. *Nordiska möbleringsbolaget* (Stockholm) framställer enkla, vackra, bekväma och billiga möbler, som för ett helt rum ej ställa sig dyrare än 500 kronor.

I landsorten finnas flerstädes snickare som efter modell utföra enkla möbler, t. ex. G. Flinta, Hedemora, liksom »Gripsholmsmöbler» af herr P. J. Larson i Mariefred åter framställas i de gamla, vackra modellerna o. s. v.

Krukmaragodset från Höganäs, från Lundberg på Söder i Stockholm (med mönster af Otilia Adelborg), Skultunas lampor och ljusstakar af *mässing*, men framför allt *Svensk Hemslojd*, 12 Biblioteksgatan i Stockholm anbefallas åt alla, som vilja skaffa sig vackra, hållbara och jämförelsevis billiga bosättningsföremål.

* * *

Läsestugorna i Stockholm särskildt Katarina (Åsögatan 79) och Kungsholms (Inedalsgatan 2) men äfven de i Maria (Hornsgatan 112) och Johannes (Döbelnsgatan 46) anbefallas som föredöme i inredning af bokstugor; likaså det nu omdanade *folkbiblioteket* i Göteborg.

* * *

Föreningen *Konsten i Skolan* — det nya namn som *Föreningen för skolors prydnad med konstverk* nu antagit, sedan den vidgat sin verksamhet till skollokalen i dess helhet — verkar från Stockholm öfver hela landet, och några hundratal konstverk — i original eller efterbildning — äro nu genom dess försorg spridda i landets högre läroverk och några folkskolor. De skolor, som erlägga 10 kronor pr år blifva företrädesvis hågkomna med konstverk. Föreningens adress är endast *Stockholm*.

III.

Liksom folkbildningsarbetet inom städerna började i Stockholm har det där alljämt sin största omfattning. Sålunda har *arbetareinstitutet* från september till april — med undantag af ett par, tre veckor vid julen — dagliga föreläsningar i sin stora lokal vid Klara Norra Kyrkogata, medan *arbetareinstitutet på Söder* tre gånger i veckan öppnar sina dörrar för åhörare af populärvetenskapliga föredrag. *Stockholms arbetareförening* håller i regeln fyra föreläsningar i veckan under såväl höst- som vårterminen. Genom *Borgare-skolan* äga under de båda terminerna tvenne serieföredrag rum i veckan, och dessutom anordnas *hvarje vecka en för den stora publiken afsedd föreläsning samt en Rydbergs-, Snoilsky- eller annan skaldeafton med ett kort föredrag, recitationer, sånger och musik.* I Folkets hus' stora A-sal samlas då och då hundratliga skaror till *upplysningsmöte med bildande föredrag i ämnen*, som höra hemma bland de af arbetarerörelsen omspända intresseområdena, och på de *olika fackförbundens möten* hållas ofta populärvetenskapliga föreläsningar. Sådana föredrag anordnas också af *K. F. U. M.*, liksom de äfven förekomma bland *nykterhetsorganisationerna.* Till »*de nya arbetarekurserna*» äro föredrag knutna. Och »*Centralförbundet för socialt arbete*» har tagit på sin lott att sörja för bl. a. kommunal-teknisk och socialpolitisk upplysning genom sina hvarje vecka förekommande konferenser. Genom särskildt C. Laurins föredrag har såväl den äldre som den nyare konsten blifvit — i bild som ord — känd af stora skaror bland Stockholms arbetare.

IV.

Folkbildningsförbundet (46 Sturegatan, Stockholm) innefattar:

1. *Centralbyrån för föreläsningar.* Byrån förmedlar populär-vetenskapliga föreläsningar, tillhandahåller förteckning öfver föreläsare och deras ämnen, uthyr skioptikonbildserier jämte tillhörande texter samt söker anordna musikaftnar.

2. *Centralbyrån för bokförmedling.* Byrån förmedlar inköp af böcker åt folkbibliotek (kommun-, församlings-, skol- och föreningsbibliotek), tillhandahåller bokförteckningar af större och mindre omfattning, uppgör särskilda bokförslag, lämnar upplysningar rörande ansökan om statsbidrag, anordnar och uthyr vandringsbibliotek, utgifver Folkbiblioteksbladet.

3. *Folkbiblioteken i Stockholm.* (Öppna hvardagar kl. 12— $\frac{1}{2}$ 10, söndagar kl. 1— $\frac{1}{2}$ 10.) Arbetarinstitutets (Kl. N. Kyrkogata 8), Kungsholms (S:t Eriksgatan 6), Maria (Hornsgatan 112), Johannes (Döbelnsgatan 46), Katarina (Åsögatan 81) samt biblioteket Lindhagensgatan 9, sistnämnda öppet 6— $\frac{1}{2}$ 10 (söndagar dessutom 1—4).

I Göteborg, Lund och Uppsala finnas liknande Centralbyråer.

Dessutom meddelar Folkbiblioteksbladet (en bilaga till Social Tidskrift) öfversikter af nya böcker eller af någon viss grupp inom litteraturen. Ibland äro dessa öfversikter partiska eller ytliga, men stundom äfven värdefulla.

V.

Ur det frisinnaade *goodtemplarbladet Unga Tankar*, meddelas här följande om ordens studieverksamhet:

I.

Goodtemplarordens studieverksamhet har genom sin utveckling under de senaste åren bragt det dithän, att goodtemplarorden ånyo utan förhåfvelse kan göra anspråk på namnet medborgarskola *framför* öfriga i landet verkande föreningar. Medborgarskola har ju goodtemplarorden alltid varit, tack vare den präktiga organisationen, som gjort logerna till utmärkta parlamentariska uppfostringsanstalter för svenska folket. Åran af detta arbete har goodtemplarorden dock i allt högre grad måst dela med andra organisationer, hufvudsakligen nykterhets- och fackföreningar, i den mån föreningsväsendet i landet kraftigare utvecklats.

Den rent formella bildning, som på så sätt bibringas medlemmarne, är dock ej tillräcklig, då det gäller att fostra intelligenta och kraftiga medarbetare i föreningens verksamhet. I logearbetet måste införas mera bärande element, än hvad hittills varit förhållandet. Äfven om man kan gå in på, att det rituella arbetet — t. o. m. i ritualens nuvarande form — kan gifva medlemmarne, åtminstone en del af dem, någon verklig behållning, så måste väl dock å andra sidan medgifvas, att detta innehåll inte är djupare, än att det i allmänhet kan tillägnas på ett eller annat år. Och under alla förhållanden måste erkännas, att det inte i längden är tillräckligt bärande, för att man enbart därpå skall kunna bygga medlemmarnes intresse för fortsatt arbete i organisationen.

»De löpande ärendena» äro i allmänhet inte heller af den art, att de bibringa medlemmarne verklig kunskap eller väcka något djupare intresse; i bästa fall bidraga de till medlemmarnes parlamentariska, rent formella bildning.

Det egentliga *innehållet* i den bildning, logens verksamhet skall bibringa medlemmarne, är väl i första hand kunskap i nykterhetsarbetet. Därom äro vi ju alla ense — teoretiskt sedt. Praktiskt taget ställer sig emellertid saken annorlunda. I många loger erhåller man vid uppmaning att sätta en nykterhetsdiskussion på programmet till svar: »Ack nykterhetsfrågan ha vi diskuterat och idisslat så länge och så ofta i vår loge, att den kunna vi inte afvinna något nytt af intresse. Det kommer bara att tråka ut medlemmarne». Svaret är betecknande — för dessa logemedlemmars synnerligen grofva okunnighet i nykterhetsfrågan. Men hvarpå beror då denna, äfven hos gamla goodtemplare *inte alls ovanliga* okunnighet? »De unga tankarnes» män söka ofta — icke alldeles oberättigadt för öfrigt — orsaken i de äldres ej sällsynta ordenssvurmeri och pedantiska formalism, som förkväfvat alla andra intressen i logen. Men svaret är allt för ytligt för att vara uttömmande. Det framkallar endast en ny fråga: »Hur kan det komma sig, att innehållet i så hög grad skjutits undan af den yttre formen, att denna senare ofta rent af tyckes hafva blifvit arbetets ändamål i stället för medel?» Svaret kan nu knappt blifva mer än ett. Medlemmarne ha inte fått klart för sig, hvad nykterhetsfrågan egentligen innebär; den uppfattning, som logearbetet meddelat har ofta varit tämligen *ensidig* och därför — som hvarje ensidig uppfattning — felaktig.

Den insats dessa ordensmedlemmar, för hvilka nykterhetsfrågan är så enkel, göra i arbetet är naturligtvis skäligen obetydlig, mot hvad den borde och kunde vara. Orsaken till deras grofva missuppfattning af nykterhetsfrågan ligger ju däri, att de alljämt envisas att betrakta den som en *isolerad* fråga, på hvars lösning man kan arbeta utan att taga hänsyn till eller befattning med tidens öfriga stora sociala frågor. Ty dessa medlemmar äro dock i allmänhet så »moderna», att de erkänna nykterhetsfrågan vara af öfver-

välgående social natur, ehuru deras föreningsritual i stort sedt hör till ett utvecklingsskede, då nykterhetsfrågan betraktades som en nästan uteslutande etisk och religiös fråga. Så mycket egendomligare är det emellertid, att de kunna tänka sig nykterhetsfrågan isolerad från de öfriga; just i denna punkt behöfs ett omfattande upplysningsarbete för våra logers medlemmar, och under detta skall det allt mer visa sig, att man vid öfverläggningar i nykterhetsfrågan ständigt kan afvinna denna »något nytt af intresse».

För undvikande af missförstånd vill jag i detta sammanhang betona, att min ofvan gjorda kritik inte alls innebär ett instämmande i de ovederhäftiga angrepp, som beskylla alla goodtemplare eller goodtemplarne i allmänhet för inskränkt ensidighet i åskådningssätt; hvad jag framhåft är endast det sorgliga faktum, att dylik ensidighet är långt ifrån sällsynt bland ordens medlemmar, och skulden därtill har jag lagt på logearbetets beskaffenhet.

Ensidighet påstås ju vara en förbannelse, som vidlåder och naturnödvändigt måste vidlåda allt föreningsarbete, och många geniala personers misstroende mot föreningsväsendet öfver hufvud hvilat nog ytterst på denna åsikt. Goodtemplarorden har emellertid, i synnerhet i Sverige, där den sedan en följd af år varit landets största folkliga sammanslutning, sträfvat efter att lägga sitt arbete så, att medlemmarne skulle få en så vidt möjligt allsidig bildning. Och de svenska goodtemplarnes studieorganisation är, som jag nu skall söka visa, på mycket god väg att lösa det svåra problemet.

II.

I det föregående har jag sökt visa, att logearbetet, sådant det på många håll bedrivs, meddelar medlemmarne en väl ensidig bildning t. o. m. i nykterhetsfrågan. Enligt min mening är det emellertid ej nog med en omläggning af arbetet dithän, att nykterhetsfrågan får en allsidig utredning. I goodtemplarorden i Sverige har ständigt den åskådningen häfdats, att ordens styrka växer i samma mån, som dess medlemmars allmänna bildningsnivå höjes. Ständigt

ha därför också alla företag, som sträfvat att vidga medlemmarnes intressen och väcka deras kunskapsörst, kunnat påräkna storlogens sympatier. Nya uppslag ha också städse gifvits och gifvas allt jämt. Det sista är väl det synnerligen rikhaltiga och gedigna »Goodtemplarlogernas föreläsningsbibliotek» utgifvet af br. Mauritz Sterner, en af de mest framträdande representanterna för nyss nämnda åskådning. Och storlogen har allt sedan storlogemötet 1894, då den svenska storlogens studieverksamhet grundades på initiativ af br. J. Bergman, oförtröttadt visat sitt intresse för finlandet af en lycklig form för bildningsarbetets ordnande.

Studiekommittén har också under årens lopp arbetat med aldrig svikande ihärdighet trots de mången gång till synes obetydliga resultaten. De af hrr Bergman och Rinander organiserade studiekurserna hafva dock varit upphofvet till mer än ett hundratal goda aftonskolor, som längre eller kortare tid arbetat med storlogens understöd. Den senares af studiekommittén under arbetsåret 1900—1901 upptagna förslag om understödandet af föreläsningsanstalter med nykterhetsfrågan på sitt program kan sägas hafva varit epokgörande för spridandet af upplysning om nykterhetssakens verkliga innebörd. Före nämnda arbetsår hände det ytterst sällan om ens någonsin, att föreläsningsföreningarna i landet låto hålla några vetenskapliga nykterhetsföreläsningar; nu torde det höra till undantagen, om man träffar på någon föreläsningsanstalt, som inte åtminstone en gång om året på sitt program upptager någon föreläsning i nykterhetsfrågan af vetenskapligt bildad föreläsare. Minst ett par hundra dylika föreläsningar hafva varit den *direkta* följden af kommitténs beslut.

Då studiekurserna emellertid i längden ej rönste den framgång, man väntat, grep studiekommittén ett nytt uppslag, byggt på de erfarenheter, som arbetet i studiekurserna lämnat. Den nya organisationen förenade läsecirkel, folkbibliotek och föreläsningsförening i ett organiskt helt, under former, som gjorde, att den kunde arbeta på hvilken plats som helst, endast det där funnes ett tiotal bildningssökande personer. *Studiecirkeln* visade sig också genast fylla alla

förväntningar som ställts på den nya organisationens smidighet, och ett öfverraskande stort antal typer uppstodo redan de båda första arbetsåren. I studiehandboken visas, hur ett par af de vanligaste typerna se ut.

Ute på landsbygden, där det är svårt att få lärare och föreläsare, arbetar studiecirkeln under sin enklaste form: medlemmarna hålla möten en eller två gånger i månaden, på hvilka böckerna bytas och man samtalar om de intryck, läsningen af böckerna gjort. Så småningom kunna dessa möten göras allt intressantare, allt eftersom medlemmarne få en vidare blick och större intressen genom studierna. Då kan än den ene, än den andre hålla en liten föreläsning för de öfriga om en författare eller en bok, som gjort djupare intryck på honom, tankeutbytena blifva allt innehållsrikare, och medlemmarne märka, att den anspråkslösa cirkeln varit dem en verkligt god bildningshård.

Så ha vi städerna och sådana platser på landsbygden, där man ej har så långt till en folkskolelärare, präst, elementar- eller folkhögskolelärare, läkare eller ingenjör, som är intresserad af folkbildningsarbetet. Äro de inte intresserade från början, är det dock aldrig omöjligt att väcka deras intresse. På dylika platser kunna praktiska föreläsningar alltid och ända från arbetets början anskaffas, till en början utom och sedan, allt eftersom bildningsarbetet gör verkan, äfven inom cirkelarna. Så kunna där anordnas föreläsningsserier i det ena ämnet efter det andra: i kulturhistoria, samhällslära, svenska språket, geografi, naturvetenskap eller psykologi; studiecirkeln utför ett arbete, som i värde mycket väl kan jämföras med en folkhögskolas.

I *alla* studiecirklar, hvilken arbetsmetod de än följa, de må vara stora eller små, få medlemmarne alltid minst en, i allmänhet två goda böcker hvarje månad, och där en studiecirkel arbetat några år, måste dess medlemmar alltid ha vunnit betydligt i vetande och verklig bildning.

Några cirklar, som haft synnerligen svårt att få föreläsare, ha blifvit goda diskussions- och deklamationsklubbar, åtskilliga — t. ex. i Skåne, Gestrikland och på någon annan plats — ha med sin cirkel förenat en studiekurs för de medlemmar, som hafva tid och lust att deltaga i en sådant arbete.

En farhåga, som vid den nya organisationens framträdande uttalades, »att cirklarne skulle växa upp som svampar ur jorden, men sedan lika hastigt försvinna», har icke besannats. Att några studiecirklar måst nedlägga sitt arbete, har ju ej kunnat undvikas, men det har redan visat

sig, att dylika cirklar efter ett eller annat års hvila haft benägenhet att återupptaga arbetet. Antalet studiecirklar stiger också år efter år. Vid storlogemötet 1903 rapporterades 12, 1904 hade antalet stigit till 20, 1905 till 60, och nu är hundratalet öfverskridet. Främst med afseende på antalet studiecirklar stå följande distrikt: Skånes, Värmlands, Östersunds, Skara—Älfsborgs och Göteborgs, af hvilka det minsta har ett tiotal arbetande cirklar, de båda största ungefär dubbla antalet.

Det är i synnerhet de tre sista åren goodtemplarordens folkbildningsarbete vunnit erkännande. Tidningarna i olika bygder ha i allt högre grad fått sin uppmärksamhet riktad på studiecirkelnas verksamhet och hafva ständigt uttalat sig berömmande om det utförda arbetet. Hjalmar Öhrvall rekommenderade vid en diskussion på universitetets sommarkurser i Uppsala 1905 *goodtemplarordens studiecirklar* såsom synnerligen lämpliga bildningsanstalter.

Af goodtemplarordens stridskamrater är det i synnerhet templarorden och nationalorden som gifvit vår studieverksamhet sitt erkännande. Nationalgoodtemplarne ha åtminstone i Värmland bildat åtskilliga studiecirklar, som arbeta utmärkt. Tidningen Templaren för den 21 december innehåller ett synnerligen lofordande omnämnande af den nya upplagan af goodtemplarordens studiehandbok, och i detta framhåller sign. »Manke» studiecirkelorganisationen såsom ett mycket tilltalande och — äfven för templarorden — efterföljansvärdt uppslag.

För goodtemplarordens studiekurser ha rätt ofta skolasarna öppnats; nu senast har Helsingborgs skolråd ställt en sal i centralskolan till den i staden arbetande studiekursens förfogande. — Af synnerligen stort intresse är det försök som folkskollärare och lärarinnor i Karlstad nu hålla på med: att genom studiecirkel efter goodtemplarordens mönster under lärarepersonalens ledning samla barnen till fortsatta studier *efter slutad skolgång*. Försöket har hittills slagit öfverraskande väl ut; 170 af de barn, som i fjol lämnade skolan, äro intresserade cirkelmedlemmar.

Af största vikt för arbetets fortsatta bedrivande är emellertid statens erkännande af goodtemplarordens studieverksamhet och dess betydelse, hvilket tagit sig uttryck i det statsunderstöd, som storlogen nu åtnjuter. Därigenom har svenska staten dessutom *jämställt* goodtemplarordens folkbildningsarbete med det, som utföres af de för dylik verksamhet uteslutande arbetande föreningarne: Folkbildningsförbundet, Verdandi, Heimdal m. fl.

Af ännu större betydelse är dock det erkännande, studieverksamheten rönt från logernas och logemedlemmarnes sida. I en mängd rapporter från studiecirklar efter slutadt arbetsår framhåfves uttryckligen den stora betydelse, cirkelns verksamhet haft för höjandet af logearbetet och logemedlemmarnes intresse. Dessa uttalanden, mer än något annat, gifva mig anledning att tro, att studieverksamheten i synnerligen hög grad bidrager till afvärjandet af den största fara, som hotar att undergräfvå vår ordens styrka — den på så ytterst många platser rådande ensidigheten i uppfattningen af nykterhetsfrågan och nykterhetsarbetet.

VI.

Hufvuddragen af *Verdandis* folkbildningsverksamhet torde vara så kända, att de ej behöfva påpekas. Här vill jag påminna om det sedan höstterminen 1903 af studentföreningen D. Y. G. i Lund i olika former drifna folkupplysningsarbetet, ett arbete, som under de år det pågått, alltjämt vuxit i omfång.

De olika formerna hafva hittills varit: arbetarekurser och lektioner, tillfälliga föredrag, konfessionslös söndagsskola samt aftonunderhållningar.

Arbetarekurserna hafva pågått sedan höstterminen 1903 och omfattat *sammanhängande* framställningar af: Allmän biologi (d:r Lidforss), Allmän kulturhistoria (d:r H. af Klercher), Aktuella kommunala spörsmål (drättselkammarens ordförande, grefve Hamilton), Astronomi (amanuensen Norén), Hjärnan och sjäslifvet (docenten Herrlin), Humbugsmedicin (laborator Thunberg), Konsumtion (professor Wicksell), Kvinnlig hygien (professor Essen-Möller), Manlig hygien (professor Ribbing), Organismernas geol. utvecklingshistoria (d:r Lidforss), Späda barns vård (d:r Kj. O. af Klercher), Svenska språket i tal och skrift (lic. Sommarin), Sveriges författning (lic. Wallengren), Sveriges kommunalförfattningar (riksdagsman Larsson), Tuberkulosen (prof. Ribbing), Ögats hygien (doc. Ask). I anslutning till arbetarekurserna hafva dessutom tillfälliga föredrag hållits af författarne G. af Geijerstam (uppläsning ur egna arbeten) och Algot Ruhe (Maxim Gorki) samt d:r Gustav Bang (Klassekamp og Samfundspolitik), hvarjämte gifvits en *folkkonsert*.

Lektionerna hafva varit anordnade för mindre grupper af arbetare i sådana ämnen, där denna undervisningsform

är den mest gifvande. Sådana lektioner hafva hittills gifvits endast i tyska och engelska, men komma efterhand att utsträckas äfven till andra ämnen.

Söndagsskolan, som från och med vårterminen 1904 pågått hvarje söndag under läseterminerna, är *konfessionslös*, hvarmed vi velat framhålla, att den ställer sig neutral i religiöst och politiskt afseende. Vid en »lektion» i söndagsskolan förekommer musik, sång, berättande af sagor eller enklare föredrag, illustrerad af sciopikonbilder. Dessutom anordnas hvarje termin en eller ett par mindre »fester» med frukt och blommor o. d. samt på våren en utflykt i det gröna.

D. Y. G. har äfven utgifvit (till ett pris af tio öre) *en liten samling visor för barn, en åtgärd som säkerligen skall afhjälpa det verkliga behof af en god barnsångbok, som länge förefunnits*.

Visboken är uppställd i fyra afdelningar, den första upptagande visor för de riktigt små, sådana som »Borgmästare Munthe», »Kråketösernas visa», »Videvisan», »Ute blåser sommarvind» m. fl. Andra afdelningen är ägnad naturens lof. Här finna vi vårsånger, majsånger och sånger, som väcka lefnadsglädjen, alla valda med stor urskillning. I tredje afdelningen äro upptagna de verkliga folksångerna »Du gamla, du friska», »Vårt land», »Der er et yndigt land», »Ja, vi elsker», m. fl., och i fjärde och sista afdelningen har man samlat hop folkvisor.

Aftonunderhållningarna för äldre började innevarande termin och ha hittills hvar fjortonde dag hållits. Vid dessa aftonunderhållningar ha förekommit föredrag öfver författare och konstnärer (Fröding, Karlfeldt, Grieg m. fl.), och arten af deras produktion har belysts genom uppläsning eller utförande af delar ur deras verk.

Den nya *föredragsverksamheten i socialdemokratiska ungdomsklubbar* anordnas såsom *föreläsningsbyrå*. Föredragen komma i hufvudsak att hållas af *studenter inom D. Y. G.*

Söndagsskolan, lektionerna samt aftonunderhållningarna hafva varit afgiftsfritt tillgängliga, hvaremot för arbetarekurserna erlagts en mindre afgift efter en fallande skala (50 öre för en, 75 öre för två kurser o. s. v.).

VII.

En bildningsorganisation, som visar stor lifaktighet är *Excelsiorföreningarna*.

Idén till bildandet af en sammanslutning i denna anda har utgått från Jämtland, där några för ungdomen varmt intresserade personer, bland dem ingenjör E. Feggræus, år 1899 bildade Jämtlands läns ungdomsförbund. I västra Sverige fick ungdomsrörelsen en målsman i redaktör E. G. Thorgny i Skara, som i maj 1903 bildade den första Excelsiorföreningen i Skara. Denna förening fick snart efterföljare såväl i Västergötland som inom andra landskap i västra Sverige. Dessa lokalföreningar äro nu sammanslutna till ett förbund, som årligen håller en »generalförsamling» och ledes af en styrelse.

Excelsiorförbundet är en sammanslutning, som satt till sin uppgift att göra en insats i folkbildningsarbetet och ungdomsrörelsen. Förbundet vill upptaga de mest olika former af dessa stråfvanden, allt efter olika lokala förhållanden och behof samt medlemmarnes intresseriktningar. Dess syftemål är enligt stadgarna att verka för höjandet af det mänskliga lifvet, formellt genom yttre förfining och kunskaper, reellt genom sinnelagets förädlande. Denna uppgift vill förbundet arbeta för genom bildandet af föreningar öfver hela landet, hvilka genom föreläsningar, folkbibliotek, diskussioner och sångöfningar skola söka höja medlemmarna till en högre andlig nivå och hos dem väcka intresse för och kännedom om samhällliga angelägenheter.

Genom att ej affordra något nykterhetslöfte af medlemmarna hoppas man att för nykterhetssaken vinna sådana personer, som kanske eljest skulle hålla sig undan. För-

bundet har i princip erkänt nykterhetsrörelsen, då det bannlyst spritdrycker från alla möten och samkväm. Just härigenom vill förbundet verka för framkallandet af ett innehållsrikare och ädlare umgängeslif i allmänhet. För att kunna föra sina idéer till en större allmänhet ämnar man hvarje år anordna ett stort ungdomsmöte med föreläsningar, diskussioner, folklekar, samkväm och sång, unison sång, i hvilken alla kunna delta. Det stora, synnerligen lyckade ungdomsmötet i Skara 1905 var ordnad af Excelsiorförbundet.

VIII.

Tillträde till *Stugan för konsthandverk* — snickeri, metallarbete, väfnadskonst — äger hvarje välfrejdad man eller kvinna, som fyllt 18 år i mån af utrymme samt i tur och ordning efter ordningsnumret i anmälan.

Lokal, belysning, värme, undervisning och verktyg erhållas fritt, och material anskaffas äfven af Stugans styrelse men betalas af arbetarne själfva.

Såsom villkor för själfva det arbete, som komme att utföras på *Stugan*, borde fastställas:

1. Att endast nyttighets saker finge utföras. Detta bland annat därför, att människor böra lära sig förstå, att man icke behöfver så mycket husgeråd, men att det, man skaffar sig, skall vara vackert. Då endast nyttighetsartiklar vore tillåtna, skulle småningom störtfloden af värdelösa tingestar — utförda med lättvindiga arbetssätt — utrotas.

2. Att det utförda uteslutande afsåg eget bruk och ej göres för afsalu.

3. Att det utförda ej skall utställas för att sålunda egga den osunda täflan efter pris och beröm. Arbetet för arbetets egen skull, därefter för det egna hemmets trefnad, bör vara målet med dessa slöjdstugor. Vill den enskilde arbetaren som enskild utställa sina arbeten, har han naturligtvis rätt till det, men *Stugans* alster såsom sådana skola ej uppvisas för allmänheten.

Dessa stugor för konsthandverk skulle ej afse att höja yrkesskickligheten, utan endast att väcka intresse för konst, att hos menige man odla sinnet och förädla smaken, samt locka fram det individuella skönhetsidealet. Undervisningen bör därför vara den möjligast fria — ehuru en frihet med

ordning och sammanhang — och helst bestridas af individuella konstnärer och dito handverkare.

Lyckas det att ordna sådana stugor, helst en i hvar stadsdel i storstäderna, torde den första synliga följden bli en småningom skeende försköning af arbetsklassens hem. Dels skulle en och annan möbel eller annat husgeråd, möbeltyg, mattor o. s. v., utfördt under konstnärers ledning af arbetarne själfva, bilda ett välbehöfligt afbrott i den oftast pauvra och billiga interiören. Dels skulle det som inköpes vara bättre valdt (man *kan välja bättre* än vanligen sker, trots det, att det är litet att välja på), ty om arbetaren, den manliga som den kvinnliga, finge göra bekantskap med verkligt vackra modellsaker, dessutom finge höra odlade konstnärers omdömen, som lockade fram deras eget och utvecklade det, så skulle smaken få en helt annan riktning, än den hittilldags haft.

I sin tur skulle slutligen den i dessa Stugor odlade *hemkonsten*, konsten för det praktiska lifvet, ha sina vidtgående verkningar. Med all sannolikhet komme den att bära samma frukter, som vår hemkonst en gång förr burit. »Vill du ha din stuga prydd, så pryd den själf», så lydte den gamla tidens villkor, och dessa tvingade då fram vår s. k. allmogestil, väl den mest inhemska af alla våra forna stilariktningar. För den icke förmögna allmänheten — och dit hör ju arbetsklassen i sin helhet — gälla alltfört samma villkor: Pryd själf ditt hem! Får folket i vår efter skönhet sträfvande tid tillfälle att göra detta, tillfälle att åskådliggöra sin individuella skönhetsuppfattning, så få vi en ny länk i den nationella konstens kedja . . .

IX.

Ur motiveringen till M. Hellbergs 1901 i tryck meddelade förslag må anföras följande:

På allra senaste tiden har i vårt land vaknat ett glädjande och löftesrikt intresse för en hittills betänkligt förbisedd sida i vår folkuppfostran. Från flere och skilda håll ha höjts rop på goda förströelser för folket, särskildt för ungdomen. Man har börjat inse, att nöjesbehovet är ett lika naturligt som berättigadt behov, hvilket, i synnerhet hos de unga, ovillkorligen kräfver sin näring, tager den, om den inte får den, och söker sämre sådan, om den inte bjudes någon bättre. Men inte blott detta har blifvit allt mera klart; man har på samma gång också börjat förstå, att detta förut ganska mycket förnekade, inte sällan fördömda behov anvisar en den bästa och bekvämaste väg till påverkan af de ungas sjäslif, i det förädlande förströelser dels i sig själfva äro ett värdefullt bildningsmedel, dels lätt föra öfver till och förbindas med direkt själsodlande sysselsättningar. Kort sagdt, man håller rent af på att göra den upptäckten, att tankens, viljans, hjärtats, karaktärens utbildning och förädling lättare uppnås genom att låta de unga af egen drift, i frihet och glädje söka tillägna sig, hvad sant och godt och skönt är i lifvet, än genom att med pock och hot och straff tvinga dem att vandra den rätta vägen.

För att tillgodogöra och tillgodogöra folkulturen det sålunda till sin art och betydelse allt mer uppfattade förströelsebehovet ha föreslagits flerahanda åtgärder och anstalter, alla åsyftande att samla ungdomen på aftonstunder och fridagar till sådana samkväm, som erbjuda tillfälle att idka idrott, konst och intellektuella öfningar eller att åse och åhöra

prestationer som underhålla, utbilda, uppbygga. Men för att dessa uppslag skola kunna utföras så, att de inte blott bli en öfvergående modesak utan något varaktigt och bestående, för att den välsignelse de afse att bereda skall bli en tryggad besittning för vårt folk, kräfvades det enligt min bestämda mening ovillkorligt, att de erhålla materiella fästepunkter, stadigvarande hemvist, under hvilkas tak de för all framtid finna hägn och skydd. Det erfordras med andra ord särskilda lokaler, enkom afsedda för detta rent kulturella ändamål, hvilket icke ens tills vidare tillgodoses af några nu förefintliga sådana, det fordras att öfverallt ute i bygderna — minst på ett ställe i hvar socken — få till stånd så kallade *folkets hus*.

Dessa lokaler, hvilka borde uppföras i *vackra, helst svensk-nationella byggnadsstilar*, rymliga, höga och ljusa, samt inredas flärdfritt, men smakfullt och trefligt, så att de redan genom sitt yttre stämde besökarens sinne till glad harmoni, skulle — såsom jag tänkt mig dem — innehålla (utom bostadslägenhet åt föreståndaren, där sådan lägenhet inte uppfördes särskildt) dels biblioteksrum med tillhörande läs-, skrif- och sällskapsrum, dels en större samlingsal. Den förra rumgruppen skulle bilda hvardagsafdelningen, hvilken skulle stå öppen för allmänheten hvarje dag och hvarje stund på dagen; salen skulle åter mer vara afsedd för särskilda ändamål: alla slags möten och sammankomster, föreläsningar, aftonunderhållningar, fester o. d. Utomkring skulle byggnaden, så vidt möjligt, omgifvas af planteringar samt planer för friluftsidrotter.

Så anordnade skulle dessa folkets hus, hvart och ett inom sin ort, bli de själfskrifna och så högeligen behöfliga samlingsplatserna för alla fria kulturella stråfvanden inom folket. Särskildt på landsbygden — och det är den jag hela tiden haft i tankarne, när jag skrifvit detta — skulle de blifva verkliga ljus- och värmehärdar i kölden och mörkret. Endast den, som själf i sin ungdom lefvat någon längre tid i en aflägsen landsända, kan göra sig en riktig föreställning om den fullständiga brist på näring för sin längtan efter något, som utfyller de lediga stunderna, något som lyfter

sinnet upp ur och öfver den dagliga enformigheten, ungdomen lider i en sådan trakt. Synnerligast under hösten och vintern kan tomheten och rådlösheten där kännas rent outhärdlig för ett lifligt sinne.

... Medan för närvarande den unge landtbon för användningen af en ledig lördags- eller helgdagskväll merendels blott har att välja mellan att sitta hemma eller att söka landsvägens ofta så dåliga förlustelser, skulle han, om ett folkets hus funnes i hans trakt, veta, att där alltid några ljusa, varma, snygga rum stode öppna för honom, att han där i olika slags läsning (af tidningar, tidskrifter och böcker) kunde finna näring för sin vetgirighet och sitt bildningsbegär, att han där antagligen skulle få tillfälle att träffa och i nyktert och höfviskt lag sällskapa med andra unga, män och kvinnor; där skulle han, om hans håg och anlag låge däråt, kunna samlas med sina likar och jämnåriga till öfningar i gymnastik och musik, i diskussion och deklamation, där skulle han alltemellan få höra föredrag och föreläsningar i olika ämnen, beskåda bildföreläsningar och utställningar, bevista konstnärliga uppläsningar, konserter och fester af olika slag, sammankomster för dryftning af tidens och dagens frågor o. s. v. Där skulle, kort sagdt, den kultur, hvilken hittills varit så godt som uteslutande förbehållen städerna, erbjudas ett hem på landet, och i dessa de lätta kommunikationernas tidevarf skulle det säkert inte töfva länge, förr än detta nya hem toges i besittning.

Ingen, som verkligen oegennyttigt nitälskar för vårt folks framåtgång i vetande och vett, borde kunna ha något att invända mot de kulturinstitutioner, till hvilka jag här sökt gifva ett utkast. De skulle, såsom af det ofvan sagda framgår, i främsta rummet afse att erbjuda folket och framför allt dess ungdom lägenhet till goda nöjen och tidsfördrif i stället för de sämre, som nu, ofta blott i brist på bättre, tillgripas och på hvilka inte blott tid och penningar och krafter förlösas, utan äfven goda naturliga anlag förlösas, samt dåliga, inte sällan för lifvet olycksbringande böjelser och vanor förvärfvas — det är ett bekant men därför inte mindre bedröfligt faktum, att ett förfärande stort procent-

antal af alla gröfre förbrytelser i vårt land begås vid tillfällena, då folk kommit samman för att roa sig. Dessa folkets hus skulle såmedels bli de värdefullaste bundsförvanter åt *nykterhetssträfvandet*, i det de successivt skulle omgestalta det allmänna föreställningssättet, vända smaken och bruket ifrån de råa kringdrifvar- och dryckeslagen, förändra »tonen» i bygderna, skapa nytt skick och nya seder där. För att förr och lättare uppnå detta resultat, för att framgångsrikare kunna konkurrera med de gamla »nöjena» och för att bereda sina besökare mesta möjliga trefnad, borde de måhända vid sidan af sina andliga rekreatiomsmedel äfven tillhandahålla oskyldiga materiella förfriskningar, hvilka, efter fastställd pristarriff, kunde bli en biinkomst för resp. föreståndare att försälja, naturligtvis under sträng kontroll mot all slags utskänkning af rusdrycker . . .

Den andra funktionen, som skulle fyllas af folkets husen, vore att vara ett verktyg, och ett mycket viktigt sådant, för det direkta *folkupplysningsarbetet*. Den föreläsningverksamhet, som vår folkrepresentation understöder och framdeles kan antagas komma att ännu mycket kraftigare understödja, och hvars organisation just för närvarande håller på att, hvad föreläsarne angår, fullkomnas och systematiseras, skulle sålunda först då med riktig framgång kunna utföras på landsbygden, om det där öfverallt finnes folkets hus med lämpliga föreläsningssalar i och en lifvakt af vaken och vetgirig ungdom omkring. Allmänt förefintliga öfver landet, skulle dessa hus i själfva verket beteckna ingenting mindre än en folkhögskole-»utvidgning». För det stora flertal af de unga, som aldrig kunna få besöka »folkuniversiteten», skulle de bli en värdefull ersättning för dessa bildningsanstalter, till hvilka de på samma gång genom sin väckande verkan skulle draga så många som möjligt, liksom de skulle bereda de därifrån återkomna ett gynnsamt tillfälle att vidmakthålla, vidga och fruktbargöra sina bildningsförvärf . . .

. . . För att folkets husen skola kunna rätt fylla sin uppgift att åt alla de landets barn, som behöfva det, bereda glädje och bildning, är det högst angeläget, att de hållas *fria från allt slags censur* — utom den som ligger i deras egen

idé af kulturhårdar. De få inte påstrykas någon viss politisk eller religiös »färg». De skola stå öppna för alla, och därför måste de i dessa afseenden vara neutrala. Alla meningar skola få uttalas och utbytas inom dem; ingen mening får upphäfvu sig till despot inom deras väggar och jaga ut de andra. Deras grundtanke skall vara att söka lära folket den gamla bibliska konsten att »pröfvu allt och behålla, hvad godt är».

Någon annan hållbar princip för folkulturen ges heller inte. Förbud och andra tvångsåtgärder mot den fria pröfningen förvärra på längden det onda, de vilja häfvu. Kan man inte lita på att folkets sunda förnuft och sinne för det rätta och goda till sist öfvervinna de vrånga och fåvitska ideriktningarna, då är det hela hopplöst. Men dess bättre lär erfarenheten, att det företrädesvis är de i dryftning och sofring af skäl och synpunkter minst öfvade, som fångas af oväderhäftiga fraser och klingande slagord; ju mer uppöfvade människors andliga apparater äro, desto mindre lätt förryckes deras omdöme. Endast sådana meningsriktningar, som ha tanklösheten att tacka för sin framgång, kunna därför på längden ha skada af en större mognad i folkets omdömesförmåga, medan en sådan mognad utgör den bästa förutsättningen för en sund samhällsutveckling. Men omdömesmognaden kan inte vinnas annat än genom vana vid att höra och pröfvu alla möjliga åsikter, aldrig genom förbud och bannlysningar . . .

Med afseende å sättet för sakens förverkligande yttrar förslagsställaren:

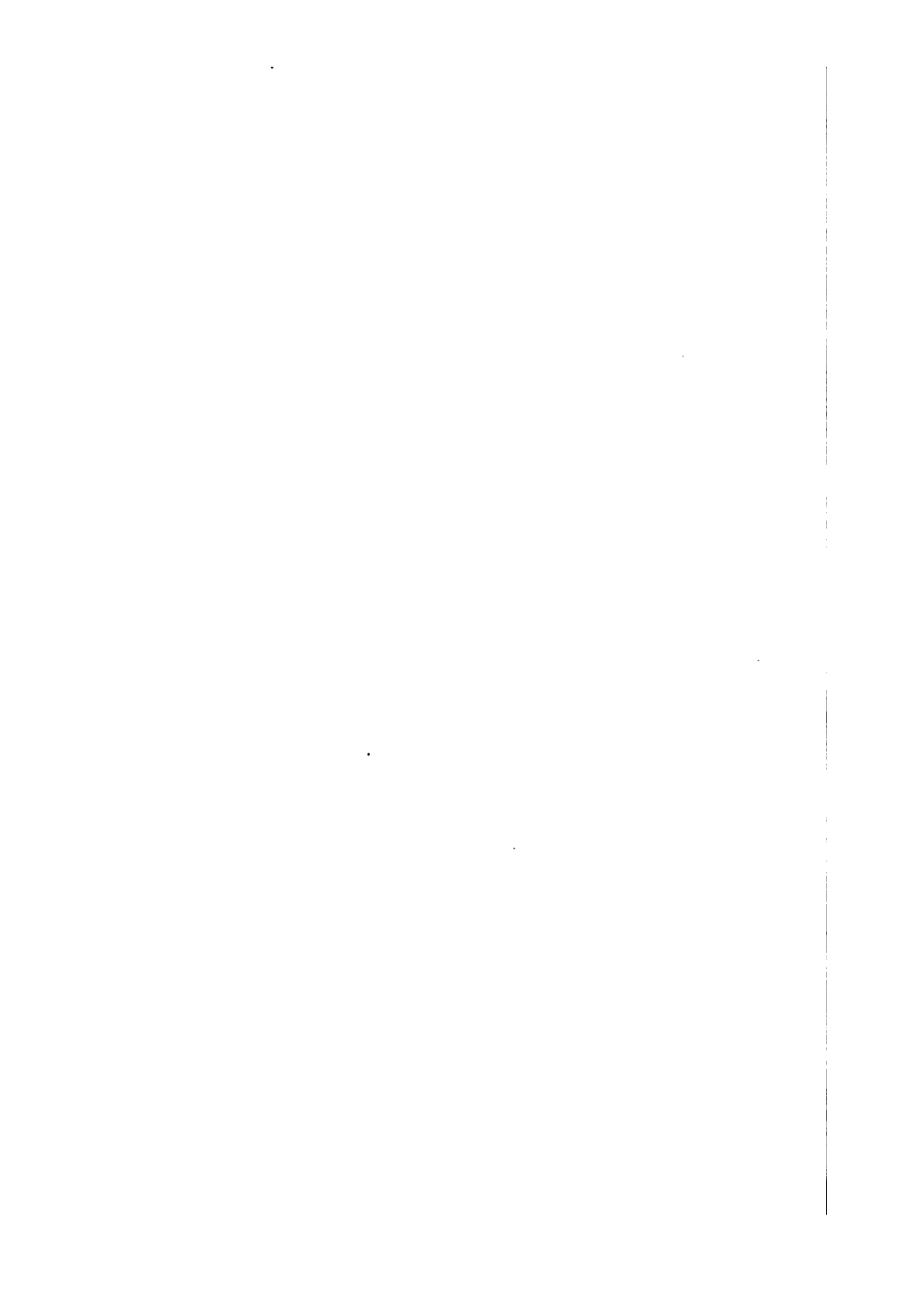
Jag har tänkt så här:

Om man blott kunde få till stånd en tillräckligt stor *fond för folkets hus-saken här inom Värmland* (af flera skäl håller jag mig med mitt förslag inom mitt eget verkningsområde) så kunde årligen ur denna fond utdelas ett eller flera anslag till grundplåtar för folkets hus-byggnader inom den ena kommunen efter den andra. Och hade en för ändamålet bildad förening af intresserade i en socken fått ett sådant anslag på t. ex. 7—800, kanske 1,000 kr. eller ändå mer, hur lätt skulle det inte sedan vara, när en så

vacker början vore gjord, att få kassan att stiga till det belopp, som erfordras för att skrida till byggnadstankens förverkligande! Säkert skulle redan utsikten att kunna i ett slag komma i besittning af en så betydlig begynnelsesumma sporra den andliga eliten på olika trakter till sammanslutning i folkets hus-föreningar eller ungdomsföreningar, som de kanske lämpligare kunde kallas, då de ju inom sig skulle samla alla, gamla som unga, hvilka äga den ungdomliga hänförelsen för ideella mål, samla dem inte *blott* för folkets hus-byggnaden utan för de stråfvanden öfverhufvud, som skulle få ett hem under den byggnadens tak.

Så skulle sannolikt genom sin blotta tillvaro den nämnda fonden ge impulsen till en ungdomsrörelse med ett starkt bindemedel i en bestämd, praktisk påtaglig uppgift af rik ideell innebörd, och genom sina årliga anslagsutdelningar skulle samma fond kraftigt medverka till lösningen af denna uppgift på den ena orten efter den andra. Kunde en sådan samling af alla goda krafter, af all ungdomlig idealism som finnes inom Värmlands bygder åstadkommas för att förverkliga en vacker och betydelsefull idé, hvilken först och främst skulle åt sina utförare skänka den höga, rena glädje, som följer med hvarje ädel och oegennyttig stråfvän, och sedan åt kommande släkten bereda ljusare dagar och gynnsammare utvecklingsvillkor, — då vore en sant fosterländsk gärning gjord, en gärning af det slag, som väl höfves ett litet folk i dessa kritiska tider, då det för ett sådant är så högeligen angeläget att inte låta något af sina krafttillgångar förspillas utan att tvärtom sorgfälligt tillvarataga och uppodla dem det bästa det förstår och förmår. Och det vore en heder för Värmland att ha gifvit föredömet till en sådan samfällid kraftsats för ett fosterländskt mål . . .

E:K

Pris: Kr. 2:50.

UPPSALA 1906
K. W. APPELBERGE
BOKTRYCKET

FEB 7 1911

APR 1 1911

JUL 13 1912

NOV 18 1912

2-11-15

